

CLAUDIO MAGRIS

MİKROKOZMOSLAR

Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı

TURKUVAZ KİTAP

CLAUDIO MAGRIS

1939'da Trieste'de doğdu. Trieste Üniversitesi'nde Alman Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Uzun yıllar Almanya'da ve Avusturya'da yaşadıktan sonra doğduğu şehre döndü. Çeşitli üniversitelerde Alman Edebiyatı dersleri verdi. Aralarında Ibsen, Kleist, Schnitzler gibi isimlerin bulunduğu yazarlardan çeviriler yaptı. Borges, Kafka, Ibsen üzerine eleştiri yazıları kaleme aldı. *Corriere Della Sera* başta olmak üzere birçok gazete ve dergide yazıları yayımlanmaktadır. *Tuna Boyunca* (Danubio); *Un Altro Mare*; *Mikrokozmoslar* (Microcosmi) başlıca eserleridir. *Mikrokozmoslar*'la İtalya'nın en prestijli edebiyat ödülü Premio Strega'yı almıştır.

LEYLA TONGUÇ BASMACI

İstanbul'da doğdu. İtalyan Lisesi'nde okuduktan sonra, Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu, Pennsylvania State University'de karşılaştırmalı İngiliz ve İtalyan edebiyatları alanında yüksek lisans derecesi aldı. İstanbul İtalyan Kültür Merkezi'nde İtalyanca öğretmenliği, Dünya Yayınevi'nde metin yazarlığı ve çevirmenlik alanlarında çalıştıktan sonra uzun süre British Council'ın İstanbul ofisinde Sanat Etkinlikleri Sorumlusu olarak görev yaptı. Halen İtalyanca ve İngilizceden çeviriler yapıyor.

ÖZGÜN ADI Microcosmi
© 1997, Claudio Magris / The Wylie Agency (UK) Ltd. /
Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık A.Ş. (2005)

Her hakkı saklıdır. Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yayınevi: Barbaros Bulvarı, No: 153, Cam Han, Kat: 8
34349 Beşiktaş / İstanbul
Tel: 0212 354 30 00 Faks: 0212 288 50 67
www.turkuvazkitap.com.tr

GENEL YAYIN YÖNETMENİ İlknur Özdemir

EDİTÖR Hülya Balcı
DÜZELTİ Serra Tüzün
KAPAK Melis Rozental
GRAFİK Adem Şenel

BİRİNCİ BASIM Eylül 2010, İstanbul
GENEL YAYIN 296 *GEZİ* 4
ISBN 978-605-5596-72-9
BASILDIĞI YER Turkuvaz Matbaacılık Yay. A.Ş. (0216) 585 90 00

Turkuvaz Kitap bir TURKUVAZ MEDYA GRUBU kuruluşudur.

Claudio Magris

MİKROKOZMOSLAR

Gezi

Çeviren

Leyla Tonguç Basmacı

TURKUVAZ
KİTAP

Marisa'ya

"Her ne kadar Dünya'nın her tarafı, tasvirini gözlerimizin önüne seren sayısız kitap sayesinde artık biliniyorsa da tek bir eyaletin doğru dürüst bir şekilde tanımlanmasına zor rastlanıyor... "

Amedeo Grossi,
Mimar, Arazi Ölçüm Mühendisi, Topograf, 1791

"Bir adam dünyayı tasarlama görevini üstlenir. Bir boşluğu yıllar boyunca eyalet, krallık, dağ, körfez, gemi, ada, balık, ev, alet, yıldız, at ve insan görüntüleriyle doldurur. Ölmeden kısa bir süre önce, çizgilerden oluşan o sabır dolu labirentin aslında kendi yüzünün görüntüsünü oluşturduğunu fark eder."

Jorge Luis Borges

İÇİNDEKİLER

San Marco Kafesi 9
Valcellina 34
Lagünler 53
Nevoso Dağı 86
Collina 107
Assirtidi (Apsyrtides) Adaları 138
Antholz 173
Park 210
Kubbe 242

SAN MARCO KAFESİ

Masklar yukarıda, ünlü Cante marangozhanesinde imal edilmiş siyah kakma ahşaptan tezgâhın üzerinde, duvarda asılı duruyor; o marangozhane en azından bir zamanlar ünlüydü. Ancak San Marco Kafesi'ndeki saygıdeğer tabelalar ile şöhret biraz daha uzun ömürlü oluyor: Hatırlanmasının tek nedeni, aslan ayaklarına dayalı bir kaide üzerinde, dökme demir ayaklı, küçük mermer masalarda yıllarını geçirmiş olmak –ki bu az bir şey değil– ve arada sırada biranın doğru basıncıyla evren hakkında fikrini söylemiş olmak olan birilerinin şöhreti bile.

San Marco Kafesi, Nuh'un gemisi gibidir; istisnasız ve önceliksiz olarak herkese, dışarıda şiddetli yağmur yağdığı zaman sığınacak yer arayan çiftlere de, tek başına gelenlere de yer vardır. Yeri gelmişken, bitişikteki Musevi ibadethanesinin görevlisi, elinden her iş gelen Bay Schönhut'un, "O tufan işini hiçbir zaman anlayamadım," dediğini hatırlayanlar var. Yağmur camları dövüyor, kafeden çıkınca hemen solda, Battisti Sokağı'nın sonunda bulunan parkın büyük ağaçları, koyu gri gökyüzünün altında rüzgârda sırılsıklam olmuş, sallanıyordu. Eğer mesele dünyanın günahları idiyse, o zaman O neden bu işi kesin bir şekilde bitirmemiş, neden her şeyi yıkıp sonra yeni baştan yapmış? İşler ondan sonra düzelmedi ki, tam tersine, katliamlar ve zalimliklerin ardı arkası kesilmedi, ama bir daha tufan olmadı. Hatta bir daha dünyadaki hayatı yok etmeme sözü verildi.

Peki ama neden, sonraki katillere gösterilen bu denli merhamet öncekilerden esirgenmiş ve hepsi sıçan gibi boğulmuş? O, insan olsun, hayvan olsun, gemiye binen her canlının yanında kötülüğün de gemiye giriş yaptığını biliyor olmalıydı; merha-

met gösterdiği bütün o canlılar, sonsuza kadar ortalığı kasıp kavuracak olan nefret ve ıstırap salgınlarının mikroplarını da yanlarında getiriyorlardı. Söylediklerinin buradan çıkmayacağından emin olan Bay Schönhut da birasını içmeye devam ediyordu; İsrail'in tanrısı hakkında küfür dahil, ne isterse söyleyebilirdi, her şey aile içinde kalırdı, ama diğerlerinin böyle yapması incitici, hatta bazı dönemlerde bel altı vurmak bile sayılırdı.

Saçınız başınız dağılmış, tuvalete gidin de üstünüzü başınızı düzeltin, demişti ona yaşlı kadın o sefer. Bar tezgâhının olduğu salonda bulunan ve tuvalete gitmek isteyen insan maskların, o hırs ve korku dolu bakışlarla etrafa bakan o gözlerin altından geçmek zorundadır. O yüzlerin arka fonu kapkara, Karnaval'ın o kıpkırmızı dudakları ve yanakları aydınlattığı bir karanlık; çarpık çurpuk bir burun, altında duran birilerini yakalayıp o karanlık kutlamalara sürüklemeye hazır bir kanca gibi duruyor. San Marco eski zamanlardan kalma bir tapınakmış gibi bu resimleri kimin yaptığını tespit etmeye çalışan uzmanların uğraşına rağmen kesin olarak bilinemese de, o yüzlerin ya da aralarından bazılarının Pietro Lucano'ya ait olduğu sanılıyor. Bu ressam, kafeden pek de uzakta olmayan, parkı geçince veya park boyunca uzanan Marconi Sokağı'nı tırmanınca ulaşılan Sacro Cuore Kilisesi'nin apsisinde ateşten iki çemberi tutan iki meleği resmetmiş; Cizvit rahiplerin baskısı altında, sonsuza kadar yaşayacak olan bu iki cambazın androjen bacaklarının görünmemesi için eteklerini neredeyse ayak bileklerine kadar uzatmak zorunda kalmış.

Başkaları, o masklardan bazılarının, başka bir salondaki bir (kadın) maskesinin yaratıcısı olma ihtimali olan Timmel'e ait olduğunu savunur. Bu, biraz dayanaksız bir iddia; Viyana'da doğan, kendini "sokağın tercihi" olarak tanımlamaktan hoşlanan ve kendi sonunu getirmek için Trieste'ye gelen o avare ressamın o dönemde, yani otuzlu yılların sonuna doğru, birkaç saatliğine de olsa yaşama imkânsızlığından başka konular düşünebilmek için kafelerde vasat akşamlar geçirdiğine ve Triesteli zengin tüccarlara birkaç küçük sanat eseri hediye ettiğine hiç şüphe yok; böyle hamiler için bir sanatçı, dans eden ve ayağına çelme takılabilen bir ayıdan farklı değildi, karşılığında cömert

bir şekilde içki tüketen sanatçı da akşamlarını bu şekilde geçirir ve giderek dibe batardı.

Timmel çocukken geçirdiği menenjitin, ondan nefret eden anne babası tarafından uydurulmuş bir yalan olduğunu söyleyerek çocukluğunu baştan yaratıyor ve zekâsı ile hafızası yavaş yavaş paramparça olurken *Magico Taccuino*'yu[1] yazıyordu; bu eser, çarpıcı lirik aydınlanma anlarıyla afazi'ye[2] kayan ve yazarın nostalji adını verdiği, bireyin dünyanın ağına yakalanmasına neden olan bütün isimlerin ve işaretlerin yok edilmesi isteği olarak gördüğü amnezi tarafından parçalanmış sözel hıçkırıkların karışımından oluşuyordu. Hayatının son günlerini bir akıl hastanesinde geçirecek olan asi gezgin, bu nihai sığınma yerinden önce bile gerçeğin dokunaçlarından kurtulmanın yollarını arıyor, kendini boş ve baş döndürücü bir boşluğa kapatıyor, kollarını kavuşturarak, hiç hareket etmeden, "tembel ve ilgisiz bir şekilde bir köşeye sığınıyor," dünyayla beraber boşlukta döndüğünü hissetmekten zevk alıyordu. Timmel, pasifliği arıyor, onu sorumlulukların külfetinden kurtaran, hürriyeti arayıp bulamama hezimetinden esirgeyen ve kendisini yeniden çocukluğunun o teslimiyet durumuna iten faşizmi övüyordu: "Sonsuz mutluluğa erişmek için mutlak bağımlılık gerekir."

Okul Müdürü Lunardis'in bir dürtü olarak tarif etmekte direttiği duyguyu tatmin etmek için bile olsa, L harfi şeklindeki kafenin içinden doğrusal bir geçiş yapmak mümkün değildir. Satranç oyuncularının çok sevdiği kafe, bir satranç tahtasına benzer ve masalarının arasından geçmek için satranç taşı gibi hareket ederek devamlı olarak dik açılı dönüşler yapmak gerekir ama kızmabirader oyununda olduğu gibi, insan yine de sık olarak kendini başlangıç noktasında bulur. Yıllar önce Alman edebiyatı sınavının verildiği masada insan Trieste hakkında, *Mitteleuropa* kültürü ve onun çöküşü hakkında yazılar yazar veya bilmem kaçıncı röportajını verir, bu arada az ötede bir oğul mezuniyet tezini gözden geçirirken bir başka oğul koridorun sonundaki odada kâğıt oynar.

---

1 (İtalyanca) *Sihirli Defter* (ç.n.)

2 Afazi: Beynin sol yarıküresindeki lisan merkezlerinde meydana gelen bir hasar sonucunda ortaya çıkan bir lisan bozukluğudur. (ç.n.)

İnsanlar kafeye girip çıkar, kapının kanatları arkalarından bir süre ileri geri sallanmaya devam eder ve hafif bir esinti durgun duman tabakasını dalgalandırır. Sallantının ritmi giderek azalır, yavaşlayan bir kalp atışı gibi. Dumanın içinde ışıltılı tozlardan şeritler uçuşur, kıvrımlı helezon yavaşça açılır, masalara tutunmaya çalışan harap insanların boyunlarında çiçekten, kırılgan kolyeler oluşturur. Duman her şeyi yumuşak ve donuk bir örtü gibi sarar, krizalit bu kozaya süresiz olarak sığınmak ve kelebek olma eziyetinden sakınmak ister. Ama kalem kozayı deler ve serbest kalan kelebek korkuyla kanatlarını çırpar.

Üst galeride meyve kâseleri, şampanya şişeleri ışıltı saçıyor; kırmızı çizgili bir abajur yanardöner bir denizanasını andırıyor; yükseklerdeki avizeler ise ayın sudaki yansıması gibi dalgalanıp parlıyor. Tarihi kayıtlara göre, San Marco Kafesi, imparatorluk yetkililerine başvuran Trieste kafe sahipleri kurulunun direncine rağmen 3 Ocak 1914 tarihinde açılmış ve hem irredantist gençliğin buluşma yeri, hem de İtalya'ya kaçmak isteyen Avusturya karşıtı vatanseverler için bir sahte pasaport laboratuvarı haline gelmiş. 1916 katliamları sırasında Galiçya cephesinde *Oberleutnant* olan Bay Pichler, "O gençler için her şey kolaydı tabii," diye homurdanırdı, "o kesilen ve yapıştırılan fotoğrafların keşmekeşi arasında çok eğlenirlerdi, o masklardan birini indirip yüzlerine geçirirlerdi, o maskların, Galiçya'da veya Carso'da onların ve birçoğumuzun başına geldiği gibi, insanı karanlığa çekip yok edeceğini düşünmezlerdi… 23 Mayıs 1915'te Avusturyalı domuzların kafeyi harap etmiş olması konusunu da abartmayalım – evet domuzlar, bu onlardan sonra gelen emniyet güçleri için doğru bir tanımlama… – elbette, felaket bir olaydı, o kadar güzel bir kafede her şey kırılıp döküldü, parçalandı… Ama Avusturya genelde uygar bir ülkeydi, savaş sırasında Vali de Frieskene, Silvio Benco gibi bir irredantistten özür dilemişti çünkü üstlerinden aldığı emirle onu gözetim altında tutmak zorunda kalmıştı. Eğer İmparatorluk var olmaya devam etseydi, her şey aynen olduğu gibi kalırdı, San Marco Kafesi dünyayı oluşturmaya devam ederdi. Dışarıya bir bakın, önemsiz mi geliyor böyle bir şey size?"

San Marco gerçek bir kafedir, müdavimlerinin tutucu sadakatinin ve liberal çoğulculuğunun izlerini taşıyan Tarihin hemen dışında yer alır. Sözde kafeler ise tek bir kabilenin işgali altındadır; o kabilenin üst sınıf hanımlar, gelecekleri parlak delikanlılar, alternatif gruplar veya güncel bilgilere sahip entelektüellerden mi oluştuğu önemli değildir. Tüm endogamiler boğucudur; kolejler, üniversite kampüsleri, özel kulüpler, öncü sınıflar, siyasi toplantılar ve kültürel sempozyumlar da, denizde bir liman misali olan hayatın yadsımasıdır.

San Marco'da kanlı canlı bir şekilde galip gelen, çeşitliliktir. Yaşlı uzun yol kaptanları, sınavlara hazırlanan ve aşk manevraları planlayan öğrenciler, çevrelerinde olan bitene duyarsız satranç oyuncuları, o masaların müdavimlerinin küçük veya büyük edebi başarılarına adanmış plakalara merak salan Alman turistler, sessiz gazete okurları, Bavyera birasına veya *verduzzo*'ya eğilimli neşeli gruplar, zamanın adaletsizliğinden şikâyet eden saldırgan yaşlılar, bilgiç muhalifler, yanlış anlaşılan dâhiler, birkaç budala yuppie, özellikle sergilediği çeşitli sahte unvanlardan –ve mezuniyet derecesinden– dolayı kendisine pek de güvenilmeyen ve mahkeme kararıyla yasaklı olan Doktor Bradaschia soğukkanlılıkla çevresindekilere, hatta önünden geçen herkese içki ısmarlayınca ve garsona, itiraz kabul etmeyen bir ifadeyle bu içkileri hesabına yazmasını söyleyince saygı atışları gibi patlayan şişe tıpaları...

Lussino'da doğmuş olan Bay Palich, "Aslında ona âşıktım ama ondan hoşlanmıyordum, halbuki o benden hoşlanıyordu, ama âşık değildi," diyerek cefa dolu evlilik hikâyesini özetliyor. Kafede bir uğultu var, kopuk kopuk ama tekdüze bir koro, sadece satranç oyuncularının masasından birkaç şaşkınlık nidası duyuluyor veya akşamları Bay Plinio'nun piyanosundan bazen rock müziği, ama daha sık olarak iki savaş arası dönemden popüler bir müzik – "gözlerinde şehveti görüyorum" – yükseliyor ve kader, dans edilebilecek kitsch bir müziğin adımlarına uygun bir şekilde ilerliyor.

"Parası için" demekle ne kastediyorsun? Yaşlı Weber gibi biri buna izin verirmiş gibi. Aslında paralı olan o değildi, kadındı, ve kadın Weber'in ona neredeyse hiçbir şey bırakamayacağını zaten biliyordu. Bizim gibi insanlar için New York'taki o

küçük daire bir servet gibidir, ama o kadın için hiçbir şey değil ki bu. Evlenmek isteyen Weber'di, bunu kuzeni Ettore de söylemişti. Gorizia'daki o aile mezarlığı işinden dolayı neredeyse elli yıldır konuşmuyorlardı, neyse, Ettore yaşlı adamın –gerçi aralarında sadece iki yaş fark vardı– sadece birkaç aylık ömrü kaldığını duyunca uçağa atladığı gibi New York'a onu görmeye gitmiş, Weber de, neredeyse ona hoş geldin bile demeden önemli haberleri olduğunu, bir sonraki hafta evleneceğini söylemiş, evet, hayatta yapmadığı hemen hiçbir şey kalmadığını, ama evlenmediğini ve nikâhlanmayı denemeden dünyadan göçüp gitmek istemediğini söylemiş. Evet, nikâh diye belirtmiş, kurallara uygun şekilde, nikâh, çünkü insan evlenmeden ölmemeli; birisiyle beraber yaşamak herkesin yapabileceği bir şeydir, senin bile – diye eklemiş, kuzenine bir bardak Luxardo *maraschino*su[3] uzatarak – artık sen anla. Böylece, demişti Ettore, okyanusu geçmekle kalmadım, gençken, Zara'dayken bile midemi bulandıran o *maraschino*dan içmek zorunda kaldım. Neyse, kuzenim huzur içinde öldü –artık anket formunun son sorusunu da cevapladım demişti– ve hayatı boyunca hep herkesin canını sıkmış olmasına rağmen son günlerinde kimsenin başına bela olmadığını kabul etmek lazım, demek ki evlilik ona iyi gelmişti."

Sesler yükseliyor, karışıyor, alçalıyor, insan salonun sonuna doğru yönelince ardında sanki denizde, birbirine ters akıntıların çıkardığı ses duyuluyor. Ses dalgaları duman halkaları gibi uzaklaşıyor, ama bir yerlerde var olmaya devam ediyor. Ses dalgaları daima vardır, dünya seslerle doludur, yeni bir Marconi bütün bu sesleri, ölümün üzerinde güç sahibi olamadığı bu sonsuz bağırış çağırışları yakalayacak bir alet icat edebilir; ölümsüz ve önemsiz ruhlar, evrende dolaşan ses ötesi dalgalardır. Juan Octavio Prenz de böyle düşünüyor; Prenz, o masalarda dinlediği o uğultuyu *Fabula de Inocencio Onesto, el Dogollado*[4] adlı, karşı karşıya gelen, üst üste binen, birbirinden uzaklaşan ve kaybolan seslerle, birbirine dolaşan ve ayrışan grotesk ve gerçeküstü bir hikâye haline getirdi.

---

3 Maraschino: Hırvatistan'ın Dalmaçya kıyılarında yetişen Marasca vişnesiyle yapılan bir çeşit likör. (ç.n.)

4 (İspanyolca) *Kesik Kafa Inocencio Onesto* (ç.n.)

Kökleri Hırvat İstria'sına dayanan ama Buenos Aires'te doğan Prenz, İtalyanca ders vermiş ve İspanyolca yazmış; okyanusun hem bu tarafında hem de karşı tarafında çok çeşitli ülkeleri gezip oralarda da öğretmenlik yapmış. Trieste'de kalmasının sebebi belki de bu şehrin, Buenos Aires ile La Plata arasında yer alan ve artık sadece yazarın ince bir şiir kitabında var olmaya devam eden Ensenada de Barragán'ın bir kayık ve gemi aslanı mezarlığını andırıyor olması. San Marco Kafesi'nde otururken rüzgârın ve suyun aşındırdığı ve başkalarının göremediği felaketlerin yaklaştığını görüp şaşkına dönen o gemi aslanlarının bakışını hâlâ üzerinde hissediyor. Bir şiir kitabının çevirisine göz gezdiriyor. Şiirlerinden biri, Buenos Aires Üniversitesi'nde asistanı olan Diana Teruggi'ye ithaf edilmiş. Bu genç kadın generaller zamanında bir gün ortadan kaybolmuş ve kendisinden bir daha hiç haber alınamamıştı. Şiir bir kez daha bir yokluğu, artık var olmayan birini veya bir şeyi konu alıyor. Bir şiir fazla bir şey değildir, boş bir sandalyeye konan küçük bir plakadır, o kadar. Bir şair bunu bilir ve şiire fazla önem vermez, ama kendisini yücelten veya görmezden gelen dünyaya daha da az önem verir. Prenz cebinden piposunu çıkarıyor, başka bir masada oturan iki kızına gülümsüyor, masaların arasında dolaşan ve ıvır zıvır satan bir Senegalli ile sohbet ediyor ve ondan bir çakmak satın alıyor. Sohbet etmek yazı yazmaktan daha iyidir. Senegalli uzaklaşıyor, Prenz de piposunu içerek yazı yazmaya koyuluyor.

Gülüşen maskların altında ve çevredeki insanların kayıtsızlığı arasında kâğıtları yazıyla doldurmak fena bir şey değildir. O merhametli kayıtsızlık, birkaç kâğıt parçası yoluyla dünyayı düzenleme –hayatla ölüm hakkında ahkâm kesen yazının içinde var olan, her şeye kadir olma saplantısını gideriyor. Böylece, istesin istemesin, kalem, alçakgönüllülükle ve alaycılıkla ıslah edilmiş bir mürekkebe batırılıyor. Kafe, yazı yazmak için bir mekândır. İnsan yalnızdır, yanında kâğıt, kalem ve olsa olsa iki üç kitap olur, onlar da bir deniz kazasından kurtulan ve kendilerini dalgaların arasında bulan birileri gibi masaya tutunmaya çalışırlar. Denizci ile onu yutabilecek uçurum arasında sadece birkaç santimetre uzunluğunda bir tahta vardır; en ufak bir çatlak varsa, kocaman karanlık sular yıkıcı bir şekilde yükselir ve

her şeyi aşağı çekerler. Kalem, hem yaralayan hem de iyileştiren bir mızraktır; yüzen tahtaya saplanır ve onu dalgaların insafına bırakır, ama aynı zamanda da onu yamar ve onu yeniden yüzecek ve rotasına girebilecek duruma getirir.

O tahta parçasına korkmadan tutunabilmek lazım, zira bir deniz kazası aynı zamanda kurtuluş anlamına gelebilir. Nasıldı o eski deyim? Korku kapıyı çalar, inanç kapıyı açar, ama kapıda kimse yoktur. Pekiyi kapıyı açmayı öğreten kimdir? Uzunca bir süredir kapıları kapatmaktan başka bir şey yapılmıyor, bu alışkanlık halini aldı; bir süre dişini sıkıyorsun, sonra yine içini endişe kaplıyor ve içinden her şeyi, pencereleri bile sımsıkı kapatıp sürgülemek geliyor. Ama bunun sonucunda havanın azaldığı fark edilmiyor ve o boğucu ortamda migren ağrısı giderek şakakları zonklatıyor ve sonuçta insan sadece kendi baş ağrısının gürültüsünü duymaya başlıyor.

Bir şeyler karalamak, insanın içindeki şeytanları serbest bırakması, onları dizginlemesi, bazen de kimseye zararı dokunmayan bir küstahlıkla onları taklit etmesi... San Marco'da şeytanlar yukarılara sürüldüğünden geleneksel senaryo baş aşağı edilmiş oluyor; kafenin çiçekli dekorasyonu ve Viyana Secession stili insanın buralarda kendini iyi hissedebileceğini de hatırlatıyor, burası beklemenin zevkli bir uğraş olduğu, ayrılmanın ertelendiği bir bekleme salonu. Kafenin müdürü Bay Gino ve masalardaki içkileri durmadan tazeleyen ve bazen de –herkese değilse de– somonlu tartaletler eşliğinde özel bir sek şarap sunma sorumluluğunu üstlenen garsonlar, melek hiyerarşisinin alt katlarında bir yerdeler ama güven uyandırıyorlar, yeryüzü cennetinden sürülmüş olanların o gizli Cennet'te kendilerini rahat hissetmelerini, bir yılanın sahte vaadine kanıp oradan ayrılmamalarını sağlıyorlar.

Yüzyıl başlarında Hermann Bahr kafelerin Platoncu akademiler olduğunu söylemişti; Bahr, Trieste'de olmaktan memnun olduğunu da söylemişti, zira oradayken hiçbir yerde olmadığı izlenimine kapılıyormuş. Bu akademilerde bir şey öğretilmese de sosyallik ve hayal kırıklığı öğreniliyor. İnsanlar sohbet edebilir, hikâyeler anlatabilir, ama burada vaaz vermek, toplantı yapmak veya ders vermek kurallara aykırı. Masalarda oturanlar, yanlarındakilere hem yakınlar hem de onlardan uzak-

lar. Başkalarını kendin gibi sev, veya komşunun tırnak yeme alışkanlığına katlan, çünkü o da senin daha da nahoş tiklerine katlanıyor. Bu masaların arasında ders yapmak, mevzi oluşturmak, yandaşları veya taklitçileri seferber etmek, mürit edinmek mümkün değil. Gösterinin nasıl bittiğinin bilindiği, ama bu bitişe tanık olma zevkinin ve oyuncuların dil sürçmesine gösterilen hoşgörünün kaybedilmediği bu hayal kırıklığı mekânında, kolay ve hızlı bir kurtuluşu arzulayanları sahte kurtuluş vaatleriyle ayartan sahte öğretmenlere yer yok.

Dışarıda sahte mesihler meydanı boş buluyorlar, kendilerinin kat edemediği yollara, kurtuluş hayalleriyle gözleri kamaşmış müritleri sürüklüyorlar ve onları bu şekilde yok olmaya doğru götürüyorlar. Uyuşturucuyu kendilerini kaptırmadan kullanma kabiliyetine sahip uyuşturucu peygamberleri, savunmasız müritleri ayartıyor, yok olacakları o yola girmelerini sağlıyorlar; salonun birinde birisi devrimin ancak tüfekle yapılabileceğini ilan ediyor, ama bunun zararsız bir metafor olduğunu bilmesine rağmen başkalarının buna harfiyen uymasına ve bedelini ödemesine izin veriyor. Çubuklara geçirilmiş gazeteler arasındaki bir derginin kapağında Edie Sedgwick'in yüzü var; o güzel ve korumasız Amerikalı manken, grubun akıl hocası Andy Warhol tarafından düzenli ve metodik bir şekilde vaaz edilen düzensizlik inciline inanmıştı. Ateşli cinsel ihlallerde, naif grup ayinlerinde ve uyuşturucuda zevki değil, tanımlanamaz bir hayatın anlamını aramaya ikna edilmiş, bunlar da onu daha da acıklı bir banallikle, mutsuzluğa ve ölüme sürüklemişti.

San Marco'da hiç kimse ilk günahın işlenmemiş olmayabileceği ve hayatın bakir ve masum olabileceği konusunda kendini kandırmıyor, dolayısıyla da müşterileri tenekeden madalyalarla veya Kutsal Topraklara giriş biletleriyle kandırmak daha zor. Yazı yazan insan, Kutsal Topraklarda olmadığını ve oraya hiçbir zaman ulaşamayacağını bilir, ama yine de çölün içinden inatla o yönde ilerlemeye devam eder. Kafede oturmak seyahate çıkmak, trende, otelde veya yolda olmak gibidir, insanın yanında pek bir şey olmaz, hiçbir şeye kibir dolu kişisel izler bırakılamaz, insan bir hiçtir. O tanıdık anonimlik içerisinde insan saklanabilir, egosundan bir kabukmuş gibi kurtulabilir.

Dünya, yazının şaşkınlık ve inatla içine işlediği, belirsiz bir boşluktur. Yazı yazmak, ara vermek, sohbet etmek, kâğıt oynamak; yan masadan kahkaha sesleri, kader kadar tartışma götürmez bir kadın profili, bardaktaki şarap, zamanın altın rengi. Saatler hoşça, kayıtsızlıkla, neredeyse mutlulukla geçer.

Kafenin sahipleri ve eski sahipleri, eski zamanların hanedanlarının hükümdarları gibidir. Parenzo yakınlarındaki Fontane d'Orsera'dan gelen ve başkalarının şiir yazması veya resim yapması gibi, lokantalar ve şarap depoları açmakla uğraşan Marco Lovrinovich de, 3 Ocak 1914'te, Trifolium Merkezi Süthanesi'nin ve inek ahırının olduğu yerde kafeyi açmış ve kendi adından dolayı San Marco adını verdiğini resmi olarak ilan etmiş, bundan yararlanarak, İtalyanlık ve irredantizm sembolü Venedik aslanının suretini sandalyelere kadar her yerde kullanmıştı. Belki de içten içe o kanatlı aslanın kendi adına bir saygı işareti olduğunu düşünüyordu. Dünyanın merkezi olduğuna tamamıyla inanmadan insanın onun gibi doksan dört yaşına ulaşması zor.

Halbuki bazıları kafenin masaları arasında, kendi ölçülerinde yaratılmamış dünya ile ruhları arasındaki dengesizlikten mahvolmuş bir şekilde, genç yaşta ve yalnız öldüler; örneğin, her zaman biraz terli olan bir genç adam vardı, tuzağa düşmüş bir hayvan gibi ortalıkta dolanırdı ve gözlerinde kuyruğunun kapana kısıldığının bilinci okunurdu. Her gün öğleden sonra gelirdi, yanında getirdiği bir sürü kâğıdı birer birer doldururdu ve giderken onları yanında götürürdü; bir gün gelmedi çünkü bir önceki akşam pencereden aşağıya, avluya atlamıştı.

Kafeler aynı zamanda kalbinden yaralı ihtiyaç sahipleri için bir çeşit düşkünler evidir ve Lovrinovich gibi kafe sahipleri, evsizler için yurtlar kuranlar gibi, onlara kötü hava koşullarına karşı geçici bir sığınma yeri sunan hayırseverlerdir. Bundan bir şeyler kazanmaları, San Marco'nun harap edilmesinden sonra Lovrinovich'in, İtalya'ya karşı savaşmamak için her iki gözüne trahoma mikrobu enjekte etmesinden dolayı gözaltına alınıp Graz yakınlarında, Liebenau'da Avusturyalıların esir kampında tutulmasından sonra olduğu gibi, vatanseverlik şanı elde etmeleri doğaldır.

Kafenin çeşitli sahipleri arasında ufak tefek ama sert Stock kız kardeşler de var; ayrıca bir de açık sarı saçlı, yaşı geçmiş bir kadın bar çalışanı vardı ve bazıları, kadının son bir viski daha vermeyi reddettiği dev yapılı bir sarhoşun onu tehdit etmek amacıyla tezgâhın üzerindeki son derece ağır kahve makinesini küçük bir taşı kaldırır gibi havaya kaldırıp çok büyük bir gürültüyle tezgâhın üzerine bıraktığını hatırlıyorlar. Bu arada, ne yazık ki tezgâhın çok yakınında, her zamanki masasında yazı yazmakta olan biri dahil, en yakında bulunan tüm müşteriler çevrelerine korku dolu bakışlar atıp kadının katlini engelleme işi gibi asil bir fedakârlığın başkası tarafından üstleneceğini umuyorlarmış. Derken öfkeden gözü dönmüş dev adam kadına doğru bir hamle yapmış, kadın da bir çekmeceden küçük bir balta çıkarıp adamın boynunu vurmak amacıyla üzerine atlamış, bu arada kâğıt kaplı masasından tereddütlü bir şekilde kalkan ve mümkün olduğu kadar yavaşça bu gözü dönmüş deve yaklaşan kahraman müşteri de, kadının baltayı tutan elini bileğinden yakalayıp burkarak o fevri gencin hayatını kurtarmış.

Her ne kadar Trieste'de çok sayıda gencin göründüğü sayılı yerden biriyse de, San Marco gençleşmiş bir varoluşun ifadesi gibi, arada bir yapılan restorasyonların sonucunda dekorasyonuna bahşedilen geçkin ve süslü sağlamlığın izleri müdavimlerin yüzlerine de yansıyor. Trieste Mefisto'su, ihtiyatlı bir burjuva şeytanıdır; un ufak olmak üzere olan frizlere ve kırışıklarla dolu bir yüz gibi çatlaklarla kaplı bir duvara verdiği o gençlik, mütevazı ve dinç bir orta yaş aslında; Margherita'yı mahveden Faust'un fırtınalı ve ihtiyatsız gençliği değil, öğrencisini baştan çıkartmaya kurnazca sınıfta başlayıp yatak odasında tamamlayan profesörün cazibesidir, hemen çözümlenecek küçük bir yanlış anlaşılmadır.

Genelde böyle mekânların restorasyonunu gerçekleştiren Generali Sigorta Şirketi, Trieste'nin binalarına ve kafelerine bu eski ve zengin burjuva şehrinin düzenli ve gizemli güzelliğini geri kazandırıyor. Kafeye girince soldaki duvarda, ünlü müdavimlere adanan plakaların olduğu panonun karşısında, hayatının büyük kısmını San Marco'da geçiren, postasını buraya yönlendiren, bu zengin ama yitik şehrin eski zamanları hakkın-

da sorular soran misafirleri kabul eden ama bu şehrin eski zamanları hakkında sadece başkalarının dedikoduları ve hissettikleri nostalji sayesinde, kulaktan dolma bilgilere sahip olan yazar Valerio Cugia'nın portresi asılı. Bu portrenin yerine, haklı nedenlerle, parkın yanı başındaki Rossetti Tiyatrosu'nun fuayesinde asılı duran, sigorta şirketi idarecisi Masino Levi'nin on dokuzuncu yüzyıla ait portresi asılabilir; Levi'nin üzerinde yelek, bir elinde kâğıt, diğerinde bir tüy kalem, yüzünde de Musevilerin o ketum ve anlaşılmaz gülümsemesi var. Hayatı sigortalayan bu Mefisto'nun o avantajlı poliçe yoluyla garantilediği kanlı canlı orta yaş, insanın imzayı atmasına ve ruhunu teslim etmesine değer.

O orta yaş, hatta orta yaşın biraz ötesi, bir sürü gecikmeli ama zevkli başarı fırsatı sunar. Bazı akşamlar, güneş duvarlardaki kornişli bölmeleri çevreleyen o altın renkli büyük kahve yapraklarını aydınlatır; masanın ardındaki ayna, yer değiştiren ışığın –uzaklarda alev alev yanan ve denizin üzerinde batan güneşin son ışınlarının– etkisiyle kenarları ışıl ışıl gölgeden bir göl haline gelir. Camların karanlık sularına yarı gömülmüş gibi görünen yüzlere deniz kadar berrak bir nostalji yansır, gerçek hayatın sinsi çağrısıdır bu. Bir dönem, yan taraftaki sinagoga da giden bazı müdavimler teker teker ortadan kaybolunca ve her zamanki masalarına uğramaz olunca, neredeyse hiç kimse, kısa bir süre öncesine kadar sinagogdan çıkıp kafeye bir şeyler içmeye gelen bu insanlarla sohbet etmekten hoşlananlar bile, yoklukları hakkında düşüncesizce sorular sormamıştı.

Kafede sisli bir hava var, insanı uzaklıklardan koruyor; ufku apaçık kılacak bir rüzgâr yok, akşamın kızıllığı da bardaktaki şarabın içinde duruyor. Örneğin Bay Crepaz hiçbir şekilde gençliğine hayıflanmıyor, hatta onarılması mümkün olan başarısız bir resim gibi onda rötuş yapıyor. Gençken kadınlarla şansı hiç yaver gitmemiş. Öyle trajik bir nedenden dolayı değil de aslında, ya az sürmüş, ya da bir şey olmamış. Çocukluğunda, San Marco'dan birkaç yüz metre ötedeki parkta bulunan yazlık sinemada hep beraber vakit geçirdiklerinden beri böyle olmuş. Kızlar ona iyi davranırlarmış, onun varlığından memnunlarmış, ama ekranda "Bounty"nin beyaz ve derin denizi, bembe-

yaz köpüklü ve gece kadar karanlık, neredeyse lacivert gibi duran siyah dalgalar göründüğünde, etraf serin ve karanlık olurmuş. Yaprakların hışırtısı duyulurmuş ve kızların gözleri parlarmış, loşlukta görünen şefkatli gülümsemeleri bir mutluluk vaadi gibiymiş; ancak o, bütün bunların ona uygun olmadığını hissedermiş. Eve dönme zamanı geldiğinde boynuna sarılan o esmer kollarla arasında bir engel olduğunu bedenindeki acemilikten hissedermiş; ancak bunu diğerleriyle arasında geçenlerle karşılaştıramazmış, sadece karanlıkta el sıkışma olsa bile.

Bu hemen hemen daima veya en azından sıklıkla böyle olmuştu; suda açan çiçeklere benzeyen o güzellerin yanından boşu boşuna geçerdi, elini diğerinin eline değdirmek, onun bilmediği bir başlangıç adımıydı. Derken yıllarca sonra bir gün Laura'yı tekrar görmüştü: Yüzünün çizgilerinden ve göğüslerinin taşmasından belli olan solma durumda bile hâlâ çok güzeldi. Laura ona birdenbire apayrı bir şekilde bakmıştı ve birdenbire her şey çözülmüş, kolaylaşmıştı. Küçükken sıra arkadaşı olan Clara, "O kadar acemiydin ki," demişti ona aylar sonra yataktayken, o zamanki gibi gür ve siyah olan ve şimdi arasında birkaç tutam beyaz tel bulunan saçlarını yüzüne doğru sallarken.

Ve böylece hayatı değişmişti. Birdenbire bir çapkın haline gelmemişti, tam tersine. Sadık bir erkekti, sadece gençken karşılıksız arzu beslemiş olduğu kadınlarla ilgileniyordu ve ödeşmek istiyordu. Bunun için metodik bir araştırma yürütmeye başlamıştı: sınıf arkadaşı olan kızlar onu geride bırakmıştı, ama o depara kalkmış ve birkaçına yetişmişti. İşler yavaş yavaş düzene girmeye, düzelmeye başlamıştı. Maria ile denizde geçirdiği o ıstırap verici, nafile günü, kayalara çıkmasına yardım etmek için ona elini uzattığında hissettiği o aşılamaz uzaklığı telafi etmişti. Luisa'nın o alaycı gözleriyle sadece Giorgio'ya baktığı o öğle yemeğinin anısını düzeltmişti, zira onun arzusunu körüklemeyi o kadar iyi bilen o yumuşak ve biraz tombul parmaklar şimdi sadece ona aitti.

Yavaş yavaş daha da gerilere, parkın bisiklet alanındaki beyaz çoraplı kıza kadar uzanıyordu; kız ters ters ona bisikletinin tekerleğinde bir şeyleri düzeltmesini emretmiş, sonra da ona hiç bakmadan yıldırım hızıyla kaybolup gitmişti. Halbuki şim-

di, arzu dolu ve buyurgan bir ağzı olan ve o dönemin şanslı erkeklerinden birinden –ki bu kişi boşanma sonucu ortadan kaybolmuştu– olan kızını bile kıskandıracak bir cariye gibiydi.

Bir de daha da eski zamanlarda ona acı çektirmiş olan hanımlar vardı; bunlar annesinin arkadaşları ve arkadaşlarının anneleriydi, şıktılar, güzel kokular kullanırlardı, başka çocukları kollarına alıp okşarlardı, onları öperler, yanaklarını okşarlar, ağızlarına bir çikolata parçası verip, tırnakları ojeli parmaklarıyla çocukların dudaklarının arasına iterlerdi. Aslında son zamanlarda, belki de kendi neslinin duayeni, neredeyse elli yıl önce çok güzel bir kadın olup şu an Bay Crepaz'a ait şuh, küçük bir buruna sahip Bayan Tauber ile yatmış olduğu bile söyleniyordu, ama kafede abartılar alıp başını gider, o ayrı. Bay Crepaz gerçek bir beyefendi olduğundan hiçbir zaman bu konuda konuşmazdı, çünkü Bayan Tauber tanınmış bir hanımdı ve hâlâ hayatta olan birkaç arkadaşıyla kafeye geldiği oluyordu.

Kafeye girince sağda, en sonda bulunan bir masada yıllardır Giorgio Voghera oturur; Voghera'nın, nahoş ama büyüleyici bir şaheser olan *Segreto*'nun[5] kahramanı olduğu kesindir, ama yazarı olduğu da varsayılır; ısrarcı ve ıstırap verici vazgeçişi konu alan, yaşamın tüm baştan çıkarıcı niteliklerini vurgulayarak ona karşı yazılmış bir kitaptır. Voghera'nın yanı sıra, son derece kaliteli yazarlar olan, yumuşak başlı iki kadın kuzin, hiçbir talepte bulunmayan eski dostlar, edebiyatın eski şanına tutunmaya çalışan yazar adayları, iki üç ayda bir Trieste hakkında aynı soruları tekrar eden gazeteciler, tez konusu arayışı içindeki öğrenciler, belki de yakın gelecekte gerçekleşecek bir yayımlanmamış kitap şöleninin kokusunu alarak uzaklardan gelen birkaç araştırmacı var. Sözlü edebiyat ustası ve Trieste'nin soyu tükenmekte veya belki de hiç var olmamış olan büyük burjuvazisinin koruma altındaki örneği Piero Kern, Rio de Janeiro'da bir seyahat acentesinde uğradığı soygunu anlatıyor; soyguncuların profesyonellikten uzak olmasını, ayrıca daha sertçe şişman bir Amerikalının yakışıksız tutumunu eleştiriyor.

Voghera sabırla, dalgınlıkla, iyi niyetle dinliyor, kendisinin veya başkalarının söylediği kelimelerin evrenin devasa kayıt-

5 (İt.) *Sır* (ç.n.)

sızlığı içinde kayıp gitmesine izin veriyor. Hayatın diğer tarafını, tersini görmüş olan o sulu ve mavi gözleri, uysal bakışlarını masaların arasında gezdiriyor. Tekrar tekrar, "Sonuçta ben iyimser bir insanım," demekten hoşlanıyor, "çünkü her şey, benim karanlık öngörülerimden çok daha kötüye gidiyor." Tarihi felaketlere tanık olmuş, kişisel cehennemlere maruz kalmış, özellikle de gençken, içine yuvarlanıp yutulmaktan zor kurtardığı uçurumların yanından geçmiş.

Kutsal Toprakların dışında, uzağında, çölün ortasında olmak kolay bir şey olmamalı. Çölde sadece büyük kum fırtınaları, insanı sersemleten ve sürükleyip götüren bir rüzgâr yok; çok daha zehirli tuzaklar, derinin her tarafına yapışıp hava almasını engelleyen kum zerrecikleri var, bedeni ve ruhun özsuyunu bile kurutan bir susuzluk var. Belki de gençliğinde, kendisinin ve başkalarının yetersizliğiyle ilgili bu hoşgörü kabiliyetini kazanmadan önce Voghera dayanılması zor bir insandı, uygunsuz ve kusurlu hayatı sınıfta bırakan kinci bir hocaydı. Ama sözdizimi duru ve sade, Arianna'nın ipliği gibi, birbirine dolanmadan labirentten geçebiliyor ve rastlantısal, acı dolu, grotesk bir gerçekliğin görüntüsünü amansız bir şekilde dokuyor.

Bu kitapta Voghera kendi kaleydoskobunu yazıyor, bürokratik bir evrenin işe yaramaz erdemlerini, hiçliğe adanmış metodik titizlik ve özeni övüyor. En kötülerin kaçınılmaz bir şekilde toplumun ve tarihin kaptan köşküne çıkmasına neden olan ve tersten işleyen etik seleksiyon sürecini tarif ediyor, psikoanaliz gibi ruhun dolambaçlı yollarına girmeye cüret eden bilimleri anlatıyor ve varoluş komedisi çerçevesinde kısa sürede banal ve acımasız yanlış anlaşılmalar halini alan çapraşık gerçekleri açıklıyor. Filistin'de sürgün yıllarını ve onun için her şeyden önce vakur bir sabırla yüklü savaş zamanını hatırlıyor. Dünyaya hayal kırıklığı ve acımayla bakar, başka bir gezegenden seyreder sanki; kaos, inancı ve hayalleri yok etse de görgü kurallarını, stildeki sadeliği ve iyiliğin göstergesi olan, on dokuzuncu yüzyıla ait o melankolik saygıyı yok etmez.

"Biliyorum, bu dünyada herkesin çok işinin olduğunu biliyorum," diye mırıldanıyor Voghera, kendisi o dünyaya ait değilmiş gibi. Hastalıklarına ve artık epey ilerlemiş olan yaşına rağmen, despot ve muhterem, herkes tarafından unutulmuş bir

kadın yazara arkadaşlık etmeye gidiyor, kadın da geriye kalan bu tek kurbanı saatlerce yanında alıkoyuyor, onu taciz ediyor ve hırpalıyor. "Ne demeliyim?" diyor Voghera, özür dilercesine, "yalnızlığın, yalnız ve unutulmuş olmanın ne anlama geldiğini biliyorum... Hem sonra o bir zamanlar annemle babama çok nazik davranmış, gerçi aslında... Ama neyse, önemi yok. Ama asıl önemlisi, ben ona gitmezsem, o bana telefon ediyor ve bitmez tükenmez nutuklar çekiyor, bu beni daha da yoruyor..." Yaşadığı Musevi huzurevinde yaşlı ve hafızasını kaybetmiş bir komşusu geceleri bazen odasına giriyor, yatağına oturuyor, orada saatlerce kalıyormuş. "Böyle bir şey elli yıl önce de olsaydı," diyor Voghera, "bir şey değişmezdi..."

Tanrı, Eyüb'ün bedenini yaralarla kaplamaya devam ediyor ve Voghera bunun kaydını tutuyor. Tartışmaya açık ama unutulmaz bir kitap olan *Nostra Signora Morte*,[6] yaşadığı kayıpların günlüğüdür: babasının, annesinin, Letizia teyzesinin, Giuseppe amcasının, Olga teyzesinin, arkadaşı Paolo'nun, kuzeni Cecilia'nın. Tanığı ve belki de son vakanüvisi olduğu Yahudi Trieste'si yavaş yavaş sahneden iner; bütün oyuncular teker teker ayrılır; ıstırapları aynı zamanda maruz kaldıkları bürokratik süreçler, acilen hastaneye kaldırılmalar, mesane kanamaları, yaşlılık ve hastalık kokuları, hastanede yatmanın formaliteleri, arteriyoskleroz, hastaların zalimce saplantıları ve onlara bakanların bencilliği, acı çeken insanların kurnazlıkları, ıstırapları ve o muazzam yabancılığı anlamına gelir.

Bu sonun arşivcisi, sona eşlik eden perişanlığın ve sefaletin ayrıntılarını, nefesi tıkayan kusmuğu ve Acil Yardım'ın santral memurunun saygısız küstahlığını görmezden gelmez. Dayak yiyen bir yük hayvanı gibi, duruma sabırla ve çaresizce boyun eğer ama gözlerini kaldırıp durmadan, "Dikkat et, ben her şeyi kaydediyorum," der. Başlangıçta merhamet hissi uyandırsa da belirli bir noktadan sonra gülme isteğine neden olan bütün abartılı felaket hikâyeleri gibi, sayfalar boyunca birbirini izleyen o hastanede kalışlar ve ölümler sonuçta gayriihtiyari olarak komik bir etki yaratırlar. Bu badirelerin bu dayanılmaz komikliği, sefaletin yükü altında saygınlığını kaybeden, gülünç

6 (İt.) Efendimiz Ölüm. (ç.n.)

hale düşürülen ve artıklarına indirgenen insan hayatının zayıflığının boyutunu ortaya koyar.

Voghera bir anlamda *Eyüb'ün Kitabı*'nı yeni baştan yazıyor ama, Eyüb'ün ilk oğullarının ve kızlarının tarafını tutuyor; Eyüb'ün tabi tutulduğu sınavlar sırasında, çöl rüzgârlarının etkisiyle yıkılan evin enkazı altında ölen çocukların yerine, kitabın mutlu sonunda, sürü veya deveymişler gibi yenileri geliyor ve böylece ölen çocukların hatırası Eyüb'ün mutlu yaşlılık günlerinde onu rahatsız etmiyor. Eyüb, onu öne çıkarmak için anlatılan korkunç bir hikâyenin kahramanıdır. Onun bakış açısından, yani Tanrı'nın ve şeytanın bu kadar önem verdiği bir insan açısından bakınca, bütün trajedilerine rağmen hayatın bir anlamının olduğunu kabul etmek daha kolaydır. Hiç kimse, Eyüb'ün enkaz altında ezilen ilk çocuklarının Eyüb'ün yüceltilmesinde figüran rolünü kabullenip kabullenmediklerini kendine sormaz bile; insan onlarla ve adsız kaderleriyle özdeşleşirse düzeni övmek daha zor hale gelir.

Voghera mahvolmuş ve görmezden gelinen varlıkların bakış açısıyla, yapı ustası tarafından reddedilen, Tanrı'nın kendisini evinin mihenk taşı haline getirme sözü verdiğini hatırlayıp bunu şüpheyle karşılayan taşın bakış açısıyla bakar. Objektif ve resmi yazı tarzı, mağluplara büyük bir yadigârdır. Ama bir şeyler tıkanır ve seyrelir, o sulu bakışı donuklaşır, sevecenlik bulanıklaşır ve belki de kirlenir. *Segreto*'nun yazarı olsun veya olmasın, yine de başkahraman olmak kolay olmamıştır, özellikle de kitabı asıl yazan, oğlunun sorunlarına ve ıstırap dolu mutsuzluklarına istismarcı ve neredeyse ensestvari bir şekilde saygısızlık eden babası Guido Voghera idiyse; kitabın kindar kahramanı, hikâyede aşk dolu bir sihir ve mahvoluş halini alan ama gerçek hayatta zorlukla kapanacak yaralar açan bir tutkunun ve kendini engellemenin kahramanıdır.

Şeffaf tarzı ve üzerinde ısrarla durduğu temalar –aşkın büyüsü, hayattaki başarısızlık– bazen *Segreto*'nun sayfalarından kaynaklanır gibidir ama aldatıcı bir ağız kalabalığıyla seyrelir ve sulanır; büyüleyici sadeliği banal bir hal almaya başlar ve alçakgönüllülüğü muğlak bir boyun eğmeye dönüşür. Belki de Voghera aslında sevecen değildir, hayatın cömert olmadığını öğrenmek zorunda kalmıştır, hatta belki bundan rahatsızlık

bile hissetmemiştir. Yazıları övüldüğü zaman Voghera sıkılıyor, kızarıyor, ailedeki gerçek yazarların babası, amcası ve kuzeni olduğunu söylüyor. Ama karşısındakinin söylediklerine inanacağını düşünürse, muhatabının ötesine bakan miyop gözlerinde belki de ani bir kötülük pırıltısı görülür.

Gazetelerin olduğu tezgâhın yanında Doktor Velicogna oturuyor; onun ilgisini çeken, gazeteleri okumak değil, –zira hepsi aynı şeyleri söylüyor– onları elinde tutmak, sol eliyle çubukları tutmak, sağ eliyle sayfaları çevirip gazeteleri gözden geçirmek. Dünya orada, ellerinin arasında, siyah, devasa başlıklarla çeşitli felaketlerin geleceği tehdidinde bulunuyor, ama bir yandan da sanki her şey kontrol altında. Doktor Velicogna'nın, bir evliliği kurtarmanın en kesin yollarıyla ilgili, kişisel deneyime dayalı bir teorisi var: örneğin benim evliliğim, diye birasının önünde –fıçı birası tabii ki, o, şişede bira içecek birisi değil, basınç ve derece birada en önemli şeylerdir, köpüğün de doğru dürüst olması gerekir, şişenin kapağı açıldığında çıkan köpük, kullanımdan önce sallanan bir şurubun köpüğüne benzer– konuşup duruyor, benim evliliğim bir iki defa bütün geceyi dışarıda geçirme aptallığım sayesinde kurtuldu, gözlerim açıldı ve her şeyi anladım. Nasıl olduğunu bilmeden kendini küçük bir evlilik dışı ilişkinin içinde bulmak, en kusursuz insanın bile başına gelebilir ve bir süreliğine hiç de tatsız bir şey değildir. Ama sık olarak, hatta daha başlarda kadın bütün geceyi onda geçirmeni ister, belki de böylesi ona daha saygın görünür, o zaman da bir sürü karışıklığa ve harekete geçirilmesi gereken manevralara rağmen, hayır demek zor olur, en azından ben birisinin hoşuna gidiyor olmaktan dolayı hep şaşkınlık ve minnettarlık hissetmişimdir ve nazik davranmamanın çirkin bir şey olduğunu düşünmüşümdür.

Gazeteyi, takılı olduğu çubuğunu elinde tutmaya devam eden Doktor Velicogna, iyi kalpli ve saygılı olmanın insana kazanç getirdiği kesin, diye devam ediyor. O nezaket sayesinde maske hemen düşüyor; ama bu zamanla oluyor, birileri acı çekmeye başlamadan oluyor. Daha sonra, yataktayken, insan ne yapabilir ki? O sizin kadınınız değil ki, hayatın iniş çıkışlarını ve karmaşasını paylaştığın kadın değil ki, o olsa, hiçbir şey yap-

madan onun yanında durmak, sadece omzunu hissetmek, nefesini duymak bile asla sıkıcı değildir.

Halbuki insan başka bir kadınla olunca, o çok daha iyi bir kadın, hatta çok saygıdeğer bir insan olsa bile, insan bir süre orada yatınca, kalkmaya veya gidip biraz kitap okumaya cesaret edemez – evet, banyoya gidilip bir süre orada oturulabilir, ama bu bir veya azami iki defa yapılabilir. İnsan biraz uyuyabilir, ama erkenden uyumak da olmaz, çünkü bu pek kibar bir davranış sayılmaz. Böylece yatakta yatmaya devam eder ve onun uyumasını beklerdim. Sabahın ilk tramvaylarını duyduğum zaman, bu mahcubiyetin sona ermek üzere olduğunu ilan eden Belediye Ulaşım Dairesi'nin şafak zamanı habercilerine karşı büyük bir saygı duyardım. Birkaç saat sonra oradan ayrılmak kabalık sayılmazdı artık, tam tersine, bu bir görevdi, insanın düşünceli davrandığının bir göstergesiydi, o kadının da işine gitmesi gerekiyordu ne de olsa.

Böylece insanın beraber uyuma –sadece uyuma değil, karanlıkta yan yana durma, beraber yaşama, çok yüce şeyler kastetmiyorum, sohbet etmeyi, kahkahaları ve korkuları paylaşmayı, sinemaya gitmeyi, veya ekim ayında son defa Barcola'nın veya Miramare'nin kayalıklarından denize girmeyi– sadece hayatının kadınıyla yapması gerektiğini anladım. Bunu anlamam için geceyi başka birilerinin yanında geçirmem ve ertesi sabah tek kelime etmeksizin her şeyin geçip gittiğini fark etmem gerekti. Yoksa bu işe daha kim bilir ne kadar devam edecektim, kim bilir herkes açısından ne karışıklıklara, kargaşaya ve endişeye neden olacaktım. Bunları Peder Guido'ya anlatmam lazım, belki bugün de gelir, bira içmeyi seviyor, Sacro Cuore Kilisesi de buraya çok yakın. Belki de peder bu hikâyeden evlilik üzerine, daha doğrusu evliliğin yüceliği üzerine bir vaaz çıkarabilir. Bizi doğru yola sokan ve kendi kendimizi tanımamızı sağlayan o iyi kalpli kızcağızlar için de –azami bir iki tane, benim gibi birine fazla bile– iyi dilekte bulunsun. Ayaklarına dolanmamam onlar için de iyi olmuştur bence.

Voghera ile kuzin yazarların masasında, amcası Giuseppe Fano'nun, 1972 yılında, doksan bir yaşında ölmeden kısa bir süre önce yazmaya başladığı anılarının daktilo ile yazılmış met-

ni elden ele dolaşıyor. Bu anılarda aktif ve çok renkli bir hayattan söz edebilirdi: Birinci Dünya Savaşı'ndan önce tüccarlık yapan Fano, Musevi göçmenler için bir İtalyan yardım komitesinin yöneticiliğini üstlenmiş ve bu görev esnasında, sarsılmaz soğukkanlılık ve kendi gündelik alışkanlıklarına kararlı bir sadakatle muazzam bir faaliyet göstermişti; Filistin'e yolculuk için gemiler tedarik etmiş, ısrarcı bir azimle bağış toplamış, hizmetler düzenlemiş, sayısız mülteciye yardımcı olmuş, başkaları için elinden geleni yapmış, enerjisini saklayıp ileri bir yaşa ulaşabilmek için mümkün olduğu kadar çok zamanını, başında takkesiyle yatakta geçirmişti.

Bu anılarda, bu cesur ve yardımsever eylemlerin sadece uzak bir yankısı var, ama asıl, cömertçe harcanan enerjinin büyük bir titizlikle geri kazanılması için hissedilen endişe var. Anıların asıl kahramanları, Fano'nun her şeyden çok korktuğu ve yazın bile üst üste kazaklar giymesine neden olan hava cereyanları ve nezle; Saba, ancak demir gibi sağlam birisinin, bu gibi koruma önlemlerini kaldırabileceğini, başkası olsa zatürreeye yakalanacağını söylerdi. Ona ihtiyacı olanları terk etmemek için Alman işgali sırasında bile ve sınır dışı edilme tehlikesine rağmen Trieste'de kalmıştı. Eylül veya ekim ayında bir gün, ona Polonya gettosundan çıkıp gelmiş havası veren kürklü bir mantoyu üzerine alarak Nazilerin kontrolündeki şehri dolaşırken, son günlerdeki soğuğun neyse ki biraz yumuşamış olduğunu Almanca olarak dile getirmiş. Üçüncü Reich, Fano'nun alışkanlıklarını bir zerre bile değiştirmekten âcizdi; ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktıysa, bu Hitler yüzünden olabilirdi, ama nezleden dolayı olmayacaktı.

Orta Avrupa'ya özgü bir ihtiyata sahip olan Fano, anılarında kendinden hemen hiç söz etmez, hep başkalarından söz eder; anlatıcı-ben herkesi birbirine bağlayan ipliktir. Olayları ne değiştirir, ne gereksiz şekilde renklendirir, ne de öznel olarak değerlendirir; dünyayı olduğu gibi, her şeyi ve bunların aksini gören Tanrı'nın gözünden gösterir. Hiçbir şeyi seçmez, tutarsız verileri de elemez, çünkü öneme göre hiyerarşi oluşturma hakkını, veya gerçeği bir yana bırakan veya düzelten ilahi gücün yetkisini kendine atfetmez. Saba'ya hayrandır, ona saygı duyar; 1914'te Milano'dan Trieste'ye dönmek zorunda kalınca,

şairin kendisinden, "annesi ve teyzesiyle ilgilenmesini, teyzesinin sahip olduğu o zavallı birikimin büsbütün kaybolmaması için kendi lehine bir vasiyetname yapmasını sağlamasını" istediğini anlatır. "Trieste'ye vardığımda verdiğim sözü titizlikle tutmuş ve her gün olmasa da haftada en az üç defa bu iki sevgili yaşlı kadını ziyaret etmiştim... Teyzeyi notere kendim götürmüştüm, o da vasiyetnamesini seve seve yeğeninin lehine yaptırmıştı..."

Fano'nun tanıklığında alaycılığın veya bir şeylerin maskesini düşürmeye çalışmanın izi yoktur. Amaçlanmayan, ama aynı zamanda bastırılmayan gülünçlük, gerçeklere sadakatten doğar; ortaya amaçsızlığın ve kopukluğun yanı sıra, hayatın pikaresk macerası ve sevilen insanlarla yaşanan tanıdık bir destan çıkar. Eğlenceli olsun, utanç verici olsun, ayrıntılar bir entomolog titizliğiyle kaydedilir. Ergenlik çağında, doktor olan babası buluğ çağı rahatsızlıklarını yatıştırmak için soğuk duş almasını tavsiye ettiğinde Fano bu tavsiyeye uyar: "Sıcaklamış bir halde yataktan kalkardım, buz gibi mutfağa giderdim. Musluğa delikli bir huni (bir çeşit sulama aleti) ile sonlanan, lastikten uzun bir boru takardım... Bu tedavi nevrozum açısından hiçbir işe yaramadı ama ciğerlerimi güçlendirdi ve beni nezleye karşı korudu."

Ailesinin büyüklüğü önemsiz bir notta dolaylı bir şekilde ima edilir: "Hangi doğumdan dolayıydı bilmiyorum, ama annem bitkin bir durumdaydı ve babam..." Düzen aşırı titizlikle savunulur: 19. yüzyıl Trieste'sinde yüksek eğitimli ilk kadınlardan biri olan uzak bir akraba, sayısız hayır komitesinde aktif olan, fahişelere yardım ve topluma geri kazandırılmaları konusunda da uzman olan bir teyzeye ona iş bulması için başvurduğunda, teyze üzgün olduğunu, yardımcı olmak istese de olamayacağını çünkü, "sadece orospulara yardımcı olduklarını" ve işler karışmaya başlarsa sonucun kim bilir ne olacağını söyler.

On dokuzuncu yüzyılın pozitivist zekâsı, gerçekliğin rastlantısal çoğulluğunu küstah bir sentezde birleştirmeyi reddedecek kadar dürüsttür. *Segreto*'nun farz olunan anonim yazarı Guido Voghera, "İstediğiniz kadar uzlaşmaya varın ama, Tanrı aşkına, sentez olmasın sakın!" diye uyarıyordu. Nesneler

vardır ve gülünçlük pahasına bile olsa, sadakat gerektirirler. Fano'ya göre, tutarsız oldukları veya sunulmak istenen tabloya aykırı olan, veya artık kabul edilmiş olan bir imgeden –hatta kendininkinden– farklı oldukları için elenecek veriler yoktur. Fano kendi anılarının tutarlılığı konusunda bile endişelenmezdi; anılarını yatağında yatarken dikte ettirir ve bazen zaten anlattığını unuttuğu uzun bölümleri tekrar anlatırdı. Bu bölümler metninde de tekrarlanırdı çünkü daktilocu kız bu bölümleri zaten yazdığını söylediğinde, Fano bunu dert edinmemesini, bunun onu ilgilendirmediğini, işine devam etmesini söylerdi.

Bu sayfalarda olduğu gibi, hayat da, tutkularıyla, hareketleriyle, saplantılarıyla defalarca tekrarlanır. Fano'nun otobiyografisi bölük pörçük ama bu açıdan tutarlı, sonuca ulaşma numarası yapmıyor ve tamamlanmayan, sonuçlanmayan gerçeklere ve gerçeklerin tamamını anlatmak isteyen ve yarı kahramanca, yarı komik görevi yerine getirirken kırılan kaleme saygısından bölünüyor. Neler olursa olsun, başkalarına, hatta nesnelere saygı sarsılmıyor. Fano birisini arama ihtiyacını hissedebileceğini düşündüğü zaman, "Muhterem telefon numaranızı alabilir miyim?" diye sorardı.

Duvarlardaki bölmelerde yer alan ve kim oldukları tam olarak belli olmayan –aralarında dekoratör, dağcı ve irredantist yazar Napoleone Cozzi'nin olduğu kesin, belki dalgalı suların ressamı Ugo Flumiani de var– ünlü kişilere ait çıplak figürler, "hem İtalyan yarımadasından, hem de Friuli'den, İstria'dan ve Dalmaçya'dan Adriyatik Denizi'ne, yani San Marco Denizi'ne dökülen" ırmakları resmediyor. Her iki yakası İtalyanlara ait olması planlanarak *Mare Nostrum* (Bizim Denizimiz) şeklinde yüceltilen deniz, kahverengi – altın renkli bir akşam, dekorasyonun kehribar renkli cilasında yumuşuyor. Nehrin ağzı, daha büyük bir salona açılan, vakur bir kapıya benziyor. Battisti Sokağı'na doğru açılan nefte, İstasyon Kafesindeki Elektrik'in ve Coğrafya'nın ressamı Giuseppe Barison'un *Offerenti*'si[7], bilinmeyen tanrılara yaranmak için kollarında hediyelerle ilerliyorlar; bu gri, koyu sarı, kahverengi figürlerin üzerini kızıl bir

7 (İt.) Arz Edenler. (ç.n.)

ışık kaplıyor. Flumiani'nin sinagoga bakan alandaki limanları ve lagünleri ışıl ışıl; yelkenler ve su, hatta kumlar ve çamur öğlen güneşinde parlıyor. Nuh'un gemisinden çıkmak, güneşin batışının altın rengine çevirdiği o sulara dalmak ve kaybolmak, hatta sadece lagünde debelenmek, altın külçeleri gibi parlayan o çamuru sıkmak ve ezmek...

"Saçınız başınız dağılmış, tuvalete gidin de üstünüzü başınızı düzeltin." O sefer, yaşlı kadın, genelde fiziksel yakınlıktan kaynaklanan bir otoriteyle itiraz kabul etmemişti. Yazar o zamandan beri, ne zaman tuvalete gitse, sıkıcı diyaloglarını sonuçlandıran o emre uymaya devam ettiğini hisseder. Yazı yazmayı bırakıp çevresine boş boş baktığını görünce, "Tebrikler, çok çalışkansınız, aferin size," demişti kadın, yalnız başına oturduğu, onunkine bitişik masasından; biraz önce, arkadaşıyla konuşurken modern zamana ve gençlere yönelttiği eleştiriden dolayı kendini affettirmek ister gibiydi. "Aferin, çok çalışkansınız." Yazar da mahcup bir şekilde gülümsemişti. "Konunuz nedir?" "Şey, Alman edebiyatı." "Harika, en güzel edebiyat, en ilginç, en manevi olanı, aferin size." Yazarın gülümsemesi her cevaptan sonra giderek daha ahmakça bir hal alıyordu. "Nasıl olabilir, parmağınızda yüzük, bu kadar genç yaşınızda evli misiniz? Peki ama kaç yaşınızdasınız? Ya, öyle mi, hiç tahmin etmezdim. Çok daha genç duruyorsunuz... Tebrik ederim, çok iyi etmişsiniz, evlilik en önemli şey. Henüz çocuğunuz yoktur herhalde. Ya, var mı? Tebrik ederim! Asıl bu önemli işte. Bir mi? Ya, iki demek! Çok şanslısınız, çok doğru bir sayı. Kız ve erkek mi? Demek iki erkek. En iyisi. Hayatlarında bir kardeş sahibi olmanın ne anlama geldiğini görecekler... Bu kadar genç yaşta evlendiğiniz için memnun musunuz?"

Yazarın, istemeden de olsa bu mükemmel tabloyu –koca, baba, iş sahibi, üstelik genç görünümlü ve memnun adam görüntüsünü– tamamlayan olumlu cevabından sonra uzun bir sessizlik olmuştu, yazar da bundan yararlanarak tekrar yazı yazmaya koyulmuştu, ama kadın birkaç dakika sonra ona doğru eğilip yüzünü onunkine yaklaştırarak, iki yüz ve iki vücut arasında sadece belirli durumlarda aşılan o mesafeyi aşmış, o genel mükemmellik içerisindeki o tek lekeden dolayı hissettiği

kızgınlıkla, "Saçınız başınız dağılmış, tuvalete gidin de üstünüzü başınızı düzeltin," diye fısıldamıştı.

Genellikle yataktan gelen bu derecede otoriter bir ses, kendisine itaat edilmesini gerektirir. Tuvalet kafenin sonunda, sağ tarafta. Duvarlarında, gözkapakları gizemli bir şekilde yarı kapalı olan Siyamlı Dansçı var; dalgalı hatları acımasız kaşlar ve cüretkâr bacaklara dönüşüyor, bu dalga, arka kapının eşlik müziği olan Bay Plinio'nun valsi gibi bir hiçle sonuçlanıyor. Kahve yaprağı bitkisel bir bereketlilik içerisinde tekrarlanıyor, bu arada bir Harlequin'in buruşmuş suratında da kaba ve isimsiz bir acı var.

Bazı resimlerin altında başka resimler bulunmuş; restorasyon uzmanlarının görüşüne göre resimlerin üstünün örtülmesinin sebebi açık saçık olmalarıysa da, insan ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bu resimlerde herhangi bir açık saçıklık bulmak çok zordur. Ama yine de, bir kat boya vurmaktan, örtmekten, rögar kapaklarını kapatmaktan zarar gelmez. Belki yazı yazmak da bir çeşit örtme anlamına gelir, insan bilgece kendi hayatına bir kat boya çekmiş olur; hatalar, onları bağışlayıcı kılan, samimi bir kendini itham süreciyle gizlenir gibi yapılırken, ustalıkla ortaya çıkarılır ve onları yücegönüllü gösterir, bu arada esas pislik altta kalmıştır. Yazarların hepsi azizdir; evet, hepsi sahte bir mahcubiyetle sergilenen büyük günahlarla yüklü gözü pek ve savurgan oğullardır, ancak yine de yüce ve güzel ruhlardır. Aramızda gerçekten hiçbir alçağın, hiçbir kötü ve acımasız alçağın olmaması mümkün mü?

Tuvalet daracık bir yer; pisuarların altından kızılımsı renkte bir su akıyor, kumsaldaki kırık şişe parçalarına benzeyen pıhtılar şeklinde kabuk tutuyor. Arada bir berrak bir su akıyor. Yıkanmak, çamaşır değiştirmek... Aynadaki yüzde bir şeyler çözülüyor; sanki o ana kadar o yüzü bir arada tutan bir şeyler gevşemeye başlıyor. Saçlar kirli, Hades ülkesinin derinliklerinden ortaya çıkmakta olan Medusa'nın başındaki, birbirine dolanmış çalılar sanki. Bir gazete parçasından birileri gülümsüyor. Tuvalet, Kıyamet Günü'nün bekleme odası gibi, süresiz bir bekleyiş yeri, pisuar boyunca akan sular da sonsuzluğa işaret ediyor. Kafeye dönmek, lafı dolandırmak, gazete okumak. Şöyle bir yıkadıktan sonra, yüz yeniden doğru düzgün bir hal alı-

yor, ama saçlar ter içinde. Tuvalete gidin de üstünüzü başınızı düzeltin. Denize girmek, lagünün sığ ve ılık sularında elleri yıkamak bile, eskiden olduğu gibi, koştuktan sonra yakınlardaki parkın çeşmesine, neredeyse mavi denebilecek derecede beyaz olan kar yığınlarına, ormandaki o açıklıkta, geyiklerin su içmeye gittiği o küçük kaynağa, Ronco Sokağı'ndaki Sacro Cuore Kilisesi'ndeki kutsanmış serin sulara yüzü daldırmak. Aslında her şey o kadar yakın ki, sadece birkaç adım ötede. Bacaklarını açıp dünyada küçük bir gezintiye çıkmak isteyenler için San Marco'nun konumu mükemmel. Bir emlakçı olsa, merkezi konumda derdi. Parktan ve bütün diğer gerekli yerlerden geçip Ronco Sokağı'ndaki kiliseye ulaşmak yalnızca birkaç dakika sürer.

VALCELLINA

Fusina daima ağustos ayının son cumartesi günü yapılır. Bu, Malnisio'da ilk mısır koçanlarının Sarodinis Dağı'nın yamacındaki çim kaplı bir açıklıkta kızartıldığı ve mısır ekmeğiyle (*sorc*) yendiği bayrama verilen addır. Halk köyden yürüyerek bu açıklığa gelir, bazıları da arabayla Udine'den, Trieste'den veya daha uzaklardan gelir ve yanlarında peynir ve şarap getirir; gençken buralardan ayrılan insanlar, çok önceden ayrılan insanların çocukları veya torunları ve buralarda kalan birkaç kişi, hepsi bir arada olurlar. Dönüş hemen her zaman çok kısa sürse ve ayrılma zamanı çabucak gelse de her yolculuk her şeyden önce bir dönüştür. Bir zamanlar dağların eteklerindeki fakir Friuli'nin en fakirlerinden biri olan bu sarp vadilerden erkekler göç eder, Fransa'da veya Sibirya'da madenlerde çalışmaya veya yol ve demiryolu inşa etmeye giderlerdi. Kadınlar da, sırtlarında tahta kaşık ve kepçe dolu sepetlerle, yürüyerek köyden köye giderler, evden eve uğrayarak mallarını satmaya çalışırlardı, bu arada hendeklerde veya ahırlarda uyurlardı, ama hepsi için yolculuğun amacı o kısacık eve dönüştü.

Büyük büyükannemin amcası veya büyük amcası Napoleon'un ordusunda çok genç bir humbaracıydı ve Rusya seferinden sonra birkaç yıl tutsak kalmış, sonra da birkaç yıl süren bir yolculukla, yürüyerek eve dönmüştü. Malnisio'ya vardığında memleketlileri ilk başta onu tanıyamamıştı. Bundan uzun bir süre sonra, 1866'daki üçüncü bağımsızlık savaşı zamanında, yaşlı ve yüzü kırış kırış, Avusturyalılara karşı İtalyan ordusunun yanında yer alarak partizan eylemler düzenlemek üzere düzensiz bir tabur topladığı, ama üzerinde, "Önce İtalyan, sonra da Fransız olun," yazılı bir bayrak diktirdiği anlatılır. Rusya'nın karları, zorlukları ve muharebeleri arasında genç-

lik yıllarını geçirmesine neden olan İmparator, onda büyük bir şeylerin, dünyayı değiştirecek bir devrimin özlemini bırakmıştı. Bu özlem, torunlarının her şeye rağmen *Radetzky Marşı* yerine *Marseillaise*'i tercih etmesinin nedeni olabilir.[8]

O büyük büyükbabanın adı bilinmiyor, zira Malnisio mahallesinin kütükleri sadece ondan bir sonraki nesle kadar uzanıyor. *Fusina* da birçokları için bir dönüş teşkil ediyor. *Fusina*yı metodik bir yetkinlikle düzenleyen Luciano Daboni, matematik alanındaki araştırmalarıyla ve hayatın tahmin edilemezliğini ve rastlantısallığını biçimlendiren olasılık hesabına yaptığı bilimsel katkılarla tanınıyor; değerli yardımcısı Dario Magris de Hippokrates'in sanatından, hayatın ve özellikle de ölümün –her ne kadar ölümü uzakta tutmayı biliyorduysa da– herhangi bir program yapılmasına izin vermediğini ve son mühlete uymadığını öğrendi. Ama bu iki bilimadamı için bile, ağustos ayı sonlarındaki o cumartesi günü, normalde evrene hâkim olan kaosa, belirsizliğe ve her şeyin vefasızlığına istisna oluşturuyor. Tartışılmaz bir kesinlik, katı bir gereksinime uyan ve düzenli bir şekilde tekrarlanan bir olay halini alıyor ve zaman onun etrafında, dünyanın kendi ekseni etrafında döndüğü gibi dönüyor.

Köye dönüşü emreden bu yasaya uymak hiç de tatsız bir şey değil; geçen yüzyılın son yıllarında, Sebastiano Dede on üç yaşındayken bu köyden ayrılıp Trieste'ye gitmiş ve böylece küçük burjuva tırmanışına başlamış. Bu arada kardeşi Barba Valentin doksan iki yaşına kadar Malnisio'da kalmış, tarlaları sürmeye devam etmiş, akşamları *Sefiller*'i, *Nişanlılar*'ı, *Guerino il Meschino*'yu, *Il Reali di Francia*'yı[9] ve iki ciltlik evrensel ansiklopediyi tekrar tekrar okurmuş.

Malnisio'da, az sayıda soyadını paylaşan bin civarında nüfus var; aileleri birbirinden ayırt edebilmek için o soyadlarına lakaplar ekleniyor, böylece, –yakınlardaki Montereale'de

---

8 *Radetzky Marşı*, 1848'de Johann Strauss tarafından bestelenen ve Avusturyalı Mareşal Joseph Radetzky von Radetz'e ithaf edilen eserdir. Askerler arasında çok popüler olmuştur. *Marseillaise* ise Fransız ulusal marşıdır. (yay. n.)

9 *Guerino il Meschino* ve *Il Reali di Francia*'nın (Fransız Kraliyet Ailesi) yazarı, yaklaşık olarak 1370-1431 yılları arasında yaşamış Floransalı yazar Andrea da Barberino'dur. *Guerino il Meschino* özellikle çok popüler olmuş; okunmuş ve sözlü olarak ağızdan ağza yayılmıştır. (yay. n.)

yaşamış ve metaforlarından dolayı 16. yüzyılda kazıkta yakılarak öldürülen Menocchio'ya göre, evreni, insanları, hatta Tanrı'yı oluşturan–, kesilmiş süte benzeyen, belli belirsiz bir kütle içerisinde bu ailelerin birbirine karışması engelleniyor. Malnisio'nun arkalarında, Aviano ve Pordenone'ye doğru uzanan vadi alçalıyor ve genişliyor, havadar bir şekilde yayılıyor; diğer yanda, Montereale'nin ötesinde, geçen yüzyılın başlarına kadar, La Croce geçidindeki bir patika dışında dünyayla hiçbir bağlantısı olmayan ve sarp kayaların arasına kazılmış, asıl Valcellina başlıyor. O zamanlarda, gerekli erzakın Maniago'dan vadinin son köyü olan Erto'ya götürülmesi için on saat yürümek gerekiyordu.

Malnisio mısır tarlaları arasında sıkışıp kalmıştır; mısır koçanları yaz sonlarında barbarların altından ganimetleri halini alır, ama yüzyıl süren ve yakın bir geçmişte sona eren yoksulluğu neredeyse unutan köy, rahat ve zenginleşmekte olan bir yer, toprağı işleme lanetinin güçlendirdiği halk, bu laneti yenmiş. Birkaç metre ötede başlayan kırsal aslında uzakta, sokaklardaki inek gübresi nasıl yok olduysa, çiftçilerin sefaleti de aynı şekilde kaybolup gitmiş. Günümüzde evlerin dekorunda köyün gerçekliğini yakalayan, en asil duyu olan görüştür; eskiden, bir köyün gerçekliği seslerinden, kokularından ve tatlarından tanınır ve ayırt edilirdi. Akşamları bir arka sokaktaki kamışlar başka yerlere göre daha yüksek bir hışırtıyla bükülürdü, otlanmaktan dönen hayvanlar bir yoldan diğerlerine nazaran daha çok geçerlerdi, yeni biçilmiş büyük bir yığın ottan daha ekşi bir koku yayılırdı, mısır koçanının sıcak posası ağızda eriyip giderdi, evin arkasında toplanan üzümlerden yapılan *clinton*un rayihası olurdu, *baco* ile *fragola*nın tadı daha sert olurdu.

Köyün merkezi olan meydandan Sarodinis Dağı'na doğru *Calle Grande*[10] –bugünkü adıyla Risorgimento Caddesi, eski adıyla da "*vial maior*"[11] veya "hendek üstü sokağı"– yani, bir tehdit veya havadan saldırı olduğunda köylülerin arkasına saklandığı hendek veya çitle ayrılan yol uzanır. Köyün eski ailelerinin küçük mülkleri –birkaç ev, ahır veya tarla– bu sokağın iki yanında yer alırdı.

10 (İt.) Büyük Cadde. (ç.n.)
11 (İt.) Anacadde. (ç.n.)

Meydanda bulunan kilise Vaftizci Yahya'ya adanmıştır ve birkaç yüzyıllık hayatında defalarca tekrar inşa edilmiş veya restore edilmiştir. Vahşi hayvanların derilerine bürünmüş, saçı sakalı birbirine karışmış bu dik kafalı çöl peygamberi huzurlu veya barışçıl duygular uyandırmaz; nitekim, Bulgaristan Bogomillerine göre o karanlıkların mesihiydi, Mandayya dinine inananlar içinse en yüce efendiydi ve İsa'dan fazlasıyla üstündü. Malnisio Kilisesi de barıştan çok, acı olaylara tanık olmuştur; 16. yüzyılın sonunda bile Malnisio'nun halkı ile yakınlardaki Grizzo'nun halkının bir arada yaşaması –her ne kadar her iki taraf da Santa Maria di Montereale Kilisesi'nin hâkimiyetinden kurtulmuş olmaktan eşit derecede memnun idiyse de– kızgın kavgalara meydan veriyor ve her ne kadar Menocchio'nun çaldığı Alman santuruyla, boğazına düşkünler için sokaklarda satılan Friuli tatlılarıyla neşelense de, fevrî azizin bayramı kanlı dövüşlerle sonuçlanabiliyordu. Nitekim 24 Haziran 1584'te, Grizzo'da oturan Rahip Odorico Malnisiolulara "aldatılmış, boynuzlanmış kocalar" diye hakaret ettikten sonra, kendini hançerle korumak ve balta ile mızrak darbelerinden sakınmak zorunda kalmış. İki yüzyıl sonra, kilisenin mali kayıtlarını tutan müteahhit Sebastiano Magris, çatılarda birbirlerini kovalayan gençlerin kiremitleri kırmasından ve nef çatısının yağmurda akmasına neden olmalarından şikâyet ediyordu.

Kilise içerisinde, on sekizinci yüzyılda anonim bir oymacı tarafından yapılan *Cristo del Travo* (Çarmıhtaki İsa), ahşabın kaba ve ıstırap verici merhameti yoluyla tüm kaba saba kiliselerin, sefalet ve bayağılıklarına rağmen, yeni topraklara ve yeni göklere doğru yol alırken sığınılabilecek yerler olduğuna dair cüretkâr savı aniden inanılır kılıyor. Bu arada, 1903'te Concordia Piskoposu Francesco Isola'nın neden sağ yandaki kapı üzerinde eskiden bulunan *İsa'nın Dirilişi*'ni "müstehcen" bulup sildirmiş olduğunu ve yerine *Aziz Domenico Guzman Vaaz Verirken* resmini yaptırdığını da merak ediyor insan.

Orgun koro bölümünün altında Karşı Reform'un modellerini andıran iki günah çıkarma hücresi var; bunlarda rahibin yanı başında, hafızasını tazeleme amacıyla, sadece piskoposun, hatta sadece Papa'nın affedebileceği suçların listesi olan *Casus Reservati*'nin tutulduğu bir niş var. İnsan yıllarca önce, o gü-

nah çıkarma hücresinde sıradan bazı suçları uysallıkla dinleyecek birini bulabiliyordu. Rahip içerdi, içki şeytanıyla elinden geldiğince mücadele ederdi; bazen köylüler eğlence olsun diye ona içki ısmarlayıp gece yarısından sonra sarhoş olmasını sağlarlar, ertesi günü ayini sunarken kutsal değerlere karşı saygısızlık göstermesine neden olurlardı. Sonuçta rahiple şarap arasındaki savaşı şarap kazandı ve rahip kötü bir sona uğradı. Hayat, genellikle zayıflıklarımızın –şarap, uyuşturucu, hırs, korku, başarı– arasından uygun birini seçerek bizi yenmenin bir yolunu bulur.

Sonu bu şekilde gelen o rahibin, günah çıkarma hücresinde söylediği, önemli kürsülerden veya podyumlardan dinlenenlerden daha az akıllıca olmadıkları kesin olan o sözleri insan minnetle anıyor, ve sesindeki iyilik geri geliyor. Boş kiliseye bir adam giriyor; kilise yönetiminin nerede olduğu kendisine sorulduğunda cevap vermiyor, keskin hatlı, aydınlık iki aralıktan yanlamasına bakıyor, zıplaya zıplaya ilk sıralara doğru ilerliyor, eğilip bir tanesini titizlikle kokluyor, sonra kiliseden meydana çıkıyor ve koşarak uzaklaşıp evlerin ardında gözden kayboluyor.

Birkaç kilometre ötede vadiyi Dante'nin daireleri şeklinde kazan Cellina Nehri, Malnisio'da 1903 yılından kalma ve artık bir müze haline gelmek üzere olan eski hidroelektrik santralinin büyük borularına giriyor. Az ötede, Montereale'de yapılan kazılarda Plinius'un sözünü ettiği eski Caelina'nın geçmişi gözler önüne seriliyor; nehrin ve geçit yerlerinin tanrılarına saygı işareti olarak, yüzyıllar önce sulara atılmış bronzdan kılıçlar var. Ama artık Endüstri saygıdeğer bir yaşa ulaşmış ve bu santralmüze'de olduğu gibi, kendi arkeolojisini, devasa türbinlerini ve manometrelerini, sulara boyun eğdiren sakallı mühendislerin ağırbaşlı fotoğraflarını sergiliyor; Barış'ın ve İlerleme'nin garantörü olan Teknoloji, bir lahit üzerine yontulmuş bir melek gibi...

Paolo Bozzi, o mühendislerin arasında, suları aşağıdaki vadinin kıvrımlarına götüren basma borularda uzman olan amcası Francesco Harrauer'in olduğunu hatırlıyor. Harrauer, gerçek hayatı, yaşanılan ana değer verme yeteneğini yalnızlık-

ta ve inkârda arayan Enrico Mreule'nin bir akrabasıyla evlenmişti. Kadının mora bakan, harika gözleri vardı, yaşı ilerledikçe şişmanlayan yüzünün içinde kayboluyorlardı. Kocası giderek kendini basma borulara verdikçe, kadının yaşlılığı ve şişmanlığı onu hayatın gereksizliklerinden yalıtıyordu. Mühendis Harrauer'in bütün gün borularından söz ettiği kişi, terzi olan kız kardeşiydi, bu kadın da ilgi alanını borularla kendi işleri arasında paylaştırıyordu; bu işlerin arasında yakınlardaki bir manastırın papazları için, hayır işi olarak diktiği çamaşırlar vardı. Manastırın kapısının üzerinde yer alan "*àbstine sùstine*", temel beslenme dışında oruç tutmak anlamına geliyordu, ama kadın bunu "*abstìne sustìne*" olarak okuyor ve yerel lehçedeki eşsesli kelimelerin anlamına benzer şekilde, çıtçıt anlamına geldiğini sanıyordu.

Birkaç kısa ve öz veya gizemli mısraya, çevirmenler için mutluluk kaynağı olan çoğul anlamların sığdırılması sadece Baudelaire'e veya Montale'ye özgü değildir. Mühendis Harrauer'in kız kardeşi, ağabeyinin hidrolik saplantısı, kendi dikiş nakış işleri ve manastıra gidiş gelişleri üzerine kurulu olan hayatının tamamını, yapısalcı yorumu hak eden bir kıtaya sığdırmayı başarmıştı ve çalışırken o mısraları, iğneleri ve topluiğneleri sımsıkı tutan dudaklarının arasından mırıldanmayı severdi: "*Abstìne sustìne / mudande del frate/ condotte forzate/ orate per se… Abstìne sustìne*/ keşişlerin donları / santralin basma boruları / *orate*ler benim için." Burada "*orate*" büyük ihtimalle dua değil de o lezzetli deniz balığı anlamına geliyordu.

Malnisio'daki o az sayıda soyadı –Muran, Borghese, Magris, Ongaro, Favetta– çoğalıp birbirine karışıyor, her biri farklı soyadlara sahip bir sürü dala ayrılıyor: Sior, Brusulata, Del Grillo, Miu, Palazzo, sanki hem herkese işaret ediyorlar hem de hiç kimseye. İsimler, izler ve tarihler hatırlandıkça, sevecenlik, anlamsızlık, gizemli kökenler ve hafızaya dair şeyler kayboluyor. Küçükken öksüz kalan torunlarının bakımını üstlenen büyükbüyükanne Santina doksanından sonra biraz bunamıştı; yarım yüzyıl boyunca beraber yaşadığı ve çocuk sahibi olduğu kocası, kızgın boğaları terbiye eden Herkül yapılı Kızıl Favetta'yı unutmuş, torunlarına 1848 savaşında bir Avusturya askeri ola-

rak şehit olan ilk aşkından söz eder olmuştu. Bu konuya tartışma götürür sayısız yorum getirilmişti; bazıları daha materyalistti, bazıları da büyük-büyükbaba açısından pek de övgü dolu olmayan psikoanalitik yorumlardı. Ama okuma yazma bilmeyen büyük-büyükanne doksan yıldan uzun bir süre boyunca mükemmel bir hafızaya sahip olmuş, hatta tanıklık ettiği tek tarihi olayı torunlarına aktarmıştı: İmparatoriçe Maria Theresa'nın sığındığı Macar asilzadeleri ona sadakat yemini etmiş ve –büyük-büyükanneye göre– ona bir taht önermişlerdi. Maria Theresa da büyük-büyükanne Santina'ya göre "*non mi sento*," demişti; bu kelimeler yerel lehçede hem *sentirse*[12] hem de *sentarse*[13] fiilinden türemiş olabilirdi, dolayısıyla "içinden gelmediğini mi, yoksa oturmayacağını mı söylediğini kimse anlayamamıştı."

Çok yaşlı bir kadın, "Seni televizyonda gördüğüm zaman Duilio'nun oğlu olduğunu anladım. Küçükken onunla beraber Grizzolulara taş atmaya giderdik, ben taş taşırdım, o fırlatırdı," diyor. Savaşlarda da kadınlara böyle yardımcı ve ikincil derecede görevler verildiği bilinir. *Fusina*da daima hazır bulunan o oğul babasının kültürü ile yarışabilir; gerçi Latinceyi ve özellikle de eski Yunancayı çok daha iyi anlar, ama babasının hayatla daha aşina bir şekilde yüzleşmesini sağlayan o taş fırlatmalar, CLN'nin[14] ve savaş sonrası dönemin en zor anlarındaki politik mücadeleler eksiktir hayatında.

Grizzo komşu köyün adı; 1784 yılında bile bir rahip gençlerinin zorbalık ettiğinden şikâyet ediyordu. Küçük Salute Kilisesi'nin az ötesinden geçen görünmez sınır, eskiden çeşitli alanlarda rekabetin doruğa ulaşmasına ve sınırı ihlal eden aşkların Romeo ile Juliet varyasyonları haline gelmesine neden olurmuş. Tüm kimlikler aynı zamanda korkunçtur, çünkü var olmaları için bir sınırın çizilmesi ve ötesinde olanların reddedilmesi gerekir. Ortak bir düşman olmayınca canlanan küçük nefretleri aşacak tek şey, daha büyük bir nefrettir. Salute Kilisesi'nden hemen önce Malnisio Mezarlığı var. Üçüncü de-

12 (Valcellina lehçesi) İçinden gelmek. (ç.n.)
13 (Valcellina lehçesi) Oturmak. (ç.n.)
14 Ulusal Kurtuluş Komitesi. (ç.n.)

receden kuzen olan Walter'in sadece fotoğrafı var, çünkü o, büyük-büyükbabanın tersine, o Rusya'dan dönmemiş. 1942'de alınan son haberlere göre kayıpmış. Babası Ruben onu aramaktan hiçbir zaman vazgeçmemiş, durumu hiçbir zaman kabullenmemiş; yıllar boyunca, ne zaman Rusya'dan birinin döndüğünü haber alsa, bir haber almak umuduyla onu ziyarete gidermiş.

Ruben, Morro adında bilge ve hızlı bir eşek tarafından çekilen arabasıyla bu vadilerde gezermiş; Morro ile uzun zaman geçiren herkes, dünya görüşünün ufak da olsa bir kısmını ona borçlu olduğunu er ya da geç fark eder. Ruben sakin ve çok güçlü bir adamdı. Bir defasında, bir meyhanede, ateşli bir siyasi tartışma sırasında birileri oğlunun Rusya'da kaybolmasını hak ettiğini söylemiş; Ruben onu boğazından yakalamış ve pencerenin yoldan yüksekliğinin sadece bir metre kadar olduğunu bildiğinden onu pencereden dışarıya, yola fırlatmış; ertesi gün de onunla barışmak için evine gitmiş.

Giulio Trasanna, kişiliğine hayran gençleri Grizzo'nun teleskobunun çevresinde toplardı. Sonradan Friulili olup göçmenlerin vatansız vatanında kimliğini bulan Trasanna güçlü bir yazardı; yalın ve seri nesri, hayatın gelip geçiciliğini ve solmasını, savaşın trajedisini ve bir neslin veya bir akşamın ıstırabını az ve öz fırça darbeleriyle yakalar. O da vatanı olarak kabul ettiği, tarihin kenarından fark edilmeden gelip geçmeye mahkûm Friuli'ye benziyor biraz. Trasanna efsanesi, onu tanımış yazar ve sanatçıların hafızasında capcanlı, ama ondan geriye kalan parçalar, parıltılar ve aydınlanma anları, edebiyat çevresinin bir ismin şanını tasdik etmek için ihtiyacını hissettiği o gösterişli ve kolay dayanakları sunmaz; Trasanna, başarılı bir slogan gibi şöhret iddiası taşıyan bir kitap yazmamış. Şöhret elbette, bir sayfanın değerinden çok, entelektüel tüketim nesnesi ve kolaylıkla akılda kalan bir formül haline gelmekle alakalıdır.

Köyler arası kavgalara yabancı bir taşra İtalya'sı vardır ve kendilerini öncelikli vizyon sineması sanan ama aslında zamanı geçmiş eski film stüdyolarından başka bir şey olmayan sözüm ona büyük merkezlerden daha fazla hayat ve zekâ doludur. Nüfusu iki binden biraz fazla olan ve mezralarıyla beraber altı bini bulan Montereale Valcellina'nın Aldo Colonnello

liderliğindeki kültür kulübü de adını Menocchio'dan alır. Günümüz İtalya'sında, hatta tüm Avrupa'da, kimliklerin ve etnik grupların yeniden keşfini sağlayan o güçlü bağnaz duygudan muaf olup, bölgenin değerlerine önem vermesini bilenler de vardır. Hem Friuli'de hem de Trieste'de, "Friulilik" veya "Triestelilik"ten mustarip olma durumuna sıkça rastlanır.

Friuli'de, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda önemli bir şiir geleneği gelişmiştir; Pasolini veya Turoldo münferit örnekler teşkil etmez. Montereale de, gözden ırak, küçük dünyalarında gizlenmiş de olsalar, şairlerin doğduğu bir merkezdir; bu şairler için Friuli dili (daha doğrusu vadiden vadiye farklılık gösteren çeşitli lehçeleri) yerel bir lehçe değil, bir köken dilidir, hem kadim hem günceldir, hem kolektif hem de bireysel olarak yeniden yaratılmıştır, var olmanın ve tarihin alüvyonlu tabanına iner. Beno Fignon şarkısında, "*Te vardi tai óe te bùsse i zinóe*," yani gözlerine bakıyorum, dizlerini öpüyorum der, bu mısrada Montereale ile Andreis'in konuşma dillerini vadinin sesinde kaynaştırarak ve kadim, destansı bir bütünlüğün derinliğine ulaşır. Rosanna Paroni Bertoja bir mısrasında, "*a plòuf la vita ta l'erba dei ans*," yani hayat, yılların otları arasında kaybolup gider der. Friuli dilini konuşmasını bilmeyen, köklerinden yoksun vâris için bu lehçe bir çeşit ön-dildir, bir bebeğin yüzünün büyük göğüslerin arasında kaybolması gibi, konuşulamayanın içine gömülen, doğum öncesi bir mırıltıdır. Bu dağlar kuruyup sütü kesilmiş göğüslere benzer, en eski efsanelerde olduğu gibi, toprak ananın memeleri gibi süt vermezler. Yüzyıllar süren yoksulluk onları sertleştirmiş, ama aynı zamanda güçlendirmiş ve Friuli kadınlarını öven renkli bir halk deyişindeki ve özellikle Montereale kadınlarını öven Jacopo da Percia'nın mısralarındaki diri beden haline getirmiştir.

Menocchio da –diğer adıyla Domenico Scandella– kendine göre bir şairdi. Kozmogonik savları, memleketlilerinin dediği gibi "saçmalık" olabilirdi, ama metafizik veya bilimsel garanti patenti almış başkalarından daha saçma değildi. Ona eziyet çektiren, kızına da tuzak kuran, ortodoksluğun muhafızı, kavgacı Rahip Odorico'nun tersine, Menocchio, hayatının ekseni olan çocuklarına ve karısına sevgi besliyordu, sevginin anlamını biliyordu. Karısı öldüğünde çaresizliğe kapılmış, "o benim

dümenimdi" demişti. Bu kelimeler, evlilikte aşk ve paylaşılan hayat üzerine bir şiir antolojisine dahil edilmeyi hak ediyor; bu antolojinin, konusunun önemine göre son derece fakir ve kıt olması, şiirin genelde hayat karşısında gösterdiği yetersizliğin bir kanıtı gibidir.

Meydandan bir kemeraltından geçerek ulaşılan, geniş avlulu büyük ve güzel ev, nesiller boyunca ona sahip olan aileye ait değil artık. Senelerce önce, hatta onlarca sene önce, kaderinde çürümekten ve güveler tarafından kemirilmekten başka bir şey olmayan, abartılı bir çeyiz almak üzere satılmış. Bu çeyiz, Esperia teyzenin General'le öngörülen ama yıllarca ertelenen evliliği için, hatta belki zaman kazanmak ve teyzeyi bu gecikmenin yarattığı eziyetten uzaklaştırmak için hazırlanmış.

Esperia'yı çocukluğundan beri tanıyanlar ve endişeli gevezeliğini bilenler, onu heyecanlı ve uysal bir çocuk olarak hatırlar ve derslerindeki gayretini ve çalışkanlığını, eğitim müdürünün kızıyla –oyun sırasında bile aşırı saygılı– arkadaşlığını, abartılı ve ürkek ergenliğini, katı ve evhamlı vicdanını, günah çıkartan papazların onu, sabah duasını ettikten sonra kendini günün geri kalan kısmına neşeyle ve güvenle bırakmasını tembih etmesine rağmen hep günah işlemekten endişe ettiğini anlatır.

Esperia genç kızken de, genç bir kadınken de, hem din hem de kilise tarafından tasvip edilmeyen bütün batıl inançlara yürekten inanırdı. Sık sık ellerini yıkardı, bir mektubu postaya vermeden önce duraksardı, çünkü istemeden de olsa pot kırmış olmaktan veya müstehcen bir şey yazmış olmaktan korkardı. Mektubu postaya verdikten sonra da bunu yapmamış olmaktan veya çöpe atmış olmaktan korkardı. Sürekli endişelenen bir insandı; ölümün, hatta ondan da önce başka felaketlerin de devamlı olarak pusuda beklediğinin hatırdan çıkmasını sağlayan unutma yeteneği ona bahşedilmemişti.

Saplantıları, korkuları ve âdetlerinden dolayı Esperia, her taraftan gelip onu kaplayan endişeden kaçabilmek için etrafına bir savunma labirenti düzenlemişti. Dünyanın iyi bir yer olduğu, dünyada yaşayan ve özellikle de dünyayı idare eden insanların sevecen olduğu konusunda –kırılgan ruhunun neredey-

se son katmanına kadar– kendini ikna etmeyi de başarmıştı. Bu şekilde korku içinde olmayan bir hayat sürmeye çalışıyordu; genel bir iyiliğe kendini teslim ediyor, kalbinin etrafındakileri sevmesine izin veriyordu. Onları gerçekten seviyordu, dünyayı, insanları ve hayvanları –gerçi sadece böcekler değil, köpekler ve kediler bile onu tiksindirirdi– sevmek için doğmuştu ve içindeki sevecenliğin korkularının altında ezilmemesi için inatla mücadele ederdi. İçinde, derinliklerde bir yerde insanların ve hayatın iyiliğine olan güveni sarsıldığında, şiddetli bir laf kalabalığı ile duyduğu endişeyi sersemletir ve üstünü örterdi, herkese her şeyden söz eder dururdu.

Esperia 1930'lu yılların sonuna doğru bir trende Emilia bölgesinden bir subayla tanışmıştı; bu subay daha sonra Esperia ve herkes tarafından General adıyla anılacaktı. Esperia uzun boyluydu, saçları bakır sarısıydı, olayların sıkı bir şekilde birbirini izlemesi sonucunda kendini o kompartımanda bulan subay da onunla sohbete başlamıştı. Zaman, saygı zamanıydı ve bir kadını yanıltmayı, hele hele de kandırmayı asla istemeyecek olan dürüst subay, flört kelimesinin bile fazla kaçacağı o masum tanışmanın yanlış anlaşılabileceğini hiçbir zaman düşünmemişti. Neredeyse bir hiç olan o tanışma Esperia için ise her şeydi; o tanışmanın heyecanı, ona tutkulu bir mutlaklık bahşetmişti. Esperia onu hayatının tek, ölçüsüz ve elzem özü haline getirmişti. Zavallı subayın onunla evlenmeye niyeti yoktu ve aklı başında bir insanın böyle bir niyeti olduğunu düşünmesine neden olacak bir şey de yapmamıştı, ama bunu ona söylerse, onun için bir trajedinin söz konusu olacağını da anlamıştı. Dolayısıyla bir karar almama kararı almıştı; hiçbir şey yapmayacaktı, bu uzayıp duran ve giderek daha çözülmez bir hal alan o nişanlılık öncesine benzer dönemi süresiz olarak uzatacaktı.

Böylece belirsiz ve yorucu bir bekleyişle dolu yıllar başladı; o dayanılmaz durumun giderek içine saplanan subay için bir cefa halinde, gerçeği öğrenmek istemeyen Esperia için de bilinçsiz bir heyecanla geçen yıllardı: Giderek hareketlerine hâkim olan hummalı saplantıların ve takıntıların tutsağı haline geliyordu, bu yüzden yemeklerde mide bulandırıcı böcekler görüyor ve aile fertleriyle ve komşularla olan bitmez tükenmez sohbetlerini daha da uzatıyordu. Muvazzaf subayların ev-

lenmesi için gerekli olan kralın izni bir türlü gelmiyordu; subay bir komuta merkezinden diğerine transfer oluyordu ve gidişleri arasında gerçekleşen kısa buluşmalar, üzüntü ve nostalji için en uygun ortam olan tren istasyonlarında yer alıyordu.

Her ikisinin de şansına, o zamana özgü tedbirli haller ve Esperia'nın masumiyeti başka karşılaşmaların hayal edilmesini bile engelliyordu. Durumdan bıkıp usanan General kendi kendine eziyet ediyordu, Esperia'nın erkek kardeşlerine açılıyordu, ona karşı anlayışlı oldukları ve onu destekledikleri için onlarla beraber geri çekilme planları kuruyordu, ama bu planlar giderek daha imkânsız bir hal alıyordu. Esperia ise, kalbi kırık ve gözü dönmüş bir Medea gibi kendini ve istemeden baştan çıkaran baştan çıkarıcıyı aman vermeden paralıyor, subayın vicdanını kemiren ıstırabıyla ona zulmediyordu. Bu arada General'inden –ondan hep böyle söz ederdi, asla ismini söylemezdi– gelen mektupları ailesine yüksek sesle okuyor, mektuplardaki giderek artan belirsizliğin yüce aşk anlamına geldiğine inanıyordu. Duvarlara yapıştırdığı, General'i üniformalı gösteren büyük fotoğraflarda iriyarı ve uysal görünüşlü bir adam vardı; üniforması ve madalyaları ona otoriter bir saygınlık verirken cana yakınlığını eksiltmiyordu. Bu arada Esperia'nın çeyizine durmadan yeni parçalar eklendiğinden Malnisio'daki aile evinin satılması gerekmişti. Ağabeyleri hayal kırıklığına uğramıştı, ama durumdan dolayı Esperia'ya acıyorlardı ve özellikle de hayır demeleri durumunda oluşacak ve kimsenin hayal bile etmek istemediği sonuçlardan korkuyorlardı: Çarşaflar, yatak örtüleri ve halılar çekmecelere ve sandıklara kaldırılıyordu, bodruma üst üste mobilya yığılıyordu, hatta bir de piyano vardı.

General'in şansına, yıllar boyu süren karanlık hiddet döneminden sonra İkinci Dünya Savaşı başlamıştı ve savaşla beraber Afrika cephesine gitmiş ve göğsünden yaralanmıştı; ölüm ihtimali ve evden uzaklığı, Esperia'nın mektuplarının daha az ıstırap verici olmasını sağlıyordu, hatta, hiç geri dönememe ihtimali, o mektupları neredeyse arzulanır ve teselli edici hale getiriyordu. Bu, Esperia ile General'in mutlu veya en azından daha kolay katlanılabilir dönemleri oldu; savaşın kolektif trajedisi ve bir araya gelmenin imkânsızlığı, o eziyet dolu gecikmeyi yüce

bir feragat haline getiriyordu. Bu merhamet dolu mola, savaşla beraber bitmiş gibi görünmüştü, ama İtalya'ya, Emilia'daki küçük mülküne ve evine dönmüş olan General, Trieste'de kalmış olan Esperia'yı göremeden –o karışıklık esnasında, Direniş'in kendi yolundan sapıp kişisel ve toplumsal intikam almaya yöneldiği bölgelerden birinde– bir gece silahlı adamlar tarafından evinden alınmış ve infaz edilmişti.

Esperia, asil bir acının verdiği müşfik bir özgürlük hissine gömüldü. O andan itibaren, kaderinden olmuş bir gelin değil, bir duldu; acı çekmiş ama yaşamıştı, erkeğini zalim bir trajedi sonucunda kaybetmişti, ama o önce onun erkeği olmuştu. General'in ölümünden dolayı altüst olan ailesi Esperia'yı onun dul karısıymış gibi kabul etmiş, böylece Esperia için mutluluk dolu yıllar başlamıştı. Tereddütlerden kurtulmuş bir şekilde, hayata gözlerini yummuş eşinin farklı şehirlerde yaşayan akrabalarını ve kayınbiraderlerini ziyarete gider, yeğenlerle ve yeğenlerin yeğenleriyle ilgilenir, vaftizlere, komünyonlara gider, okulla ilgili olayları izler ve nikâhlara katılırdı. Eskiden olduğu gibi devamlı seyahat ediyordu, ama şimdi dünya dostaneydi, çekiciydi, nesnelerle, renklerle, mevsimlerle doluydu, hüzünlü ama güzel anılara dayanıyordu. Hayatta tatmin olmuş bir kadındı; hatları giderek yuvarlak bir hal alıyor, güven verici, ölçülü bir şişmanlığa dönüşüyordu; cildi artık o saf tazeliğe sahip değildi ama hayatın çizgilerinin onda iz bırakmasına kayıtsız bir memnuniyetle izin veriyordu. Tuhaf davranışları neredeyse tamamıyla ortadan kalkmıştı ve yeğenlerini parka götürdüğü zaman başka annelerden veya büyükannelerden ayırt edilmez olmuştu. Geç de olsa, özellikle çok sevdiği bir yeğeni için onu sıcak tutacak, yumuşak kazaklar örmeyi öğrenmişti. Daima çok konuşurdu ve hemen her zaman, fotoğraflarıyla ona eşlik eden General'den söz ederdi, ama konuşma tarzı yumuşak ve sakindi, histeriden yoksundu.

Esperia'nın huzursuz ve endişe dolu ilk hayatı otuz beş yıl, sakin ve huzurlu olan ikincisi de kırk dört yıl sürmüştü. Üçüncüsü bir buçuk ay sürdü. Seksen iki yaşındayken aniden belden aşağısı felç oldu ve artık kendine bakamadığı için Trieste'de bir huzurevine yatırıldı. Bir hafta sonra da üçüncü kattaki penceresinden kendini aşağıya attı. Düştüğü yüksekliğe rağmen kırık-

ları çok ciddi değildi, ama Esperia hastanede bir daha yataktan çıkmadı. Tıbbi açıdan sağlığı iyiydi, ama yüz ifadesi değişmişti; ciddi ve imalıydı, akrabaların sohbetlerine ve teşvik sözlerine basmakalıp bir gülümsemeyle cevap veriyordu. Kuru ve sert bir ifadeyle, kısa kelimelerle konuşuyordu. General'in fotoğrafları ortadan kaybolmuştu; pencereden atlamadan önce onları yok etmiş olmalıydı.

Yeğeni arada bir hastanede ziyaretine gidiyordu ama genelde acelesi oluyordu. Teyzesinin General'den hiç söz etmediğini hemen fark etti; o bir buçuk ay esnasında onun adını bir kez bile anmamıştı. Aniden gözleri açılmış ve hayatının boşluğunu, ne kadar büyük bir aldanma içinde yaşadığını fark etmiş ve hesabı kapatmaya karar vermiş olmalıydı. Hastaneye kaldırıldıktan bir buçuk ay sonra, tıbbi raporlarda "kardiyovasküler atak" diye adlandırılan o belirsiz nedenlerden birinden dolayı öldü. İçindeki Genelkurmay Başkanı, askerlerine, hatları savunmaktan yorulmuş organlarına geri çekilmeyi emretmişti. O boşluğa bir kez baktıktan sonra Esperia artık yaşamak istememişti, yaşayamazdı. Arteriosklerozdan da söz edilebilir burada, ama o da aynı şeyi söylemenin başka bir yoludur, aynen H_2O'nun suyun kaypak ve kayıtsız şiirselliğini tarif etmek için kullanılması gibi.

Bazıları Esperia'nın asıl gerçekliğini ne zaman yaşadığını kendi kendine sorabilir; o uzun saplantılı yıllarında mı, kendini kandırma üzerine kurulu ve bir o kadar uzun olan sonraki yıllarda mı, yoksa hiçliğin gözler önüne serildiği nihai yıllarında mı? Yeğeni ise o hastaneye yaptığı az sayıdaki ziyaretteki aceleciliğini hafif bir sıkıntı hissiyle hatırlamakta ve kışın onu sıcak tutan o kazakları düşünmektedir.

Eski *Calle Grande* yakınlarında, Ruben'in evinin karşısında, Trieste'de oturan ama *fusina*yı hiçbir zaman kaçırmayan ve yazın bir ayını Malnisio'da geçiren Vinicio Ongaro'nun evi vardır. Doktor olan Ongaro'nun güven verici dinginliği ve alçakgönüllülüğü, kendinden emin titizliği, ona gidip endişelerini, uykusuzluğun ve paniğin yarattığı hortlakları, zorunlu saplantılarını, karanlıkların içinde kaybolan hayatın boşluğunu anlatan hastalara hemen bir rahatlık hissi verir. Hastalarını aceleye ge-

tirmeden dinler, ilgi gösterir; yüzündeki ve davranışlarındaki bir şeyler, muzip bir ironinin etkisinde kalıyorsa da, Freud'un nazik dürüstlüğüyle melankolik iyi kalpliliğini hatırlatır. Ongaro bir kedinin sabrı ve hafifliği ile endişenin sarmallarının içine ilerler; zemini dikkatle yoklayarak hastalarına ihtiyatlı sorular sorar, mucize sözü vermeden ilaç önerir, ama kedinin pençesi endişe yılanını kaçırmaz, onu fark ettirmeden yakalar, çekip çıkarır. İblislerin yakasını bırakmadığı insanlar da genellikle zamanla yeniden hayatın tadını çıkarmaya başlarlar.

Hasta ziyaretleri arasında, Ongaro daktilosunun başına oturur; bazen, çok az zamanı varsa, teyp kayıt cihazına kayıt yapar: bir diyalogdan bölümler, ayrı ayrı görüntüler, bir karakterin veya olayın taslağı, aydınlanma anı, bir akşamüstünün veya bir yüzün ışığı, yağmurda çakan bir şimşeğin ani ışığı, *fusina*da yükselen ve havada kaybolup giden ateşin izleri. Bu eskizlerin etrafında yavaş yavaş bir öykü oluşur ve bir roman doğar. Ongaro gizli bir yazardır; en gizli yazarlardan biridir, çünkü kitaplarını sessizce, kültürel çevrelere girmeye imkânı olmayan küçük yayınevlerinde yayımlar, takdir ve beğeni kazanır ama edebiyatın resmî ve onaylanmış kulübüne giriş bileti ve şöhret kazanmaz. Diğer yandan çekmecedeki elyazması kışkırtıcı bekâretini de kaybeder.

İdeolojik programlardan ve şiir sanatıyla ilgili beyanatlardan habersiz olan Ongaro, hayatı basit bir şekilde anlatır; hayatı, derinliklerden ortaya çıkan ve tekrar derinliklere gömülen düşüncelerin, anıların ve çağrışımların akvaryumunda buğulanmış gibi duran donuk akışı sırasında yakalar. Anlatılması o kadar zor olan günlük gerçekleri –hareketleri, nesneleri, anları– ve özellikle, bilincin kapanmadığı, sadece örtüldüğü ve yaşanmışlığın pıhtılar olarak yüzünü gösterdiği ön bilincin o gri bölgesini tasvir eder. *Un Povero Domani*[15] romanının kadın kahramanı hiçbir zaman unutulmayacak bir karakterdir, Flaubertvari, yalın bir yüreğe sahiptir. Ama edebi şan için bu yeterli midir, o ayrı.

Bazen hayat insanın canını acıtır, başkalarının baş ağrısını iyileştirenlerin bile başını ağrıtır. Belki de Ongaro için hayat bir migren gibidir, o migren, yazdığı sayfalarda bir yaşam şekli-

15 (İt.) Zavallı Bir Yarın. (ç.n.)

ne dönüşür. Ama bir de duyulara cömertçe sunulan şeyler vardır: kadınlar, mevsimlerin renkleri, şefkatin sıcaklığı, ışığın su üzerindeki yansımaları, Malnisio'daki evinin önündeki büyük ağaçlar... İronik ve çekingen Ongaro farmakolojik reçeteleri kaleme almak ve bitmez tükenmez fobileri babacan bir tavırla dinlemek arasındaki zamanda, hikâyelerini bölük pörçük bir şekilde yazar; bu parçalar yavaş yavaş düzenli bir roman halini alır ve romanın yapısı ve anlamı –gerçek hayatta da olduğu üzere– sona doğru ortaya çıkar. Gölgede yazı yazmak da bir migren şekli olabilir, ama bu okulda, dünyadan iyi niyetli ama bağımsız bir şekilde hayatı anlamak, ehlileştirmek ve tadını çıkarmak öğrenilebilir.

Asıl Valcellina, tüm büyüleyiciliği ve yumuşaklığıyla, bilim (kurgu) tarafından hayal edilen solucandelikleri gibi, uzak, hareketsiz bir zamana geçiş sağlar gibi görünen Magredo tünelinin ötesinde başlar. 1903 yılında Montereale kanalı yolunun açılışına kadar yüzyıllarca süren bir yalnızlık içinde var olmuştu; bir efsaneye göre Atilla da, Napoleon da aşağıya şöyle bir baktıktan sonra geri dönmeye karar vermişlerdi. Sadece Macarlardan veya başka barbarlardan kaçan insanların yerleşmeyi düşünebildiği o vadide belki de onların fetih heveslerine uygun bir şey yoktu. 1805 yılına kadar bölgenin kartografik tasvirleri bile belirsiz ve hata doluydu.

Dağın üzerindeki kırışıklar ve mor süpürgeotu çalılıkları, bir insanın çökmüş yüzündeki kırışıkları ve lekeleri andırıyor; toprak da, kayalar da kurşun ve yoksulluk renkli. Bu vadilerde yaşayan ve Sgorlon'un romanlarında anlattığı insanlar, üzerlerinden geçen tarih nehrinin döküntülerine gömülü şekilde hayatlarını sürmüşler. Ancak sis ve yağmur yüklü bir göğün altında bile, aşağıda akan Cellina hiç değişmeyen, parıltılı bir şeffaflığa sahiptir, su yeşili rengi vadiyi aydınlatmaya yeter.

Sapa ve tenha olan Andreis, asil ve sakin bir kayıtsızlık sergiler, yerel lehçesi bile bağımsız bir bireyselliğe sahiptir. Burada bazıları odundan sepetler yontar ve örer, bazıları da kelimeleri yontar ve örer. Andreis'te ideolojik olarak karşıt iki şair vardır; Friuli Filoloji Derneği'nin gelenekselliği ile Pasolini'nin Academiuta'sının arkaik-devrimci yenilikçiliği arasındaki ihti-

laf –hatta sert çatışma– burada neredeyse tekrar edilir. Federico Tavan bir *poète maudit*, aykırı-masum bir şairdir; toplumsal açıdan sıradışı ve sindirimi güçtür, marjinalliğin izini taşır, onun düzeyindeki çoğu yazar gibi bunları gösterişli bir hayat tarzı haline getirmeye meyillidir –psikolojik kırılganlık da etkin bir kalkan yerine geçebilir– ama kelimelerin ve sıkıntıların en dibine inmeyi de bilir. "*Anc'jò 'e ven jù*," ben de aşağı iniyorum. Doksan yaşındaki Ugo Piazza ise ağırbaşlı kafiyelerle ifade edilen güzel duyguların ve güzel kelimelerin şairidir. Ama bir lambanın üzerine konan bir kar tanesini konu alan bir şiirini okuduğu ve duygulandığı zaman, Tanrı'nın evinde olduğu gibi, şiirin de evinde birçok farklı meskenin olduğu ortaya çıkar. Gerçi Leopardi de 1826'da, "Herkes şiir yazmak ister, ama Avrupa'nın şiirden daha elle tutulur ve gerçek şeylere ihtiyacı var," demiş ve çok sayıda insanın "mısralarla ve saçmalıklarla" ilgilenmesinden şikâyet etmişti.

Andreis'ten çıkınca yan bir yoldan Colvera Vadisi'ndeki Poffabro'ya gidiliyor. Köy neredeyse tamamıyla terk edilmiş, pencereler boş gözler gibi duruyor, orada burada çürümüş ahşap kapılar var. Ustalığından ve hatırladığı eski hikâyelerden dolayı çok methedilen bir çiçek oymacısını ararken yoldan geçmekte olan tek kişiye, şaraptan yüzü kızarmış ve donuklaşmış bir ihtiyara yol soruyoruz. Ağırbaşlılıkla bilmediğini söylüyor, ardından da hafızasını kaybettiğini ekliyor ve bir anlığına bile olsa, içinde düştüğü boşluğa huzurlu bir şekilde hâkim oluyor. Koyu renk ahşaptan oymalı balkonlara, merdiven altındaki düzenli odun yığınlarına, pencerelerin zarafetine bakan birisi evlerin çok güzel olduğunu söylüyor. Bir pencereden bakan, saçları darmadağın bir kadın, "Hayır, güzel değiller, gelin bakın, içleri ne kadar çirkin," diyor. Köyün tedbirsiz hayranları köşeyi dönüp uzaklaştıktan sonra bile cırtlak ve fazla yüksek bir sesle, "Çok çirkinler, gelin bakın," diye defalarca tekrar ediyor.

Barcis havzası ile gölünden sonra Claut, Cimolais, Erto ve Casso geliyor; yol, gri renkli ve tozlu bir peyzajın arasından Vajont'a doğru tırmanıyor. 9 Ekim 1963'te, birkaç trajik dakika

içinde çökmüş dağın yamacında yarıklar, yaralar bereler görülüyor, kocaman kaya parçaları, dişetinden çekilmiş çürük dişler gibi duruyor. Bu köylerin eski zamanlardaki dilekçelerinde, "Ekselanslarının çok yoksul tebaası olan bizler," diye yazar. Friuli'nin zor zamanlarının sefaleti ve ıstırabı, kaybedilen hayatların ve hayatta kalmanın acımasızlığı tarafından ezilmişlik... Paola Drigo'nun müthiş ve trajik hikâyesinin müthiş ve trajik kadın kahramanı Maria Zef de tarihle hayatın bu çamurları arasında yürür.

Aşağı Erto ile Casso'nun evleri boş ve yıkılmak üzere; bulundukları dik yamaçlardan aşağıya, uçuruma doğru bakıyorlar. Bu yerlerde, tarifi cehenneminkinden çok daha zor olan arafvari bir hüzün var. Köyün karşılıklı duran eski ve yeni evleri geometrik bir güzelliğe sahip, eski bir tabloyu andırıyorlar; bu bölgede zorluklar da, depremler de yaşamsal enerjiyi uyandırıp harekete geçiren sarsıntılardır. Eski ve dar sokak aralarında çamur ve balçık, terk edilmiş domuz ahırlarında pıhtılaşıp kalmış; bizi oluşturan kil bunlardan pek farklı değil, ama bazılarına göre yaratıcının elleri tarafından şekillendirilmeyi hak etmiş.

Erto'da yaşayan Mauro Corona'nın elleri, nesnelere yaşam vermenin sihrinin ne anlama geldiğini bilir. İlk bakışta eksantrik bir dağcıya benzeyen Corona, çok büyük bir heykeltıraştır ve böyle olduğunun pek farkında değildir. Ahşap figürleri hem inanılmaz bir güce, hem de hayatın acı veren kırılganlığına sahiptir. Kadın vücutları, yaşlıların mutlak yüzleri, hayvanlar, çarmıha gerilmiş İsa figürleri, trajik bir gövdeye, bu vadilerin kadim ve acı verici derecede güncel Nike'sine dönüştürülen zeytin ağacı gövdeleri... Corona heykel yapmadığı zaman dünyanın çeşitli yerlerinde, birbirinden çok farklı dağların dik yamaçlarına tırmanır ve fotoğraflarını neredeyse bir hiç karşılığında spor ekipmanı reklamı yapan kurnaz sponsorlara verir. Bedeni sanki demir bir telden oluşur, kıvrak zekâsı da İncil'deki güvercinin sadeliğine sahiptir. Dünyanın acımasızlığı ve kötü niyeti tarafından yok edilmemek için bu alanlarda uzmanlık ve yılan kadar kurnaz olmak lazım. Acaba o figürleri yaratan o baş, o kalp ve o eller, yılanın basireti olmadan yaşayabilecek mi?

Dönüş yolculuğu sırasında Barcis'te mola veriliyor. Suni gölün zümrüt yeşili suları, sanki suniliğin doğanın kendisinden daha az büyüleyici olmadığını, daha doğrusu içinde suni bir şey olmadığını kanıtlamak istercesine ışıldıyor; sonuçta her şeyi, doğaya aykırı düşenleri bile üreten ve sahneleyen doğanın kendidir. Siyahlar içindeki yaşlı bir kadına bölge halkının nerede olduğunu soruyoruz. "Okuldalar tabii, öyle olmak zorunda, başka nerede olabilirler? Bir zamanlar çocuk yapılırdı, artık çocuk yapılmıyor, boş okullara da böyle şeyleri yerleştiriyorlar." Binaya girince, bir memura kütüphanede köyle ve tarihiyle ilgili kitapların, özellikle de on dokuzuncu yüzyılda *Canti della Valcellina*'yı[16] ve *Inno alla Materia*'yı[17] yazan Giuseppe Malattia della Vallata'nm eserlerinin olup olmadığını sormak normal geliyor. Birilerinin bir kitap istiyor olmasını veya kendi başına gezintiye çıkmış olmasını bir türlü hayal edemeyen memur da, "Kimi temsil ediyorsunuz?" diye soruyor. Bu zor bir soru ve şaşkın bir şekilde kapıda bekleyen Marisa ile diğerleri de bir cevap vermeyi başaramıyor. İnsanın yasal olarak temsil ettiğini söyleyebileceği o kadar çok kategori var ki; iki ayaklılar, öğretmenler, evliler, babalar, oğullar, gezginler, ölümlüler, sürücüler, ama... Böylece, ataların topraklarına yapılan bu yolculuğun özü, bireysel bağımsızlığın bir başka küçük parçasının, Majesteleri Ben'in kaybı anlamına geliyor. Dolayısıyla "Siz benim kim olduğumu bilmiyorsunuz," yerine, "Siz benim kimi temsil ettiğimi bilmiyorsunuz," demeye alışmak gerekecek.

16 (İt.) Valcellina'dan Şiirler. (ç.n.)
17 (İt.) Maddeye İlahi. (ç.n.)

LAGÜNLER

Lagünün sığ tabanında, Pampagnola Adası'nın yanı başında, kim bilir ne kadar zamandır karaya oturmuş kapkara, su tarafından aşındırılmış ve sağları solları, paslı iskeletlerine kadar ortaya çıkmış olan mavnalar (*burchi*) var. Bizim pek derin olmayan ve neredeyse suyun yüzeyinde kayan yassı kayığımız (*batela*), Grado'yu ardında bırakarak Venedik'e götüren deniz yolunda yol almaya başladı; iki yanında kırmızı ve siyah direkler var ve su kavşaklarına gelindiğinde üzerinde yönleri gösteren tabelalar bulunuyor: Aquileia, Venedik, Trieste. Üçlü bir direk grubunun üstünde, denizin yıldızı ve denizcilerin koruyucusu Meryem Ana'nın beyaz bir heykeli var; başının üzerindeki martı, yazın o büyük ve boş aydınlığının karşısında sabit duruyor.

Köprünün ötesinde, bir tekne mezarlığı ile beraber lagün de başlıyor. Teknelerin birinin yan tarafında, devrilmiş bir vinç uzanıyor, köprüsünün üzerindeki ırgatlar da paslanmış, ama kabloları hâlâ sağlam ve güçlü duruyor. Bu, orta derecede bir deniz kazası; gemi uzun zaman balık ve özellikle kum taşıdıktan sonra yorgun ama huzurlu bir şekilde sığlığa yaslanıyor ve sonunu bekliyor. Daha büyük çapta harap olmuş bir mavnadan geriye sadece omurgası ve kaburgaları kalmış, uzun cüretkâr çivilerden oluşan soyut bir nakışa benziyor, ama diğerleri daha sağlam durumda; sert tahtadan yapılmışlar, yuvarlak hatları ve sağlam şekilleri, onları yaratan ellerin bilgeliğini, nesiller boyunca birikmiş rüzgâr ve med cezir bilgisini gösteriyor. Mavnaların yan tarafları üzerindeki kırmızı ve mavi şeritler giderek açılıyor, ama bazı yerlerde renkler hâlâ canlı ve sıcak.

O teknelerin med cezirler, yağmur ve rüzgâr sonucunda tamamıyla dağılıp hurdaya dönüşmesi için çok zaman geçmesi gerekecek, bu hurdaların çürüyüp un ufak olması için daha da çok zamanın geçmesi gerekecek. Ölümün aşamalarıdır bunlar, biçimin yok olmaya karşı verdiği azimli direniştir. Seyahat etmek aynı zamanda unutulmaya karşı kaybedilmeye mahkûm bir mücadeledir, cephe gerisi kuvvetlerinin ilerleyişidir; dağılmış olan ama henüz tamamıyla silinmiş olmayan bir ağaç kütüğünün şekline, dağılmakta olan bir kumulun profiline veya eski bir evdeki hayatın izlerine bakarsınız.

Lagün, metamorfozun izlerini aramak üzere başlanan bu amaçsız, yavaş gezintiye uygun bir peyzaj oluşturuyor, zira buradaki değişiklikler, hatta denizin ve karanın geçirdiği değişiklikler gözle görünüyor ve insanın gözleri önünde gerçekleşiyor. Sol tarafta, açık denizle sınırı oluşturan sığlık, yani Banco D'Orio, Fabio Zanetti'nin tez çalışması için onu incelediği iki yıl boyunca sıra dışı bir şekilde esen kuzeydoğu rüzgârından dolayı özellikle batıya doğru birkaç metre hareket etmiş. Bu hareket, geçen zamanın insanın yüzünde bıraktığı izler kadar elle tutulur bir değişikliktir. Rüzgârlar peyzajın yetenekli mimarlarıdır; Sahra rüzgârı yıkar, kuzeydoğu rüzgârı alır götürür, sabah ve akşam rüzgârları da tekrar tekrar inşa eder.

Kayık, yosunların ve sığlıkların arasından, lagünde su yüzüne ancak çıkan sayısız adacıktan (*tapo*) birinin yakınından geçiyor: Kırmızı başlı küçük kuşların aralarında zıplayıp durduğu demet demet otlar birkaç metre ötede sudaki yosunlara karışıyor. Hafif rüzgârda lavanta renkli çiçekler dalgalanıyor. Marin'in 1912'de yayımlanan ilk şiir derlemesinin adı *Fiuri de Tapo*[18] idi. Deniz kabuklarıyla beraber o çiçekler de Marin'in şiirini, onu yorulmak bilmez bir şekilde kaplayan, hayatın tortusundan ve çamurundan doğan özünü simgeler. Uzun ve nazik sapları tuzlu çamurdan biter, vıcık vıcık yumuşakça, deniz kabuğunun yanardöner, mükemmel spiralini yaratır. Marin'in sazlarla kumlanın su sesleri arasında duyduğu ve Grado'daki Sant'Eufemia Kilisesi'nin gölgesinde liturjik koroları dinlediği zaman bulduğu sonsuzluk ilahisi buydu.

18 Ada Çiçekleri (ç.n.)

Bu adacıklar her zaman su yüzeyinin üzerindedir, ama bir de sadece suların alçaldığı sırada ortaya çıkanlar (*velma*) vardır, sonra tekrar suyun altına dönerler. Ara sıra tanıdık bir şekilde gözler önüne serilir, sonra da suların yarım metre yükselmesiyle ortaya çıkan gizeme dalıp giderler. Derinliklerin, –sihri bozmak için eller birkaç santim suya daldırıldığında o kadar uzak görünen dipteki taşların ve deniz kabuklarının o örtülü ve görünürde hareketsiz duran gizemi– Vineta veya Atlantis gibi suya gömülmüş ve ışıltısı denizin altındaki çamurun arasından bile parlayan şehirlerin sihri bu.

Med cezir, sahildeki kum şeridini kesen küçük kanallardan lagüne girer ve böylece uzaklardan gelen büyük sular tuzlu göletlere, çiftlik balıklarının kışı geçirdiği su yollarına girmiş olur. Kötü mevsimde sisten ve yumuşak balçıktan dolayı tehlikeli bir tuzak haline gelebilen lagünün ağır sükûneti, aslında denizin ve onun asil kayıtsızlığının başka bir yüzüdür. Birkaç deniz kabuğu –denizkulakları, pembe ve mor kum midyeleri, denizminareleri– kurumaya bırakıldıkları kayanın üzerinde ışıl ışıl parlıyorlar.

Bir karabatak güçlükle havalanıyor, suyun hemen üzerinden uçuyor ve daha derin bir kanala ulaşınca suya dalıp kayboluyor; periskop benzeri siyah boynu, metrelerce ileride tekrar ortaya çıkıyor. Ravaiarina Adası sağ tarafta geride kalıyor; direklerinde, ıstakoz sepetlerini bıraktıkları yerler için işaret olarak kullanılan siyah bezlerin asılı olduğu iki tekne sanki iki aynanın arasından sessizce kayıp gidiyor. Adaların üzerinde tahtadan ve kamıştan yapılan ve hem ev hem de balık deposu olarak kullanılan yüzyıllık lagün yapıları (*casoni*) var; kapıları batıya bakıyor, zemin çamur kaplı, evin ortasında ocak bulunuyor ve şilteler kuru yosundan. Bu yapılardan hâlâ birkaç tane var, daha doğrusu epeyce var; bazılarının üstünden televizyon antenleri çıkıyor, bazıları da restore edilmiş veya başka yapılara dönüştürülmüş. Grado lagününün sona erdiği Porto Buso'da ise bu yapılardan hiç kalmadı, çünkü Habeş Savaşı zamanında buralardan geçen bir parti yöneticisi, Afrika'ya uygarlık götürürken insanın kendi ülkesinde Afrika kulübelerinde yaşamasının uygunsuz olduğunu gözlemleyip bu yapıları yıktırmış, yerlerine taştan küçük evler yaptırmış.

Bu yapılarda yaşayanlar (*casoneri*) eskiden balık satmaya, Grado'ya nadiren giderlerdi. Gittikleri zaman şık giyinirler, saçlarını düzleştirmek için yanmış yağ sürerlerdi ve ayine gittikleri zaman o koku kilisenin tamamına yayılırdı. Bu kozmetik reçeteler dışında lagün, tüm denizler gibi, temiz olanla kirli olan arasındaki alışılageldik ayrımın yok olduğu bir su ve hava haznesidir. Biraz daha ileride rüzgârın ve bazı akıntıların etkisiyle lagün deniz suyu kadar şeffaf bir hal alıyor, hayatın rengi olan o su yeşiline dönüşüyor, ama adım atılınca ayaklar yine de o balçığa, o bataklığa gömülüyor. Altın renkli kumu ıslak kahverengiye çeviren o bulanık renk, sıcak ve sevecen, kadim bir balçık, insanları ve sevdikleri, arzuladıkları yüzleri oluşturan, insanların kendilerine kumdan şatolarla tanrılarının görüntülerini yapmak için kullandıkları, ne kirli ne de temiz olan o hayat balçığı.

O çamur kirli gibi duruyor ama aslında çok sağlıklı, yaranın üzerindeki küf gibi; derin ve temiz suda bir kulaç atarak çamurdan kurtulmak güzel oluyor, ama bir adaya çıkmak için tekneden inince, insan çocukluk döneminden kalma ve genellikle kaybedilmiş bir aşinalık ile o çamurun içinde debeleniyor. Bir çiziğe tükürük sürülmesi gibi o bulanık suda iyileşen yaralar, aynı zamanda her gün insanın vücuduna ok gibi saplanan endişeler; emirlerin, yasakların, ihtarların, davetlerin, çağrıların, baskıların, girişimlerin insanın etinde ve ruhunda bıraktığı dikenler, yaşama zevkini mahveden ve ölüm endişesini artıran zehirleri…

Lagün aynı zamanda sükûnet, yavaşlama, atalet, tembel bir vazgeçiş, gürültünün en küçük nüanslarının ayırt edilmeye başlandığı bir sessizlik, bulutlar gibi amaçsız, gayesiz geçen saatler anlamına geliyor. Dolayısıyla yapmak zorunda olmak, yapmış olmak ve yaşamış olmanın kötülüğüyle boğulmamış hayat, ateş gibi yanan taşların sıcağının ve güneşte çürümekte olan yosunun rutubetinin seve seve hissedildiği, yalınayak hayat anlamına geliyor. Sivrisineklerin sokması bile insanı rahatsız etmiyor, yabani sarmısağın veya tuzlu suyun acı tadı gibi neredeyse sevimli geliyor.

Adalardan birinde, çiçeklerin arasında birisinin anısına dikilmiş bir haç var. Kayığın kenarına oturup kumlayı aşan dal-

ganın köpüğü gibi suya inen ılgın demetlerine bakınca, ölüm korkusu biraz azalıyor; belki de insan daha çok zaman var diye kendini kandırıyor, ama daha çok, deniz kenarında oynayan ve çamurlara bulanan çocuklar gibi, bu muhasebeye daha az önem veriyor. Tekne balık vadilerinin, çiftçi evlerinin yakınından geçiyor. Bu evlerin kanalizasyonlarının yanı başında bolca yetişen yengeç türü, gastronomik tercihlerinden dolayı "bok yiyen" olarak tanınıyor. Bu yengeçler bazı restoranlarda kırmızı yengeçle beraber pişirilip lezzetli çorbalarla turistlere sunuluyormuş; bu şekilde mükemmel bir yaşam döngüsü ve geri dönüşümü gerçekleştirilmiş oluyor.

Su –hem deniz hem lagün suyu– hem yaşamdır hem de yaşamı tehdit eder; su un ufak eder, batırır, döller, sular ve siler. Yüzyılın ilk yarısında, İsonzo'nun ağzında, Primero Kanalı ile Sdobba Burnu arasındaki kıyı 196 metre geri çekilmiş; batıdaki San Pietro d'Orio Adası bir zamanlar Grado ile birleşikmiş. Toprak ve kumul bariyerleri silip süpüren şiddetli fırtınaların oluşturduğu lagünler daha sessiz bir şekilde karayı aşındırmaya devam ediyor. Tarih kitaplarında genellikle savaşlara ve salgın hastalıklara yer verilir, ama sık olarak da –örneğin Charlemagne zamanında Grado'nun enerjik ve tartışmalı ileri geleni Fortunato'nun vasiyetinde veya 11 ile 12. yüzyıllara ait *Chronicon Gradense*'de[19] olduğu gibi– yükselen ve yayılan sudan, Sant'Agata Kilisesi'ne giren ve din şehitlerinin mezarlarını kaplayan veya Venedik'in egemenliğini temsil eden kontun sarayının duvarlarına çarpan dalgalardan söz edilir. Yüzyıllar sonra Nievo, "Deniz her sene başpiskoposluk kilisesini daha yakından sarıyor," diye yazar.

Suların kuşattığı kilise, hem tehlikede kalıp yardım isteyen gemi, hem de suların altında kalmaktan korkan insanlara yardım sunan baraj veya şamandıra rolünü üstleniyor. Su, balıkçı için de, denizci için de hem yaşam hem ölüm, hem geçim kaynağı hem tuzak anlamına geliyor; su, hem geminin ahşabını, hem de ayak bastığı ve onu derinliklerden uzak tutan kırılgan tahtaya güvenerek sert ve acımasız denizde maceraya atılan insanın hayatını aşındırır. Gemi fırtınalara karşı korur, ama aynı

19 (Lat.) Grado Tarihi Kitabı. (ç.n.)

zamanda burnunu kasırgaya ve deniz kazalarına çevirir: Öte-de liman durur. Istırap içindeki denizci aslında deniz kazalarına ve kutsanmış kıyıya daha yakındır; derin sular aynı zamanda dev bir vaftiz çeşmesi gibidir.

Grado'nun Sant'Eufemia Kilisesi'ndeki zemin mozaiğinde, deniz dibinin dalgalanmalarıyla dalgaların kumlu sahilde ve denizin ayna benzeri yüzeyi üzerinde bıraktığı kıvrımlı şekiller yer buluyor. Dalgalar kıyıya ve sunağa doğru akıyor, yuvarlanıyor, kıvrılıyor, çöküyor ve akmaya devam ediyor. Akıp geri gelen, sonsuz şekilde yükselip alçalan o dalganın uyumu kilisenin kemerli tavanı altında yankılanıyor; melodi bile bir füg dizisi şeklinde. Kilisenin ve denizin temposu değil, hayatın kısa ve sevecen temposu; kayığını sığlığa çekip ıstırap dolu hayatı için biraz merhamet isteyenlerin –*lava quod est sordidum, riga quod est aridum, sana quod est saucium*[20]– ayaklarının altında kum ve dalga var.

Kara ile deniz arasında mücadelelerini sürdürenlerin gündelik beslenmesinde somutlaşan Tanrı'nın simgesi bir balık, lagünde olduğu gibi, zemin mozaiğinde de yüzüyor. Bazen, cezir sırasında deniz çekildiğinde, bir balık su birikintisinde kalır ve çocuklar onu alıp küçük bir kovaya koyarlar, ellerine alır ve mutluluk içinde onunla oynarlar, ama balık kıvranır, solungaçları nefes nefese yükselip alçalır; kimse ona oyun oynamak isteyip istemediğini sormaz. Balığın hareketleri kesilince o çocuk için de, kısa bir süreliğine de olsa, bir şeyler değişir. *Hostem repellas longius, pacemque dones protinus… vitemus omne noxium…*[21]

Jeologlara göre burası genç bir lagün. Bazıları Alpler'deki tektonik yükselmelerin ve nehirlerin getirdiği alüvyon malzemesinin o çok uzak kökenlerini düşünerek yüz yirmi yüzyıl diyor, başkaları oluşumunu daha da yakın döneme, tarihten sonraki bir döneme yerleştiriyor, lagün de dolayısıyla insanın kısacık hafızası ile ölçülebilir hale geliyor. Lagünün zamanı tarihi ve doğayla yoğruluyor; genelde ünlü olaylar, insan kaynaklı olsun, doğa kaynaklı olsun, felaket anlamına geliyor: 452'de Hun istilası Aquileia'yı yok etti, 582'de deniz kudurdu, 586'da Lom-

20 (Lat.) Kirli olanı yıka, çorak olanı sula, yaralı olanı iyileştir. (ç.n.)

21 (Lat.) Düşmanı bizden uzaklaştır ve bize barış ver, biz de kötü olandan kaçınalım. (ç.n.)

bardların yağması gerçekleşti, 589'da su baskını oldu, 869'da Sarazenler saldırdı, 1237'de veba salgını oldu, 1810'da İngilizler yangın çıkardı – *"el xe Atila flagelum Dei / e i inglesi so' fradei"*[22]– 1925'te ve 1939'da hortum oldu. Kilisenin kulesindeki çan yıllar ve yüzyıllar boyunca fırtınaları haber vermiş; felaketlere ve yükselen sulara karşı koruma sağlamak için tören alaylarına, yakarışlara ve hatta şeytan çıkarma dualarına başvurulmuş.

Grado, onu şiirsel bir efsane haline getiren Biagio Marin'in şiirleri sayesinde edebi bir peyzajdır. Marin'den önce çok az, daha doğrusu hemen hiçbir şey yoktur –Sebastiano Scaramuzza'nın geleneksel mısraları bir okuyucudan çok bir dilbilimciyi ilgilendirir– ama o hiçbir şey bile altından samanlar gibi parlar, neredeyse bir hiçten doğan deniz kabuğunun üzerindeki şekiller gibi insanı duygulandırır. 1850-1924 yılları arasında yaşamış, Menego Picolo olarak bilinen Domenico Marchesini'nin Grado'ya özgü şiirleri ve düz yazıları –var oldukları dahi şüpheli– edebiyatçı torunların hafızasında pek yer almayacaktır. Ama onun bir mısrasında yoksul balıkçılar "bataklığın komutanları" haline gelir; o bataklıktaki emekleri üzerinde, Grado'nun atası *Serenissima*'nın şanı yankılanır. Ancak hemen sonra da, her ne kadar balıkçılar emekleriyle *comandaùri del palù* yani bataklığın komutanları iseler de, geçimlerinin bağlı olduğu bataklığın da onların *paròn* veya patronu olduğu söylenir.

Hayatın içinde bir mısra az bir şey değildir. Menego Picolo'nun bir yüzyıldan uzun bir süre önce, açık deniz kaptanı mesleğinden ayrıldıktan sonra açtığı *Agli Amici*[23] gibi bir meyhaneyi açmak da az bir şey değildir. Toplumsal açıdan bir alçalma değildi; *Serenissima* zamanında meyhaneci bir yetkili sayılırdı, Cumhuriyetin temsilcisi ile doğrudan görüşürdü ve kaliteli şarap ile konuklarının davranışından sorumluydu. Meyhane ve kilise, saygı gören bütün yerleşim yerlerinin, hatta her adanın belli başlı iki mekânıdır.

Bu iki yer birbirinden farklı değildir; ikisi de o topraklardan geçen ve gölgelik bir yerde, eski bir resim karşısında veya bir

22 (Veneto lehçesi): Atilla Tanrı'nın kırbacıdır, İngilizler de onun kardeşleri. (ç.n.)

23 (İt.) Dostların yeri. (ç.n.)

bardak şarapla birazcık dinlenmek isteyen gezgine açıktır, ikisi de yola devam etmesine yardımcı olurlar. Gelene nereden geldiğinin, hangi bayrağa veya ulusa ait olduğunun sorulmadığı iki liberal yer; kilisede hele tüketim karşılığında para ödemeye de gerek yoktur, mum yakmak tavsiye edilir ama zorunlu değildir. Belki de kiliseler günümüzde en özgür şekilde nefes alınabilecek yerlerden biridir, teknelere benzerler; insan kiliseye istediği zaman girer, kimse ayine neden katılmadığını veya neden ondakine değil de sekizdekine katıldığını sormaz. Halbuki kültürel etkinliklerden sorumlu komitelerde insanın en küçük özgürlüğünü bile savunması ve bir tartışmaya katılmak yerine gezmeye gitme isteği konusunda hesap vermesi gereklidir. Toplumsal âdetler, dini ayinlerden daha buyurgan ve rahatsız edicidir; nitekim onlardan kaçınmak da çok daha zordur. Kilise etkinliklerinin ilanlarında o korkutucu L.C.V. yoktur; olsa olsa, kiliseye giderken, tekneye binerkenkinden biraz daha giyinik olunmasını beklerler, ki bu da mantıklı bir istektir.

San Pietro d'Orio insanı bunaltıcı, kuru bir sıcakla karşılar; kurutulmuş mürekkep balığı kemiklerinden oluşan bu krallık, en azından öğlenin bu saatinde, Melville'in Encantadaslarından biri olabilir. Çamurdan bir kabuk güneşte çatlıyor, bir kayanın üzerindeki bir kertenkele kendisini rahatsız eden ziyaretçilere uzun uzun bakıyor; doğrudan bir bakış bu, göz göze geliniyor ve insan o kadim gözbebeklerinin karşısında kendini yetersiz ve aptal hissediyor, kertenkele kayanın altında kaybolunca da bir rahatlama oluyor. Bir sürü sivrisinek var, sahil sazlarla, akasya ormanının başladığı yere kadar olan tarla da karahindibalarla kaplı; bu çalılıklar birkaç hafta içinde böğürtlenleri, yani Grappa'ya kokusunu veren acı tatlı kokulu *santonego*yu verecek.

Bu adada eskiden Benediktenlerin bakımını üstlendiği bir ibadethane, ondan da önce Belenus adlı tanrının tapınağı vardı. Daha sonra, tanrıların ve tapınaklarının değişime uğramasıyla, burada bir Alman ambarı yer aldı. İki savaş arasında bu adada otlarıyla ve keçileriyle yaşayan inatçı bir adam vardı, şehre veya yerleşim yerlerine gitmek istemezdi. Hayatın biraz daha katlanılabilir hale gelmesi için içindeki bütün o boş ağırlıklar-

dan ve özellikle de her an her yerde mevcut insan varlığından kurtulmak gerektiğini fark etmiş olmalıydı. İster saf, ister mağrur bir amacı olsun, her vazgeçişin bir büyüklüğü vardır. Ama denizde de insan hiçbir zaman tamamıyla yalnız kalmaz; o gümüş renkli lagün, deşifre edilmesi gereken o devamlı, hafif ve değişken sesler, sanki bir diyaloğu gerektirir.

Med cezire göre ortaya çıkıp kaybolan bölgeler sayılmasa bile çok sayıda ada var: Eve giden yolu gerçek anlamda tanımadan hayatımızın sonuna gelmemize neden olan günlük geliş gidişlerimiz kadar yüzeysel ve dikkatsiz olan yolculuk, bu adaların yakınından kayıtsızca geçiyor. Kayık bir balık gibi bir ileri bir geri gidiyor, sığlıkların arasında bulunan ve av mevsiminde ördeklerle sakarmekelerin suya dimdik düştüğü kanalları arıyor, kefaller için bırakılmış ağların yanından geçiyor, dalgalanan saçlar gibi eğilen uzun sarı yosunların ve Marina di Macia yakınlarında, ara sıra Roma amforalarının su yüzüne çıktığı bölgenin üzerinden geçiyor. Antik zamanlarda buralarda herhalde büyük depolar vardı; uykunun sularından ortaya çıkan Eros figürleri gibi, denizin kumlu tabanı bazen çok güzel amforalar açığa vuruyor. Ortaya çıkmak veya su yüzüne çıkmak, kumlu tabanın aşağı yukarı bir buçuk metre altında bulunan amforaların yasadışı şekilde çıkarılması işi için birer örtmece aslında. Bir zamanlar, Grado'nun bazı ileri gelen aileleri, bu değerli enkazların tam yerini öğrenmek için ruhlarla seanslar düzenlerlermiş, böylece bu değerli bilgileri, Yasalara ölülerden daha sorumlu olan bir balıkçıdan aldıklarını anlatmak zorunda kalmazlarmış.

Şimdi bomboş olan Marina di Macia Adası birkaç yıl öncesine kadar, daha sonra Senegal'e sığınacak olan girişimci Papo Slavich'in saltanatına ev sahipliği yapıyordu. Acımasız bir ada burası; sudaki yansımasıyla iki katına çıkan ılgın bariyeri bir yağmur ormanını andırıyor; açığa doğru, balıklarla yumurtalar için bir çeşit beşik görevi gören geniş bir sığ ve ılık su bölgesi olan *tragio* uzanıyor. İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde, Venedik'e doğru çekilen Almanlar İngiliz uçakları tarafından yaylım ateşine tutulmuşlar: Kumlalarla bataklıklar arasında ya-

yan olarak kaçma umuduyla suya atlamış ancak bataklık benzeri çamurda tutsak kalıp boğulmuş ve teker teker avlanmışlar. Cesetleri sığlıklarla kanalların arasında yüzmeye devam ederek lagünün o bölgesini günlerce tıkamış. Kasaba dedikodularına göre Almanların giderken terk ettiği altın külçeleri de Gradolu bazı ailelerin aniden zenginleşmesine neden olmuş, ama bu fısıltılar ve tartışmalar da mahkemede sonuçlanmış.

Papo Slavich'in tek kurbanları ise istiridyeler olmuş. Slavich, Grado istiridyelerinin yerine Portekiz –aslında Japon– istiridyeleri yetiştirmeyi planlıyormuş ve bu amaçla büyük tesisler kurarak bunları kitle halinde yetiştirmeye başlamış. Adada üzerini otların kapladığı, terk edilmiş havuzlar, tıkanmış pompalar ve küçük, başlangıç aşamasındaki bir krallığın harabeleri görülebilir. İskeleye bile sarılmış olan Portekiz-Japon istiridyeleri arsızca serpilip Grado istiridyelerini boğup mahvetmişler. Dolayısıyla bu girişim başarıya ulaşmış, ama dediklerine göre o egzotik deniz ürünlerinin tadı kavundan pek farklı değilmiş.

Adaların en güzeli, hülyalı ve büyüleyici Morgo'dur. Sık çam ağaçları, karağaçlar, büyük sazlar, girift çalılıklar ve birkaç sabır otu adanın içerilerine girişi engeller; ormanın arasından görülebilen yerlerde çamkese tırtıllarının yiyip bitirdiği kaba ve çıplak ağaç gövdeleri bir felaket sonrasında yaralı bir şekilde ayakta kalmış gibiler. Kıyıya yakın yerde sular, kar beyazı balıkçıllara benzeyen küçük ak balıkçılların tüylerinden bembeyaz olmuş durumda; tekne yaklaştığında havalanıp beyaz bir bulut oluşturuyor, hafif dip akıntısında da beyaz köpük beşikte gibi sallanmaya devam ediyor. Med cezirin kumsala bıraktığı ve kuruyup beyaz bir renk alan yengeçler, taze, yeni haşlanmış yengeç etinin ağızda erimesi gibi, ayakların altında un ufak oluyor.

Bir zamanlar üzerinde hayvanların olduğu ve kendi kendine yeten bu adanın da romantik bir hikâyesi var. Sık ormanın içindeki gizli ve karanlık bir açıklıkta birkaç yıl öncesine kadar üzerinde mermerden bir kupa olan küçük bir sütun varmış. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Viyanalı genç kontes Maria Auchentaller, Grado'da yaşayan, kadınları baştan çıkarmada işe yaradığı anlaşılan erkeksi çizmeleri hâlâ hatırlanan ve karşı konulmaz bir çapkın olan genç bir doktora âşık olmuş. Ama

anneler sıklıkla kızlarından daha büyüleyicidir ve genç kontes sevdiği adamı annesiyle beraber suçüstü yakalamış. Viyana'ya dönmüş ve kendini öldürmüş; külleri Morgo'ya götürülmüş ve o karanlık açıklıkta küçük bir sütunun üzerine konmuş. Şimdi orada hiçbir şey kalmadı; o boşluk, ölüme, onun hayal edilemez hiçliğine, tumturaklı ama kuşkulu teselli sunan mezarlardan ve mezar taşlarından daha çok yakışıyor. Kayıkçı, anneye ne olduğunu hatırlamıyor; Alman sempatizanı bir ağabey İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alto Adige'ye gitmiş ve kendini içkiye vererek yavaş yavaş ölmüş. Ailede bir de başarılı bir ressam varmış, Viyana Secession tarzında resimler yaparmış, hatta kıyı ve fırtına resimleri Grado'daki bazı otelleri süslermiş.

"Grado, 26 Temmuz '62. Sevgili arkadaşım, dinle beni. Mektubunu günlüğüme aktarmayı yeni bitirdim. Bu sabah kumlaya gittim… Orada küçük bir 'argonot' bulma şansını yakaladık… Avucumda o harika şekil duruyordu. Bu deniz kabuğunun ender bulunmasından dolayı kalplerimiz mutlulukla doldu. Eve döndüğümde de, en az 'argonot' kadar güzel olan mektubunu buldum… Dün Falco'nun ölümünün 19. yıldönümüydü, mezarında kırmızı güllerden ve karanfillerden bir ateş yaktık, kocaman bir ateşti. Yanımda olmanı isterdim, çünkü sen hayatımın bir parçasısın… Mutlaka Grado'ya dönmen lazım. Bir akşam vapurla gelmeni, ertesi sabah da erkenden benimle kumlaya gelmeni isterim. Benimle kumlaya ve San Marco'daki çam ormanına gelmezsen beni seviyor olamazsın. Böylece sen de kız arkadaşınla öğlene kadar teknede kalıp denize girebilirsin. Öğleden sonra, beşe doğru da San Marco'daki çam ormanına gidebiliriz. Böylece bir gün içinde çok şey görmüş olursun. Kız arkadaşının benim yanımda ve evimde rahat etmiş olmasına sevindim… Seni öpüyor ve sarılıyorum, annene ve babana selam söyle lütfen – Biagio Marin."

Marin hiç zaman kaybetmezdi; sıradanlıktan, hiçlik içinde tükenen ve bazen boşluğa doğru adım atmayı engelleyerek gerçeğin şiddetine karşı koruma sağlayan o dolambaçlı davranışlardan neredeyse fiziksel olarak tiksinirdi. Viyana'da eğitim almıştı ve Habsburg döneminin son yıllarını büyük ustalıkla aktarırdı, ama Avusturya'nın nazik ve ironik suskunluk sanatı-

nı, Hofmannsthal'ın "zor adam"a özgü kaçamak nezaketi öğrenmediği kesindi. Elzem olana düşüncesizlik derecesinde inanan, bir deniz tanrısı kadar öfkeli ve şen ama gülmekten aciz olan Marin, rastlantısal olandan hemen kurtulup mutlak olana, veya en azından bu mükemmellikten uzak hayatta mutlak olana en yakın olana ulaşırdı. Marin "insanın nasıl sonsuzluğa ulaşacağını" öğretirdi: İnsanların ona açılıp anlattığı endişeleri veya karanlıkları dağıtmak için başvurduğu el hareketi –kirli çamaşırı çamaşır sepetine bırakan elin kayıtsız hareketi–, psikolojik perişanlıkları yok ederdi; insanın gölgesiyle yüzleşmesine ve kendi sınırlarını kabul etmesine, kendi kurallarına itaat etmesine, daha az sayıda korkuyla ve ilahla yoluna devam etmesine yardımcı olurdu.

Marin hırslı ve doyumsuz olabilen enerjisiyle çocuksu hatta acınacak derecede takdir edilme heveslisiydi, bir oyuncak isteyen ve onu başka bir çocuğun elinden kapan bir çocuk gibiydi. Ancak bunun giderebileceği bir heves olduğunu biliyordu, insanın böyle hevesleri doyurabileceğini ama bunlara herhangi bir değer verilmemesi gerektiğini, tatmin edildiğinde mutluluk vermediğini, tatmin edilmediği zaman da keyifli zamanları ortadan kaldırmadığını biliyordu.

Marin, doğa gibi kendi hallerinde olup başkalarının onları nasıl gördüğüne bel bağlamayan çocuklara ve bazı yaşlılara özgü o efsanevi kendine yeterliliğe sahipti. Hem olaylarla, hem de hatalarla ve düşüşlerle dolu bir hayatta zorluklara, sefalete, oğlu Falco'nun ölümüne tanık oldu, ama elleri terleten ve insanı ıstıraptan daha da kötü bir şekilde tüketen o rahatsızlığı ve endişeyi bilmedi. Bir arkadaşıyla konuşmak veya zor, gerilimli bir durumda bir konuşma yapmak onun için aynı şeydi; stres kavramı ve gerçeği ona tamamıyla yabancıydı. Zaten, mükemmel bir fiziksel ve ruhsal sağlıkla doksan dört yaşına ulaşmış olması da bundan dolayıydı.

Olağanüstü ve şeytani enerjisi onu anormal, tümör gibi gelişen çoğul karakterli, yayılınca yanındakini ezecek birisi haline getiriyordu. Diderot'nun Racine hakkında dediği gibi, Marin'in kaderinde büyük bir ağaç olmak vardı; yukarıya doğru büyürken ve etrafına hayat ve serinlik verirken, bir yandan da yakınındaki bitkileri ezip geçiyordu. Bazen sanki içinde, bazıla-

rı asil, bazıları alçak, bazıları yüce gönüllü, bazıları da açgözlü bir sürü insan vardı. Harika bir şekilde öğretmesini bildiği o değerleri kendi öğrenmesini pek bilmiyordu. Bir defasında Giorgio Voghera'ya, "Kendimden utanıyorum," diye yazmıştı. Marin özellikle gençken, ama daha sonra da, hem de yıkıcı boyutlarda zorbalığa başvurdu; ender bulunan bir ahlaki dürüstlüğe sahip olan oğlu Falco'nun mektupları ve günlükleri her ne kadar şefkat doluysa da aynı zamanda onun aleyhine ağır bir tanıklık teşkil eder. Ancak Marin enerjisini ve zorbalığını ıslah edip yüksek bir ruhsallığı hedef almayı biliyordu.

Marin, hayatın ve geçişinin içinde, doğuş ve ölüm arasında var olan trajik uyuşmazlığı derin bir şekilde hissetti; hem felsefi, dini ve tarihsel düzeyde hem de Doğu İtalya'nın Adriyatik kıyılarının Birinci Dünya Savaşı'ndan faşizme katılımına, CLN milislerine ve İkinci Dünya Savaşı'nın o çok zor dönemine uzanan dramında –tanık ve katılımcı olarak– hissetti. "Eğer Dünyanın Ruhu Venedik'in Doğu Adriyatik dünyasındaki bin yıllık izini silmeye karar verdiyse, o zaman başımı eğeceğim ve '*fiat voluntas Tua*,'[24] diyeceğim, ama sonra kendi kendime 'kahrolasıca…' diye ekleyeceğim," derdi ve bunu Tanrı'ya yöneltilen klasik bir küfür izlerdi.

Derinden de hissetmiş olsa, Marin tüm çelişkilerin ötesinde, tüm iyiliklerin ve kötülüklerin ötesinde bir bütün olarak hayatı kabullenmesini bilmiştir. Acıda da, ölümde de, her yerde hayatın birliğini hissederdi, bu hisse heyecan verici ve rahatsız edici bir şehvetle sahipti, her şeyi, ölümü bile arzu edilir bulurdu; sadece yazın gökte uçan martıları değil, kumların üzerinde ölü yatan ve çürümeye başlayan martıları da neredeyse arzuyla ellerinin arasına alabiliyordu. Varlıkların ölümsüzlüğü onun için her şeyin hayattaki anlamında yatıyordu; o hızlı kırılmayla yok olmadan önce denizdeki dalganın doruğu gibi. Marin'in şiirinin tamamı, tek tek varlıkların bir çiçeğin doğumu ve ölümüne benzer şekilde hayat kazandığı ve solduğu bu birliği konu alır.

Dolayısıyla hayat, bir trajedinin olduğu zamanlarda bile onun için bir şiirdi, evet anlamına geliyordu. Marin, insan başkalarını, hayvanları, çiçekleri ve canlıları sevdiği zaman bile, bazen evrene, büyük patlamaya ve onu izleyen kanlı karnavala

24 (Lat.) İstediğin gibi olsun. (ç.n.)

verilmesi gereken hayır cevabından –sadece Akhilleus'un ağıtına değil, değersiz ve isimsiz, sesini duyuramayan ıstırabın umutsuz iniltisine kulak vermek istendiği zaman gereken o cevaptan– habersizdi. Ama Marin'in hayata karşı duyduğu sevginin yapıcı bir yönü yoktu, her şeye rağmen hayatta yoğun miktarda bulunan büyüye duyduğu güçlü bir sevgiydi; şiirlerinde, mantık ve tarih öncesinden denizkızlarının şarkısından, hayatın neredeyse ifade edilemeyecek mırıltısından doğuyormuş gibi duran sihirli bir müzikle bu büyüleri yakalıyor ve baştan yaratıyordu.

O argonot, Temmuz '62 tarihli mektubunda sözünü ettiği o deniz kabuğu, şiirinin, hayatın akışının şekil verdiği bir yüzde olduğu gibi, uyumun simgesidir. Marin'in karakterinin yanı sıra –zira gençken coşkusu dayanılmaz bir derecede olmalıydı– şiiri de zamanla mükemmelleşti, büyüdü, sanki geçen yıllar aşırı enerjisini seyreltmiş ve ona denge ve asalet bahşetmişti. İlk derlemelerinde bazı şaheserler olsa da, bunlar az sayıdaydı; eğer altmış veya altmış beş yaşlarında ölmüş olsaydı, Marin edebiyatın uçlarında biri olarak kalacaktı. O en güzel şiirlerini yetmiş, yetmiş beş, seksen yaşlarında yazdı. Potansiyel olarak sınırsız ve bir dizi varyasyonu sonsuza kadar tekrarlanabilecek olan devasa şiir üretiminden sadece çok küçük bir kısmının kurtulacağı kendisine söylendiğinde Marin öfkelenirdi.

Ancak o kadar da küçük olmayan o kısım, gerçek bir şairin eseriydi. Yüceltilenin bir birey veya şiiri değil, yani yaşarken giyilen giyecekler gibi ödünç alınmış özellikler değil, bireyi ve şiirini aşan bir şeyler olduğunu o da biliyordu. Bu ders, insanı en kişisel korkularından kurtarır. Dolayısıyla, ciddi kusurlarına rağmen, insanın, soyundan geldiği babasına ve aynı zamanda beraber yol alman ve çatışılan kardeşine ve kendisinden daha uzun yaşayacak bir oğula teşekkür ettiği gibi veya insanın içinden, nasıl kendisinden çok önceden beri var olan ve çok sonra da var olmaya devam edecek olan o kocaman yaşlı ağaçlardan birine teşekkür etmek gelirse, Marin'e de teşekkür edebiliriz.

Yolculuk yapmak, hikâye anlatmak veya yaşamak gibi, bir şeyleri ihmal etmek demektir. Tesadüf eseri bir kıyıya ulaşılır, bu arada başka bir kıyının yanından geçilir gider. Sakinlerinden

bazılarının meşhur çirkinliğinden dolayı Güzeller Adası olarak bilinen adada bir zamanlar, rüzgârları çıkartan, ona nazik davranmayanların balık avını verimsiz kılan ve benzer nedenlerden dolayı bir defasında bir keşif uçağını elinin bir hareketiyle düşürdüğü söylenen yaşlı cadı Bela yaşardı. Şeytani bir element olan su, kötü ruhlar için elverişlidir; Grado'nun kumlalarında Balarin adlı kötü kalpli cinden veya Lanetlenmiş Yahudi'den korkulurdu; Epifani Yortusu gecesinde de rüzgârın uğultusu ve kapı gıcırtıları arasında denizden gelen cadılar olan *Varvuola*lar duyulurmuş.

İnsan, yaşlı Bela'nın ihtiyarlıktan ve acımasız önyargıların yarattığı incinmelerden dolayı büyük ihtimalle çirkin olan yüzünü gözünün önüne getirebiliyor; uğursuzluk getirdiği için ona kötülük yapanların eve sık sık elleri boş döndüğünü ummak normaldir. Gezgin, bir Aydınlanmacı'dır, efsanelerin kör ve mantıksız vahşetini elinden geldiğince yıkmaya çalışır; Kirke'nin (Sirse) dediği gibi "iradesiyle kendini büyüye kaptırmayan" Odysseus de büyücülerin, devlerin ve deniz kızlarının vahşi gücünü eritir. Uğursuzluk getirdiğine inanılanlara ve bu damgayı yiyenlere uygulanan kötülükler, yabancıların dışlanmasından daha kötü bir ırkçılık türünü teşkil eder, çünkü tüm batıl inançlarda olduğu gibi, ince bir bayağılığın ardında gizlenir.

Pasolini, lagündeki evinde kamerasıyla cadı ve doğuştan ideal yabancı kurban sayılan Medea'nın hikâyesini anlattı. Toprağın ve gecenin çatık kaşlı ama tanıdık tanrılarına bağlı olan ve efsanenin kadim ve karanlık köklerine –hayatın müphem bütünlüğüne– yakın duran Medea, sevdiği adamın İason'un dünyasına, yüzyıllar boyunca herkesin evrensel vatanı olarak parlayan Yunan topraklarına yabancıdır. Onun için en büyük ıstıraba, yabancıların en yabancısı olmaya, en kabul edilemez derecede farklı olmaya mahkûm olmuştur, maruz kaldığı şiddet ve aldatma sonucunda, duyguların en evrenseli olan anne sevgisini ihlal etmeye kışkırtılmış ve çocuklarını öldürerek, memleketi Kolkhis'e ve sonradan seçtiği Yunan topraklarına yabancılaştıktan sonra, kendine, yüreğine bile düşman olmuştur.

Medea'nın trajedisi, eski olsun, daha yeni olsun, sayısız versiyonlarda yüzyıllar boyunca yankılanır, ama korkunç hikâyesi modern psikolojik görecilikle açıklanmaya yetmez. Medea efsanesinde karanlık ve saf büyüyü baştan çıkaran ve mahvına neden olan mantıktır; cadının iksirleri ve büyüleri İason'un ve Yunanlıların iş bilen kurnazlığı karşısında savunmasız kalır ve Medea'nın hayat kadar yoğun ve vahşi tutkusu, uygarlığın onu sarmalayıp boğduğu uzlaşma ağının kolaylıkla kurbanı olur. Aşk uğruna kendi değerlerine ihanet eden Medea sayesinde Altın Postu ele geçiren Argonotlar, kültürlü ve masum Yunan gençliğinin korkunç ve sorumsuz gücüne sahip olurlar, yabancı veya tehditkâr olsa bile, dünya onlar tarafından ele geçirilmek ve yağmalanmak üzere bekliyordur sanki. Medea'nın dünya edebiyatında baştan yaratılan çeşitli versiyonlarında Hellenik aydınlık rahatsız edici bir ışık, şeytani bir dehşetin saydamlığını oluşturur. Bu, klasik uyum veya Dionysusçu bir çılgınlık değildir; Yunan ruhu –Kolkhis'i yağmalamaya giden gemi– aynı zamanda mutlak ve apaçık bir kötü niyet taşır; durdurulamayan yağma, kutsal olan her şeyin ortaya dökülüşüdür.

Bu tereddütsüz maceranın mekânı, hain ve sınırsız deniz, yasalara da, sunaklara da saldırıyor ve yasak tanımıyor, günahkâr tarihin mekânı. Yunan ruhu, deniz kadar hain olan bu harekettir; önce kardeşini, sonra da kendi çocuklarını öldüren Medea, yüce bir şekilde vazgeçmeye hazır olduğu kadim kutsallığın değil, hayatın tüm kutsallığının bekçisidir. Grado'nun lagünlerinin büyüleyici hareketsizliği, şeytanlarla tanrıların arasındaki görüş birliği, Medea'nın yetiştiği ve İason'a beslediği aşktan dolayı, laik ve mantıklı Yunan uygarlığının gücüyle koparıldığı bu efsanenin simgesel temeli olabilir.

Galip gelen Yunan uygarlığı oluyor, ama bu zaferin beraberinde getirdiği dehşet, Kolkhis'in ve ejderhalarının karanlığından daha az korkutucu değildir. Ona ihanet ederek ve yıkımına katkıda bulunarak karşısında suçlu hale düştüğü dünyasından sökülen, bu suçluluk ve kaybolmuşluk duygusu ile yaralanan, kendi dünyasını uğruna feda ettiği ve bir türlü içine giremediği Yunan dünyası tarafından reddedilip küçük düşürülen, aşkı uğuruna her şeyi feda ettiği İason tarafından da aşağılanan, ihanete uğrayan ve ezilen Medea, gözü dönmüş bir ıstı-

rabın kurbanı haline gelir ve korkunç bir şekilde kendi çocuklarını öldürmeye itilir; bu hem İason'u, hem de kendisini hedef alan bir intikamdır.

Euripides'in trajedisinden daha eski geleneklere kulak veren Christa Wolf bir romanında galiplerin anısına gerçeklerin çarpıtıldığını ve aslında Korint halkının bir şiddet dalgası sırasında Medea'nın çocuklarını öldürdüğünü ve bu cinayetin barbar yabancı kadına atfedildiğini öne sürer. Mitolojide gerçek bir şey olmaz, mitler sadece anlatılır ve her anlatıldığında baştan gerçekleşir. Medea'nın kendi çocuklarını öldürmüş olması daha inandırıcıdır, daha gerçektir, çünkü onu daha fazla bir kurban haline getirir; mahvolacak, insanlığını kaybedecek, kötülük yapmaya itilecek derecede zulme uğrayan kadar güçlü bir kurban yoktur. Pasolini'nin filminde Medea'nın vahşi intikamı aynı zamanda Batı'nın şiddetinin, kendinden uzaklaştırdığı Üçüncü Dünya'da neden olduğu vahşileşmedir, barbar bir düzene tepki veren barbar bir düzensizliktir.

Ama *Medea* bir trajedidir; ahlaki olarak karşı çıktığı o korkunç olayların gerekliliğini onaylamasa bir trajedi olmazdı. Yunan uygarlığı her şeye rağmen en sonunda, karanlıkların ejderhalarına tapan Kolkhis'e göre insanlığı çok daha fazla yayacak olan bir ışıktır. Asıl trajedi, hak etmemesine rağmen bu meşaleyi taşıyanın İason ve onunla beraber Korint ve Yunan halkının ve yönetenlerinin olmasıdır. İason yalancıdır, sadece başkalarını değil, kendini de, suçluluk bilincini köreltmek açısından, kandırma konusunda yeteneklidir. Kötülüğü yaparken, başka türlü davranamayacağına kendini ikna eder; her şeye hazırdır, bu bir tutarsızlık derecesini alır, özelliği olmayan, özü veya derinliği olmayan bir adama dönüşür, baştan çıkarma, diplomatik ve erotik cazibe, kahramanca eylemlerle kaplı basit bir yüzeydir. İason, kendinden emin olmayan ve sadece kendi imgesine bağlı, üstün bir gereklilik karşısında kendini bağışlamaya hazır olan erkek kibrinin prototipidir.

Canilik hiddeti esnasında bile aşkın, duyguların, değerlerin gerçek anlamını anlayan kişi Medea'dır. Ama bir kavim vahşiliğine sahip olan Kolkhis, Homeros'un, Sokrates'in ve Platon'un, varlığı kökünden yakalayan efsanelerin ve *logos*un Yunanistan'ı için olası bir alternatif teşkil etmez. Barbarların sisleri arasında

Helenik ışığın habercisinin sefil İason, kurbanın ise, –yani bu epik girişimin, Argonotların seferinin bedelini ödeyenin– ondan çok daha üstün Medea'nın oluşu trajik derecede gülünç bir durum, tanrıların bir kaprisidir sanki. Tanrıların o kaprisinin Yunan uygarlığının temel bir unsuru olması daha da trajik derecede gülünçtür. Bağışlama içermeyen bu diyalektik, bozulmamış cennetlerin hayalinin kurulmasına veya Batı'yla karşılaştırılma yapılmasına izin vermiyor; filmde de lagünün sihirli ve uykulu unutkanlığı sadece bir anlığına da olsa, hikâyenin dayanılmaz korkunçluğunu yumuşatır.

Bütün *Medea* hikâyeleri farklı uygarlıkların birbirini anlamakta çektiği korkunç zorlukların hikâyesidir, bir yabancının başkaları için yabancı olmaktan gerçek anlamda çıkmasının ne kadar zor olduğuna dair trajik, güncel bir uyarıdır. Medea yabancılığın ve farklı halklarla insanlar arasındaki nesnel çatışmanın zaferini gösterir. Bunun içindir ki Grillparzer'ın aynı adlı dramında Medea dünyaya gelmemenin daha iyi olacağını, ama gelindiği zaman da bu kötülüğe –İason'un yaptığı gibi kendine acımadan– sadece katlanmanın yapılacak tek şey olduğunu söylüyor.

Grado lagünü Anfora'da ve Porto Buso'da biter. Birinci Dünya Savaşı'na kadar buranın ötesinde İtalya vardı ve Gradolu irredantistler, Ausonia kulübünün cumhuriyetçileri, vatanlarına dokunabilmek için gece o kanalı geçerlerdi. 1915'te bir İtalyan hücumbotundan adanın sığınağına birkaç top atışı yapmış, Avusturyalılar da birkaç atışla cevap verdikten sonra sığınaktan ayrılmışlar ve günümüzde her an yeniden başlama riski taşıyan o kıyamet kopmuş.

O kanal ölümcül bir sınırdı, dünya çapındaki bir çatışmanın ateş hattıydı. Grado'nun kendi de bir sınır teşkil eder, farklı sınırlara işaret eden bir hattır. Toprakla denizin, açık denizle kapalı lagünün, ama özellikle kıta uygarlığı ile deniz uygarlığının arasında yer alır. Grado, Aquileia'dan doğar, ama onları ayıran on bir kilometre önemli bir mesafeye işaret eder. Aquileia'nın yetkisi çok eski zamanlardan beri iç bölgelerdeki piskoposlukları kapsar; şehrin ve atalarının şanlı tarihi Almanya'ya, Macaristan'a, merkezi Avrupa'ya ve imparatorluk Avrupa'sına

kadar uzanır. Grado, İstria'nın ve denizci Venedik'in piskoposlukları için metropoldür, Adriyatik ve Akdeniz uygarlığına açılır. Yerel lehçesi bile Grado ile Aquileia arasındaki o on bir kilometrede dönüşüme uğrar, Friulili bir hal alır.

O on bir kilometre, havadar, denizci Venediklilikten sorunlu kıta *Mitteleuropa*'ya, uygarlığın rahatsızlığının görkemli ve melankolik, boşluk ve ölüm konusunda uzmanlaşmış laboratuvarına geçişine işaret eder. Michelstaedter'in Gorizia'sında kıyametle ilgili olağanüstü bir meteoroloji istasyonuna sahip olan o kültür kıtası, ağır paltosunun önü hayatın rüzgârına karşı sımsıkı kapalı, düğmeleri ilikli bir dünyaydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Gorizia'da lisede okuyan ve Ausonia Kulübü'nün kurucu üyeleri arasında olan Marin, İtalya'ya dokunabilmek için o kanalı yüzerek geçtiğinde soyunmaktan, şanlı Orta Avrupa okulunda öğrendiği bütün o savunma sistemlerini üzerinden çıkarmaktan ve suya dalmaktan, kendini hayatın akışına bırakmaktan zevk alıyor olmalıydı. Kanalı geçip geri geliyordu ve yerinin, vatanının hangi taraf olduğunu, hangi tarafta durması gerektiğini bilemiyordu. Ama bunu birkaç yıl sonra sonsuza kadar anlayacaktı; 1915'te, eğitim almakta olduğu Viyana'da, rektörle yaptığı ateşli bir görüşme sırasında Avusturya'ya karşı savaşma arzusu besleyen bir İtalyan vatanseveri olduğunu; birkaç hafta sonra da, gönüllü olarak katıldığı İtalyan ordusundaki kaba saba bir yüzbaşıya karşı çıkarken, çok daha uygar bir tarzla ses tonuna alışkın bir Avusturyalı olduğunu ilan etmişti.

Sınırlar sık sık kan dökülmesini gerektirir, ölüme yol açar; Aquileia'nın büyük patriği Poppone 1023'te Grado'yu kana bulamıştı, 1915-1918 yılları arasında da İtalya'nın doğu sınırları bir katliam bölgesiydi. Sınırların öldürücü gücünü etkisiz hale getirmenin tek yolu belki de insanın sonsuza dek kendini karşı tarafta görmesi, karşı taraftan biri gibi hissetmeye çalışmasıdır.

Efsaneye göre Tuna Nehri, kolu Sava'dan ayrılan bir nehir yoluyla bu lagünlere dökülüyordu. Bu nehir İstro'ydu, ama efsanenin başka versiyonlarında da İstro, Tuna'nın kendiydi. Argonotlar da Adriyatik'e ulaşmak için Tuna'dan yukarı çıkarlar, sonra gemilerini sırtlarında taşıyıp başka nehirlere indirir-

ler ve bu şekilde denize ulaşırlar. *Mitteleuropa*'nın, büyüklüğünün, melankolisinin ve saplantılarının nehri olan Tuna'nın Adriyatik'e katılması doğrudur, çünkü Adriyatik en üstün denizdir, her türlü inancın ve kendini bırakmanın, gerçek hayatın ve hayatla uyumun denizidir. Kolkhis'in sislerinden ve canavarlarından kaçan Argonotlar, Cherso'ya ve Lussino'ya, Absyrtides adalarının mükemmel sihrine, Kirke'nin adasına ulaşırlar. Ama o mutlak adalar Argonotların kendilerinden, Medea'nın kardeşi Apsyrtos'un –yine İason'un aşkından dolayı suçlu olan– büyücünün kurduğu tuzakla ihanete uğrayarak öldürülen, paramparça edilen ve o ölümsüz sulara atılan vücudundan akan kandan doğar. O güzellik ve o uyum da cinayetin ve hilenin çocuklarıdır; Tuna, bu kıyılara ve bu muğlak ve yumuşak deniz tabanına Medea'yı, onun şiddetli ıstırabını, hiddetini, lanetini ve İason'un hainliğini getirir.

Anfora'da, *Ai Ciodi* lokantasının karşısında başlayan kanalın ötesinde Marano lagünü vardır. Maranolular cüretkâr ve saldırgan balıkçılar olarak bilinir, önce Yugoslav, sonra da Sloven ve Hırvat devriye teknelerine rağmen, Adriyatik'in karşı kıyılarına yapılan küçük kaçamaklardan söz edilir; Grado'nun sularına akın yaptıklarından şikâyet edilir ve yakın bir geçmişe kadar tüfek atışlarıyla onları Porto Buso'dan uzak tutan, Graziadio adındaki birisi sevgiyle anılır. Dışarıdan, gerçek denizin nefesi olan kuzeybatı rüzgârı eser. Denizi lagünden ayıran hat gözle görülür, bütün sınırlar gibi istikrarsız ve kaçınılmazdır; sular, renkler, ülkeler veya yerel lehçeler arasında olsun, tüm sınırların gerekliliğine ve kibrine sahiptir. Banco d'Orio'dan dönen bir balıkçı neredeyse üç kiloluk bir levrek tutmuş; balığın pulları parlıyor ve dışarıdaki güneşle içerideki ölümden dolayı belli belirsiz şekilde renk değiştiriyor, sınırlar titriyor.

Cristiano onunla beraber kum midyesi aramaya Anfora'nın kumlalarına gitmek isteyip istemediğimizi soruyor. Cristiano on iki yaşında, duru ve kararlı bir yüz ifadesi var; kaptan o, kayığı nereye, nasıl götüreceğini biliyor ve deneyime dayanan hiyerarşiye duyulan içgüdüsel saygıyla onun emrine amade oluyoruz. Kürekleri çapraz tutuşla sakin sakin çekmesi güven tel-

kin ediyor. Med cezirin ortaya çıkardığı kumun üzerinde, kum midyelerinin barınağına işaret eden iki küçük nokta dikkatinden kaçmıyor. Bıçak, minimal ve inatçı bir hayatla kaynaşan siyah kumu altüst ediyor, kabuğunun içinde duran hayvanı çekip çıkarıyor. Kumsal güneş ışığından, deniz kabuklarından ve dalgaların kırılmasından dolayı bembeyaz duruyor. Birkaç metre ötede, otlarla martı yuvaları arasında kocaman bir deniz kaplumbağasının cesedi çürüyor. Cristiano birkaç gün önce o kaplumbağanın yakınlarından bir köpek kurtarmış. Onu şans eseri bulmuş, susuzluktan ölmek üzereymiş, o kadar yorgunmuş ki kayığa kendi başına çıkamamış, çok uzun zamandır kumlada kalmış olmalıymış. Eve götürülünce ardı ardına birkaç kova dolusu su içmiş, sonra da neredeyse iki gün boyunca uyumuş. Cristiano o yaşlı ve biraz sağır ama çok güzel av köpeğine, asalet ve şaşkınlık dolu gözlerine bağlanmış; sahibinin ondan kurtulmaya çalıştığını, dolayısıyla onu iade etmek zorunda kalmayacağını umarak ona İvan adını vermiş.

Cristiano o adı kendi kendine uydurmamış. Giuseppe Zigaina'ya göre, sahilden biraz açıktaki şamandırasında yaşayan ve lambasını hep yanar halde tutmak zorunda olan şamandıracının evinin olduğu yerin yakınında, Porto Buso'da şimdi terk edilmiş küçük karakol vardı. İvan, yirmi yıl kadar önce, bu karakoldaki memura ait bir çoban köpeğinin adıydı. Bir gün polis memuru hayvandan bıkıp usanmış ve kumlaya götürüp orada ona ateş etmiş. Köpek yaralanmış ama hayatta kalmış. Bayağı uzun zaman hayatta kalmış; kimsenin ona yaklaşmasına izin vermezmiş, martı yumurtalarıyla ve başka hayvanlar yakalayarak beslenmeyi öğrenmiş, bir tek geceleri Anfora'daki çeşmeden su içmeye gelirmiş.

Kumların ve kıyıdaki ot demetlerinin arasında bir görünen bir kaybolan o beyaz köpek halkın hafızasında kalmış. Adı hatırlanır ve Cristiano'nun yaptığı gibi, o adı başka bir köpeğe vermek, bir mirası devreden küçük bir ayindir, yeni hayvana itibar kazandırır. Sahibi kaybettiği yeni İvan'ı almaya geldiğinde Cristiano herhalde bütün hikâyelerin bir sonunun olduğunu hissetti. Ama o kadim beyaz köpeğin adı kaldı, halbuki kimse o memurun adını hatırlamıyor.

Balıkçıların boğumlu elleri, teknelerin veya üzerlerine deniz taraklarının veya yengeçlerin döküldüğü masaların budakları, sulara daldırılan ağların veya bir tekneyi demirleyen iplerin düğümleri; Dino Facchinetti'nin gravürlerinde, suların, çabalamanın, nesillerin emeğinin uzun ve yavaş ritminden öğrenilen bu güç ve sabır görüntüleri tekrar tekrar yer alıyor. Şiir *pietas*'tır, alçakgönüllülüktür, 1991'deki bir eserde denildiği gibi, *humus lagunare*'ye yakınlıktır, kardeşçe yaşanılan hayattan alınan zevktir. Kayık, o kadim *humus*un[25] koyu renkli suları üzerinde sakin bir şekilde kayarak ilerliyor, ona yön veren el, yılların izini bıraktığı bir çehreyi yontmayı, bir peyzajın profilini ortaya çıkarmasını biliyor. Grado ve lagününü renkleriyle de karakalem çizimleriyle de konu edenler oldu; De Grassi'nin rüzgârlı manzaraları, Coceani'nin balıkçı tekneleri, Morgo'nun mutsuz genç kontesinin adını taşıyan Auchentaller'in kıyıları ve dalgaları. O sabırlı ve boğumlu eller, yaşlı ağaçların kaba sevecenliğini andırıyor; lagünün kadim hayatı ayrıntılara dikkat eden, gerçeğe hizmet eden bir sanatı çağrıştırıyor.

Daireyi tamamlamak için geri dönüyoruz. 6. yüzyıldan kalma kilisesi, nefis meyve bahçeleri ve balık tutmak için kanal havuzlarıyla San Giuliano Adası... Kumsaldaki çamurun arasından İstria'ya özgü beyaz kayalar gözüküyor. Gradolular İstria'ya kum götürür, bu bembeyaz taşlarla geri dönerlerdi. Gran Chiusa, Casoni Tarlao, Montaron, Busiari adaları; arka fonda Aquileia'nın çan kulesi görünüyor. Şehrin, *civitas*ın simgesi kule, gözükmeyen kilisenin üzerinde yükseliyor. Bu bataklıktan ada çiçeği *tapo* kadar, şehir de, tarih de yetişiyor. Bu lagünlerden Venedik doğuyor. Aquileia halkının *fiol de un can* (köpeğin oğlu) diye söz ettiği Atilla yakıcı ve kuru bir rüzgârın ardından Aquileia şehrine indiği zaman, bu adaların arasında sığınan firariler, dünyanın en büyük devletlerinden birinin temellerini atmışlar. Piskopos Paolio'ya atfedilen bir şiir, meydanların ve binaların tahrip edilişini, terk edilmiş kiliselerin tilki ve yılan yuvaları haline geldiğini anlatır. Antik Sümer şehri Lagaş'tan Anglo-Sakson ağıtlarındaki Bath'a kadar, şehrin yı-

25 (Lat.) Toprağın bitki ve hayvanların çürüyüp çözülmesinden oluşan ve organik kısmını oluşturan kahverengi/siyah parçası. (yay. n.)

kılışını konu alan eserler evrensel edebiyatta sık görülür ve büyük ve yüce olanın geçiciliğini konu alan bir edebiyat türünü teşkil eder.

Aenas'ın kaçışından Roma'nın doğuşu gibi, imparatorluk da sürgünden doğar; geleceğin oluşturulması için önce sürgün gerçekleşiyor ve geçmiş acıyla kaybediliyor. *Serenissima*'nın[26] başlangıcı ve sonu bu sular üzerinde birbirine değiyor: Şimdi geri kazanılmış Centenara'da balık çiftliğinin bekçisi olan biri vardı, Venedik doçlarının soyundan gelen bir Gradenigo'ydu, suyun balçığı çok arttığı zaman su kanalını açardı, kuru dalları ve otları yakardı.

Doğuya doğru, aşağı yukarı Mula di Muggia sığlığının önlerinde, batık durumdaki küçük San Grisogono Adası vardır; adını, Diocletianus zamanında, ada henüz su yüzeyinin üzerindeyken, bir efsaneye göre burada başı kesilen ve gömülen Aquileialı azizden alır. Dolayısıyla, lagün kanallarından ayrıldığı bu kısa sürede kayık –bu efsaneye inanacak olursak– bir aile mezarının üzerinden kayarak geçiyor. Çünkü dâhiliğin sınırlarında dolaşıp melankolinin tüm çehrelerini incelemiş, torununa nostalji duygusunu ve dünyayı işaretlerden ve kelimelerden oluşan bir kafese kapatma *hubris*ini (kibrini) miras bırakan Francesco de Grisogono adlı anne tarafından o büyük-büyükbaba, uzaktan Yunan ve sonra Dalmaçya asıllı olup Split'teki görevli kültür aristokrasisine mensuptu. *Serenissima* zamanında Dalmaçya'nın çeşitli şehirlerinde yaşamış edebiyatçı ve bilim adamları yetiştirmiş o Grisogono'ların soyundan geliyordu.

Ölümünden sonra okunması için yazdığı son sayfalardan birinde Francesco de Grisogono "yaşamaya başlayamadan varoluşunun sona erdiğini" yazmıştı. "Coşkulu misyonunun" tam bir yalnızlık içinde tükenmeye mahkûm olduğunu, kötü talihinin ve yalnızlığın verdiği kahrın zihnini dejenere edip kısır, dâhice bir eksantrikliğine, yüreğinin zenginliğini de zorunlu bir kırgınlığa dönüştürmesini engelleme yeteneğinin hayatında belirleyici rol oynayacağını çok çabuk fark etmişti.

1861'de Dalmaçya'nın Šibenik kentinde doğan, zor şartlar altında büyüyen, Viyana'da aldığı ve çok sevdiği felse-

26 (İt.) La Serenissma, Venedik Cumhuriyeti için kullanılır. (yay.n.)

fe ve matematik bilimleri eğitimini tamamlaması engellenen Francesco de Grisogono uzun yıllar Avusturya İmparatorluk Donanması'nda subaylık görevi yaptı. İtalyan irredantisti olmasına rağmen Alman kültürüne âşıktı ve ailenin bir başka dalının ait olduğu Hırvat kültürünü de takdir ederdi. Sonunda Trieste'de meslek liselerinde mütevazı bir öğretmene dönüşen Francesco de Grisogono, hayatı boyunca karşısında çeşitli türlerden zorluklar buldu ve akademik dünyadan tamamıyla uzak kaldı.

Felsefeci ve bilimadamıydı, uzayda yolculuk yöntemleri ve dünyanın yerçekiminden kurtulma amaçlı aletleri icat ediyordu; büyük matematik âlimlerinin yanı sıra Kant, Schopenhauer ve Nietzsche okuyan, hayal kırıklığıyla ilgili zihin açıcı felsefi vecizelerin yazarı Francesco de Grisogono, aslında katkıda bulunabileceği, düşüncelerini besleyebilecek ve onu yalnızlıktan kaynaklanan boğulma hissinden ve entelektüel uğraşılarından kurtarabilecek o olağanüstü, devrimci bir mevsim geçiren bilimsel-felsefi kültürün dışında kalıyordu ve bunun bilincindeydi. Kendi de, başının içinde çoğalıp duran ve gerçekleşme yolu bulamayan, güneş almayan bir toprağa düşüp kuruyan tohumlara benzeyen projelerinin ve fikirlerinin onu, buharla aşırı derecede yüklü olan ve hareket edemediğinden içinde bulunduğu durumu kabullenmek zorunda kalan bir makine gibi hem ezdiğini, hem de yücelttiğini söylüyordu.

Ölümünden sonra yayınlanan ve uzun yıllar sonra Nobel ödüllü fizikçi Enrico Fermi'nin dikkatini ve ilgisini çekecek baş eserinin başlığının da söylediği gibi, o "yeni bilimlerin tohumları" aslında meyve vermeyi başarıyordu ama o, çok büyük çabalarla bunu cana yakın bir hafiflik altında gizlemeyi kendine ve başkalarına karşı görev sayıyordu. Francesco de Grisogono, mütevazı stüdyosunda veya pazarları ailesiyle gezmeye ve öğle yemeği yemeye Carso'ya gittiği zaman, üç çocuğu oyun oynarken ve karısı onu güçlenmesi için çok yumurta yemeğe ikna etmeye çalışırken, yanında daima taşıdığı katlanır masasının üzerinde insafsız vecizeleri ve acıklı hayalleri kâğıda dökerdi, minimum fark fonksiyonunun üzerinde çalışırdı, metafiziği def edecek pozitivist bir eleştirel felsefenin yaratıldığını hayal ederdi, ahlaki emirlerin ve yasakların foyasını ortaya çıkarırdı,

gerçeklik kavramını ahlaki bir mutlaklık ve efsanevi şehit atasına yakışır bir özveriyle imha ederdi, bilginin amacı olarak gücün teorisi üzerinde çalışırdı ve içinde bulunduğu iktidarsızlığı huzurlu bir şekilde yaşardı. Özellikle de hayatının temel rüyası "kavramsal hesap"ın, katı matematik temelleri üzerine kurulmuş olup dehanın tüm faaliyetlerini, keşiflerini ve önsezilerini üretme yeteneğine sahip olan *ars combinatoria*'nın[27] üzerinde çalışırdı.

Francesco de Grisogono, insanın yaratıcılığını, kendisinin de çok iyi bildiği gibi, üzerinde budayıcı ve şartlayıcı etki yaratan tesadüflerin kaprislerinden ve kaderin adaletsizliğinden kurtarmayı amaçlıyordu. Buna samimi bir bilimsel titizliği, ileriye dönük önsezileri, eskimiş teçhizat ve taşra ıssızlığının kaçınılmaz saflığını bir araya getiren devasa bir güdüyle yaklaştı. Her ne kadar bir dâhi, kaçınılmaz olarak olayların rastlantısallığına tabi ise de, kavramsal hesap, olabilecek bütün operasyonlara izin veren ve bükülmez mantığını onlara dayatan mekanizmasıyla insanları, hatta dâhileri bile ağına düşüren o rastlantısallığın üzerinde yer alır.

Bu son derece yaratıcı tasarımın en büyüleyici yönü, yazarın, dünyanın sonsuz çeşitliliğini sınıflandırmak için *Yeni Bilimlerin Tohumları* kitabında yer verdiği ve gerçeklikten bütün olabilecek icatları ve keşifleri çekip alması gereken bütün o rastlantıların malzemesini düzenleyecek tabloları hazırlamasıdır. De Grisogono, elementleri tür ve alt tür şeklinde sınıflandırır (bükülmez; basiller, kemerli, kıvrık, dairesel); bir ponderalin 36 tespiti veya bir olayın 21 tespiti, ifadeler ve hareket faaliyetleri, "elektrifer" aletler ve "sonifer"ler, "alteragifer"lerin 17 kısmı, bir eylemin 143 yöntemi, 28 fizyolojik fenomen, bir o kadar psişik fenomen, kırılgan, yapraklı, yapışkan, köpüklü, keskin maddeler… Bazen dâhiyane, bazen garip olan deneysel araştırmalar, boşluğun ışığın etkisiyle selenyumun elektrik direncinin varyasyonlarının üzerindeki etkisi konusunda incelemeler veya $X(2)^n$ verisinin cesetlerin çürümesini durdurma özelliğine sahip olup olmadığını doğrulamak için deneyler önerir.

O tabloların, hesapların ve matematiksel işaretlerin arasına sıkıştırılmış ve ulaşılmaz bir şekilde dünyanın baştan çıkarıcı-

27 (Latince) Rastlantı Sanatı (ç.n.)

lığı ve fuzuli uzunluğu, uzay boşluğunun enginliği ve yüreğin uçurumları kendini gösterir. Her şeye kadir olmayı içeren o büyük *hubris*, sonsuzlukların ve özellikle de sonlu gizemli nesnelerin ve ağıyla denizi yakalamaya çalışan bir balıkçı gibi yakalamaya çalıştığı ıstırap dolu hayat sevgisinin arasında kaybolmuş bireyin savunmasız küçüklüğünü ortaya çıkarır. Hayatın gizemli ve korkunç faziletini aydınlatacak tek şey, meslekten olmayan birisine hiyeroglif kadar karmaşık görünecek işaretleriyle çıplak matematiktir; söylenmemiş olan, daha doğrusu bir işlemdeki hesap hatası gibi ısrarla yok sayılan gizem duygusunu hakiki hale getirebilecek tek şey, titizliği ve metafiziği ortadan kaldırmaya dair saf inancıyla, on dokuzuncu yüzyılın pozitivist ve melankolik dürüstlüğüdür.

De Grisogono'nun, insanların içinde hareket edebilmesi için samimi bir kavrayışla uğraştığı o sonsuz boşluklar genelde yalnız araştırmacının kiralık evinde küçülür; içini açacağı ve projelerini ve sonuçlarını sunabileceği bir muhatabı bile olmayan De Grisogono'nun, yalnızlığın ona tuhaflıklar icat ettirmemesine dikkat etmesi gerekiyordu.

Francesco de Grisogono, yalnızlığın ve melankolinin içsel tehlikelerini, kendini sınırlı gerçeklerle çevrilmiş bulan, fazla zengin ve büyük bir kalbin boğulabileceğini biliyordu. Kendi hakkında dediği gibi, "Bütün hayallerinin teker teker ölüşünü sabırla ve neşeyle seyretti... Ve bu kadar acı bir hayal kırıklığına rağmen, ne insanlardan ne de nesnelerden nefret etti. Sadece diken sunmak açısından bonkör davranan hayatı sevmekten de usanmadı... Böylece huzurlu bir melankoli içerisinde yaşı ilerledi ve –yanlış anlaşılan bir dâhi olarak gülünç duruma düşmemek için–, sıradan bir adamın kisvesinde karanlık kaderine katlandı.

Sıradan adamın mı, yoksa bilimadamınm mı daha kötü bir kaderi oldu, bunu söylemek zor.

"Bilmem ki," dedi Arcadio Scaramuzza, "Evde bundan hiç söz etmezdi, biz de ona bir şey sormazdık. Biliyorsunuz, gözaltına alınması ile mahkeme arasındaki o günlerde saçları dökülmüştü, o zaman kel oldu işte, ona soru sormamanın, o dönemi hatırlatmamanın daha uygun olacağını düşündük..." Do-

layısıyla babası Antonio Scaramuzza, kendi liderliğinin altında Dalmaçya liman şehrinin Kronstadt'a dönüştürüldüğü ve Kızıl Ekim'in Adriyatik Denizi'ne geldiği Kotor'daki o günleri aile içinde anlatmamıştı. Oğluna göre Scaramuzza'ya Devrim'den kalan tek şey kelliğiydi ve onun yarattığı sıkıntı –en azından ailesinin gözünde– o kahramanca davranışlarda ortaya koyduğu cesaret ve şanı artırıyordu.

Antonio Scaramuzza, Kotor'da 1 Şubat 1918'de patlayan isyanı düzenleyenlerden biriydi; Avusturya-Macaristan donanmasının denizcileri bazı gemilere el koymuşlardı ve bunların arasında amiral gemisi, yani *Sankt Georg* adlı kruvazör vardı ve komutanı, Amiral Hansa'yı ve subaylarını gözaltına almışlar, kıç güvertesinde toplanan mürettebatın arasından Devrimci Denizciler Komitesini (*Matrosenkomité*) oluşturmuşlardı.

Sankt Georg ve iki tanesi dışında diğer gemiler kırmızı bayrağı çekmişlerdi ama imparatorluğun çok çeşitli milletlerinden gelen denizcilerin arasında Rus Devrimi'nin yankıları ile proleter istekler, –savaşın son bulması, işçi sendikalarının kurulması, uluslararası kardeşlik, sivil ve askeri hayatın demokratikleşmesi– gemide gördükleri muamele yüzünden acil şikâyetlerinin yanı sıra, imparatorluğun çeşitli milletlerinin Avusturya'nın parçalanmasını ve –hemen hemen daima komşularının aleyhine– kendi varlığının tanınmasını amaçlayan irredantizmi ile iç içe geçiyordu.

Kararlılıkla uygulanan ama başarısı kısa süren isyan büyük bir gizlilikle hazırlanmıştı; organizasyonda önemli bir rol oynayan Scaramuzza, on beş yıl sonra Trieste'nin gazetesi *Il Piccolo*'da isyanın birbirinden farklı amaçları olduğunu yazmıştı; "İtalyanlara hürriyet, Hırvatlara Sırp-Hırvat devleti, Sırp karşıtı Slavlara gemilerin müttefiklere (İtalya dışında) satılması ve gelirin paylaştırılması, Bohemyalılara cumhuriyet ve Almanlarla Macarlara subaylar tarafından daha iyi davranılma, lezzetli ve bol yiyecek ve daha çok para sözü verdik." Ama gemilerde *Marseilleise* çalınıyordu ve Devrimci Komite'nin Viyana hükümetine telgrafla çekilen notasında derhal barış müzakeresinin yürütülmesi, halkların kendi kendini yönetme prensibinin kabulü, Wilson'un 14 İlkesi ve özellikle devletin demokratikleşmesi talep ediliyordu.

Yayılacak gibi görünen devrim üç gün içinde başarısızlığa uğradı; o üç gün boyunca görüşmeler yapılmış, Viyana'ya mesajlar gönderilmiş, üç Alman denizaltısını kaçıran birkaç top atışı yapılmış ve şarapnel sonucu isyanın elebaşlarından biri olan ve ateşe karşılık verilmesi emrini vermek üzere "Kronprinz Rudolf"un top kulesine çıkan Viyanalı Zagner'in kellesi uçurulmuştu. Zagner de kızıl bir bayrağa sarılı başsız bir gövde olarak büyük bir resmiyetle körfeze defnedilmişti.

O kısa süre içerisinde Kotor'un denizcileri alınacak önlemler konusunda tereddüt ederler, ama soğukkanlılık, cesaret ve aşırı bile sayılabilecek bir liberallikle davranırlar; örneğin, tutsak aldıkları Amiral Hansa'nın karnı ağrıdığı zaman karadan bir doktor –Lussinolu Doktor Chersi– isterler, doktor et ağırlıklı bir perhiz yazdığında da ızgara yapılacak sığır bifteği almak üzere kıyıya bir filika daha gönderirler. Amiral serbest bırakılmadan kısa süre önce hiçbir denizcinin kılına bile zarar gelmeyeceğine söz verir ama karın ağrısı geçtikten sonra o sözü unutur ve dört denizciyi kurşuna dizdirir; özellikle Parenzolu Antonio Grabar, ölürken büyük ve mağrur bir cesaret gösterir. Mahkeme başlayınca birçok kişi ağır hapis cezalarına çarptırılır ama genel anlamda Avusturya adaleti, savaş zamanında çıkan ve sekiz-on bin kişinin katıldığı bu silahlı isyan karşısında fazla sertlik göstermez. Scaramuzza kurtulur, çünkü aynı gemi, yani *Sankt Georg* üzerinde bulunan ve suçluları tespit etmekle görevlendirilen komisyon –belki de üyeleri arasında bulunan İtalyan Ficich'le dost olmasından dolayı– onun isyancılar arasında yer almadığına karar verir.

Bunun dışında Scaramuzza'nın şansı pek yaver gitmedi. Her ne kadar organizasyonunda başarı gösterdiyse de, o devrimin başarısızlığa uğramış olması, mesleki hayatında da onu yalnız bırakmayan bir başarısızlık eğilimine işaret etti ve girişti-ği faaliyetler hep kötü gitti, hatta açtığı sinema yandı. Ama belli ki hiçbir zaman cesareti kırılmadı. Grado'da onu iriyarı, güçlü kuvvetli ve her şartta korkusuz birisi olarak hatırlıyorlar. Yıllar sonra faşizmin Kotor isyanını ve Scaramuzza'nın bu isyandaki rolünü yüceltip onu sadece Avusturya'ya karşı tutkulu İtalyan vatanseverliği temel almış bir hareket olarak yorumlaması onun pek de hoşuna gitmemiş olmalı.

Nitekim 1934'te *Il Piccolo*'da, Kotor isyanını öven ve tamamını üç renkli İtalyan bayrağının gölgesindeymiş gibi gören ve Rus bayrağı konusunda susan, hatta isyanın Bolşevik yönünü tamamıyla görmezden gelen bir yazı dizisi yayınlanır. Yazıyı yazan R.D. Devrimci Komitenin on üç üyesinden biri olan Triesteli işçi, Angelo Pacor'la bile görüşmeye gider ve onu büyük bir şefkatle tarif edip komünizmle olabilecek bütün bağlarını silmeye özen gösterir: "Bizim zeki… alçakgönüllü… onurlu işçilerimizden biri… Çocukları için katlanmak zorunda kaldığı mahrumiyetlerin izini taşıyan yüzü, güven telkin eden bir gülümsemeyle aydınlanıyor. Asyalı devrimcilerin izi yok onda; o dürüst çehresinde korkulacak bir şey yok…"

Lenin'in hayaleti yüz hatlarından da arındırılıyor; *Il Piccolo*'nun yazarı antibolşevik bir fizyonomi tarif ederken, bu Triesteli iyi kalpli adamın neden Moğol yüz hatlarına sahip olması gerektiğini kendi kendine sormaz. 1922'de Dresden işçi ve asker konseyinin üyesi ve militan bir komünist olan Friedrich Wolf dört yıl önce yazdığı *Die Matrosen Von Cattaro*[28] adlı dramda Dalmaçya'nın o körfezinde dalgalandırılan kızıl bayrağı devrimci ve proleter bir coşkuyla yüceltmişti. Oyunun kahramanı olan denizci grubu, o protestonun, o umudun ve o felaketin gerçek korosudur; Wolf, o isyanın yetersizliğini ve çelişkilerini, elebaşıların onu sonuna kadar götürmedeki yeteneksizliğini ve özellikle – şiddeti ortadan kaldırmak için yola çıkan ama bunu başarmak için kendileri de şiddet uygulamak zorunda kalan, –Kotor'da yaşandığı gibi– bundan kaçınırlarsa bastırılan bütün devrimlerde olduğu gibi, bu devrimin de özünde var olan trajik çelişkiye ışık tutar.

Wolf'un devrimci heyecanı günümüzde modası geçmiş görünebilir, ama trajedileri ve kurtuluş umudunu kanlı bir fars ışığında sunmaya eğilimli bu yüzyıl sonu senaryosunda Kotor'daki gibi olaylar yakıcı ve dokunaklı bir güncellik, çağdaş tarihin boğazlanmasının tanıklığı halini alır. Antonio Scaramuzza'nın bundan söz etmekten hoşlanmamasının bir nedeni de bu olabilirdi; ona karşı o kadar iyi niyetli olan faşist versiyona karşı çıkamazdı ama ona yamanılan o pozitif ve övgüye değer rolü oynamaktan da utanıyordu. Scaramuzza'nın

28 (Alm.) *Kotor'un Denizcileri.* (ç.n.)

1934'teki anılarında anlattığı girişimleri gazetenin yazısıyla aynı çizgide ama kısa ve öz. Herhalde başka şeyler yapmayı tercih ederdi; daha sonra Sistiana'da Alla Pineta hanını işletti, ama sonuçta onu da kaybetti.

Çığır açan anlar ve olağanüstü maceralar genellikle onları yaşayanları suskun hale getirir. Augusto Troian ile "Siberya'dan Kurtulanlar Birliği"nin diğer yedi Gradolusu da inanılmaz maceralarından –evrensel tarihin sayfalarında başıboş bir not– pek söz etmediler. Aslında o Odysseia, bizi hâlâ saran ve şartlandıran her şeyin, olabilecek ve hâlâ kaderimize dahil olan bütün parabollerin doğduğu Birinci Dünya Savaşı'yla başlar. O sekiz Gradolu –aralarından birinin, Beniamino'nun uzak bir kuzeni olan Luciano Sanson'un anlatımına göre– 1914'te savaşa katılmak üzere Avusturya-Macaristan ordusunda silah altına alınmışlar ve Karpat cephesine gönderilmişler. 24 Mayıs 1915'te İtalya da savaşa katılınca irredantist olan Troian firar etmiş ve Ruslara teslim olmuş. Diğerleri de onu izlemiş ama tutsak alınmışlar, ama yine de vatanseverlik nedeniyle imparatorluk ordusunu terk eden Giulia bölgesinden adamlarla beraber İtalyan askeri misyonunun organize ettiği gönüllü birliklere katılmışlardı.

O grupların İtalya'ya iade edilmesi ve Avusturyalılarla savaşmak için İsonzo cephesine gönderilmesi gerekiyordu. Archangel'a ulaşan ilk grup gemiye binmeden önce buz engeliyle ve Rus Devrimi'yle karşılaşmış. Troian ve diğerleri Vladivostok'a ulaşıp oradan deniz yoluyla İtalya'ya dönmeye karar vermişler ve destansı bir macerayla Siberya'yı baştan başa geçmişler, ama Vladivostok'a ulaştıklarında, müttefiklerden ve Çin yoluyla İtalya'dan da, İttifak Devletleri'nin Doğu cephesini korumasız bıraktığı için İtilaf Devletleri'ni zayıflatan Rus Devrimi'ni engellemeye çalışmak için gönderilen keşif birliklerine katılmaları istenmiş. Troian, Vladivostok'ta, İtalyan keşif birliğiyle beraber kalmış, diğerleri Siberya'ya dönmüşler ve kendilerini o devasa toprakların kaosunun, devrimin ve iç savaşın ortasında, fazla büyük, nesneler açısından boş ama tarih ve değişim açısından fazlasıyla dolu bir yerde bulmuşlar. Odysseialar uzundur, ama zaten her eve dönüş zordur; Gradolular 12 Nisan 1920'de, onları Trieste'ye götüren bir Japon gemisiyle İtalya'ya dönmeyi başarmışlar.

Steplerin ve tarihin karları arasında geçen o yolculuktan, yüzyıla damgasını vuran bireylerin ve halkların sayısız kaçışını ve göçlerini minyatür çapta tekrar eden o seferden geriye, Luciano Sanson'un *Il Piccolo*'da çıkan yazısı dışında neredeyse hiçbir şey kalmamış. Birliğin sakınmayı başarmış, sağanak yağmurlardan veya dolu fırtınalarından kaçarcasına uzaklaşmış olması gereken muharebelerden söz edilmiyor. Ne olursa olsun, böyle olağanüstü olaylar yaşayan insanlar genelde konuşmama eğilimi gösterir; belki konuşmasını bilmezler, belki de konuşmakla o olayların sahte bir hal alacağından korkarlar. Belki de insan bir macerayı yaşarken olağanüstü bir şey yaşadığını düşünür, ama eve dönüp de olanları anlatmaya hazırlanınca doğru kelimeler bulunamaz; inanılmaz görünen o olaylar kaybolur, uçup gider veya artık o kadar hayret verici gelmez, derken akıldakiler yavaş yavaş silinir –belki de zaten pek bir şey olmamıştı– ve artık insan ne diyeceğini bilmez.

Sant'Eufemia Kilisesi'nin tepesinde dönen Melek Aziz Mikail de kocaman ve çok güzel; bir bulutun dalgalı ve saçaklı kenarlarını andıran geniş kanatları var, gergin kolu ve parmağı rüzgârın yönünü gösteriyor, gövdesi, göklerdeki savaşın, Lucifer'in ve isyancılarının aşağıya fırlatıldığı o geçici zaferle sona ermediğinin bilincinde olan bir başmeleğe uygun şekilde dimdik ve savaşmaya hazır. Ama Aziz Mikail ara sıra bir tamir işinden dolayı yerinden alınıyor ve bir süreliğine kilisenin içine yerleştiriliyor. Bilgili muhabirler ve yerel renklerin arayışındaki gazeteciler onu yerde hantal, zarafetten uzak, gözlerinin feri sönmüş, sakar ve zararsız bir dev olarak tarif ediyor. Albatrosların tutsak edildiği zaman asaletlerini, uzaklığı çağrıştıran o halelerini kaybettikleri bilinir. Yukarılarda, gökyüzünün ve rüzgârların âlemlerinin arasındayken Melek birçok şeyi görür sanki ve onlara hâkim görünür; aşağı indiği zaman ise, ne diyeceğini bilmeyen birisi gibi mahcubiyet içindedir.

İbadethanesi sayesinde en ünlü ada olan Barbana, yoğun yeşilliğin arasından ortaya çıkan ve suların üzerinde yuvarlak hatlı bir uyum halinde yükselen anaç kubbesi ve çan kulesiyle uzaktan çok güzel görünür. Tekneden ince insanı en çok etkileyen, kiliseden çok, yüksek çamların, karaağaçların ve selvilerin ara-

sından esen rüzgâr ve mucizevi bir şekilde bertaraf edilmiş her türlü felaketi anlatan, çizgi romanların kutsal atalarına benzeyen adaklar. Temmuz ayının ilk pazarında, efsaneye göre VI. yüzyılın sonlarında, bir fırtına sonucu adaya ulaşan Meryem Ana'nın onuruna –ahşaptan heykel, dalların arasında, bir ağaç gövdesine dayalı olarak bulunmuştu– bayraklarla süslü teknelerin geçit töreni olan Perdon de Barbana düzenleniyor. Meryem Ana'nın oğlunu kucağında tutan ve endişeyle uzaklara bakan günümüzdeki heykeli çok eski, ama yine de en yenilerinden biri; Barbana'da ibadeti yapılan Meryem Ana heykelinin ilki, hatta ikincisi bile değil. Belki de ilki bir dromonun veya bir Bizans kalyonunun pruvasındaki esmer bir Meryem Ana'ydı, çok uzak denizlerden geliyordu veya belki de pruvada duran basit bir kadın heykeliydi, şaşkın gözlerle denize ve yaklaşan fırtınalara bakan bir pruva heykeliydi; belki de sadece o topraklara ulaşınca Meryem Ana haline geldi.

Dalgaların getirdiği heykele sığınma yeri ve destek sağlayan ağacın eskiden olduğu yere kurulmuş şapelin etrafında küçük bir mezarlık var. Burada yatanların arasında, ibadethanede çalışıp burada ölen, "Meryem Ana'nın çalışkan ve neşeli hizmetkârı" R. P. Mauro Mattessi bulunuyor. Edebiyat çok uzun zamandan beri San Pietro d'Orio gibi inzivaya çekilen insanların, melankolik münzevilerin, bir adaya veya kalabalığın arasına saklanan kaçakların, her şeyden arınıp belki bağımsızlıklarını elde eden ancak mutluluğu yakalayamayanların hikâyesini anlatır. Neşe, Benediktenlere veya Fransiskenlere mahsus olup dini yeminlerden daha radikal, hatta hayatı boşaltacak, kurutacak derecede radikal feragatlerde bulunan modern laik münzevilerden esirgenmiş gibidir. Modern uygarlık, boşluğa yaklaşan bu mutlaklığı hedef alan kaçışların izini taşır.

Bir tur daha, sonra da geri dönüyoruz. Yine Pampagnola, yine akşam saatlerinde uzaklaşan gökyüzünün altında karaya oturmuş mavnalar. Gelişteki görüntülerin aynıları, yeniden, sondan başlayarak bakılan bir fotoğraf albümü gibi. Yolculuklar daima dönüş anlamına gelir, belirleyici adım, toprağa veya eve atılan adımdır. Trieste'ye dönüş yolculuğuna başlamadan önce durduğumuz Augusto Zuberti'nin restoranı sanki yıllardır evimiz. Devamlı olarak yüceltilmekten şikâyetçi olmayan

Marin'in doğum günleri ve isim günleri unutulmaz yemeklerle burada kutlanırdı. Sırası gelen konuşmacı her yıl herkesin iyi dileklerini Marin'e sunar, yaklaşmakta olan olası sonunun gölgesini ihtiyatlı bir şekilde uzaklaştırmaya özen gösterirdi. Yıllar geçiyor, konuşmacılar değişiyordu, onlar da artık çok genç değillerdi, hatta göçüp gidiyorlardı ama Marin daima oradaydı, yeni kitaplar yazmaya hazırdı, kaderinde onu kutlayanlardan daha uzun yaşamak vardı.

Marin bir akşam, burasının başkalarının hayatlarının aktığı bir körfez olduğunu söylemiş. O körfezde insanlar sevdikleriyle, kendi varlıklarının dokusundan ayrılmaz olan dostlarla, anne ve babalarıyla, bir gün kumlada beraber oldukları ve daima beraber oldukları o kız arkadaşlarıyla, yıllar sonra da, artık kendi kız arkadaşlarıyla kumlaya gitme yaşına gelmiş çocuklarla bir arada olurlar. Ayrıca sevdiğin insanlardan ve onları saran dünyanın görüntüsünden ayırt edilmesi zor yerler ve nesnelerle de bir arada olunur; deniz, çamların arasından esen rüzgâr, ağustos böceklerinin ötüşü, martılar, yazın kehribar rengi. Gerçek bir han bir körfezdir de; seyahat eden ama dinlenmeye istekli biri için hoş bir deniz limanıdır. Marin'in büyükbabasının Santa Maria delle Grazie Paleo Hıristiyan Kilisesi yakınlarında *Tre Corone* adında bir meyhanesi varmış; belki de geleceğin şairinin asıl okulu orasıydı.

NEVOSO[29] DAĞI

İlk başta Bay Samec'in alçak ve biraz tırmalayıcı sesiyle Sloven diline özgü o tıslayan s harfi duyulurdu: "Ben de ona dedim ki," diye başlardı ve belki de rutubetli ormanlarda geçirdiği yıllarda edindiği hafif bir artrozdan dolayı bir kanca gibi eğri serçe parmağıyla yanındakine dokunurdu, "Kusura bakmayın Ekselansları, izninizle..." İlk başta veya neredeyse ilk başta, çünkü ormanda her şey daima zaten başlamış olurdu, daha doğrusu daima bitmek üzere başlardı, un ufak olup toprağa karışırdı, pas kırmızısı renkli katmanlara, düşen ve artık birbirinden ayırt edilemeyen yaprakların ve yılların arasına katılır, gömülürdü. Çocuklukta, ormana ilk girildiğinde bunun ilk defa olmadığı bir şekilde hissedilir; insanın kendi hikâyesi de çok uzun zaman önce, ağaçların gövdelerindeki halkaların muhafaza edip ölçtüğü bir zamanda, hatta daha eski bir zamanda başlamış olmalıydı ve bu farkındalıkta bir yüceltme veya melankoli bulunmayıp sadece işin böyle olduğuna dair sessiz bir duygu vardı.

Bay Samec, diğerlerinin tamamını defalarca dinlediklerine inandıkları hikâyesini bitirmeyi neredeyse hiçbir zaman başaramazdı, çünkü Rudi ya *Za kim*'i çalmaya ya da asillerden veya hanedandan gelmesi muhtemel soyunu hatırlamaya başlardı; zira büyükbabası –veya babası veya büyük-büyükbabası– bebekken, Viyana'da, Schönbrunn parkındaki bir çalılığın içinde ağlarken bulunmuştu, dolayısıyla da çok yüksek düzeyde işlenen bir günahın meyvesi olabilirdi. Veya dağcı barınağı Planinski Dom'un önündeki o açıklıkta, masada oturan birileri Bay Samec'e aldırış etmeden, Bay Voliotis'in bir süre önce ka-

29 (İt.): Karlı. (ç.n.)

rısıyla, çocuklarıyla ve torunlarıyla evliliğinin 25. yıldönümünü kutladığı dağ evinde yaptırdığı iyileştirme ve büyütme çalışmalarından söz eder ve Bay Voliotis'in Trieste'de birkaç yıl önce işletmeye başladığı seks sinemasının, daha önceleri uğraştığı odun ticaretinden daha iyi kazandırdığını söylerdi. Bay Voliotis de artık yolculuk yapmak istemediği ve ailesine daha fazla zaman ayırmak istediği için iş alanını değiştirdiğini cevap verirdi. Ama Bay Samec'in hikâyesinin yine tamamlanmamasına neden olan esas karısı olurdu; yılların izlerini bıraktığı yüzünde kalkık burnu ve hem şefkatli hem de yırtıcı bakan gözleriyle çok güzel ve gizemli bir kadın olan Bayan Anna, kalkıp ona dağ evlerine kadar eşlik etme zamanının geldiğini gözleriyle işaret ederdi.

Bay Samec'in hikâyesini anlatmaya çalıştığı Ekselansları, Fiume'den bir parti yetkilisiydi; Bay Samec bir ayı avında ona eşlik edip, ölümle sonuçlanabilecek bir tedbirsizlikten onu sağduyulu bir şekilde vazgeçirdiği için onun minnettarlığını kazanmıştı. Bu tedbirsizlik bir avcıbaşının veya bir ormancının –burada hikâye biraz karışıyordu, çünkü dinleyicilerin sabırsızlığı tam da bu noktada anlatımı kesiyordu– başına patlamıştı, çünkü ayı, hikâyenin bazı versiyonlarına göre de dişi ayı, dişleriyle adamın çenesini parçalamış ve onu hayatının sonuna kadar yemekleri ve içecekleri bir kamışla emerek beslenmeye zorlamıştı. Ama bu talihsiz olay, yetkilinin minnettarlığının Bay Samec'in İlirska Bistrica, veya o zamanki adıyla Villa del Nevoso'daki büyük hırdavat dükkânına küçük menfaatler –ruhsat, birkaç komisyon– sağlamasına engel olmamıştı.

O zamanki adıyla, yani daima, o zaman da orası İlirska Bistrica'ydı; yer isimleri, sınırların yerlerini değiştirenlerin sandığı gibi kaybolmaz, o kişinin, o yerin veya o dişi ayının adı o zaman her neyse, gerçek bir hikâye anlatıldığında aynı şekilde var olmaya devam eder. Ormanın hafızası da isimlerle doludur; 1921 ile 1923 yılları arasında Snežnik veya Nevoso Dağı'nın ormanlarında dehşet saçan, yakalanması imkânsız, yalnız kurt *Volk samotar*, 1903'ten sonra Prevale'de küçük, ahşap bir kulübede oturan ve orayı sahip olduğu bir şatoymuş gibi hatırlayan duvarcı ustası Josef Ronko veya 1893'te Nevoso Dağı'nın efendisi Prens Hermann von Schönburg-

Waldenburg'u ilk ayı avında koruması gereken ama yaralı ayıdan kaçıp bir ağaca sığınan ve prens tarafından kurtarılması gereken avcı Fajstric…

Ormanın hafızası her şeyden önce ona sahip olmanın abesliğini ifade eder. Derin nefesi, hayatı tarafsız ve kayıtsız, diğer yandan da sevecen ve sınırsız bir şey gibi hissetmeyi öğretir; bu duygu o ormanlara ilk girildiğinde ve ondan sonraki her girişte tekrar tekrar hissedilir, sonra da insanın çocukları da o duyguyu hissedip sonsuza kadar öğrenirler. Dolayısıyla bir süre sonra o duygu herkes için nefes almak gibi, daima var olmuş olan ve başlangıcı hatırlanmayan bir şey haline gelir. Önce Avusturyalı, sonra İtalyan, sonra Yugoslav, nihayetinde de Sloven olan orman, o isim ve sınır değişiklikleriyle alay ediyordu çünkü o hiç kimseye ait değildi; aslında insanlar ona aitti – birileri ne dereceye kadar başka birilerine veya bir şeylere ait olabilirse. O kadar uzun zamandır var olan orman, türünün ömrü, saygıdeğer bir imparatorluktan veya kısa bir Federal Cumhuriyet'ten çok daha uzun olsa da, şafak vakti aniden çayırın ortasında, tüfeğin namlusunun veya hiç kimsenin önünde beliriveren ve hayatı sadece bir saniye süren –ormandaki o açıklıkta aniden ortaya çıkışı ve zıplayışı, Büyükayı'ya veya ağustos ayında Pomočnjaki açıklığındaki kızıl çamın üzerinde sönen sabah yıldızına atılan bakış kadar kısa süren– karaca gibi ölümlüydü.

Nevoso Dağı'nın eteklerinde çalışkan ve anonim, endüstriyel bir kent olan İlirska Bistrica, kuzeydoğuya doğru hemen yükselmeye başlayan ve zirveden hemen sonra bir taraftan Mašun'a bir taraftan da Leskova Dolina'ya, yani fındık ağaçlarının vadisine ve Kozarišče, yani Postumia'ya doğru inen ve doğuya doğru seyrekleşerek Slovenya-Hırvatistan sınırına uzanan orman kaplı dağın başkentidir. Yenilikçilik veya çağ atlama saplantısı olmayan, ağaçların ritmine saygı duyan bir orman müdürlüğü tarafından uygar ve bilge bir şekilde gözetiliyor. Arada bir ormanda yeni bir yol açıyorlar ama bu arada başka yolların ormanla uyumlu bir şekilde entegre olmasına izin veriyorlar, öyle ki yollar adeta kamufle ediliyor. Bazı bölgelerde çalışmalar yürütürken başka bölgeleri yıllarca rahat bırakıyor, –özellikle Milanolu avcılara gösterilen birkaç müsamaha dışında– inşaatlardan ve istismardan ormanı koruyarak, özel-

likle kayın ağacı, çam ve karaçam kaplı bu akciğerin yeşil hayatını bir bütün halinde muhafaza ediyor.

Nevoso Dağı'nın 227.600 hektarlık alanında otel yok, sadece birkaç ev, birkaç dağ evi ve kulübe, birkaç İtalyan kışlasından kalan harabeler, zirvedeki barınak, bir de Sviščaki açıklığındaki barınak, yani ranza yataklı üç yatak odasıyla Snežnik'in sarayı ve merkezi olan Planinski Dom var. Haritalarda –ki bu haritaların en özeli, Nevoso Dağı'nın koruyucu meleği, doksan yaşını geçmiş Profesör Drago Karolin'in elle çizdiği ve kartpostal olarak yayınlanmış olan haritadır– *Mater Dei*[30] veya Aziz Cosmas ve Aziz Damianus yer aldığı zaman, bunlar ya üzerinde azizlerin adının olduğu taşlara veya en fazla daha önceleri orada yer alan kare şekilli bir taşın yerine son zamanlarda konmuş ve Meryem Ana'ya adanmış çok küçük nişlere işaret eder. Snežnik'in yol mühendisliği, Prens von Schönburg-Waldenburg'un hizmetinde çalışan, 19. yüzyılda küçük yolları ve patikaları planlayıp bakımını sağlayan ve onlara isim ve biçim veren Orman Müdürü Josef von Obereigner'i akla getirir. 1929 yılından sonra İtalyan ordusu, bu yol ağına, Orlovica'ya, Aquila Dağı'na götüren yol gibi, bugün hâlâ sağlam ve kullanılır durumda olan iyi yollar inşa ederek katkıda bulundu. Drago Karolin'in harita-kartpostalları, o evrenin haritalarıdır; en küçük ayrıntılar dikkate değerdir ve bir kimliği hak eder, sanki haritacı o ayrıntıları ormanın muğlak karmaşasından çekip kurtarmak ister gibidir.

Nevoso Dağı'nın mimarisi, ağaçlara kurulmuş platformlardan, dayanıksız oturma yerlerinden ve sağlam veya yılların rutubetinden sırılsıklam tahtalarıyla ahşap kulübelerden, hayvanları beklemek veya o platformların yasal sahiplerinin yaptığı gibi onları öldürmek, veya yasadışı kullanıcılarının yaptığı gibi, onları sadece gözlemlemek için inşa edilmiş yerlerden oluşur. Bir ayı öldürmek için 15.000 dolar bile ödeyen avcıların dediğine göre, bu yasadışı kullanıcıların kokusu ormanı kirletiyormuş çünkü hayvanları korkutuyor, onları o gözlem yerlerinden ve ölümden uzaklaştırıyormuş.

Ama İlirska Bistrica, bu seyahat sırasında aceleyle uğranılan bir mola yeri sadece – zira Nevoso Dağı, Trieste ile Fiume ara-

30 Latince: Tanrı'nın Annesi (t.n.)

sında yarı yolda; sadece benzin almak veya taşlı ve sivri şeylerle dolu yollarda kaçınılmaz olarak delinmiş bir lastiği tamir ettirmek için durulan bir yer. Asıl il merkezi, 1.242 metre yükseklikte bulunan ve diğer açıklıklardan biraz daha büyük olan Sviščaki; zirveye yapılan küçük seferler geleneksel olarak buradan başlar. Merkezinde Sloven Dağcı Birliği'nin barınağı olan Planinski Dom'un yer aldığı açıklığı birkaç barınak çevreliyor; biraz ileride, ağaçların arasında gizlenmiş, yeni Sviščaki'nin son zamanlarda inşa edilen küçük, birbirine yakın ve hantal evleri yer alıyor.

Tarih: Nevoso Dağı ile ilk tanışmadan sonra bile, artık çocuklar dünyayı gezer ve yine de o ormanın her vadisini, ormana gömülüp kaybolan her eski patikayı, diğerlerine göre biraz daha koyu renkli ve iri olan o ayı hakkında her şeyini bilmeye devam ederler. O ayıyı açıklıklarda hareketsiz bir şekilde, geceler boyunca, şafağa kadar bekleyen dördümüz dışında herkes, bazen sırf arabayla barınağa gelirken bile görmüştü. Tarih, Planinski Dom'da geçen yazlarla ve barınağın birbirini izleyen ve bir krallığın hanedanı gibi isimleri ezbere bilinen farklı bekçi-otelcilerle yavaş yavaş ilerler.

Aslında o hanedan değişikliği her defasında can sıkıcı bir şey olur ve mahcubiyet yaratırdı, çünkü ilk başlarda yeni işletmeciler herkesi yabancı sayardı ve oradan geçen turistlerle veya saf acemilerle karıştırılmak, yuva olan, memleket olan o yerde yabancı gibi davranılması insana küçük düşürücü gelirdi. Muhteşem Julius Kugy, Giulia bölgesinin Alpleri için ben orada, yukarıda kim olduğumu biliyorum derdi ve bu Nevoso Dağı'nda bizim için de geçerliydi, ama bunu başkalarının, en azından bizim de evimiz olan o barınaktaki resmî yetkililerin de bilmesi gerekiyordu. Dolayısıyla Meri'nin yerini İvanka, veya Pugel çiftinin yerini Valenčič çifti aldığı zaman, Profesör Karolin'den Slovence olarak, bütün aileyi öven ve özellikle Snežnik'e olan tutkusundan ve sorunlar karşısındaki uyumluluğundan söz eden bir referans mektubu yazılması isteniyordu. O mektupla yeni işletmecilere gidilirdi ve işletmeciler oralarda uzun zaman geçiren, dolayısıyla da onlara henüz tolara[31] dönüşmemiş dinar kazanma imkânı veren tek ai-

31 Slovenya'da 2006 yılına kadar kullanılmış olan para birimi. (yay. n.)

leyi eğimli çatılı odada ağırlamaları rica edildiği için şaşkınlığa uğrarlardı.

Snežnik, Fujiyama'ya benzer şekilde, Sviščaki'nin ve bir ağaç denizinin üzerinde yükselir. Planinski Dom'un karşısında, açıklığın diğer tarafında bulunan ev neredeyse her yıl İlirska Bistrica'daki odun sanayisinde çalışan işçilerin tatillerine ayrılıyordu ve savaş sırasındaki partizanlığından dolayı o işi elde ettiği söylenen, uzun bıyıklı ve Moğol gözlü, Milivoj adlı bir Sırp tarafından işletiliyordu. İnsanların Sloven, veya Sırp, veya Yugoslav olmanın henüz –veya yeniden– kan dökerek halledilmesi gerektiğine inanmadığı, hatta hem Snežnik'in haklı olarak Slavia'ya iade edilmesini hem de İtalyan topraklarının bu sonuncusunun haksız şekilde zenginleşmesini sağlayan kızıl yıldızdan gurur duyduğu zamanlarda bile, Milivoj hakkında şüpheler ve acımasız eylemlerine dair muğlak imalar dolaşıyordu. Gerçi Milivoj sarhoş olduğu bazı akşamlar havaya ateş etmeye başlardı; Planinski Dom'un bekçisi Milka, kocasının –"bizimki" derdi– sarhoşken sakin sakin uyuduğunu gururla söylerdi. Her halükârda, Federal Cumhuriyet'in çöküşüyle uygarlıklar arasındaki farklılıklar hakkındaki böyle üstü örtülü tartışmalar silahlarla –üstelik havaya ateş ederek de değil– sonuçlanmadan ve sarhoşluk sırasındaki davranışlarla sınırlı olmanın ötesine geçmeden Milivoj öldü. Ormanda uysal ve hamaratça çalışan ve ne havaya ne de başka hiçbir yere ateş açmayan Bosnalı ormancılar da buralardan gittiler, ama vaşaklar üreyip çoğalmaya devam ediyor.

Planinski Dom'da satılan bir kartpostal barınağın 1907 ile 1972 arasındaki tarihini özetler ama bir zamanlar şu andaki barınağın yanında bulunup partizanlar tarafından havaya uçurulan ve varlığından çok küçük izlerin birkaç sene öncesine kadar görünür olduğu D'Annunzio barınağı hakkında sessiz kalır. Şair oraya hiç adım atmış gibi görünmüyor. D'Annunzio için Nevoso sadece bir kelimeydi, o kelimenin müziği ve ışığıydı, aydınlığıydı. Nitekim 1924'te Fiume'nin İtalya'ya katılmasının arifesinde Vittoriale adlı villasından erdemlerinin tasdikinin "işareti" olarak kendisine Nevoso Dağı Prensi veya Adriyatik Prensi unvanı verilmesini önermişti. Ama modern hayatın Medusa'sı ve İlham Perisi (*Muse*) olan teknolojinin Odysseusçu cazibesini diğer herkesten daha iyi anlayan bu şair, bu yaratıcı

kelime talebinden önce de, Gardone'de küçük özel bir havaalanı istemişti. Üç heceli, ahenkli ismiyle yetinmek zorunda kaldı.

İlk başta ayı yoktu, ayı hakkındaki hikâye vardı. Sviščaki'deki arkadaş grubu Bay Samec'e aldırış etmezdi çünkü daha Bay Samec'i bile tanımadığı zamandan beri çenesi parçalanan ve kamışla beslenmek zorunda kalan avcının hikâyesini bilirlerdi. Dedikodular bu hikâyeyi ayılara, avcılara ve en farklı yerlere atfeder. Saygıdeğer Drago Karolin'in küçük yeşil kitabı *Snežnik*'te anlattığı versiyona göre bu talihsiz olay 19 Temmuz 1900'de, Prens Hermann von Schönburg-Waldenburg'un misafiri olan Dük Heinrich von Mecklenburg'a eşlik eden Andrej Znidaršič'in başına gelmiş. Kozarišče'den Snežnik orman rezervini hünerli bir titizlikle idare eden ve koruyan Müdür Bercè, bu olayı yalanlıyor ve başka yerde gerçekleştiğini söylüyor; onun anlattığına göre, dükün avında yine tehlike söz konusu olur ama bir ayı yavrusunu öldüren asilzade için iyi sonuçlanır, çünkü ona saldıran dişi ayının ana sevgisi, öfkesine baskın çıkmış ve onu diğer yavrusunu kurtarmaya itmiştir; her halükârda daha güvenilir olan bu versiyonda ne parçalanmış çene ne de kamışlar var.

Bunlar başka hikâyelerde ve başka yerlerde tekrarlanıyor; en meşhur örnek hiç şüphesiz Julius Kugy'nin 1871'de Trenta Vadisi'nde geçen hikâyesi. Burada yaralı olan, Kugy'nin tırmanışlarda ve avda sadık arkadaşı, Spik takma adıyla tanınan Antonio Tozbar, hem dilini hem de konuşma yeteneğini kaybetmiş. Bu olay hem Kugy'nin şöhreti hem de saygın hukukçu ve avukat Giovanni Gabrielli'nin etkisiyle ün salmış, zira avukat bu hikâyeyi Carso'ya veya Vipacco Vadisi'ne yapılan gezilerde yıllar boyunca o kadar çok anlatmış ki en hoşgörülü dostları onu bundan vazgeçirmeye zorlamışlar. Bu *topos*un değişik bir anlatımında bir ayının saldırısına uğrayan veya saldırıya uğrayan başka birinin yardımına koşan eli baltalı bir adam, o heyecanla kendini az veya çok yaralar, baltayı kendi bacağına indirerek bacağını keser veya başka daha az ciddi yaralara yol açar.

Bu hikâye her iki üç yazda bir yeniden ortaya çıkar, anlatılır ve gelişirdi; yer bir defasında Stare ogence'ydi, başka bir defasında da Sladke vode'ydi, ayı daima yavrularını koruyan bir

dişi ayıydı. Bazen biraz daha nazik olayların da olduğu olurdu; örneğin Koritnice'de bir dişi ayı yavrusuyla beraber bir sarnıcın içine düşmüş ve ormancılar tırmanması için ona bir ağaç gövdesi atarak çıkmasına yardımcı olmuşlar.

Dişi ayıyla mücadele esnasında kendini yaralayan adam motifi Mater Dei Manastırı'nda gerçekleşen bir olaya dayanır; burada tatilini geçiren bir Macar kontu bir ayı yavrusu sahibi olmak istiyormuş ve onu yakalamaya birilerini göndermiş. Ancak burada, gerçek veya uydurma olay olmadan önce, hikâyesinin var olduğuna, ayıyı düşünerek bu hikâyeyi yaratan hayal gücünün ve gerçeğe şekil veren kelimenin var olduğuna dair bir şüphe uyanıyor. İlk başta söz vardı, gökyüzü ve toprak da, ormanlar ve dişi ayılar da sonra geldi. Ormanın sözleri yok; orman, bütün nesneleri ve biçimleri kucağına çeken ilk belirsizlik, bakılmaması ve ifade edilmemesi gereken Artemis, hayatları içinde eriten ve bitmez tükenmez metamorfozu anlatan dili bilmeyen Hayat. Hikâye bir biçimi yakalar, onu ayırt eder, unutulmanın akıntısından yırtıp alır ve onu sabitler; ayı hakkındaki o efsaneler ve fanteziler sık ağaçların arasında hareket eden o koyu renkli hayvana bir anlam ve bir düzen dayatır, uygarlığın ormanın gölgesinden aldığı intikamdır.

Orman nerede başlar? Kapılar görünmez, ama açıldıkları ve kapandıkları zaman bu hemen belli olur; insan ağaçlarla çevrili olsun veya olmasın, ormanın içinde mi dışında mı olduğunu hemen anlar. Karın çok yağdığı Padežnica Ovası'nı, Mirine'nin iki evini, isimlerinden anlaşıldığı gibi boğum boğum ağaçların olduğu Grčovec açıklığını ve otların bol olduğu Travni dolci açıklığını birleştiren sonra da zirveye götüren sözüm ona ana yola bağlanan yolun yanındaki Pomočnjaki açıklığı, öznel de olsa, böyle bir giriş teşkil eder. Pomočnjaki açıklığında bir sabah yeni doğan güneş, çayırdan yükselen buğuyla beraber birkaç saniyeliğine ışıktan mükemmel bir katedral, yükselen ve giderek incelen bir uçla sonuçlanan bir şekil oluşturmuştu; büyük gotik kapı, ışıl ışıl bir buluttandı, yoğun bir ışık perdesiydi, arkasındaki ormanı tamamıyla gizliyordu. Şafağın o bariz kokusunun duyurduğu nesnelerin karanlıktan ortaya çıkmasını ve sabah yıldızının karşıdaki kızıl çamın tepesinde sönmesi-

ni, çamın da hemen ardından o parıltının içinde kaybolmasını beklemek için oturduğumuz otlarda, yanımda oturan ve hem o anda hem de yıllardır yakınım olan insan, ormanın eşiğindeki o çayırdan kalktı ve yavaş yavaş o ışıktan kapıya doğru yürüdü, o kapıyı geçti, o girilmesi imkânsız aydınlığa girdi ve orada görüş alanından kayboldu.

O kısacık anda her kayboluşun, hatta nihai eşiğin ötesindeki –ve biraz önce açıklıkta birdenbire beliren karacanın, dağda yankılanmaya başlayan silah sesleriyle kısa sürede geçeceği eşiğin ötesindeki– kayboluşun bile sadece buradakine benzer bir perdenin ötesine geçme anlamına geldiği sanılabilirdi, o zaman da her sene giderek her şeyin zevkini alıp götüren o karanlık, ıstırap verici korkunun anlamı kalmıyordu. Ancak, aralarında papatyaların ve çan çiçeklerinin, beyaz peygamber süpürgelerinin ve kızıl-mor çim karanfillerinin seçilmeye başlandığı altın renkli otların arasında o siluetin tekrar ortaya çıktığı o açıklığın tersine, orman hiçbir şeyi iade etmiyordu; kaybolan ne varsa sonsuza kadar kayboluyordu, Dolčice açıklığındaki o boğazı kesik geyik veya zirvenin altındaki en yüksek ve en yıldırıcı vadi olan Tri kaliči'ye giden yolun kenarındaki sansar gibi, merhamet dolu yalanlar veya gömülme hayali olmadan, nemli toprağın içinde yutulup, eriyip gidiyordu. Otların altın rengi kararıyordu, geçen, çürüyen ve kaybolup giden zamanın kumral altın rengi haline geliyordu; bir hayvanın gelişini beklerken çiğnenen çam kabuğu –dişleri kamaştıran ve tükürüğü teşvik eden lezzetli, taze ve acı kabuk– da tükürüldüğünde nemli toprağa karışıp gidiyor.

Her halükârda, anında eriyip giden o katedralin kapısının ötesinde orman başlıyordu ama bazen de orman içinden geçenleri dışlamaya, insanı çevrelese de kendisini yabancı hissetmesine neden olmaya hazır olurdu. Padežnica, Pomočnjaki, Grčovec, Travni Dolci, Dolčice, Trije kaliči, Črni dol, Črna draga… Bu açıklıklar bir tarihi paylaşıyorlardı, yıllar geçtikçe insanın yüz hatlarına ve düşüncelerle duyguların rengine dönüşüyorlardı; sevgi dolu bir peyzajı teşkil ettikleri kesindi, çünkü şafak vaktinde karanlıktan saf bir şekilde ortaya çıkan o yanı başındaki yüzü sevmek daha kolay geliyordu. O gölgede insan hiç kimse değildi ve bireysel bağnazlıklardan sıyrılınca sevmek

daha kolaydı, çünkü avcıların avlarına yaptığı gibi, aşkın önüne sık olarak engel, kapan ve tuzak koyan hayatla aşkın arasına hiçbir şey girmiyordu. Şafağın o keskin hayvanî kokusunda insanın üzerindeki çamurları temizlemesi gerekmiyordu; Pomočnjaki'deki su birikintisine bir anlığına dalan dişi geyik de, sırtında kalan ve su kadar taze ve temiz çamuru, kendi derisi kadar iyi olduğu için silkeleme ihtiyacı duymadan, mutlu mesut fırlayıp gitmişti.

Pomočnjaki'deki dişi geyik, daha büyük girişimlere layık bir ustalıkla yapılan bir aşk çağrısı üzerine Travni dolci'ye gelen ve hayal kırıklığına uğrayıp bağırarak kaybolan karaca, Trije kaliči'de kocaman, koyu renkli ve çok yakında duran, yavaş yavaş dönüp bakan kurt, Sant'Andrea'daki küçük kaynağa eğilmiş olan iki geyik, Planinec patikasındaki korkmuş, uykulu fındıkfaresi, Pales'te tetikte duran yabandomuzları, atmacalar, yabankedisi, ağacın üzerindeki platformda bütün gece çalışan o fındıkfaresi, biz yine de ayıyı görmeyi bekliyoruz... Ama ayıları yıllar boyunca hep başkaları gördü, hatta ormanda gürültü yaparak ve etrafa çöp atarak dolaşanlar bile gördü; hayvanların kış uykusuna çekildiği veya doğum yaptığı inleri bilen bizler ise ayıları hiç göremedik ve bu bekleyiş, bu arayış ve özellikle bu başarısızlık içinde yaz ayları birbirini izledi.

Asil yüzlü avcıbaşı Boris bile bizi doğru zamanda doğru yere götürmeyi başaramadı; Boris ki onlarca ayı görmüştü, hatta bir defasında dört tanesini birden görmüştü ve Pales'te toprağa mısır taneleri yaydığı veya yem olarak bir hayvan ölüsü koyduğu zaman ayıyla mutlak bir randevusu oluyordu. Bir defasında bir ayı gelip öleli iki gün olan bir ineği yanında götürebilmek için ineğin bağlı olduğu kazığı yerinden çıkarmıştı. Ama Boris yanında bizi götürdüğü zaman ayı gelmiyordu, at ölüsü ile kışkırtılsa bile gelmiyordu. Ayısız yıllar birbirini izlemişti; en fazla birkaç taze iz veya taze dışkı oluyordu, bunlar da dönüşte muzaffer bir edayla ilan ediliyordu, bu arada diğerleri –hatta o bir türlü görünmeyen ayıyı yaz mevsiminin, veya belki başka bir şeylerin de merkezi haline getirmiş olmalarına rağmen çocuklar da– bütün bir yıl beklediğimiz mevsimin dışkıyla kutlanmasından dolayı bir yandan tebriklerini sunuyorlar, bir yandan gülüyorlardı.

Gomance'de, dibindeki toprağı örten, sık yapraklı kıvrımlı bir köknar ağacının altında, üzerinde mermi deliği olan bir Alman miğferi olmalı hâlâ. Orada şans eseri bulduktan sonra onu yine oraya bırakmak en doğrusuydu; orası belki de onu bir zamanlar başında taşıyan ve artık büyük ihtimal tamamıyla yok olmuş kişinin tek mezarı, daha doğrusu temsili mezarı, zira tarlaların tersine, ormanda dünyayı düzene koyacak, teşhis edilebilir mezarlar yoktur. Nevoso Dağı'nın ormanları partizan savaşının komuta merkezini teşkil ediyordu; burada küçük birlikler şimşek hızıyla faaliyet gösteriyordu ve özellikle Tito'nun 9. Birliğinin uzak birlikleriyle gizli iletişimini sağlayan habercilerin merkezi olan önemli karargâhlar bulunuyordu. Snežnik, politik organizasyon, askeri etkinlik ve cesaret açısından olağanüstü performans göstermiş Yugoslav direnişinin sahnesiydi; ormanların cesur ve acımasız asileri, Mareşal Tito'nun dâhiyane ve ustalıklı aldatmacasıyla uzun süre yapay bir şekilde hayatta kalan, genelde yetersiz ve asalak bir yönetici sınıfı haline gelince bu özellikler kısa sürede kaybolup gitmişti.

Beli Vrh'de ve Požar'da partizanların gizli hastaneleri vardı, Almanların karargâhı da İlirska Bistrica'daydı ve birkaç kilometre ötede, Zabice'de voyvoda Dobroslav Jevdievič'in komutası altında bir grup Çetnik müttefik vardı. Morele'deki ve Aquila Dağı'ndaki İtalyan kışlaları 1943'te terk edilmiş ve yıkılmıştı. İtalyan askerlerinin bazıları Tito yanlısı partizanlara katılmış ama kısa sürede faşistlerin baskısı altındaki bir milletin haklı ve onurlu yeniden doğuşunun vahşi ve baskıcı –ve kendi aleyhlerine– bir milliyetçiliğe dönüşmekte olduğunu fark etmişlerdi. O ormanlarda ayı peşinde dolaşırken, insanın kendi babasının –veya büyükbabasının– yenilgiden sonra, insan hayatının bir hayvanınkinden daha değerli olmadığı o günlerde, yıkılmış bir kışlayı ardında bırakarak Trieste'ye dönmek için o ormanları, o patikaları geçtiğini düşünmek tuhaf geliyordu. Bu iz Morele'ye de götürüyordu; şimdi yıkıntılarla kaplı o alanda, yıllar geçtikçe yüzü ve mimikleri, ona benzemeyi çok isteyen çocuklarınkinden ayırt edilemez hale gelen birilerinin bir zamanlar ev –veya in veya hapis– saydığı yer vardı.

Partizanlar, fındıkfaresi yağıyla yağlanmış tüfekleriyle iyi mücadele ediyorlardı, Almanların Klanska Polica'da kurşu-

na dizdiği ormancılar da ölümle yüzleşmesini bilmişlerdi; en önemli çatışma, Tomsič birliğinin Leskova Dolina'ya çekilmeden önce düşmanı zorladığı ve küçük kaleyi ateşe verdiği Mašun'da olmuştu. Ormandaki o savaşta dünya çapında düşünmeye başlamış ve sadece bir ülkeyi kurtarmayı değil, aynı zamanda yeni bir toplumsal düzen yaratmayı amaçlayan bir politika da örülmeye başlamıştı. Eylül 1943'te Mašun'da yapılan partizan konferansında askeri komutanlarla beraber, ileride Tito'nun tek vârisi olabilecek ve Federal Cumhuriyeti korkunç ve utanç verici çöküşünden kurtarabilecek Sloven lider Edvard Kardelj de vardı. Kardelj'nin icat ettiği ve üçüncü ve gerçek bir sosyalizm şekli gibi görünen –birkaç yıl boyunca öyle olan– o kendini idare şekli, komünist ülkelerde bilinmeyen etkin bir liberalleşmenin aracı olarak dünyanın soğuk savaş sırasında müttefik olmayan büyük kısmı tarafından örnek alınabilirdi. Kardelj aynı zamanda Tito'nun uluslararası alanda yarı büyük lider, yarı Munchhausen Baronu gibi yürüttüğü politikadan sorumluydu.

Kardelj ayrıca Batı Adriyatik'in açıklarında çıplak bir adada Golj Otok'un da icadına katkıda bulunmuştu; Tito rejimi, siyasi rakiplerini ve özellikle –Stalin'le kopuştan sonra– Stalinistleri, hatta sosyalizmin inşasına katkıda bulunmak için Yugoslavya'ya gönüllü giden İtalyan komünistleri buradaki çalışma kampına kapatıyor ve işkence ediyordu.

Dolayısıyla, en fazla 1528'de Türklerin veya 1758'de İslam'ı kabul etmiş Eflâkların akınlarına tanıklık etmiş olan Tarihin bu huzurlu ve tenha ormanlarında, o savaş günlerinde umutlardan ve yalanlardan, bağımsızlık projeleri ve totaliter şiddet planlarından, fedakârlık ruhu ve açgözlü hâkimiyetten oluşan karmaşık bir ağ örülmüştü. Ormanın içindeki küçük, isimsiz bir piramit, burada gömülmüş olan isimsiz partizanları anar; orman ne seçkin mezarları ne de mezar taşlarını bilir.

Kardelj, Tito, Nevoso Dağı ve tabii ki ayı, –Parti'nin sipariş ettiği ama teslim almadığı– İlirska Bistrica'da bir tavan arasında bulunan anonim bir tabloda göze çarpar. Ormanın resmedildiği tabloda, bir ateş ve ateşin çevresinde birkaç avcı tarafından öldürülmüş bir ayı, ellerini dizlerine dayamış Tito ve bol baharatlı sosis yiyenlerin kırmızı yanaklarına sahip olan ve el ha-

reketleriyle yeni öldürülmüş ayının tehditkâr pençelerini tarif ettiği anlaşılan Kardelj var. Ne yazık ki burada Kavčič de var: Tablonun bitirilmesinden hemen sonra gözden düşen, dolayısıyla hak ettiği yeri bulamayan ve ortadan kaldırılması gereken bir lider. Yerde yatan şişman ayı ölü gibi değil de huzurlu bir uykuya dalmış gibi, hatta horladığı duyuluyor sanki; bütün bu *coup de théâtre* arasında işin tadını çıkaran bir tek o var. Yarı açık duran gözüyle avcı/liderlere yan yan bakar gibi duruyor; Tarihe sinsice atılan haklı bir bakış bu.

Dolayısıyla Tarih, tiyatro sahnelerinin ve set dekorasyonunun devamlı taşınmaları sayesinde ormana da ulaşmış. Bu vadilerde savaşan insanlar kendilerini Yugoslav hissediyorlardı, Yugoslavya birliği sayesinde, kendi becerileriyle faşizmin baskısından kurtulmuş olmaktan gurur duyuyorlardı. Ülkeleri adına –eskiden beri Sloven olan ve 1918'de İtalya tarafından ilhak edilerek gasp edilen Nevoso Dağı'nda değil– Snežnik'in veya Orlovica'nın zirvesinden görünen, Yugoslavya'nın 1945'ten sonra ilhak etmeyi başardığı ve halklarına zulüm ettiği İstria'nın İtalyan topraklarında İtalyanlara yapılan haksızlıkları onaylıyorlardı. Sloven bir havacı olup İspanya İçsavaşı'nda da mücadele etmiş, 1948'de gizemli bir kazada bu ormanlara, Jarmovec yakınlarındaki Cifre Dağı civarlarında düşmüş olan ve buradaki bir anıtla hatırlanan Josip Križaj düne kadar bir Yugoslav kahramanıydı. Bir süredir onun 1948'de ölümüne neden olanların Sırplar olduğu konuşulmaya başlandı. Kozarišče şatosunun müzesi Prens Hermann von Schönburg'un kardeşi Prenses Anna'nın tablosunun iade edilmesini bekliyor; bu tablo, başka şatolardan gelen tablolarla ve değerli eşyayla beraber Tito'nun Brdo'daki şatafatlı ve bayağı köşklerden birini süslemek için alınmıştı. Şimdi, diğer eserler gibi, atalarının feodal mekânına dönecek. Tarih aynı zamanda bir taşınmadır, eşyanın tavan arasından çıkarılıp salona yerleştirilmesi veya tekrar tavan arasına kaldırılmasıdır.

Nevoso Dağı'nda bulunan ve Janez Valvasor'un 18. yüzyılda yazdığı, Krain (Carniola) bölgesini yücelten anıtsal eserde sözünü ettiği Kozarišče şatosu, Slovenya'daki başka şatoların tersine, İkinci Dünya Savaşı sırasında yıkılmamış veya yakılma-

mıştı. Bu, şatoyu Prens Schönburg-Waldenburg namına idare eden Çek sayman Leon Sauta sayesinde olmuştu. Dönemin galipleri ve dolayısıyla şatonun yeni sahipleri gelip burayı ateşe vermek istediklerinde Sauta onlara şatonun yeni sahipleri olduklarını, dolayısıyla buranın onlara ait olduğunu ve burayı yok etmenin kendi çıkarlarına ters düşeceğini söylemişti. Sauta bunu İtalyanlara da, Almanlara da, partizanlara da söylemişti ve bu basit, kusursuz mantık her defasında işgalcileri de kurtarıcıları da ikna etmiş ve mantıkla gramatik analizin, –onlara biraz daha güven duyulsa– birçok felaketi engelleyebileceğini göstermişti. Leon Sauta'nın birçok insana öğretebileceği çok şey vardı; bunların başında özellikle günümüzde birbirlerini yok etmekte, birbirlerinin şehirlerini yerle bir etmekten ve birbirlerinin boğazlarını kesmekten sarhoş, şiddetli ve –kardeş kavgalarının bu en ahmakça olanında ve Tito'nun bir Devlet yaratmaya dair büyük çabasının uğradığı trajik başarısızlıkta– yok etmekte oldukları hayatın kendi hayatları olduğunun farkına varmayan eski-Yugoslavlar gelir. Ama bu ormanların ve genelde Slovenya'nın uygarlığı bu uygarlık öncesi barbarlıklardan uzaktır.

Tarihi kayıtlar saplantılı bir ısrarla sınırlardan söz eder. Kozarišč şatosunda tarihi olayların yer aldığı bir el yazması koleksiyonu bulunuyor. Almanca olan bu el yazması koleksiyon 1923'te Franz Schollmayer tarafından, o toprakların ve özellikle hizmetinde olduğu Schönburg-Waldenburg prenslerinin yaşadığı olayları anlatmak için yazılmış. Zaman içinde Nevoso Dağı'nın –yazara ve daha önceki tarihçilere göre adları Schneeberg olan– efendileri ile Laars şehri arasındaki ihtilaflar ve ilgili adli karışıklıklarla Nevoso Dağı ve Klanska Polica'nın ötesindeki Cabar'ın ormancıları arasındaki ihtilaflar tekrar tekrar yer almış. Burası, ısrarlı ve ölümcül bir sınır hattıdır; muhtemelen Gepidlerle Keltler arasında zaten çekişme konusu olup, Romalıların Skordislerle sınırıydı. Çok daha sonra da Avusturya İmparatorluğu ile Macaristan Krallığı arasındaki sınırın çekişmeli bölümüydü ve 1913 yılında bir Avusturya-Macaristan komisyonu tarafından kesin olarak düzenlenmişti. Daha sonra İtalya ile Yugoslavya arasında, en son da Slovenlerle Hırvatlar, yani

yakın zamana kadar aynı federasyona ait iki cumhuriyet arasında, günümüzde de savaşta olmasa da birbirlerine şüpheyle bakmaya eğilimli olan iki ülke arasında sınır teşkil ediyor. Sviščaki'de, Planinski Dom'u işleten Milka, kızının kocasından boşandığını anlatırken, "Tabii ki, adam Hırvattı," diyordu.

İmparatorluklar veya kaçak avcılar arasında savaşlar, aile içi kavgalar, mahalleler arası taş atmalar, tarihin dönüm noktaları ve ormandaki dağ evlerinde günlük yalınlık; tarihi kayıtlarda baskınlarından şikâyet edilen ormancılar –hem Slovenya'da, hem Hırvatistan'da– bir kurbana ihtiyacı olan bir put gibi, genelde bir sınır gerektiren yüzyıllık şiddet haracının simgesidir. Sınırın gerekliliği, ateşi, laneti. Sınır olmadan kimlik yok, şekil yok, varlık yoktur; varlığı sınır yaratır, var olmak ve yuvasını sevebilmek için karatavuğun üzerine çullanması gereken şahin gibi, ona pençelerini verir.

Orman, sınırları hem yüceltir hem de yok eder. Farklı ve zıt dünyaların çoğulluğu, onları saran ve içlerinde eriten birliğin içinde var olur. Ormanda keskin huzmelere sahip olan ışık da farklı peyzajlar ve aynı anda farklı zamanlar yaratır. Ormanın en sık olduğu yerde kara ışık, patikanın üzerinde birbirine geçen dallardan oluşan kubbenin altında su yeşili ışık vardır; altın renkli açıklıklarda güneş tepede parlak ışığını saçarken, birkaç metre ötedeki ormanın içine akşam ve akşamla birlikte ağır bir gölge inmiştir bile.

Ama orman, Actaeon'un köpekler tarafından parçalandığı zamandan beri Dionysosçu belirsizlik ve yıkımdır, ilkel magmaya dönüş anlamına gelir; masallar orman korkusundan, yani kaybolma ve yok olma korkusundan söz eder. Uzun yazlar ve vadilerle, makilerle ve patikalarla aşina olmak, sonbaharda hava berrak ve rüzgârlıyken ve en ufak bir sesi, bir dalm çatırtısını dondurduğu zaman bile dokunulmazlığı devam eden o bilinmezliğe girmek için yeterli olmuyor. Ormanda asıl yaşayan yaşlı Drago Karolin'di, şehre indiği zaman bile ormandan çıkmazdı; hayatının tamamı Nevoso Dağı'nm açıklıkları ile çevriliydi. Snežnik'i baştan başa dolaşıp kavşaklara yol işaretleri koyan, eski ve solmuş yazıları baştan boyayan, en küçük patikaların yer aldığı haritaları çıkaran, tuhaf şekilli kökleri toplayıp temizleyen, yolunu şaşırdığı zaman şapkasını öf-

keyle ayağının altına alan, hemen sonrasında oturaklı ve eski tarz bir Almanca ile sohbete devam eden ve karısı, neşeli Bayan İda'yı otoriter bir şekilde susturan Karolin'le beraber saatlerce yürümek bile onun gibi ormanın içinde olmak için yeterli değildi. Nevoso Dağı'na asil tablolar ve şiirler de ithaf eden Karolin, bu şekilde Janez Bilc'in 19. yüzyıl hikâyeleri, Župančič'in veya Marička Žnidaršič'in şiirleri, Avčin'in tasvirleri ve Poročnik'in fotoğrafları gibi, Snežnik'in gölgesinde yeşeren, ilham perilerine saygı gösterme geleneğine dahil oluyor.

Karolin'e göre orman açıktı, bakılması ve düzenli tutulması gereken bir bahçe veya bir ev gibiydi; Andreas Quelle, yani Andrejev yakınlarındaki vaşak ev kedisi gibiydi; yüzyıllık, yosun kaplı çamlarsa cilalanması gereken mobilya gibiydi. Halbuki orman başkalarına kendini pek vermezdi, şehirlilerin sakar yabancılıklarını ironik bir şekilde geri çevirirdi, heyecanları boşaydı; ayı da belki bundan dolayı görünmüyordu. O ormanda kendini evinde gibi hissedebilmek için Karolin'in o kalıplaşmış ve kafiyeli mısralarını yazmasını bilmek gerekir: "Orada, uzaklarda orman yavaşça çıtırdar..."

Eski Habsburg Avusturya'sında yetişmiş bir Sloven olan Profesör Karolin, daima çok resmi ve eski tarz bir Almanca konuşurdu ve dolaylı hitap şekillerini tercih ederdi: örneğin, yaban domuzlarının sıkça görüldüğü bir açıklığa doğru bizimle beraber dikkatlice ilerlerken, "Karıma dedim ki, çok değerli arkadaşımıza, yani size, saygıdeğer eşinin *gubanica*'yı Grappa'lı mı yoksa Grappa'sız mı tercih ettiğini sor..."

Bir defasında, hasta olduğu haberi gelince ziyaretine gittik. Doksan iki yaşındaydı, birkaç haftadır yatalaktı ve konuşmasını biraz zorlaştıran bir dolaşım rahatsızlığı çekiyordu; terliydi, ateşten bitkin düşmüştü, ama onlarca yılın katı bir otoriterlik yerleştirdiği yüzünde gözleri canlı, sevecen ve şefkatli bakıyordu. Yatağının yanında bazı paketler ve sandıklar vardı; karısı, Karolin'in zorlukla ifade ettiği isteklere uyarak, daha sonra tasfiye etmek üzere, eşyasını –kitaplarını, tuhaf kökleri, bir geyik başı ve doldurulmuş bir sansar, dağla ilgili tablolar, çizimler ve fotoğraflar, mektuplar, belgeler ve hatıra eşyaları– düzenli bir şekilde burada topluyordu.

Karolin hayatını boşaltıyordu, sevdiği ve tutkulu bir bilgiçlikle topladığı şeylerden arındırıyordu; hayatını düzenlemek, onu süsleyen unsurlardan vazgeçmek istiyordu. Barok geleneklerine göre, Kapuçinlerin mezarına kabul edilmek için unvanlarından ve şanlarının simgelerinden arınmak zorunda kalan Habsburg imparatorları gibi.

Ayrılma zamanı geldiğinde, Karolin ziyaretçilerine Nevoso Dağı'nın bir kartpostalını hediye etmişti; karısının yardımıyla doğrulup yastığına dayanmış, iki kocaman merceğin yardımıyla kartpostalın arkasında –tabii ki Slovence– yazılı olan mısralarını büyük ve titrek bir el yazısıyla Almancaya çevirmişti.

Üzerinde Almanca dört mısranın olduğu o kâğıt onun vasiyetnamesi, nihai mührü gibiydi. Ama bir süre sonra, tabii ki Almanca yazılmış bir mektup geldi. Zarfın üzerindeki büyük ve titrek harfler yazarını hemen ele verse de o saygıdeğer yaşlı adamın yazısındaki kararlı titizlik, mantık ve sentaks dizilişi, noktalama, yazım, aralıklar ve paragraf başlarındaki titrek ihtimam hakkında bir fikir vermiyordu. "Çok değerli dostum, geçen sefer, sevgili eşinizle beraber bizi ziyaret ettiğinizde size bazı mısralarımı vermiş ve onları Almancaya çevirmiştim. Ben yazarken beni yan taraftan izlemeyen karım, benim *der Berg* (dağ) yerine *das Berg* yazdığımı iddia ediyor. Eğer böyle yaptıysam, bu korkunç hatayı düzeltmenizi ve beni affetmenizi rica ediyorum. Bazı dolaşım rahatsızlıkları ve buna bağlı anlık amneziler geçirdiğim oldu ve eğer böyle bir hata yaptıysam bunu böyle bir durumda yapmışımdır. Şimdi daha iyiyim, kalktım, ormanın eteklerinde biraz yürüdüm."

Profesör Karolin'in hatayı düzeltip bu durumdaki şüpheleri hem kendisi hem başkaları açısından gidermeden durması kabul edilemez bir şeydi. Birkaç hafta boyunca bu konu üzerinde düşünmüş olmalıydı; gerçekten yanlışlıkla eril artikel yerine nötr artikel olan *das*'ı kullanmış mıydı, yoksa karısı –ki o birkaç hafta boyunca ona epey eziyet çektirmiş olmalıydı– yanlış izlenime mi kapılmıştı? Tutku, yaşama gücünden doğar, ama aynı zamanda onu kışkırtır ve böylece bir gramer hatasının verdiği endişe ve onu düzeltmeye dair güçlü bir istek sayesinde profesör yeniden ormanının bir kısmına, dünyaya ve hayatına kavuşmuştu.

Bir dilin doğru olarak kullanılması, ahlaki açıklığın ve dürüstlüğün temelidir. Birçok ahlaksızlık ve şiddet dolu istismar, gramerle sentaks konusunda karışıklıkların yapıldığı, öznenin nesne haline, nesnenin de özne haline konduğu ve kâğıtlar karıştığı zaman olur; kurbanlarla suçlular arasında roller değişir, her şeyin düzeni bozulur ve olaylar gerçekte olanlardan farklı nedenlere veya kişilere atfedilir, kavramlar ve duygular sahte bir şekilde üst üste yığılınca ayrımlar ve hiyerarşiler silinir, gerçek deforme olur.

Aslında bir virgülün yanlış yere konması bile felaketlere veya dünyanın bütün ormanlarını yok edecek yangınlara yol açabilir. Ama Profesör Karolin'in hikâyesi, dile, yani gerçeğe saygı gösterilince insanın ayaklarının üzerine daha sağlam bastığını gösteriyor sanki; aldatmacalardan ve kendini aldatmalardan ne kadar hürse o kadar serbest olan o tensellikle ve yaşama gücüyle dünyanın tadını çıkarmak için birkaç adım atmak daha kolay oluyor. Kim bilir, insan farkına bile varmadan, okul öğretmenlerinin kırmızı kalemlerinden dolayı kaç şey, kaç tatlı zevk ve mutluluk kaçırıyoruz…

Sadık Schollmayer'in Clio'ya seslenerek başlayan kronikleri Snežnik'in tarihinin tamamını özetliyor, ama "Schönburg prenslerine ait olan Nevoso'ya" ithaf ediliyor. Şato da, dağ da yüzyıllar boyunca meydana gelen olaylar sonucunda bir aileden diğerine geçti, ama şatoyla da, dağla da en çok özdeşleşen, bunları 1853'te satın alan ve 1945'teki kamulaştırmaya kadar elinde tutan Schönburg-Waldenburg hanedanı oldu. Slav dünyası –Bohemya'da Çekler ve Saksonya'da Sorblar– ile temas etmeye alışkın Almanlar olan bu son feodal beyler, arkalarında iyi bir hatıra bıraktılar; buranın ilk sahibi, otuz kadar şatosu olan Ekselansları Anton Viktor buraya ayak basmadıysa da, Prens Georg ormancıların çocuklarının eğitim almasını sağlamanın yanı sıra, bir tür sosyal yardımlaşma sistemi kurmuş ve Sloven dilinde ilk orman okulunu açmıştı. Hermann da çiftçilerin hayvanları katlettiği 1848 isyanlarından sonra ormanı yeniden hayvanlarla doldurmuş.

Nevoso Dağı'nın esas efendisi Prens Hermann'dır. Alman olan ve Dresden yakınlarında oturan Hermann yılın büyük kıs-

mını Kozarišče'deki şatoda geçiriyordu; burada hâlâ Şark salonu, Venedik salonu ve Mısır salonu, zengin bir edebi ve hukuki eser koleksiyonunun yanı sıra, *Jagdzeitung* adlı av dergisine ve 18. yüzyıla ait yirmi ciltlik *Evrensel Tarih* eserine sahip olan kütüphane görülebilir. O feodal salonlarda soy kavramı, bireye ve duygularına üstün gelir. "Günther on ikide geldi ve on ikiyi çeyrek geçe nişanlandık." Prenses Anna Luise von Schönburg-Waldenburg, duygusal hayatını daimi olarak etkileyecek olan tanışmayı ve kur dönemini günlüğünde böyle özetliyor. Prens Hermann'ın portreleri bitkin, melankolik bir yüz ve aristokratik ruhtan çok Çehov'u veya Schnitzler'i andıran bir burjuva içselliği resmediyor. Prensin hizmetindeki efsanevi bir avcı ailesinin soyundan gelen, geçmiş zamanların kahramanlık hikâyelerinin şairi ve kendisi de avcı olan Vinko Sterle, Nevoso Dağı'nın efendisinin astlarına nezaketini ve bir geyiği sırtından vurmak isteyen torununa gösterdiği sertliği aktarmıştır: Torunun tüfeğinin çiftesi Matja Martinčič adlı adamının ani hareketiyle indirilerek engellenmişti.

Nevoso Dağı'nın efsanevi avcıbaşısı Vinko'nun büyükbabası Franc Sterle idi, görevinden dolayı ormandayken efendisiyle aynı kulübede uyuma hakkına sahipti. Bir defasında, çalı horozu avına çıkmadan önceki akşam yatıp uyumak üzere soyunurlarken, yeni alınmış, kaliteli ve kalın flanelden uzun donları olan Franc, prensin uzun donlarının on ayrı yerden, farklı şekillerde onarıldığını fark etmiş ve Ekselanslarına kendine bundan daha iyi iç çamaşırı alabileceğini söylemiş. Ekselansları da homurdanarak cevap vermiş: "Ah Franc, sen de hizmetkârlarım gibisin, onlar ne bir şeyi dikmek ne de yıkamak isterler ve bir gömleği onarmaktansa atmayı tercih ederler."

Prensin 16 Mayıs 1893'te öldürdüğü 220 kiloluk ilk ayı şimdi şatonun giriş holünde doldurulmuş olarak yer almaktadır. Prens, ağacın dallarının arasındaki güvenli gözlem yerine çıkmamış, ayıyı yüz yüze beklemişti, çünkü Vinko'ya göre bu cesaret denemesi ile bu ormanların efendisi olma hakkını ahlaki olarak kazanması gerekiyordu. O içe dönük bakışına rağmen, atalarından kalan feodal mirasın getirdiği batıl inanç –kan zorunlu bir vaftiz gibidir, öldürmek sevmenin farklı bir şeklidir ve ölüm kurban ile katil arasında bir alışveriştir– onu da etkile-

miş olmalıydı. Ama bir defasında hayatın ve ölümün ıstırabına asalet kazandırmaya çalışan bu yüceltmenin sefil bir yalan olduğuna gözleri açılmış olmalı. Yaşlanmıştı, Nevoso Dağı konusunda uzman, dil eğitimine dahi sahip olan Vinko'nun amcası Lojze Sterle ile geyik avına çıkmıştı. Prens ateş edip hayvanı vurmuş, hayvanın yattığı sık ormana girmişti; Lojze yanına gitmek istiyordu ama prens ona olduğu yerde kalmasını söylemiş. Lojze bir süre beklemiş, sonra meraktan ve endişeden çalılıkların arasına girmiş. Yaşlı prens yere çökmüş, ölü geyiği boynuzlarından tutmuş, ağlıyormuş.

Bu belki de sadece bir acıma hissinden değildi; prens o anda yaptığının ve her şeyin kibirini fark etmiş olmalıydı. Sanki ateş etmekle ve çalılıkların arasına girmekle arka kapıdan gerçekliğe girmiş ve basmakalıp sahne arkasını görmüştü. O boynuzlar, aptalca bir şekilde bir duvara çivilenen bilmem kaçıncı ganimet haline gelecekti; üstü üste konup duvarları ve merdiveni kaplayan bütün o av ganimetleri –cam gözlü kuşlar, palyaçolar gibi yüzlerini buruşturmuş hantal ayılar, bezden bir top benzeri bir kurt kafası ile sonlanan halılar– bayağı ve kaçınılmaz bir geçit töreni teşkil ediyordu, bir anlığına büyüleyici olan ama biraz barut ve yağlanmış bir namluyla bezden bir hayvan gibi hemen dağılıp saman, yay ve düğme haline gelen her hayatın kaderiydi.

Prens ateş etmeye devam etmiş. Ama Vinko Sterle'nin tutkuyla anlattığı o bitmez tükenmez av hikâyelerine prensin çalılıkların arasında, ölü geyiğin yanı başında karşılaştığı o boşluk nüfuz ediyor. Franc, Gašperjev hrib yakınlarında bir kurdu kovalayıp yaraladığında ve göğüs göğse bir mücadele esnasında tüfeğinin dipçiğiyle öldürdükten sonra onun dişi kurt olduğunu ve geriye kalan dört yavrusunun bakakaldığını fark ettiğinde de öyle olmuş. Matja da o çok korkulan yalnız kurdu ay ışığında inatla, yalnız başına, saatlerce kovalamış, hayvanın kendisi kadar tükenmiş, nereye adım attığını görmeden ilerlerken bir çalılığın arkasındaki bir şeye ateş edip kurdu vurduğunda da aynı şey olmuş. Yorgunluktan bitmiş ve uykuya dalmış olan kurt, ölmek için dahi uyanmamış.

Bu hikâyeler erişilmez gibi görünen, kimsenin kendisini ele geçirmesine izin vermeyen ormanın yabancılığını anlatıyor; or-

man, patikaları sahte yollarla ve tuzaklarla, sadece pazarları avlanıp karşılıklı birbirlerini vuran avcıların kazalarına benzer sakarlıklar ve anlaşmazlıklarla kaplıyor. Her ne kadar traktörler ve çimento yoluyla giderek istila ediliyorsa ve her gün daha tehditkâr hale gelmeyip, tersine daha çok tehdit altında kalıyorsa da, orman bir şekilde kendini geri çekiyor ve Peklo veya Rina yolunda nazik bir şekilde parmaklarla yakalanabilen aşk sarhoşu kelebeklere ve yarım gün boyunca ormanın içinde havlamalar ve tiz çığlıklar arasında sansarı kovalayan o kızıl renkli dişi köpeğe rağmen, bir türlü görülemeyen ayı gibi veya Bay Samec'in hikâyesini bitiremeden sönen ve yarıda bırakılmış, bitmemiş bir şekilde ormanın ağaçlarına takılı kalan sesi gibi –"Kusura bakmayın, Ekselansları, izninizle…" – her yaz eksik kalan bir şeyler olduğunu ifade ediyor.

COLLINA[32]

Evet, orası, Madonna della Scala kuyusu yakınları, Collina'nın en güzel yerlerinden biri, bir gün sizi oraya götürmek isterim demişti Piero, gece nöbetinin onda olduğu ve herkesi mümkün olduğu kadar geciktirmeye çalıştığı bir gecede, bir yandan oda anahtarlarını gelen müşterilere –en azından bir süredir tanıdığı müşterilere– teslim etmeden önce elinde çevirip dururken. Ağustos ortalarındaki tatillerinde gelirlerdi, diye devam etmişti, üçü de beraberce Cambiano'dan, birkaç kilometre uzaklıktan gelirdi ve dört beş gün veya en çok bir hafta kalırlardı. Çadırlarını kurarlar, kuyunun yanma marine edilmiş ançüez ve kadife balığı fıçısını, biraz ötesine de şişeleri koyup üstünü kapatırlardı. Bütün günü orada geçirirler, kadife balıkları ile ançüezleri çıkarırlar, kâğıt oynarlar, Freisa şişelerini boşaltırlar, ara sıra bir yudum su içerler veya bunaltıcı sıcaktan saçları ve gömlekleri yapış yapış olunca kuyudan bir kova su çekip başlarından aşağı dökerlerdi. Her şey hareketsizdi, sadece kuyunun kara deliğinden yukarı çıkan kovanın içindeki yıldızlar titrerdi; o kara delik başka bir evrene bakan bir lomboz gibiydi, ama diğer tarafa bakmamak –hele de tatil haftası sırasında– daha iyi olurdu, yoksa insan kendini kim bilir nerede bulurdu.

Özellikle akşamları biraz daha serinken, Cambianolu değil de sadece San Pietrolu olmama rağmen onlarla oturmama izin verdikleri zaman, o otların üzerine yerleşmek o kadar güzeldi ki, diye ekliyordu Piero. Kuyunun suyu şarap kadar koyu bir renkti, derin bir damacana gibiydi, kimse de orada, aşağıda, veya ayın hiçbir zaman göremeyeceğimiz yüzeyinde nelerin olduğunu düşünmek istemezdi, zira eğer o yüzünü görmememiz kararlaştırıldıysa demek ki böylesi en doğrusu.

32 (İt.) Tepe (ç.n.)

İçmek, bir şeyler atıştırmak, kâğıt çevirmek, ama özellikle siyasetten ve Cambiano'da kalmış olan eşlerden ve ailelerden söz etmek. Daha doğrusu şikâyet etmek, zira şikâyet etmek için fazlasıyla sebep vardı. Veya oralarda geçmişte olmuş eski kanlı olayları yeniden ortaya çıkarırlardı; karakavak ve akasya fundalığında hafifmeşrep bir kadının boğazı kesilmişti, bir de Asılmış Adam Ormanı vardı, adını büyük bir çınar ağacından akşam saatlerinin rüzgârında yavaş yavaş sallanan bir yabancıdan almıştı. Minot, San Pietro Vadisi'ndeki cinayete takmıştı; evin önünde sadece birisinin girdiğine dair ayak izleri vardı, adamı öldürmek için kullanılan balta bulunamamıştı. Baltanın fıçılardan birine saklandığı düşünülmüştü ve onu arayan jandarmalar fıçıların hepsini delip normalden biraz daha fazla içmişlerdi.

Otelin küçük giriş holünü iki katı büyüten aynanın önündeki divana oturan Piero, böylece bütün bir yılın zehirlerinden arınıp bir hafta sonra, eşleriyle ve dünyayla barışmış ve gerektiği gibi çalışmaya hazır olarak evlerine dönerlerdi demişti. Biri birkaç sene önce öldü. Aylardır giderek daha çok kan kaybediyordu ama hemoroit beni bağlamaz diyordu. Nihayet birine görünmeye karar verdiğinde artık Doktor Beraudo'nun değil, Peder Brin'in ilgi alanına girmişti.

Peder Brin onun günahlarını çıkarttırdı, zaten tek günahının bıçkıhanede her parmağına bir darbe indirdiğinde –ki sık indiriyordu– Tanrı'ya yönelttiği küfür olduğunu biliyordu. Onu takdis etmiş, terden ve kutsanmış sudan ıslanan, şaşkın yüzündeki o şüpheli ifadeyi –bu kadar hikâye anlatma ve ayın diğer yüzü hakkında her şeyi biliyor numarası da yapma şeklindeki ifadeyi– görünce, omzuna vurmuş ve "Sen gerçekten kalın kafalının tekisin," demiş, adamın da ağzı açık kalmış ve bir daha nefes almamış. Ama birkaç gün öncesine kadar, ağzındaki kötü tada rağmen –demir çiğnemek gibi bir şey demişti– ve her şeyin hıçkırıklarla ve geğirtilerle geri gelmesine rağmen, Freisa ile Barbera şaraplarından içmişti. Kuyunun diğer tarafına böyle geçmişti işte. En azından yıllar boyunca o tatil günlerinin tadını çıkarmıştı. Piero da, bence insanların Madonna della Scala kuyusundaki gibi, kâğıt oyunlarıyla, şişelerle ve kadife balıklarıy-

la geçen günleri olduysa, hayatını yaşamıştır ve şikâyet edecek bir şeyi yoktur diye tamamlamıştı konuşmasını.

Piero bu ve bunun gibi hikâyelerle işleri uzatmaya çalışırdı, çünkü gece bir türlü bitmezdi; böyle bir otelde onu oyalayacak fazla bir şey yoktu ve Porta Nuova istasyonuna yakın olan o bölgede, gecenin bir yarısında tatsız ama fazla şaşırtıcı olmayan birkaç olaydan başka bir şey olmazdı. Bir defasında bir adam elleri karnında, koşarak içeri girmiş, kan içindeki ellerini tezgâha dayamıştı; pantolonundan da kan akıyordu. Bıçağı bu işten anlayan birisi, aşağıdan yukarıya doğru saplamış olmalıydı. Ama sonunda biraz sohbet etmek için ona uğrayan müşteriler de iyi geceler dileyip ortalıktan kayboluyordu. Odasına en son çıkan, yüzüne indirdiği kocaman şapkasının altında daima yarı uykuda olsa da yeterli derecede uyanık haldeki kontes oluyordu. O otele sık sık gelen kültürlü müşterilerin üzerinde iyi bir etki bırakmak için mümkün olduğu kadar Stefan Zweig'ın *Dünün Dünyası* adlı kitabından söz etmeye çalışırdı. Ama otelin devamlı müşterileri olan gezici satış görevlileri ile bowling oynamaya gittiği zaman kullandığı dilin pek de ağırbaşlı olmadığı söyleniyordu.

Kontes yıllardır otelde yaşıyordu; yalnızdı, kazandığı mütevazı aylık gelir, yatak ve kahvaltının yanı sıra, aile fikrinden uzak kalmasına izin veren dostluklar sağlıyordu. "Bakın Profesör, yirmi iki yaşımda evlendim, otuz bir yaşımda dul kaldım, şimdi de seksen üç yaşımdayım. Nasıl desem… Yanlış anlaşılmak istemem, zavallı kocamı kınamak için hiçbir nedenim yok, ama… tekrar etmeyi istediğim bir deneyim yaşamadım diyelim."

Yalnız yaşlı kadınlar, otelin temel müşteri grubunu oluşturuyordu; kontesin dışında, emekli öğretmenler ve özellikle hava kuvvetlerinden yüksek rütbeli subayların dul hanımları vardı. Bir de çılgın bakışlı, yaşlıca bir kadın vardı, daima yeşil giyerdi ve ayaklarında yıpranmış ayakkabılar olurdu, hararetli bir şekilde sayfalar dolusu yazı yazar, arada bir de, önüne çıkan ilk kişiye, kendi yazdığı ve dünyanın bütün sorunlarını sonsuza kadar halledecek olan yazının –ona göre her akşam İtalya saatiyle yedide telefonla görüşen– Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ile Verona'daki NATO komutanının eline geçip geçme-

diğini sorardı. Evrensel fayda ve kurtuluş namına o yazıyı okumalarının elzem olduğunu eklerdi, ama birisi ona Amerika Birleşik Devletleri başkanına ne dilde yazdığını sorduğunda, tabii ki İtalyanca yazdığını, zaten Beyaz Saray'da birçok tercüman olduğunu söylemiş, sonra da, "Bir noktadan sonra da, başının çaresine bakıversin," diye eklemişti.

Başının çaresine bakmak – bu, aslında, zavallı bir adamı, hele de müsait olduğunu belli edecek kadar acemiyse, apaçık yalanlarla ağına alan ve öğüten dünyaya verilecek en doğru cevaptır. Odaya çıkıp dünyanın başının çaresine bakmasına izin vermek gerekir, bu arada geçip giden akşamlar ve yıllar birbirine karışır ve uykunun bekleme odası olan o kapkara asansör boşluğuna düşüp gider. Otele girmeden önce geçilen sütunlu girişler uykunun kemerli geçişleridir; göz kapaklarının altında giderek daha eşit ve düzenli bir hal alan, derken bütün farkları yok olan nesnelerin geometrisidir. Uykuya dalmak önemsiz gibi görünür, ama insan uykuya dalamaz hale gelince ne anlam taşıdığı anlaşılır. Madonna della Scala kuyusunun etrafında toplanan o üç kişi erkenden, hatta bazen karanlığın içinde hâlâ akşamın kızıllığı, koyu kan kırmızısı görünüyorken uykuya dalarlardı. O günlerde mutlu oldukları doğruydu belki de. Her halükârda Piero haklı, orayı görmek lazım, tabii Collina'nın tamamını görmek lazım. Rousseau, Collina'yı insan gözünün görebileceği en güzel tablo olarak tarif ederdi, Cesare Balbo ise Piemontelilerin abartıdan kaçınma tavsiyesini unutarak oradan yeryüzü cenneti diye söz ederdi.

Collina'yı gezmeyi ve tarif etmeyi seven Peder Maurizio Marocco, 1870 yılında yayımlanan güzel yürüyüşler kitapçığında Torino'dan yola çıkıp Pecetto'ya tırmanarak Collina'yı görmeyi tavsiye ediyordu. Başkaları ise Ortaçağ tüccarlarının güzergâhının izlenmesini önerirler; onlara göre Collina, Chieri'den Pecetto'ya ve Po nehrine, daha sonra da Alplere ulaşmak için geçilen "dağ"dı, tuzaklarla ve tehlikelerle dolu, sık bir ormandı, hem bir engeldi hem de Fransa'ya ve kocaman dünyaya götüren bir yoldu. Şimdi daha çok taze, yeşil bir kırsal halinde, ama burasının hayal kırıklığı çağında bile tadını çıkarmak için, hem Torino Regia Üniversitesi'nde felsefe profesö-

rü hem de rahip olan ve Türkiye, İran, Macaristan, Mısır, Rusya ve Torino Collina bölgesini yürüyerek gezen Giuseppe Filippo Baruffi'nin 1853'te söylediğine bakılırsa "birkaç talihsiz olay yaşamış olmak" gerekiyor.

Dertlerin devamlılığı ve evrenselliği düşünülürse, Collina'nın hayranlarının tükenmesinden korkmaya gerek yoktur. Ama bağların mavimsi sıralarını, çubukların oluşturduğu, birbirlerini kesen ve gölgede birbirlerine karışan dalgalı hatları, tarlaların kahverengi ve altın sarısı lekelerini, gökyüzünün kıpkırmızı görünecek kadar yoğun ve koyu bir hal alan mavisini sevmek için neden acı çekmek gerekiyor? Baruffi dünyayı, çöldeki piramitleri ve Baldissero'nun sokaklarını görmüştü ve sadece çok çorak olan bir kalbin, ordu birlikleri gibi toplanmış ve mevzilenmiş o yüksekliklerin görkemine zevkle bakabilmek için ıstırap dolu kabul törenlerine ihtiyaç duyacağını biliyor olmalıydı. Aslında muhtemelen bunun tam tersi doğru; talihsizliğin yakışıksızlığının veya sadece bir diş ağrısının Po Nehri'nin, insanın yanında yatan kişinin yuvarlak hatları kadar tatlı kıvrımının manzarasını mahvetmesini engellemek için güçlü bir kalbe ve açık bir zihne sahip olmak gerekir. Ama belki de Baruffi bir rahip olarak insanın üzerine aniden çullanan acımasız kaosa bir anlam vermenin ve Collina'da tatile veya geziye çıkmanın okul yılına hazırlık teşkil ettiğini düşünmek gerektiğine inanıyordu.

Ama yıllardan beri mümkün olan her zaman Po nehrinin ötesindeki yollarda ve patikalarda gezmeye giden birisi, aksilikle karşılaşmayı değil, öncekileri unutmaya ve pusuda bekleyenlerden sakınmaya çalışır. Bir ileri bir geri gezinir, en azından birkaç saatliğine dünyanın kafasını karıştırmak ve onun oyalanmak isteyen insanlara ulaşıp Pandora'nın kutusundaki başka pislikleri başından aşağı dökmesini biraz zorlaştırmak için karşısına çıkan ilk patikaya sapar.

Sciolze'de akşamları dört gözle beklenmesi hoş görülebilecek olan o kuşkonmaz çorbası –en azından geçen sefer öyle olmuştu, o misafirperver ve anlayışlı öğrencinin yemekleri insanı hayal kırıklığına uğratmıyor– fazlasıyla lezzetli ve değerini bilmek için aksilik çeşnisine ihtiyacı yok. Kuşkonmaz çorbası olmasa bile bir o kadar lezzetli başka bir şey olacak, özellik-

le de yemeği yapan, öğrencinin artık üniversiteden mezun olmak üzere olan kızı olursa. Örneğin o unutulmaz *cotechino* sosisini yiyeli üç yıl oldu herhalde. Sciolze'ye ulaşılınca diğerlerini yüzüstü bırakmayı dert etmeye gerek yok, bir iki tanesi, davet edilmiş olmasalar bile akşam yemeğine gelebilirler, zira ağaçların arasındaki o evin kocaman bir terası var, diğerleri de başlarının çaresine bakacaklar; zaten Sciolze'ye ulaştıktan sonra biraz daha inildi mi ovaya ulaşılıyor ve Collina turu bitmiş oluyor.

Ama tur şimdilik yeni başladı ve Madonna della Scala civarındayız. Harabe halindeki çiftlik evleri, akşamları kuşlar gibi hışırdayan yüksek kavaklar, akçaağaçların, akasyaların ve dik otların arasında bulunan eski bir köşk, adıyla Baruffi'nin o hüzünlü gözlemini doğrular: *Villa Passatempo* – Meşgale Köşkü. O uyumlu, üç heceli kelimede derin, ölümcül bir endişe yankılanır. O kesif gölgenin ve aniden damlayacağına, gövde boyunca kayarak inen altın renkli reçineli, yüksek ve hülyalı ağaçların, zamanın geçmesini engellemeleri veya en azından daha yavaş geçmesini sağlamaları gerekir. Halbuki ön cephesinde iki merdiveni ve ampir tarzı üçgen alınlığı olan o neoklasik köşkün adından, orada yaşayan Verrualı iki hanımefendinin zamanın hızlı geçmesini, hatta geçmiş olup sonuna yaklaşmış olmasını istedikleri anlaşılır.

Belki de asıl ilk günah budur; sevmeyi ve mutlu olmayı, zamanı, anı bir an önce tüketme, bir an önce bitirme saplantısı olmadan sonuna kadar yaşamayı beceremememek. Michelstaedter buna razı olmayı beceremememek derdi. İlk günah, hayatı zapt eden, geçişi sırasında alıp götürdüğü her saati dayanılmaz hissettiren ve hayatın zamanını yok etmek, bir hastalık gibi daha hızlı geçirmek zorunda bırakan ölümü takdim eder; zamanı öldürmek, intiharın daha nazik bir şeklidir.

Barok ve neoklasik köşklerin önünde şapka çıkarmak, sanata gerekli olan saygıyı göstermek doğrudur. Ancak sonra yola devam edip han levhasının altına sığınmak iyi olur; burada her şey durmuş gibidir, çünkü başka hiçbir şeye gerek yoktur. Collina'ya yolculuk, zamanın ve geri dönüşü olmayan okun doğrusal güzergâhını izlemez, zikzak çizer, zamanı sabote eder, onu harcar ve bir yoyo gibi yeniden elinde bulur. Belki

de Cambiano'ya hiç ulaşılamayacak; Chieri'den sadece birkaç kilometre uzaklıkta, ama hiç belli olmaz, bütün yollar uzundur ve pürüzler asla eksik olmaz. Örneğin Cambianolu o rahibin, ayin sırasında, kutsanmış ekmeklerin olduğu mahfazayı bazen açamadığı olurdu. Bu, onun için gerçek bir eziyet halini alırdı; arkasında diz çökmüş yardımcı çocuk anahtarı çevirip durur, "Bunun içinde ne olduğunu şeytan bilir," diye homurdanırdı ve böylece komünyon da uzayıp giderdi.

Oralarda buralarda gezilir, ölüm Semerkand'da bekler ama Semerkand'a kaçmayı düşünenler Pecetto'ya bile ulaşsa iyidir; Baruffi de, Doğu'nun Semerkandlarında ve Trabzonlarında yolculuk yaptıktan sonra Collina'ya gitmeyi tercih etti.

Cambiano'ya doğru yol alınır. Kızıl kuleleri, binaları ve kiliseleriyle Chieri arkada kalır; o kızıl renk, Monferrato'da daha kızıldır, Piemonte'nin savaşa özgü, şarabımsı rengidir. Chieri'den yola çıkarken, insan biraz abartılı bir kişi kültünün nesnesi ve Santa Margherita Kilisesi'nde İsa'nın ve Madonna'nın yanı başında ayrıcalıklı bir konumu olan, katedralde de *Hellzapoppin* etkisiyle Papa Woytila'nın yanında duran Peder Bosco tarafından kutsanır. Biraz ötede taştan, kocaman bir Peder Bosco, Aziz Giuseppe Cottolengo'ya merhametle bakar. Belki de Tanrı'nın insanı kendi suretinde ve benzerliğinde yaratmış olması Tanrı'ya küfür veya palavra değildir, çünkü Cottolengo gibi, canavarlıkların değil, sadece sevgi uğruna tarif edilemez ıstırapların olduğunu fark etmek Tanrı'ya yakışır bir yüceliktir.

Genelde sandalyede oturarak, uykusunda inleyerek uyuduğunu ve tütün çiğnemeyi sevdiğini söylerler, bu da aziz ilan edilmesine engel teşkil ediyormuş. Aziz olmak kolay bir şey değil; insan sadece kendisiyle ve dünyayla değil, Kilise'yle de çatışıyor. Santa Margherita Kilisesi'nin adandığı Aziz Domenico Savio için de öyle olmuştu; ölümden korktuğu bilindiği için onu aziz ilan etmek istememişlerdi. Katedralin kulesinin üzerinde bir güneş saati var, sadece o anın güneş saatini değil, gün ortası dua saatini de gösteriyor. Yaz saatinde bile daha erken mi yoksa daha geç mi uyunduğunu anlamayan birisi için gün ortası dua saatinin ne olduğu hiç belli değil. Yukarıdaki o saatler kim bilir kendilerini ne sanıyorlar; kaçınılmaz ve geri çevrilemez olduklarını ilan eden o şatafatlı yazıtlarla güneş saatleri

onları fazlasıyla mağrur kılmış. Ama kaybolmaları için bir bulut yetiyor ve o boş kadranı, işinden edilmiş zamanın boş tahtını görmek zevk veriyor.

Özellikle Chieri ile Asti, daha büyük güçlerin de rol oynadığı ve sınırların yerini değiştiren savaşlarla, ittifaklarla ve cephe değiştirmelerle Collina'ya hâkim olmak için çekiştiler. Piemonte'nin tamamı, Alpler boyunca bir sınırdır, yavaş yavaş bir devlet haline gelir, merkezcil ve manyetik bir güce dönüşen, hiç kimseye ait olmayan bir topraktır. Cambianolu Arimanni ailesinin asla Chieri'nin hâkimiyetine girmediği büyük bir gururla anlatılır. Karmaşık ortaçağ jeopolitiğinden kaynaklanan sınır karmaşaları, devletin düzenleyici otoritesine karşı isyankâr, olsa olsa imparatorluk kadar uzak ve soyut, halen ışık saçan ama belki de ölmüş olan bir yıldız benzeri bir egemenliğe saygı göstermeye hazır, hür insanlardan oluşan bu toplumları –Cambiano'da Arimanniler ve Nevoso Dağı'nda Koseziler– oluşturdu.

VIII. Amedeo'dan Emmanuel Philibert'e ve II. Vittorio Amedeo'ya kadar, Piemonte'yi oluşturan veya yaratan krallar, farklılıkları ortadan kaldıran büyük düzenlemeler yaptılar; sınırın çeşitliliğine çekidüzen verip buralara istikrar kazandırdılar. VIII Amedeo'nun tüzükleri kılık kıyafeti dahi düzenledi, Emmanuel Philibert tebaasının yaşamları üzerindeki denetimi vurguladı, II. Vittorio Amedeo da bürokratik ve aydınlanmacı bir mutlakıyet rejimi kurdu ve yüzyılların ve farklı yerlerin eski, katmanlaşmış alışkanlıklarını onaylamayan, Akıl'ın evrensel prensiplerine dayalı kurallar beyan eden bir anayasa yayınladı.

Collina dalgalıdır, hareketlidir ve çok çeşitlidir; eteklerindeki büyük şehir geometrik ve dik açılıdır. Daha gizemli olan hangisidir, düzen midir, yoksa görünürde bile olsa düzensizlik mi? Ne de olsa Collina da kesin kurallara göre bölünmüştür, ama bu onun baştan çıkarıcılığını azaltmaz. Ulaşılacak bir hedef olmadığı zaman insan seve seve kaybolur, ama bu başıboş dolaşmalar da aslında bir düzendir, fiil çekimlerinin ve düzensiz bile olsa isim çekimlerinin oluşturduğu sentaks, hayatı düzene sokar. Onu yanında yol alan diğer hayatlarla, bir teoremin unsurları veya bir şarkının notaları gibi birbirine örülü ama apay-

rı hayatlarla birleştirir ve böylece, ortak bir yasaya itaat ederek, beraber yol alınır; bu birlik şiddetli bir darbe sonucunda dağılır ama sonra daha zayıf da olsa, saflarını tekrar oluşturur. Gizemli düzen tutkuları, bağların düzenli sıraları, kaçınılmaz nihai fiyaskoya doğru kardeşçe yol alan yürüyüş hattı… Ama bu arada, diğer tarafa ulaşmadan önce kızıl renkli tepelerden geçilir ve ağaç dallarının altında mola verilir.

Farklı insanların hayatları bronz bir tırabzanın demirleri gibi düzenli olarak çapraz hatlar çizse de, her birine dolanan ve konuyu karıştıranlar sarmaşıklardır. Ama buruşmuş yaprakların, istedikleri gibi dolanan ve sarmalanan dalların ve aşağıya, yola düşmeden önce balkonda ışıldayan çiçeklerin oluşturduğu o karmaşa da güzeldir.

Piemonte geometrik ve gizemlidir; geometrik olduğu için gizemlidir, hayatı bir birlik haline getiren ve ona anlam veren, nesnelerin dağınık çoğulluğunu en temeline indirgeyip onları kaplayan ve uzaktan, geçmişten değil de hayatın anonim zamansızlığından gelen tek bir nefesle birleştiren efsane gibi en öz ve temel halindedir.

Düzen somurtkanlığa neden olabilir. Emmanuel Philibert'in kendini görevine adayan ve ciddiyetine bağlı Piemonteliyi yarattığı, II. Vittorio Amedeo'nun ise eğitimin ciddiyetini inceliklerden, fantezilerden ve hayatı kolaylaştıran başka şeylerden arındırmakla ilgilendiği söylenir. Torino'nun mimarisi bile, De Amicis'e göre "demokratik ve eşitleyicidir." Bütün bunlarda askeri, ölçülü bir marş tarzında bir melankoli vardır. Superga'dan bakınca, Alpler Balbo'ya "askeri bir manzara" gibi görünürmüş; Piemonte, Alpler'i kalelerle, kısa sürede işe yaramaz hale gelen alçak karakollarla donatan mühendisler –Papacino'lar, Bertola d'Exilles'ler– tarafından da oluşturulmuştur.

Disiplinin ve düzenin şiiri, dağılan bir düzenin, 1796'daki ani sefer sırasında Napoleon tarafından mahvedilen Piemonte'nin eski kaleleri gibi mahvedilen bir savunmanın şiiridir ve hayatı devamlı olarak yok eden istilalara direnişin şiiridir. Küçük, soluk, başıboş ruh (*animula vagula blanda*) karanlıkta ilerler ve korku ve ölüm tarafından alt edilmemek –kurtuluşun dertli tarihi veya anlamsız mahvoluş anlamında– Tarih'in gereksinimlerine dayanmak ve savaş zamanında işlenen hatalar sırasında

dolansa ve kopsa bile, olayları birbirine bağlayan ipi kaybetmemek için kendini esaslı erdemlerden birine, cesarete teslim eder.

İtalyan birliğinin gerçekleştirilmesiyle anlam kazanan ancak onun altında değişen modern Piemonte'ye karşılık, İtalyandan çok Fransız veya Savoylu sayılabilecek eski Piemonte'nin çeşitliliğinin nostaljisi hayatta kalır. Costa de Beauregard'ın, Calandra'nın, Carlo Felice'nin veya İtalya'da Savoy devletinin kendi kendini feshetmesi konusunda isteksiz olup Grinzane veya Leri'deki arazilerinde, –kırsalı ve yarımadayı modernize eden– Cavour'un tarımı yenileştirmedeki teknik yeniliklerini aşağılayan Solaro della Margherita'nın eski Piemonte'yi…

En fazla şiddet içeren sosyal değişim dönemlerinde tekrar canlanan eski Piemonte nostaljisi, Tarih'te örtülü olarak yer alan ve Tarih'in geçişi sırasında ezilen farklı bir değişimin ihtimallerine katkıda bulunur. Ama eski Piemonte adına, Savoy merkeziyetçiliği ve İtalyan birliğini gerçekleştirenin başına kakılan güçlü modernizasyon, o eski Piemonte'nin değerlerinin ve geleneklerinin çocuğudur. Piemonte'nin kendini aşmasını ve İtalya'nın yaratılmasını sağlayan o ünlü sıkıcı meziyetleri –görev duygusu, ılımlılık, tarihin ve hayatın ıstırabına sabırla karşı çıkmak– oluşturanlar, eski Piemonte'yi yaratanlar, yani İtalyandan çok Savoylu olan, Alpler'in güneyinden gelen bakanlar, Alpler'deki o kalelerin mühendisleri, 1561'de bile Villarbasse belediye başkanının köylülerle beraber çapalarla ve oraklarla çalıştıkları için kınadığı o kırsal bölge aristokratları olmuştur.

Eski ve yeni Piemonte, Gobetti ile Gramsci'nin ana hatlarını çizdiği modernliğin büyük beklentilerinde birbirine karışır. Birincisi 18. yüzyılın Piemonte monarşisinin Cavour'da, girişimci liberal kapitalizmde ve o kapitalizmin mirasçıları olması gereken Fiat işçilerinde gerçekleşmeye devam ettiğini görür. İkincisi de "modern ve devasa" Torino'yu, özellikle endüstriyel proletaryaya ve gelişime açık liberal sınıfından dolayı, uygar ve gelişmiş İtalya'nın "organize edilebilirliği"ni yüceltir.

Bu beklenti günümüzde, en azından şimdilik, her şeyin, kendine zıt olanla değiş tokuş edilebilirmiş gibi göründüğü ve Kara Ayin saçmalıklarının Aziz Augustinus'un düşüncesiyle aynı düzeyde tutulduğu cıvık "postmodern" tarafından yenilgiye uğratılmış gibi görünüyor. Postmodernin bu zaferinin,

Torino'nun İtalyan kültürü alanındaki liderliğinin ve Einaudi, Gobetti ve Gramsci'den Norberto Bobbio'ya kadar ulaşan hattın kriziyle aynı zamana denk gelmiş olması rastlantı eseri değildir. II. Vittorio Amadeus'un saygıdeğer botanikçisi Carlo Allioni'nin çok övdüğü, "her şeyi aklında açık bir şekilde sınıflandırmaya" dair askeri meziyet, o belli belirsiz kirli hava karşısında daha da gerekli gibi duruyor.

Cambiano'da uzun ömrüyle tanınan bir bey var. Kısa süre içinde yüz bir yaşını dolduracak, ama birkaç aydır kendini iyi hissetmiyor ve de kızgın, çünkü yüzüncü yaşını kutlamak için onuruna verilen o partiden ve yemekten beri kendini eskisi gibi hissetmiyor. O akşam heyecanlanmış ve heyecan ona kötü gelmiş. Onun yaşındaki birisine özen gösterilmesi gerektiğini ve onun yüz birinci doğum gününü kutlamayı kimsenin lütfen aklına bile getirmemesini söylüyor. Sonunun, *L'elixir di lunga vita*[33] şiirini yazarken ölen, şiirlerinde konuşma dilini kullanan vatansever şair Norberto Rosa ("Metternich ve o kocaman peruğu, cehenneme kadar açık olsun yolu") gibi olmasını istemiyor.

Yirmi-otuz yıl önce, yaşlı adam bir huzurevine yerleştirilmek üzereyken, evli olmayan kızıyla birlikte, yaşadığı sürece o evde kalacağına dair zımni bir anlaşmayla, Chieri'deki bir yeğenine ait olan bir evde yaşamaya başlamış. Yeğen bu konunun üzerinde hiç durmamış, ama yıllar geçtikçe artık kendisi de yaşlı bir kadın olan kızı, evini bu kadar uzun bir süre işgal ettikleri için kendini suçlu hissetmeye başlamış ve yeğeni onları her ziyaret ettiğinde, kapıyı açar açmaz ondan özür dilermiş. "Çok mahcubiyet verici bir durum, anlıyor musunuz," diyor yeğen, "bir daha oraya gitmeyeceğim, ona ne diyeceğimi bilmiyorum, rahatınıza bakın da diyemem, acele etmelerini de söyleyemem."

Cambiano'nun kültürel hedefleri var; sokaklarında haftalarca tablolar sergileniyor, meydanlarda tiyatro gösterileri yapılıyor, sokak köşeleri tabloların ve birkaç metre ötede sergilenen yerel domateslerin renkleriyle canlanıyor. Stefano Jacomuzzi, hayatın geçiciliği, değersizliği ve yüceliğinden, mevsimlerin

33 (İt.) *Uzun Hayat İksiri* (ç.n.)

ışığından ve gölgelerin yaklaşıyor olmasından unutulmaz bir güçle söz eden, "metaforların öldüğü" o karanlığa doğru beraberce yapılan o destansı yürüyüşün duygusunda yardımseverlikle hayal kırıklığını, başıboş *pietas* ile pikaresk ironiyi kaynaştıran romanı *Vento Sottile*'nin[34] ilk taslağını, kilisenin karşısındaki bir evde yazmıştı.

Bir başka romanının kahramanı, ölüm döşeğindeki bir papa, "yanımızdan geçip giden hayatla ilgili hikâyeleri dinlemenin o hayatla vedalaşmanın en neşeli şekli olduğunu" düşünür; ve bu şekilde dünyadaki hayatın bu büyük ve kırılgan gizemi, Roth'un kutsal içkicisinde olduğu gibi, insana aniden bir kurtuluş umudu görünebilir. Anlatıcı, her şeyin kaybolup gideceğini, hiç olmamış gibi olacağını bilir, ama böyle olmak zorunda olmadığını da bilir; *Vento Sottile*'nin kahramanı Panama Al Brown elinden kaçırdıklarının anlamını nerede bulacağını bilemez: "İnsanın yüreğinde olduğunu söylerler, ama orada da o kadar büyük bir karmaşa var ki, güven olmaz..."

Hayal kırıklığı, azalmayan bir büyülenme kabiliyetini savunur; yüreğin muğlaklığının melankolik bilinci, hayat karşısında korkunun ve ürpermenin muhafaza edilmesine, hayatın ıstırap verici hatalarının sevilmesine ve monoton yüklerinin farkında olunmasına ve bir kardeşe çok fazla ağır gelmemeleri için omuzlara alınmasına izin verir.

Stefano, iyi insan. O olunca insan olayların dehşeti ve gürültüsü içinde kendini bu kadar yalnız hissetmezdi. O artık yok ve her şeye rağmen yaşamaya ve gülmeye devam etmek, her anın sonuna kadar zevkini çıkarmak şimdi birçok kişi için daha zor. "Aziz Luigi Gonzaga çocukken, dindar ve kendini beğenmiş bir akrabası ona, 'Birkaç dakika içinde öleceğini bilseydin ne yapardın?' diye sormuş. 'Oynamaya devam ederdim,' demiş çocuk."

San Pietro ile Pecetto arasındaki ilişki, Alba Longa ile Roma arasındaki ilişki gibidir; adı Covaccio iken, kırk dört cengâver yeni bir mezra kurup Pecetto adını vermişler ve burası kısa sürede asıl kaynağından daha önemli bir hale gelmiş. Eskiden adı Ca-

34 (İt.) *Hafif Bir Rüzgâr* (ç.n.)

nape olan nehir, 23 Nisan 1345 tarihli muharebede Monferrato Markizi'nin Robert d'Anjou'nun askerlerinin kanıyla bu suları kırmızıya boyamasından sonra buraya gömülen cesetlerin kemiklerinden dolayı Vajors –*'l rì dj òss*– yani "kemiklerin nehri" adını almış. Yenilgiye uğrayan d'Anjou'ya eşlik eden bir şair, bu kanlı muharebeyi anlatmış. Şiirin başına bakınca, insan daha sonra gelişecek felaketi aklına getirmez: "*Sur le doux temps, que renverdissent / toutes choses et bois fleurissent…*"[35] Bütün şarkılar böyle başlar, ama çoğu kötü biter; çocuklukta oynanan hırsız polis oyunu da o çocuğun hayatına genç yaşta son verecek tümör veya otomobil hakkında fikir vermez. Bir gece yaşanan şefkatli kur da, kürtajı uygulayacak olan doktorun kaba davranışlarını veya ortak olarak alınmış bir daireden dolayı mahkemede sonuçlanacak kavgaları akla getirmez. İşler daha iyi gitse bile, sonuç daima felaket olur.

Yaz akşamlarında kamışların yanındaki otların üzerine uzanmak güzel oluyor. Gece ilerledi, bir kilisenin apsisi gibi yuvarlak duruyor, gökyüzü laciverdi andıran bir siyahlığa bürünüyor; bazı simsiyah saçlar da lacivert gibi durur. Yükseklere sabitlenen bakış ara sıra bir yıldızı bulamaz olur, belki de havai fişek gibi karanlıkların içine çekilmiş, kaybolup gitmiştir. Samanyolu siyah ve parlak sular gibi ışıl ışıl; denize olduğu gibi, buraya da düşmenin korkutucu olmaması gerekir, oraya yuvarlanmak, orada kaybolup gitmek de bir kutlama olabilir, akşamları deniz gibi, uzun ve güçlü bir nefesle gelen büyük ve sakin dalgalar gibi duran tepelerin arasında insanın yolunu kaybetmesine benzeyebilir.

Madonna della Scala'dan pek uzak olmayan San Felice, yeşilliğin ortasında kaybolmuş çok küçük bir kasaba; üzüm bağları, sarmaşıklar, sessizlik, sonbaharın sarı yerelması çiçekleri, daha uzaklarda Castelvecchio'nun kocaman kahverengi kuleleri… Durmak, uyumak, kaybolmak. Ama daima yola çıkma zamanı. "*Gentil galant, faites votre voyage*,"[36] der, şarkıdaki kadın çoban.

35 (Fr.) O tatlı mevsimde her şey yeşillenirken ve ormanlarda çiçekler açarken. (ç.n.)

36 (Fr.) Ey nazik ve yiğit adam, yolculuğunuza çıkın. (ç.n.)

Revigliasco'da D'Azeglio gençken öğretmeni Peder Andreis'i yumruklamış, daha sonraları tetrark De Vecchi de burada güzel bir köşke yerleşmiş. Don Girotto Meydanı'nda kilisenin yakınındaki başsız bir melek Meryem Ana'ya sırtını çevirmiş, dünyanın tarihini değiştirecek o haberi vermek istemiyor sanki. Adını yine Don Girotto'dan alan mütevazı dereye uygun küçük köprü ise artık yok çünkü ilerleme süreci sırasında yıkılmış. Revigliasco, 1760 tarihli bir Ruhani Çalışma raporunda dendiği üzere, daima "havanın mükemmel olduğu bir yer" ve bu nedenle de zenginleşmiş; bu yüzden daha geniş bir yolun inşasından dolayı zavallı köprünün yıkılmış olmasında şaşılacak bir şey yok. Ne yazık ki Tarih, tepedeki yeni köşklere gidişi kolaylaştırmak isterken, dikkatsizce köprünün adının yazılı olduğu tabelanın da üzerinden geçmiş.

Revigliasco'da marangozluk yapan ve kasabayı oluşturan her taşa âşık olan Bay Felice'nin de tanıklık etmiş olduğu o tabela, köprünün adandığı şahsiyetin hayatını bir mezartaşı gibi destansı bir sentezle özetliyormuş. *Spoon River*'da da öğretildiği gibi, mezar taşı, bir insanın hayatının kısa ve öz romanıdır, anlamını içeren kitabedir. Hemen herkes büyük bir ihtimalle hayatındaki davranışlarla tek bir şiir yaratır ve mezar taşı o şiiri özetler, aktarır ve mezarlıkları oluşturan o muazzam ve bitmez tükenmez *opera omnia*'ya teslim eder.

Üzerinde "Don Girotto Köprüsü, 1857-1943, Felsefeci-Latince uzmanı-Önolog- 52 yıl boyunca Revigliasco'nun başrahibi" yazan ve şimdi kaybolmuş o tabelanın adandığı kişi gıpta edilecek birisi olmalıydı. O üçlü unvan (Felsefeci-Latince uzmanı-Önolog) Peder Girotto onuruna dikilmiş bir anıttır ve otobiyografisinden veya halefi tarafından derlenip yayınlanan ve halkın hafızasında, Peder Girotto'nun kişiliği kadar capcanlı olan unutulmaz özdeyişlerinden daha anlamlıdır.

Revigliasco'nun başrahibi için felsefe, insanın her türlü deneyiminin karşılaştırıldığı o sonsuzluk karşısında bütün sonlu nesnelerin –ve insanın kendi kendisinin– küçüklüğünün duygusudur, ironisidir. Bu duygu sayesinde insan kendini fazla ciddiye almaz, dolayısıyla güvensizlik ve kendini beğenmişlik zehirlerinden kurtulur, aynı zamanda hiçbir büyüklük iddiası fazla ciddiye alınmadığı için, korku duygusundan da kurtu-

lur. Sonsuz olanın karşısında her şey küçük görünür ama küçüklüklerine rağmen diğerlerine, hatta tehditkâr bir güç sergileyenlere göre aynı saygınlığa sahiptir. İroni, tüm varlıkların, en zayıf ve gizli varlığın bile, onu ezip geçmek isteyen dünyanın boş ihtişamına karşı şefkat dolu ve boyun eğmez savunması haline gelir.

Peder Girotto'nun anekdotları –Peder Nicola Cuniberti tarafından derlenen "latife"leri– sevecen ve alaycı ruhunu, üstlerini rahatsız eden ünlü bülteninin samimi ve saygısız dilini, faşist yetkililere verdiği iğneli cevapları, mütevazı olanlara gösterdiği samimiyeti ve güveni, vücudun, temel fiziksel hayatın sevecen ve isyankâr gerçekliğini ifade eder; bu sevgi dolu ve sivri dilli rahibin merhameti, her şeyden önce, "burjuva ruhunun genellikle antitezi olan dini açık fikirlilik," yani "başkalarının ne düşündüğü"yle ilgilenmeme anlamına geliyordu.

Latifelerin yayıncısı bunların "hassas vicdan sahibi insanlar" tarafından okunmasını tavsiye etmiyordu, çünkü onun parlak fikirleri ve Lourdes'a yaptığı hac ziyareti sırasında başına gelenlerin –bacağındaki bir spazmdan dolayı yataktan kalkınca ayağının kayması ve düşüp başını iki yerden çarpması– hikâyesi karşısında dehşete kapılabilirlerdi.

Piemonte'nin topraklarını ve şarabını andıran kupkuru bir yüzü olan, ufak tefek, zayıf ve bakımsız Peder Girotto, Casalis'in *Dizionario Storico-Georafico*[37] eserinde "sağlam ve güçlü, iri yapılı, sağlıklı, uzun ömürlü, terbiyeli ve çalışkan" diye tarif ettiği Revigliasco halkına yakışır birisiydi. Hayatın şairi ve tabii ki zorlu mutlu olma sanatının doğuştan ustası olan Revigliasco başrahibi, o azap dolu ve çalkantılı toplumsal değişim yıllarında gerçek anlamda sürüsünün çobanıydı. Bir güvercin kadar sade bir insandı, ama bir yılan kadar da kurnaz ve dikkatliydi, çünkü sürüsünü korumak isteyen çoban, zayıflarla yoksulların dünyada kurtların arasında bulunan koyunlar gibi olduğunu, dolayısıyla kurtları tanımak ve gerektiği zaman bir güzel dayak atmak gerektiğini bilmek zorundadır. Kasabada sadece cömertliği değil, hasat zamanı geldiğinde, paradoksal sağduyusu da hatırlanıyor, zira kilisenin arazisini işle-

37 (İt.) *Tarih ve Coğrafya Sözlüğü.* (ç.n.)

yen köylüler herhangi bir mahcubiyet yaşamadan üründen çalabilsinler diye ortadan kaybolurmuş.

Felsefeci -Latince uzmanı- Önolog: Belki de Peder Girotto'nun sırrı bu üç kelimede yatıyor. Onun adını taşıyan dua salonunda bugün bile tezgâhların üzerinde ve raflarda hâlâ Piemonte'nin çeşitli efsanevi kırmızı şarapları duruyor. O üç kelime arasındaki tireler, onları bir arada tutan bağ, o tabelanın sevimli ama bilinmeyen yazarının doğru bir şekilde merkeze oturttuğu kelimedir: Latince uzmanı. Başrahip için Latince, papaz okulunun Latincesiydi, müminleri ayinlere davet eden, ayin bittiğinde onları evlerine yollayan dildi; ayrıca klasik aydınlıktı, dünyanın kaotik toz bulutunu hiyerarşiye sokan ve her şeyi yerli yerine, özneyi öznel hale, nesneyi nesnel hale koyan sentaksı, önemsiz günahları sınıflandıran, tespit eden, tanımlayan, bunları ölümcül günahlardan, kararsız düşüncelerin gölgelerini kararlı amaçlardan, eylemleri hortlaklardan ayıran mantıksal ve ahlaki düzendi. O simetride her şeye yer vardı, ifşa edilen gerçeklere ve iyi şaraba, mevsimlerin geçişine ve alışkanlıklarla geleneklerin değişimine, azizlerin hayatlarının yapıcı hikâyelerine ve olgunlaşan buğday tanesinde gizli efsaneye de, kar tanesinin geometrik billur yapısına ve bir hiç haline gelmesine de yer vardı.

Yüzyıllardır ölü o dil aynı zamanda ironinin, sadece kelime olarak var olan ve fuzuli ve süslü gerçekdışılığından dolayı kendini sevdiren ve saydıran, şefkatle gülümseten şeylerin diliydi. Önolog Latince uzmanı büyük ihtimale Latincenin o pürüzsüz yüzeyinin, bardağın içinde ve insanın boğazından aşağı hızlıca kayıp giden ve onun bağın hediyelerine gösterdiği özeni ve yeteneği hak eden Barbera'nın ve Dolcetto'nun tadına benzediğini biliyordu. Teoloji ile önolojinin ortakyaşamı bu tepelerde ender rastlanan bir şey değildi; eski zamanlarda bile teolog Allasia ürettiği şarabı Carlina meydanına götürme ayrıcalığını kraldan elde etmişti.

Piemonte'nin nedamet duymayan bir başka ileri geleni olan Germen dilleri uzmanı Giovanni Vittorio Amoretti, Scolopi rahiplerinin kolejinde lise okuduğunu, orada sadece Latince konuşulduğunu ve sıkı bir disiplin uygulandığını, ama kendisinin bu disiplinden kaçmak için pencereden çarşaf sarkıtarak

gezmeye gittiğini anlatırdı. Bir akşam geri dönerken nöbetçi rahip onu duymuş; bir çalılığın arkasına nafile saklandıktan sonra, otoriter bir sesle yapılan "*Amorette, veni foras*!"[38] davetini duyunca çıkmak zorunda kalmış. Başrahip tarafından Latince sorguya çekilmiş ve "çarşaf"ın Roma dilinde nasıl dendiğini hatırlayamayıp kekeleyince, dediğine göre başrahip, üzücü ancak yaşından dolayı hoş görülebilir kaçamağından dolayı değil de, yaramazlık yapmasına izin veren o çarşafın Latince adını bilmediği için ona küçük bir ceza vermiş; dua aynı zamanda nesnelere verilen önem ve yaratılışa hissedilen minnettarlıktır.

Don Girotto için Latince bilimi ile şarap bilimi felsefi bilgeliğe, bir misafir gibi yaşadığımız dünyadan hoş bir şekilde geçip gitme sanatına dönüşüyordu. Don Girotto, doğduğu kasaba olan Orbassano'yu ve mısır unu yemeğini (*polenta*) yücelten Latince beyitler yazardı; gerçekliğin anlamsızlığının hınzır bir masumiyetle bir araya geldiği Latince sentaksın yapısı, Don Girotto'nun biyografi yazarı Don Cuniberti'nin küçük ve bilge bir eserinde, Revigliasco ile komşu Pecetto arasındaki yüzyıllık rekabeti anlatırken başvurduğu, tarifsiz nesnelliği andırıyor. Rahip şöyle yazar: "Bu iki kasaba arasındaki kin, düzenli olarak yılın en kutsal gününde patlardı; Kutsal Cuma ayinlerinin ardından her kasabanın gençleri Gariglia Nehri'nin iki kıyısında toplanırdı ve burada gerçekleşen geleneksel taş atma faaliyeti sonucunda her iki tarafta yaralananlar olurdu."

Önoloji ve Latince sevgisi, başkalarına karşı merhamet ve hayatın gülünçlüğünün bilinci, inanç ve hayal kırıklığı, sevecen ve sağlam bir felsefede bir araya geliyordu. Don Girotto'nun latifeleri, insanların arasındaki, dünya çapında bir dâhi ile zavallı bir adam arasındaki büyüklük ve zekâ farklarının ilk bakışta devasa göründüğünü ama ölümle, ıstırapla, savaşla, bir dâhinin bile savaşı öngörmek ve engellemek konusundaki kabiliyetsizliğiyle, uykusuzlukla, sefaletle, diş ağrısıyla karşılaştırınca milimetrik olduğunu kavramış bir insanın özgürlük hissini açığa çıkarır. Hayatın basit gerçekleri karşısında bir dâhinin olağanüstü hizmetleri, Himalayaların yanında pirenin müthiş sıçrayışına benzer.

38 (Lat.) Amoretti, dışarı çık! (ç.n.)

Böyle bir felsefeyle ölümün yüzüne bakmak daha az zor olur. Hamlet'e ve baroka daha meyilli olduğu anlaşılan halefi, dua salonunun yanı başındaki bahçede, ziyaretçileri, "Senin gibiydim, sen de benim gibi olacaksın," yazısı ile uyaran kafatasını severdi. Don Girotto ölmeden kısa bir süre önce, seksen altı yaşındayken, şehitleri anma günü töreninde, "Şimdi sıra bende," demiş, sonra da, "ama benden önce gitmek isteyen varsa da alınmam," diye eklemişti.

Collina'nın en ünlü kasabası –"iklimi çok tatlı, havası sağlıklı, konumu hoş, gökyüzü berrak, toprakları çok verimli, meyveleri bol ve çok lezzetli"– Pecetto'nun havası, methiye yazarı Don Nicolao Cuniberti'ye göre sadece "sağlıklı bir bünye" değil, "zihin açıklığı" da sağlar. Günümüzde Belediye Sarayı olan Veglio Köşkü'nün giriş holünde profesör, diğerlerini beklerken beyaz ve siyah yer mantarlarının toplanma takvimini inceliyor. Tüm entelektüellerin arzuladığı o zihin açıklığını elde etmek için –her ne kadar Giolitti'nin tavsiyesine uyarak Pecetto'nun tepesini kiraz ağaçlarıyla donatan belediye başkanına ait olan Mogna Sokağı, 56 numaradaki o beyaz ev yıllarca resmi ikametgâh adresi idiyse de– sadece burada sadece bir gece geçirmenin yeterli olduğunu ummayacak kadar mantıklı. Ama yörenin azizlerin hayat hikâyesini yazan uzmanına göre tatile gelenlerin, yani yılın sadece birkaç gününü burada geçirenlerin bile yüzünde "neşe ve sadık bir dostluk okunuyor." Dolayısıyla hâlâ umut var.

Collina'nın patikaları ve yolları ufkun hiçliğine götürür, ama Pecetto'ya haklı olarak ün getiren geometrik şekilli budama sanatı, o çardakların altında mola verdikten sonra Colina'da neşeyle yürümeye devam etmeyi teşvik ediyor. Beklenenden önce karanlık çöküyor ve ara sıra birileri biraz arkada, fazla arkada kalıyor; belki de onu çağıran sesleri duyuyor, ama artık çok geç, her birimizin bir parçası, dönmeyecek olanların yanında kalıyor; son kişi de, zamanı geldiğinde, gitmekte fazla güçlük çekmeyecek, çünkü kendinden bu kadar çok parçayı gömdükten sonra bir tüy kadar hafiflemiş olacak. Ama mevziler sapasağlam, isimlerin hepsi sonsuza kadar orada, hatta sayıca artıyorlar; erkek ve kadın arkadaşlar, olması gerektiği üzere, bom-

boş oturmuyorlar, bir yüzün hatlarının, bir bakışın, unutulmaz bir hareketin veya bir sesin kaybolup gitmemesi, Tanrı'nın şanına katkıda bulunması ve gelecekteki nesillere zevk vermesi için gerekli olanı yapıyorlar.

Yıllar geçtikçe, ayrılanlar için giderek daha sık saygı atışı yapılır oldu; atışlar devamlı bir trampet sesine dönüştü, artık yılbaşı mı yoksa cenaze için mi, anlaşılmıyor. Her halükârda, Pecetto'da mezarlık bile neşeli ve düzenli bir yer; teolog Vittorio Benedetto'ya göre mezarlara, "tatile gelenler ve yabancılar bile talip oluyor."

Kasabanın başka bir şairi olan Albay Capello'ya göre, Pecetto'daki kurtlar geçen yüzyılın başında kaybolmuşlar; ayılar, geyikler ve yaban domuzları ondan çok önce ve mastodonlar ondan çok çok önce kaybolmuşlar. Eski Kelt-Liguryalılar, Taurisler, Bagienniler, Statielliler ve Eburiatiler binlerce yıldan beri toprağa karışmış durumdalar. Tarih aynı zamanda bir isim, halk ve şehir, kral ve isyancı listesidir; şarapların isimleri bile –Cascarolo, Brazolata, Guernazza, Mostoso, Cario, Manzanetto, Avanale, Mausano, Castagnazzo– eski hanedanlarınki gibi şanlı ve kısa ömürlü. Devrim zamanında Branda Lucioni "Hıristiyanlık darbesi"yle Jakobenleri yenilgiye uğratmak için buralara gelip haç dikmiş, komünyon yapmış, önüne gelen her şeye el koyup sarhoş olmuş.

Baruffi gibi Marocco da felaketlerin erdemlerini vurgular: "Felaketler herkese yarar sağlar, ama en çok prenslere." Ama prensler bundan pek yarar sağlar gibi görünmüyorlar veya daha fazla yarar sağlayabilmek için felaketleri çoğaltmaya ve savaşla ölümü körüklemeye devam ediyorlar. İnsan bazen, bu kadar büyük bir ilgi gösterilen ve tutku beslenilen ölümün henüz son gülen olmayışına şaşıyor. Hayat, 1740'ta Pecetto'da "gençlerin kur yapma geleneğine tamamıyla son verdiklerini" memnuniyetle gözlemleyen o rahibi yalanladığı gibi, ölümün tahminlerini ve beyanlarını yalanlar.

Pecetto'yu ve genelde Collina'yı yüceltenler, özellikle rahiplerle papazlar olmuştur, ama ruhban sınıfı karşıtı Piemonte bu iyi niyete karşılık vermemiştir. Rahipler ellerinden geleni ya-

par, ancak fazla başarı elde edemezlerdi; 1870'te bir sarhoş Don Perlo'ya ateş etmiş, Don Perlo onu affetmiş ve kucaklamış, ama sarhoş oradan ayrıldıktan sonra konuyu tekrar düşünmüş ve dönüp ona yeniden ateş etmiş. Anlaşıldığı kadarıyla pek başarılı olmamış çünkü Don Perlo bundan on yıl sonra, at arabasıyla mezarlığın önünden geçerken otuz kurşun daha yemiş.

II. Charles Emmanuel tarafından sipariş edilen ve 1682'de Amsterdam'da yayınlanan *Theatrum Statuum Regiae Celsitudinis Sabaudiae Ducis*[39] kitapta, Giovanni Tomaso Borgonio tarafından çizilen bir resminde Pecetto kasabasının üzerinde yükselen görkemli şato görülüyor. Ama o şato hiçbir zaman inşa edilmedi ve gerçekle o katalog arasındaki bu tutarsızlık, Habsburglu gezgin Hermann Bahr'a göre "hiçbir yer" olan Trieste'den gelen, olmayan şeyleri seven ve yoklukta Svevo gibi kendi kaderini bulan birisinin hoşuna gitmiyor değil. Ama Collina, daha önceden defalarca söylendiği üzere, fiziksel destek ve ahlaki kesinlik hissi uyandıran bir coğrafyadır, dolayısıyla hiçlikle yapılan cilveleşmeleri tartışma götürmeyecek biçimde devreye sokar ve insanı gerçeklerden ve onları yakalayan algıdan şüphe etmemeye teşvik eder. San Sebastiano Kilisesi'nin inşa tarihi konusundaki belirsizlikten rahatsız olan ve tatile çıkan insanların fizyonomisi konusunda araştırmacılığıyla ün salmış Vittorio Benedetto, bütün belirsizliklerin bulaşıcı olduğunu bilir ve muhterem binanın varlığı konusundaki belirsizliği engellemek için uğraşırken şöyle yazar: "İşin gerçeği şu ki, Pecetto Torinese'de bir San Sebastiano Kilisesi var ve dış duyular gerçekler için bir kriter oluşturmaya devam ettiği sürece bu kilisenin inşa edilmiş olduğu sonucuna varabiliriz ve varmak zorundayız. Dolayısıyla kilisenin varlığıyla ilgili herhangi bir şüphemiz yok. Asıl büyük sorun, inşa dönemini tespit etmekte yatıyor..."

Pirandello'ya özgü şüphecilikle dolu bir yüzyılda gerçeğin nesnelliğini tekrar tekrar ilan etmek iyi bir şeydir, yoksa işler kötüye gider. Collina'da harika bir parka dönüştürülmüş bir köşke adını veren banker ve milletvekili Felice Genero, kalpazanlarla iş yaparmış, sonra deli numarası yapmış ve tımarhaneye düşmüş. Nesneler, Tanrı sayesinde vardır; kilise orada, her-

39 (Lat.) *Savoy Dükünün Krallığındaki Görkemli Binaların Kataloğu* (ç.n.)

kesin gözünün önünde, köşklerin dayanıklı üzüm bağları veya Collina'nın eteklerindeki Piciotta Çeşmesi'ne ününü veren ve gelip geçenlerin hayran kaldığı cazibeli Lodovica Pasta gibi yaratılışı teyit ediyorlar.

Bir de vermut ve şekerleme üreticilerinin bulunduğu Collina, gerçekliğin sevecen okuludur. Kuşkucu birisi San Sebastiano Kilisesi'ne girer, takdis edilen suyun olduğu mermere dokunur ve Kuşkucu Thomas (Aquinas) gibi fikrini değiştirmek zorunda kalır. Giderek solmakta olan *Ayak Yıkama* freskinde çok güzel ve esrarengiz bir kadın yüzü resmedilmiş; asıl gizem, gerçeklerde, var olan nesnelerde ve o yabancı ama unutulmaz yüzdedir.

San Pietro'dan Pecetto'ya doğru giderken, sol tarafta Talucchi Köşkü vardır. Kapısı sarmaşıkların arasında kaybolmuş, bahçede de palmiyeler ve manolyalar ve onların üzerinde yükselen devasa bir Lübnan sediri var. Lübnan'dan bana gel, gelinim benim. Sandalet giymiş ayakların ne kadar güzel, ey prens kızı! Göğsün yuvarlak bir kâse sanki, göbeğin bir buğday tepesi, memelerin ikiz karacalar gibi… Sokakların ve yılların karanlığı açılıyor, orada, en sonda onun yüzü, ölümün karşısında kararmayan yüzü, şafak gibi doğuyor –ay kadar güzel, güneş kadar parlak, savaşta mevzilenmiş bir ordu kadar korkunç– yan yana, sonsuza kadar ve sonsuzluktan sonra, akşam karanlığı çöküyor, çoktandır çökmüş, bir ışık gibi onu kaplayan gülümsemeye karşı hiçbir şey yapamaz, karanlık çok tatlı, göğsü saran kollar, içine gömülünecek, koyu renk ve gülen gözler…

Silvio Pellico'nun başına daha kötüsü gelmişti. Sardunya Kraliyet Tiyatro Topluluğu'nda baş aktris olup Pellico'nun *Francesca da Rimini* ve *Gismonda*'sını canlandırdığı zaman çok popüler hale gelen ve o tarafa kuzini Carlotta Marchionni'yi ziyarete gelen Gegia'ya kur yapmak için Moncalieri yakınlarındaki Barolo Köşkü'nden hasta hasta tırmanıp, o sedir ağacının altına gelirmiş, Ama *Mie Prigioni*'nin[40] yazarı, o edebi başarılarla gurur duymazdı; o mısralar, o trajik olaylar, ruhları liberal vatanseverlikle tutuşturan o kitaplar ona boş veya işe yaramaz görünürdü, sanki başkası tarafından yazılmışlardı. Buradayken

40 (İt.) *Benim Hapishanelerim.* (ç.n.)

böyle heyecanlardan kaçınıyordu, kiliselerin ve kilisenin yarı açık kalan kapısından içeri giren esintiyle bile hemen sönecek kadar zayıf yüreği, tutkuları söndürecek dualaların gölgesine sığınmaya çalışıyordu. Okyanusları aşan ününün yankılarına da kayıtsızdı, Gegia'nın onu reddetmesine de; Gegia'ya ürkek bir şekilde kur yapmaktan hoşlanıyordu, eğer evet deseydi onu altüst ederdi, mumu için fazla güçlü bir rüzgâr olurdu. O sadece tespih çekip dua ederken veya kâhya için alışveriş listesini hazırlarken her şeyi unuttuğunda kendini iyi hissediyordu.

Norberto Bobbio, bir güçlülerin trajedisi bir de zayıfların trajedisi olduğunu yazar ve ikincisine örnek olarak Pavese'yi verir. Belki de bir trajedi daha vardır, daha çetrefildir, kendi radikal zayıflığıyla, hayata ve Tarih'e uygunsuzluğuyla sonuna kadar hesaplaşan ve iktidarsızlığı saygınlığa dönüştürmek için mücadele eden insanın trajedisidir; sessizliğin, unutulmanın trajedisidir, büyük bir an yaşadıktan sonra, kendisi veya başkaları tarafından o anı ve kendini silmeye, bir sığınak halini alan o sönük grilik içinde yok olmaya zorlanan insanın trajedisidir.

Pellico'nun son yılları, insanın o boş, sersemletici kendini silişin ılımlı ve kamufle edilmiş bir versiyonudur. Pellico Tarih'le ve bir zamanlar Tarih'te rol oynayan egosuyla bir bağlantısının olmasını istemiyordu; onun amacı, kendi kendini silmekti. Belki de Gegia'ya çekingenlikle kur yapıyor olması, bu korkunç işlemden biraz uzaklaşmak içindi, *Dava*'yı yazan Kafka'nın bölümler arasında bacaklarını açmak için yaptığı kısa yürüyüşler gibiydi.

Köşkler sık olarak Eros'un meşgalesiyle anılıyor; Vigna'da Madama Reale'nin aşkları, Annie Vivanti'nin Bergalli Köşkü'nde *Naja tripudians*'ı yazarken, acı çekmekten zevk alan sekreteri-sevgilisi Maniscalchi'ye çektirdikleri, Kardinal Maurizio di Savoia'nın, devletin yüksek çıkarlarını gözetip görevini bıraktıktan sonra Regina Köşkü'nde on üç yaşındaki yeğeni ve de karısı Ludovica'yı saklarken gösterdiği özen… Collina'nın köşkleri özellikle Cermenistler tarafından sevilmiştir; Eremo yakınlarındaki köşk Barbara Allason'a, Fenestrelle'ye giden yoldaki Arturo Graf'a, Cavoretto'dakiler de Arturo Farinelli ve Leonello Vincenti'ye aitti.

İtalya'daki Cermen araştırmaları buraya aittir, bu tepelerle eteklerindeki üniversite arasında doğmuştur. Arturo Graf şiirini ve derslerini Alman kaynaklarıyla beslerdi, Paolo Raffaele Troiano, özellikle Torino'da tutunacağına inandığı Nietzsche kültüne karşı insanları önceden uyardı. Genç Gramsci de Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, İtalya'daki Cermen araştırmalarının kurucusu Farinelli'nin derslerini tutkuyla izlerdi; onun şiirsel retoriğini daha sonra reddedecekti, ama Farinelli o anda ona bir yanardağ gibi, yeni kültürel kıtaları keşfedip öğrencileri bu keşiflere sürükleyen biri gibi görünüyordu.

Farinelli cana yakın bir dâhiydi, insanın kendi hayatında paha biçilmez bir hediye olan ama başkalarının hayatı ve hayatın yalandan hikmeti adına kendi kendini şiddetli bir şekilde yadsımak zorunda olan düşünce için bir eziyet teşkil eden o boyun eğmez yaşama gücü açısından zengindi. Alman edebiyatında ilk İtalyan kürsüsünün başkanıydı ve evrensel edebiyat alanında serbestçe hareket etmek ve edebiyatın evrenselliğinin anlamını ifade etmek yeteneğine sahipti. Ancak bu arada filolojik disiplinden çok kendi efsanesine önem verirdi; örneğin, yurtdışındaki bir İtalyan Kültür Merkezi'ne ziyareti sırasında bir gölde düşüncelere dalmış, taş sektirirken, altın saatini de yanlışlıkla suya düşürmüş gibi yapar ve gelecek nesillere anlatılacak bir anekdot yaratmış olurdu.

Onunki gibi bir yaratılış, faşizmin yaltaklanmalarına karşı durmak için yaratılmamıştı, ama en büyük İtalyan Cermen uzmanları da onun okulundan mezun olmuştu; en önemlileri olan Leonello Vincenti onun gibi Collina'da, Cavoretto'da oturuyordu, ama büyük ihtimal bundan fazla heyecan duymuyordu.

Alman edebiyatının ve kültürünün büyük çapta Torino'da keşfedilmiş ve buradan İtalya'ya yayılmış olması bir tesadüf değildir. Şiir ile felsefenin beraberliği olan Alman edebiyatı, bireyin modernite içindeki kaderi, giderek daha karmaşık ve gayrişahsi bir hal alan ve onu ya Tarih içerisinde sağlam bir şekilde kök salmasını sağlayacak ya da öğütecek, hem kurtuluş serabı hem de bir Medusa hayaleti olan toplumsal mekanizma içindeki bireyin kendini tamamıyla gerçekleştirme imkânı veya imkânsızlığı hakkında en radikal soruları sormuştur. Alman

edebiyatı, başka hiçbir edebiyatın yapamadığı şekilde, modernitenin o döneme ait karakterini, insanı ve dünyayı radikal bir şekilde değişime uğratmasını ve bunun Kutsal Topraklar'a yürüyüş veya Kutsal Topraklar'ın ona yakınlaştığında kaybolması, gerçek hayatın aranışı ve sürgünü açısından anlamını yakaladı. Gramsci'ye göre "yarımadanın modern şehri" Torino, bu modernitenin kalbiydi ve politikaya kök salmış ancak ona tabi olmayan bir kültür yaratmıştı.

Bu kültür, kaderinin yeni endüstri gerçeğine ve proletaryasına –İtalya'nın Detroit'ı veya Leningrad'ı olan Torino'nun proletaryası– bağlı olduğuna inanıyordu; Gramsci'ye göre de, Gobetti'ye göre de, o proletaryanın endüstriyel gerçekler ve kendi mücadelesi yoluyla evrenselliği taşıyan sınıf olması bekleniyordu.

Torino'da Cermen çalışmaları uzmanı olmak, kader olarak moderniteyle, Marksizmin beşiği ve Ütopya'sının güçlü ve zayıf yanlarının tarihi ve ideolojik sahnesi olan Almanya'yla hesaplaşmak anlamına geliyordu. Thomas Mann'ın dediği gibi, Hölderlin okuyan bir Marx hayali, yani dünyanın, yabancılaşmadan kurtarılmış nesriyle kalbin şiiri arasındaki uzlaşma, modern Alman edebiyatının temellerinden biridir ve bu hayal Torino kültüründe sonuna kadar yaşanmıştır. Giulio Bollati'ye göre o kültür, 1950'li yıllarda, beklenenden farklı gerçekleşen tarihi bir evrimin ağırlığı altında zaten can vermişti; eğer bu doğruysa, uzun süre parlamaya devam eden ışığı, sönmüş bir yıldızın yayılmaya devam eden ışığı gibiydi. Yokluğuyla adımlarımızı daha kararsız hale getiren dostlardan biri olan Bollati'nin kendi bile, o teşhisi açıkça ortaya koyan, dolayısıyla da henüz ölmediğini gösteren kitabıyla o kültürü yaşatmaya devam eder.

Şimdiki zaman, Gobetti'nin ve Slataper'in gerçek hayatla ilgili, insanın yanında taşıdığı umutları yenmiş gibidir. Ütopyalar yıkılır, her yerde, giderek daha sık bir şekilde, Cennetin Kapıları kapanır; bir sürü Âdem ile Havva yanlış elma yiyip dururlar ve sadece yeryüzü cennetlerinden değil, az biraz düzgün yerlerden de kovulurlar.

Trieste ile Torino'nun ve tutulmayan sözlerinin çift mirası ağır olabilir. Ancak, her ne kadar bir genelevin bekleme salonundan söz ettiyse de, Frédéric Moreau'nun dediği gibi, şu

ana kadar sahip olduklarımızın en iyisiydi. Bundandır ki, her şeye rağmen, insan bu yolda ilerlemeye devam eder. Hem Cermen araştırmaları uzmanları yanlarında taşıdıkları o tuğla ağırlığındaki kalın ciltlere rağmen, yine buralarda yaşayan Giovanni Vittorio Amoretti gibi, hafif olmasını da bilirler. Güzelliklere hassas ve denemelerinde genellikle coşkulu ve biraz da kontrolsüz olan Amoretti, zamanla giderek kendini geliştirmiş, 1920'li yıllarda *Stampa* gazetesinde yazarken, doksan yaşında *Gazzetta di Parma*'da düzenli olarak yazmaya başlamıştı. Doksan altı yaşında, Torino'da Molinette Hastanesi'ne kaldırıldığı zaman, kendisinden biraz daha genç, ama çok da genç olmayan bir meslektaşına bir not yazmıştı: "Eğer gerekirse, *Corriere*'de hakkımda iki satır yazmanı istersem çok yüzsüzlük mü etmiş olurum?"

O satırlar birkaç gün sonra *Corriere*'de yayınlanmıştı. Ama o mektup, her ne kadar daha sonra gerçekleşecek olan bir ihtimali göz önüne aldıysa da, ölüm endişesi taşımıyordu: "Göreceğiz," diye bitiyordu. Belki de, önüne geçilmez bir son –Gobetti'nin ve Gramsci'nin kesin olarak öldü gözüyle bakılan rüyalarının bile sonu– çok fazla duygusallık uyandırdığı zaman kullanılması gereken kelime bu. Göreceğiz.

İtalya'yı Piemonteliler oluşturdu. Ama, Cesare Balbo'nun 1855'te, Birleşme'den altı yıl önce yazdığı gibi, doğa onları "olabildiğince az İtalyan yaptı" ve onlar "İtalyan olmaları gerektiğini, İtalyan olduklarını umdular, istediler, buna inandılar." Bütün kimlikler –özellikle de doğal, değişmez bir özellik olduğunu sanan ulusal kimlik– bir irade ürünüdür, bütün ahlaki kurallar gibi kahramanca ama zorakidir. Giovanni Cena, "Biz Piemontelilerin yerine getirmesi gereken İtalyan misyonu"ndan söz ederdi.

Eğer kimlik bir iradenin ürünüyse, kendi kendinin de inkârıdır, çünkü olmadığı bir şeyi olmak isteyen, dolayısıyla da olduğundan farklı olmak, doğasını değiştirmek, melezleşmek isteyen birisinin eylemidir. Carlo Alberto zamanında Tommaso Vallauri "Piemonte ulusu"nun edebi başarılarını anlatmayı önermişti, zira İtalyan Tiraboschi gibi "yabancı" tarihçiler tarafından anlaşılmıyorlardı. Ama Piemonte kimliği de İtalyan

kimliğinden daha az ideolojik veya daha az şüpheli değildir; bütün kimlikler bir bütündür ve sözüm ona bölünmez atoma ulaşmak için onu unsurlarına bölmenin pek bir anlamı yoktur. Thovez'in önerdiği gibi, retorikten muaf olmak için Piemonteli olmanın yeterli olduğuna inanmak bile bir abartı teşkil edebilir.

Carlo Dionisotti'ye göre, Alfieri'den itibaren gerçek Piemonteliler, Piemonteli kimliklerinden kurtulmayı başarabilenlerdir. İnsanın kendi çok sevdiği köklerini aşabilme yeteneği de, Piemonte'yi faşizm karşıtlığının kalesi haline getiren ve Natalino Sapegno'yu Piemonte ile faşizm karşıtlığını neredeyse özdeşleştirmeye iten o tarih bilincinin, o hürriyet ve Avrupa bilincinin bir unsurudur. Günümüzde, bu kadar dirençli bir retorik ile efsanelere yeni boyutlar kazandırmak, gerçekleri teyit etmek ve rakibi saygıyla anlamak istemekten çok, her şeyi –Auschwitz'deki cellatları ve kurbanlarını– aynı düzleme yerleştirmek isteyen şüpheli bir revizyonizmden sonra, Piemonteli olmadığımızı söyleyemeyiz. Collina aynı zamanda, 2 Nisan 1944'te yirmi yedi kişinin faşistler tarafından kurşuna dizildiği Pian de Lòt'dur.

Baldissero, Pavarolo, Bardassano, Sciolze. Yapraklar kızıl ve sarı, güneşe karşı kapalı duran gözkapaklarının ardından bile her şey kızıl duruyor; kızıllık ilerliyor, yayılıyor ve kararıyor, ağustosböceklerinin giderek azalan sesleri bir orağın uzaklardan gelen biçme sesi gibi. Henüz ekinleri biçilmemiş veya zaten biçilmiş sarı ve kahverengi tarlaların geometrik kareleri berrak havada ışıl ışıl parlıyor, büyük bir hanedan armasının üzerindeki pullara benziyor.

"Collina'nın bu bölgesinde tarif edilemez çeşitlilikte yerler vardır," diye yazmış Davide Bertolotti 1840 yılında. İnsan tek başına da gezebilir buraları; o tepeler, kestane koruluklarını ve meşe ağaçlarına yayılan yalancı akasya, mizantrop olmayan, yeşilliklerin, yaprakların su yeşili ışıltısının arasına gömülmüş patikalarda rastlanılan insanlarla iki kelime konuşmaya sevecenlikle açık olan bir yalnızlığa davet eden selviler yeter.

Mavimsi üzüm bağları, tarlaların sarı-kahverengi ve pas rengi lekeleri, Pavarolo'da bir evde yaşayan Casorati'ye tablolarının renkleri için ilham verirdi. Collina bir renk cümbü-

şüdür. On sekizinci yüzyılda yaşayan ve gerçeğin dilini öğrenmek için matematik alanında araştırmalar yürüten Torino Bilim Akademisi'nden Bay de Saussure, gökyüzü mavisinin farklı nüanslarını ölçebilmek için *cyanometre*yi icat etmişti. Maddalena'nın üzerindeki gökyüzü çok yoğun bir mavi, neredeyse mor, daha yukarılarda silik bir mavi ayırt edilebiliyor; uzaklığın rengi bu, orada olmayanın nüansları. Kuyunun yakınlarında oturan Baldisserolu biri, göz rengi için de bir *cyanometre* olması gerektiğini söylemişti, ama o konuda bir şey yapılmadı.

Bardassano sessiz ve güneşli. O ıssızlıkta kızıl renkli ve yüksek surlarıyla erkeksi ama kibar duran şatonun yarıklarında otlar bitiyor. Kasaba boş; iki yaşlı kadın bir pencereden bakıyorlar, anlayamadığımız bir şeyler soruyor ve kayboluyorlar.

Bu sessiz evlerden birinde Yargıç'ın yaşadığı, ablasının her sabah onu Torino'ya götürdüğü ve akşamları alıp Bardassano'ya geri getirdiği söylenir. Yıllar boyunca, her mevsim, kürklü yakalı paltosu ve daima belgelerle dolu çantasıyla Torino'nun sokaklarını ve özellikle üniversite koridorlarını dolaşan dikkatli ve nazik bey, herkesçe Yargıç olarak bilinirdi. Meşgul ve saygılıydı ancak amansızca herkesi Dünya Komitesi'nin faaliyetlerinden ve herkesin iyiliği için ve herkesin mutabakatıyla mutlulukla sonlandırdığı devamlı ve zorlu sorunlardan haberdar eder dururdu.

Yargıç özellikle üniversitenin sınıflarına ve fakültelerine girip çıkardı. İlk başlarda, o karışıklığın ve kalabalığın ortasında kimse onu fark etmiyordu, o da kimseyi rahatsız etmemek için aşırı nezaketle davranırdı. Bir ders için gerekli olan kitabı almak için hızla Alman Enstitüsü'ne girildiğinde sıklıkla okutmanın masasında oturmuş daktilosunda yazarken bulunurdu, ama o hemen ayağa kalkıp büyük bir saygıyla selam verir ve sandalyeyi boşaltırdı; o masayı ve daktiloyu sık sık kullanırdı, ama her şeyi daima düzenli bırakırdı ve hiçbir kâğıda dokunmazdı.

Yargıç, Dünya Komitesi'ni kurmuştu ve büyük bir nezaketle ve herhangi bir otoriterlik sevdasına kapılmadan başkanlık ettiği ve evrenin huzurlu ve düzenli ritminin bağlı olduğu

çalışmalarının sonuçlarından hocaları –en azından ona güven telkin edenleri– devamlı olarak haberdar ederdi. Johnson'la, Brejnev'le, Mao Tse Tung'la, sendikalarla, İngiltere başbakanıyla, anarşistlerle, kiliselerle, rektörler birliği başkanıyla, yeraltı gruplarıyla, çeşitli girişimlerin yönetim kurullarıyla, öğrenci temsilcileriyle, bakanlarla, gazete satıcılarıyla, siyasi partilerle, spor federasyonlarıyla bir araya gelirdi. Bu durumda daimi oturum halinde olması gereken Komite, Ortadoğu'daki krizi, Vietnam Savaşı'nı, nükleer silahların çoğalmasını, üniversitenin aşırı kalabalık durumunu, posta ve telefon grevini, derslhane azlığını, trafik karmaşasını çözüyordu.

Yargıç daima huzurlu ve mutluydu, komitesinin gerçekliği konusunda da içi tamamıyla rahattı; başka bir gerçekliğin, başkalarının yaşadığı ve dünyanın liderlerinin diğerlerine ölümcül bir darbe indirme olasılığını tartmak için olmadıkça bir araya gelmedikleri gerçekliğinin, dershanelerin yeterli olmadığı, trafiğin kilitlendiği ve insanların birbirini parçaladığı gerçekliğinin acı varlığı hiçbir zaman o mükemmel uyumu bozamazdı. Komitenin gerçekliğinde her şey yerli yerine otururdu, pürüzler giderilirdi, çözüme ulaşılırdı; herkesin arasında kardeşçe bir dayanışma vardı ve kötülük diye bir şey yoktu. O uyumlu gerçeklikte Yargıç yaşlanmazdı, simsiyah saçlarıyla hep aynı kalırdı; yetmiş yaşında da olabilirdi, kırk beş de, nezle veya siyatik veya sıradan insanların hayatına köstek olan ve düzenini bozan nevroz nedir bilmezdi.

Komite elbette bir de Dünya Polis Teşkilatı'na sahipti. Ama bu gereksiz bir önlemdi, sadece bir formalite, diyordu Yargıç, çünkü, aslında ona ihtiyaç yoktu. Bir ders başladığında, kapıyı açar, saygılı ve güven telkin eden bir şekilde birkaç saniyeliğine içeriye bakardı ve okutmana Dünya Polis Teşkilatı'nın her ihtimale karşı hazır durumda olduğunu, ama sakin olunması gerektiğini, her şeyin iyiye gittiğini ve Dünya Polis Teşkilatı'nın müdahale etmesi için herhangi bir neden olmadığını söylerdi. Hainlerle dolu, sertlikle zorbalığa ihtiyacı olduğunu düşündükleri bir dünyayı demirden bir yumrukla yönetmek için evrensel hâkimiyet hayali kuran birçok selefinin tersine, Yargıç sadece iyi niyetli insanların olduğu bir dünyada yaşıyordu.

Dünya Komitesi, ruhsal veya ideolojik bir üstünlükten değil de deneyimden kaynaklanan iyi niyetli bir otoriterlikle bazı bilgece tavsiyelerde bulunmakla yetinirdi; diğerleri onu dinlerdi, sonra kendi nedenlerini anlatırlardı, sonra da en uygun karara varılırdı. Bazen, üzüntülü ama kararlı bir şekilde komitenin, modern gençliğe ayrım yapmadan getirilen eleştirilere –"Hadi ama, hepimiz zamanında gençtik, biraz sabırlı olalım,"– veya sendikaların istediği haklara veya bu zamanların adaletsizliğine karşı çıktığını anlatırdı. Halbuki o, örneğin bitirme sınavları döneminde bütün okulları ziyaret ederdi, sonra da öğretmenlerin ne kadar dikkatli olduğunu, öğrencilerin çalışkanlığını, hademelerin gayretlerini coşkuyla över dururdu.

Yavaş yavaş fiilen ele geçirdiği Almanca bölümünün duyuru panosunda artık okutmanın sınavlarla veya görüşme randevularıyla ilgili birkaç küçük ilanının dışında sadece onun duyuruları vardı. Bu duyurularda "herkesi ve özellikle evrensel öğretim üyesi kadrosunu" veya "üniversite-evrensel-öğretim kadrosunu en sıcak duygularla selamlar", onursal komiteleri açıklar ve Tocqueville'in bir müridiymiş gibi, özellikle hürriyeti, daha doğrusu hürriyetleri savunduğunu ilan ederdi. Nitekim, sonu gelmez esrarengiz baş harflerle veya anlaşılmaz hece sıralamalarıyla dolu duyurularında "müdahale etmemezlik", "tehditkârlık"ların feshedilmesi, "hakların uzak kavramlardan korunmalı, güvenli, yasal, cömert birliği", "eş-vergilendirilme", "öğretim kadrosunun dinginliği", "diyalog isim-fiili", "evrensel faaliyetlilik" gibi kavramları beyan ederdi.

Bu duyurular çoğaltılıp sınıflarda ve koridorlarda elden ele geçerdi. Yargıç, 1970'li yıllarda coşkulu öğrenci toplantılarında söz aldığında, dönemin kelime haznesinin beğendiği terimler açısından zengin (komiteler, sosyal katkı, yapılanma), sakin konuşma tarzı birkaç dakikalığına oditoryumu fethediyor ve profesörleri hedef alan hakaretleri engelliyordu, her zaman olduğu gibi, tatlılıkla ama kararlılıkla söylediği bir kelime, "delirik" karşısında dinleyenler şaşkınlığa uğrayana dek.

Yargıç o hakaretlere ve o protestolara katılmazdı ama bunlara yöneltilen aşırı eleştirileri de kararlı bir şekilde reddeder, olası nedenlerini anlatırdı. Dünya sevecendi, sadece hoşgörülü bir düzene ve birilerinin ona her şeyin yerli yerinde olduğu-

nu söylemesine ihtiyacı vardı; böylece, caddenin ortasına dikilip trafiği hafifletmeye katkıda bulunmaya çalıştığı veya bir tiyatronun girişindeki izleyicileri yerlerine oturmaya davet ettiği zaman bunu özellikle onları sakinleştirmek ve herkesi rahatlatmak için yapardı. Sadece felaket tellallarına karşı sert davranırdı, ama bu konuda isteksizdi; üniversiteye yayılmış olan krizi duyuran ve sadece bir fakültenin "tek mutlu ada" olmaya devam ettiğini söyleyen bir gazeteye, "Üniversitenin tamamı, daha doğrusu dünyanın tamamı mutlu bir adadır," diye cevap vermişti.

Şiddet yıllarıydı, kanlı sokakların ve terörün yıllarıydı. Yargıç Kızıl Tugaylar'a yönelik de bir duyuru yayınlamış, onlara "sonsuz başlangıçları önerenler" diye seslenmişti, ama kuvvet uygulanmasına çok karşı olduğu için Dünya Polis Teşkilatı'nın müdahale etmesinin gerekli olmadığına karar vermişti. Bazı serseriler tarafından saldırıya uğrayıp dayak yediği zaman da Dünya Polis Teşkilatı'na başvurmamıştı ve kendisine nasıl olduğu sorulduğunda, kişisel sorunlarıyla ilgilenmeye zamanı olmayan kişilerin ağırbaşlılığıyla, hemen komiteden söz etmeye başlamıştı.

Torino akılcılığının gizli bir çılgınlık barındırdığını ve satranç tahtası benzeri sokaklarının İdeal Kurumlar hayalini tercih ettiğini söyleyen kimdi? Sonuçta o komite BM'den veya üst düzey başka kuruluşlardan çok daha gerçekdışı değildi. Yargıcın da bazı önyargıları yok değildi; bir defasında kırgın bir ses tonuyla Komite'de herkese, Ruslara, Amerikalılara, generallere, hippilere yer olduğunu söylemişti, ama "çok gerekli değilse, yani, göstergebilimin olmamasını tercih ederiz…"

Güneşin batışının kor ateşi Collina'yı hiç sönmeyecek gibi duran bir kızıllıkla aydınlatıyorsa da, neredeyse gece oldu. D'Annunzio, "Gündüz, dedi, hiç ölmeyecek!" diyordu şiirinde. Ama gündüzler de, hatta muhteşem günler bile ölüyor, o da bunu iyi biliyordu, her şeyi, ölümü ve güzelliğin cinsel istismarını, baştan çıkarılmayı ve o tecavüzün kibrini anlamıştı. FIAT'ın sahibi Senatör Giovanni Agnelli, Maddalena tepesinde diktirdiği Kanatlı Zafer'i ilham perisiyle vaftiz etmesini ondan istediği zaman, *Undulna*'nın o imkânsız ve ölümsüz dilini

yaratan şair, ona hemen en basmakalıp, sıradan sözleri –"*Fiat lux*"[41]– yumurtlamıştı. Ne de olsa kimsenin o haşmetli kabuğu kaldırıp kral çıplak diye bağırmaya cesaret etmeyeceğini, böyle bir şeyin kimsenin işine gelmeyeceğini biliyordu. Para ile şiir satın alınır, ama şiir de paraya poposunu gösterir.

Dolayısıyla gündüzler de ölüyor –Marisa bunu bilirdi ama korkmazdı– ve hemen herkes burada ayrılıyor, Sciolze'den sonra Collina'dan aşağı iniliyor. Acele etme zamanı geldi, akşam yemeği neredeyse hazırdır ve fazla serin olmazsa dışarıda, bahçede yemek yenecek. Ev sahibi o büyük ağaçların altındaki masayı büyük ihtimalle zaten hazırlamıştır, profesörün neden hoşlandığını iyi bilir, o büyük ağaçları ne kadar sevdiğini bilir, ne de olsa yıllardan beri sık sık yemeğe geliyor – ama yıllardan beri de ne demek, çok az yıl oldu aslında, her şey daha yeni başladı.

Birileri, Collina'nın zorunlu yol güzergâhına uymuş olmak için Superga'ya uğramak istedi. Ama II. Vittorio Amadeus tarafından zafer için Tanrı'ya teşekkür olarak dikilen o soğuk ve şatafatlı anıtsal bina yüzünden akşam yemeğine gecikmeye değmez. Eğer illa o kralı düşünmek gerekiyorsa, onu o tepede galip olarak düşünmektense, tahtından ve hayattan indirilmiş bir durumda, Moncalieri'deki şatoda oğlunun tutsağı olarak, yaşlı ve sefil hayal etmek daha iyi. Zafer onuruna dikilen o kilise, tüm zaferler gibi ölüme yakışıyor ama *memento mori*'lerden[42] zaten fazlasıyla var. Gerçi Superga'da çakılan Torino takımı bugün yine de galip gelirdi, hem de hangi futbol takımına karşı olursa olsun. Collina'nın yuvarlak hatlarıyla uyum içinde olduğundan övülen kilisenin geometrisi de Mantık onuruna bir anıttır ve bilindiği üzere Mantığın rahatsız edici bir başka yüzü vardır. Baruffi, Superga'ya geldiğinde çevredeki manzaraya bakarken baş aşağı durulup bacakların arasından bakılmasını tavsiye ederdi. On sekizinci yüzyılın sonunda Mimar, Arazi Ölçüm Mühendisi, Topograf Amedeo Grossi, dünya artık tanınıyor, halbuki bu eyalet pek tanınmıyor diye yazmıştı ve Baruffi belki de bundan dolayı bu eyalette sıra dışı perspektifler arardı, ama evrene de, en azından ara sıra, o pozisyondan bakılmalıdır.

41 (Lat.) Işık olsun (ç.n.)
42 (Lat.) Ölümlü olduğunu hatırla (ç.n.)

ASSİRTİDİ (APSYRTIDES) ADALARI

Nino eskiden beri Lussingrande'deki Petrina Konağı'nın hikâyesini anlatır, onun için o hikâyenin ilk ne zaman duyulduğunu hatırlamak zordur. Konağın hikâyesi, özellikle onu inşa eden ve aile adını veren Kaptan Pietro'nun hikâyesiydi; kaptanın denizlerde Serenissima'ya sunduğu hizmetlerden dolayı aile adı uzun zamandan beri saygındı. Kaptan Pietro, Kıbrıs sularında Cezayirli korsan Hacı Bekir'i yenilgiye uğrattıktan sonra onu Karamanya kıyılarına kadar kovalamış ve yırtık ana yelken ve yırtık flok yelkeni gibi bazı yaralar almış. Bunun üzerine kendisine San Marco şövalyesi unvanı verilmiş, kazandığı altın madalya ile bir miktar daha altın konağın inşaatına harcanmış ama Kaptan Pietro o konakta sadece bir gece geçirebilmiş. Zira, o muharebede zafer elde eden gemiyle, *Grazia Divina*[43] ile yeniden yola çıkmış ve dünyanın en lanetli yerlerinden biri ve en usta denizcilerin bile kolaylıkla canından olduğu Scilly'de, suların çalkalandığı, köpük kaplı kayalıklarda gemisi batmış ve ölmüş. Dalgalar da gemisinin pruva heykelini diğer tarafa, denizin iç kısmına taşımış, Tresco'nun mavi-mor iris ve zambaklarla kaplı, beyaz mavi suların çarpıp kırıldığı granitten, altın gibi parlayan kumsalına bırakmış. Ama bu hikâyede Kaptan Pietro'nın bahsini, artık belediyenin mülkiyetine geçip Sosyal Yardım Kurumu haline gelmiş bu konakta, kurumun bir sakini olarak yaşayan ve ölen torunu veya torununun torunu Marco izliyor.

İlk ne zaman duyulduysa duyulsun, Nino o hikâyeyi sık sık anlatır, evde, Trieste'deyken de anlatır. Kırmızı renkli toprakları, incir ağaçları ve gece mavisi suların kırıldığı kar beyazı kaya-

43 (İt.) İlahi Lütuf (ç.n.)

lıklarıyla büyük ve küçük Oriule adalarını arkasında ve sağında bırakan tekneden Lussingrande görünmeye başladığı anda Nino, kıyıdaki kilisenin rüzgârda dimdik duran büyük bir ağaca benzeyen çan kulesine parmağıyla işaret ederek evlerin arasında gizli duran ve şatafatlı adına rağmen pek gözükmeyen konağı gösterir.

O hikâye Nino için, en azından bazen, sadece talihin geneldeki tutarsızlığına değil, yüzyıllardır o adalarda yaşamış İtalyanların, Hırvatlara kabadayılık taslamaya alışkın tekne sahiplerinin kaderiyle ilgili bir ima taşıyor olabilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Slav isyanının ve intikamının İtalyan yenilgisinin elinden kopardığı o topraklardan kovulan veya kaçan, toplu göç sırasında binlercesi –evini, teknesini, her şeyini orada bırakan Nino gibi– sağa sola dağılan veya çok azı, baskı altında ve sinmiş bir şekilde, artık evleri olmayan evlerinde kalmış.

Ama takımadalara her gelişte –genelde denizden, tekneyle değil de, arabayla, İstria'nın doğu kıyısındaki Brestova'da feribota binerek ve Cherso adasındaki Porozine'de inerek– hâlâ taze yara izlerinde var olan bu Tarih'e yapılan bütün atıflar, güneşin, denizin ve yolun iki yanındaki bembeyaz devasa kayaların üzerindeki yansımaları arasında sis gibi kayboluyor, çünkü bu destansı ve Homeros'un şiirlerini andıran peyzajda acılı psikolojiye ve garez duygusuna yer yoktur. Tarih, Carso bölgesine has kayaların arasında düşen yağmur veya dolu gibi, o yaz ışığının ve göz kamaştırıcı beyazlıktaki kayaların daha büyük ve bozulmayan zamanında eriyip gider; Tarih'in neden olduğu yaralar ve izleri iltihaplanmaz, adaya çıkarken o keskin taşlara basan yalınayağın altındaki çizikler gibi kurur ve kabuk tutar.

Katırtırnağı çiçeklerinin rengiyle aydınlanan, rüzgârın buruşturduğu mavi adaçayıyla kaplı tepenin yamaçları dik bir şekilde Quarnero Körfezi'ne iner. Kayalıklar denize uzanıyor ve ağaçları suyu gölgede bırakıyor; Lucanus, *silvis aequor inumbrat*[44] derdi ama, Sezar ile Pompeius arasında yine bu sularda yürütülen iç savaşa daha uygun olan kış mevsiminin ve kuzeydoğu rüzgârlarının şiddetini görmezden gelmezdi. Adaya adını veren merkeze, Cherso'ya götüren ve iki yanındaki dik uçurumların dibinde denizin –bir tarafta İstria, diğer tarafta Veg-

44 (Lat.) Orman suyun yüzeyini gölgeliyor. (ç.n.)

lia adası ve daha ötede Hırvat kıyısı– olduğu yolda her şey aydınlık görünüyor. Adaçayı, mersin ağacı ve çam kokusu, cildin üzerindeki tuz, insanın yüzünde hissettiği kuru rüzgâr, ağustosböceklerinin hiç bitmeyen, öğlenin sarı kırmızı ışığı kadar kararlı ötüşleri, yazın bal ve bronz rengi: Denizden, herkesin yaşadığı veya daha yaşanılmamış çocukluk dönemlerinden daha eski bir çocukluğun anısı, insanın konağındaki San Marco şövalyesi gibi, kendini evinde hissettiği asil bir dünyanın anısı gelir. Marisa Madieri, doğduğu o yerleri yetişkin olarak ilk defa görüp, burada kaybedilmiş ve var olmayan bir geçmiş değil de, çocuklukta vaat edilen o mutlu dünyevi meskeni bulunca, "O acımasızlık ve gizem dolu, değişken manzarayı bir aynadaymış gibi seyrederken kendimi buldum," dedi *Verde Acqua*'da.[45]

O vaat asla karşılanamaz ve hiçbir zaman inkâr edilmez, çünkü derinlerde muhafaza edilir ve herkesin içinde, en derinlerde bulunan gerçektir, en hakiki çehresidir, hayatın alıp götürdüklerinin henüz iz bırakmadığı çocukluk çehresidir. Denizin aynasından su yüzüne çıkan o çehredir; o körfezler, o dalgalar, o kayalıkların profili, bozulmamış bir çehrenin hatlarıdır, su yüzeyine çıkarak yıllar boyunca kabaca çizilen ve yamalanan maskeyi yok eder. O peyzajda kendi yansımasını bulan Marisa Madieri, Guimarães Rosa'nın *Grande Sertão* eserindeki Riobaldo'nun sözleriyle, "Döndüm ve gülümseyişimi onun dudaklarında gördüm," diye devam eder.

Denizin o ayna gibi yüzeyinde kendine bakan kişi, bir kralın oğlunu görür ve bunu daha önceden bilmediğini mi, yoksa bilip de unutmuş mu olduğunu söyleyemez. O muhteşem yaz insanı yaralar; aniden sonuna kadar açılıveren o ufukta her şey vardır, kaybedilmiş ve kaybedilmeye devam edilecek her şey vardır. İnsanın kralın çocuğu olduğunu unutması ve dilenciler gibi yabancı kapılara vurarak dünyayı gezmesi çok kolaydır, ama o denizin önünde böyle bir şeyin nasıl olabileceği anlaşılamaz. Kaptan Petrina bile o konağın ona ait olduğunu unutmuş olmalı; büyük ihtimalle orada kendini yabancı hissediyordu ve hayatının haşin, acımasız okyanusta son bulmasını tercih etti.

Nino da, uzun yıllar süren, ıstırap dolu bir yokluktan sonra o adalara ilk adım attığında, evine dönmek için pasaportunu gös-

45 (İt.) *Su Yeşili* (ç.n.)

termek zorunda kalmayı inanılmaz buluyordu, ama sonra orada bile, dolayısıyla da her yerde kendini sürgün gibi hissetmeye alıştı. Adaya dönerken, insan ölümün bile unutkanlığa alışmanın meyvesi olduğunu düşünebiliyor; belki de insan ölümsüz olduğunu unuttuğu için ölüyor. Kipling'in hikâyesinde, sabana koşulan ve hoyratça dürtülen boğa, kendisi de köle olan aslana ne der? "Hatırla, kardeşim, bir zamanlar hepimiz tanrıydık." Ama artık hatırlamak ve o boyunduruğu üzerinden atmak için çok geç. Belki de o boyunduruk doğru bir şey, aşkı ve mutluluğu tatmış veya gelişlerini görmüş olma, krallığı elinde tutup bunun farkında olmama suçunun cezası. Belki Nino'yu ve halkını yabancı hale getiren o sürgün de, eskiden yanı başlarında yaşayanlara –ve şimdi kendi evlerinde istilacı, yani yabancı gibi oturanlara– yabancı gibi davranmış olmanın ağır cezası.

Cherso, Doğu Adriyatik Denizi'nin, Plinius tarafından teker teker sayılan bin adasından biri. 1771'de koşulsuz olarak olmasa da ilerlemeye inanan aydınlanmacı gezgin, rahip Fortis, Cherso ile Lussino'yu, ilk protohistorik yerleşim zamanlarında açılmış ve onları ayıran Ossero'daki kanala rağmen, tek ada sayar. Cherso ile Lussino, Quarnero Körfezi'ni dikey olarak keser ve kalbini oluşturur; güney uçlarında onları taçlandıran İlovik, San Piero in Nembi ve iki Oriule adasından sonra başka bir deniz, başka bir dünya başlar. Quarnero, Venedik hoppalığıyla ve Fiume'de nihayet Adriyatik'e dökülen *Mitteleuropa* ciddiyetinin karşılaştığı yerdir, kıyılarda toplanmış beyaz evlerin aşinalığıdır; daha ötede daha geniş alanlar, ıssız kayalıklar, daha engin kıyılar veya daha gür bir bitki örtüsü başlar. Doğu ve Güney daha bereketlidir, İstria'nın taşlarında ve ışığında ve Quarnero'nun adalarında hâlâ bulunan, kuzeyin o isteksiz sertliğinin etkisi altında kalmamış.

Ossero kanalı bile farklı peyzajlar arasında çok küçük bir eşiktir. Cherso daha çoraktır, boranın etkisinin ve Carso bölgesine özgü yarıkların izlerini taşır. Çiçekleri adaçayı ile katırtırnağıdır, binaları da kıyıdaki küçük, açık renkli balıkçı evleri veya şehirdeki ince uzun ve ağırbaşlı Venedik konaklarıdır. Lussino'da ise sabır otları ve palmiyeler, mor begonvil-

ler, bembeyaz yukkalar, portakal ve limon ağaçları, ocak ayında bile çiçek açan badem ağaçları, Habsburg Arşidükü Carlo Stefano'nunki gibi Avusturya-Macaristan döneminden kalma köşkler ve parklar, –bu adalar hakkında düzensiz bir rehber yazan Giacomo Scotti'den öğrendiğimiz üzere– bir zamanlar Venüs'ün en çok sevdiği kışlık ikameti olan Riviera'nın yumuşaklığı vardır. 19. yüzyılın sonundaysa Viyanalı veya Budapeşteli aristokratların ve yüksek burjuvazinin gözde tatil yeriydi.

Aşk tanrıçası, doğduğu ve Uranüs'ün oğlu Kronos tarafından orakla hadım edilince döllediği deniz olmadan düşünülemez. Fazlasıyla gevşek bir etimolojiye teslim olarak Gökyüzü'nü, Sonsuzluğu sakat bırakanın Zaman, yani Chronos olduğunu ve Gökyüzü'nün bir parçasını, aşkla beraber sonsuzluğun yankısı olup zamana meydan okuyan denize düşürdüğüne inanmak güzel olurdu. Ama bu etimoloji sahte, çünkü babası Uranüs'ü tahttan indiren Kronos'un Chronos ile bir ilgisi yok, ama insan ara sıra bir kabuğu kulağına götürüp o boşluğun mırıltısının denizden geldiğini düşünmekten hoşlanır. Boşluk da değil aslında; insan başını kaldırıp ileriye baktığında sonu olmayan, esrarengiz deniz hemen orada. Marisa sudan çıkıyor – ilk defa, yüzüncü defa; her yaz eşsizdir ve tekrarlanamaz, yazlar bir tespihin taneleri gibi ardı ardına sıralanır, zaman onları kumsaldaki taşlar gibi pürüzsüz hale getirir ve her birinin arasında sonsuzluk oluşur.

Cherso'da zenginler –Petrisler, Patriziler– tarla sahibiydiler; ünlü Deniz Okulları'nın Premuda, Cladulich ve Ragusin gibi bütün okyanuslar konusunda uzman olan uzun yol kaptanlarını yetiştiren Lussino'da armatörler, yani dünyanın en uzak limanlarında tanınan yük gemilerinin ve yelkenlilerin sahipleri Cosulichler ve Martinolichler efendilik taslıyordu. Cherso eski bir Roma kolonisi ve bir San Marco şehri olup, kadim ve şanlı bir tarihe sahiptir; ileride onu aşacak Lussino çok daha sonra ortaya çıktı ve Venedik ile Hırvat izlerinin yanı sıra, Cherso'da çok daha az hissedilen iki başlı Avusturya-Macaristan kartalının da izlerini taşır.

Bu iki ada yüzyıllar boyunca, Venedik'ten Avusturya'ya, İtalya'dan Tito'nun Yugoslavya'sına uzanan çeşitli hâkimiyetler altında kendilerine özgü, çoğul kimliklerini ve İstria'yla olan

bağlantılarını korudular. Tudjman'ın rejimi, Adriyatik'in, Hırvat hükümetinin otoriter ve baskıcı merkeziyetçiliğine direnç gösteren demokratik bağımsızlık arzusunu zayıflatmak için, bu kimlikleri ve bu bağlantıları koparmaya ve adalarla, anakaranın onlara tarihi ve kültürel açıdan yabancı olan çeşitli eyaletleri arasında idari bağlar kurmaya çalışır. Zamanında siyah gömleklileri uğraştıran bir Hırvat olan İvo, "İtalyan faşistleri de başımızı ezmeyi başaramadılar, şimdi bunlar da başaramayacaklar," derken bir yandan bu denizlerin tek kumlu adası, belki de binlerce yıl boyunca Po Irmağı'nın veya efsanevi denizaltı nehirlerinin getirdiği balçıkla oluşan Susak veya Sansego karşısındaki körfezde bulunan meyhanesinde misafirinin bardağını doldurur.

İvo kendi bardağını bitiriyor ve müşterisininkini yeniden dolduruyor. Arada bir tekrarladığı o hareket, ona düşen tek iş; diğer işler –yemek pişirmek, bulaşıkları yıkamak, odaları temizlemek, keçileri sağmak, tavuklara bakmak, Lussino'da alışveriş yapmak, ağları onarmak– karısına bırakılmış. Peki, Tudjman hakkında ne düşünüyor? Yapılacak işleri huzurlu bir şekilde düşünüp tartan birinin havasıyla, "Ah, onu öldürebilirim," diye sakince cevap veriyor.

Cherso, Crepsa, Crexa, Chersinium, Kres, Cres – bunlar Latin, İlliryalı, Slav ve İtalyan isimleri. Beyaz kumsallarına ilk basan, sık Akdeniz makisinin çalılıklarının çizdiği ayağın hangi soydan geldiğini doğrulama saplantısı içinde safkan etnik kökenin nafile aranışı en eskilere kadar iner, etimolojilere ve yazılara tutunmaya çalışır; sanki böyle bir bilgi bu turkuvaz suların ve rüzgârların yaydığı bu rayihalara daha fazla gerçeklik katıp mülkiyeti için hak sağlayacak.

Köklere yolculuk hiçbir zaman bir varış ya da kalkış noktasına ulaşmaz, Köken belirlenemez. İtalyanlaşmış bir isim kazılınca Slav katmanına ulaşılır, Bussani, Bussanich olur, ama biraz daha kazımaya devam edilirse, daha da eski bir katmana, Adriyatik'in karşı kıyısından veya başka yerden gelmiş bir isme ulaşılır. İsimler bir kıyıdan diğerine, bir yazıdan diğerine sıçrar, topraklar çöker, hayatın suları karmaşık ve içinde kolaylıkla batılacak bir bataklık halini alır. Hırvatlaşmış Lošinj'in ardında Lussino, daha doğrusu Venedikli Lussin var, o da belki

luscinius'dan yani bülbülden, veya Hırvat dilindeki *luzina*'dan yani ağaçlık yerden, veya *loše*'den, yani çalılıklarla kaplı, engebeli toprağın acımasızlığına ilişkin olarak kötüden, daha başkalarına göre de *loza*, yani bağdan geliyor olabilir.

Kolkhisliler, Yunanlılar, Romalılar, İstrialılar ve yine İlliryalılar, Gotlar, Frenkler, Bizanslılar, Slavlar, Venedikliler, Sarazenler, Hırvatlar; Lepanto (İnebahtı) onuruna Nerezine'nin adı verilen hapishane, Tatarlardan kaçarken sığındığı Beli'ye adını veren Macar Kralı Bela, Serenissima'nm göndere bayrak çekme törenine karşı meydana inen Cherso halkı. Fransızlar, Avusturyalılar, İtalyanlar, Almanlar ve Yugoslavlar – insanlar ve halklar, onları öğüten tarih için buğday gibiler, o anda acı veriyor ve yerde kan lekeleri kalıyor, sonra o lekeler kuruyor ve ortaya lezzetli bir ekmek çıkıyor. Arada bir gelen dalga her şeyi yıkan bir fırtına halini alıyor ve yıllıklar yağmalamalara göre sıralanıyor. Ossero, Sarazenler, Normanlar, Uskoklar ve Cenevizliler tarafından tahrip edildi. Bir gök gürültüsü, diğerinin gürültüsünü gizliyor ve deniz kanların aktığı kıyıları yıkıyor, ama gölgede duran birileri her şeyin notunu alıyor ve zamanı geldiğinde hesabı sunuyor.

Bütün isimleri İtalyanca veya Hırvatça olarak söyleyen ve bu şekilde o dünyanın etnik homojenliğini dolaylı olarak onaylarken o dünyaya ait olan başkalarının varlığını inkâr eden uzlaşmaz milliyetçiden, İtalya'dan gelen ve asla "London" veya "Beograd" demeyecek ama cahillikten veya rövanşist olarak görülmek korkusundan Fiume yerine Rijeka diyen tecrübesiz gazeteciye kadar herkesin bu denizlerin haritalarında yer adlarıyla ilgili kendi şahsi araştırmaları oluyor. Bu mozaik şimdiden farklılıkla dolu ve herkes o dünya içindeki deneyimine göre bunun bir parçasını oluşturuyor. Belirli bir yerin bir uygarlıkla mı yoksa başkasıyla mı karşılaşma noktası teşkil etmiş olmasına göre Osor yerine Ossero veya San Michele yerine Miholaščica diyor. "Peki ama ben neden İtalyanca konuşuyorum?" diye soruyor, kendisinden çıkan bütün o kelimelerin nereden geldiğinin farkında olmayan ve nesnelerle bir olduklarını düşünen Chersolu bir hanım, zira Trieste'den konferans vermeye gelen ve İtalyan cemaati tarafından onun evinde ağırlanan kişinin ona bir açıklamada bulunabileceğine inanıyor.

Farklı yazılardaki ve telaffuzlardaki isimlerin karışımı, kaderlerin labirenti gibi. Miholaščica'da, Sintich adlı birisi, kilisede İtalyanca dua edilmesini istemeyen milliyetçi Hırvat rahibe karşı çıkıyor ve *mira il tu popolo* (halkına bak) adlı duayı okumaya başlıyor, sonra da yakınlarda bulunan bir meyhanedeki bir misafire o duanın bazı kelimelerinin anlamını soruyor. Cherso'nun yüksek tepelerinde bulunan ve devamlı olarak rüzgâr alan Lubenizze'de –eskiden kalma bazı kâğıtları karıştıran Livio İsaak Sirovich'ın anlattığına göre– faşizm döneminde soyadların İtalyanlaştırılması dayatıldığında, belediye başkanı, çok da saf olmayan bir İtalyanca ile, "Re"ye dönüşen Kral'ların ve "Odoroso"ya (Kokulu) dönüşen Smerdel'lerin tersine, Dlacich adında birisinin isim değiştirmeyi kesinlikle kabul etmediğini valiliğe haber vermiş: "Bana sinirli bir şekilde kendisinin *daima* Dlacich olacağını, sizin de ne isterseniz yapabileceğinizi söyledi."

Dolayısıyla Sam Michele değil de Miholaščica. Her nokta dünyanın merkezi olabilir. Miholaščica'da neredeyse hiçbir şey yok; belki de bundan dolayı, birileri burayı büyük boşluklardan ve açıklıklardan, rüzgârdan ve ışıktan, akşamları med cezir gibi yavaş yavaş yükselirken adaların siluetlerini karanlıkların altında bırakan mor ufuklardan oluşan bu dünyanın merkezi gibi hissedebilir. Ama asıl dünya iki adım ötede, rıhtımına beyaz yatların çapa attığı büyüleyici Martinščica'da; kasabaya her yıl güzel mevsim başladığında Makedonya'dan Arnavutlar geliyor ve yanlarında çok sevdikleri dondurmalarını yapmak için ne gerekliyse getiriyorlar, karılarını da devamlı olarak odalarında kapalı tutuyorlar veya sadece şafakta, etrafta henüz kimse yokken gezmeye götürüyorlar.

Miholaščica'da evler ve insanlar ufuk hattını yumuşatır; kendilerini kibirli bir şekilde ufkun ortasına yerleştirmez veya tamamını kaplamazlar, kenara çekilir, bulutlardan ve mevsimlerden, rıhtıma bağlı bir sandalla denizin ortasında hareketsiz duran bir başka sandaldan, bir yelkenin yansımasındaki renklerin giderek solmasından oluşan o büyük sahnede yan figürler oluştururlar. Tarih su tarafından aşındırılır ve pürüzsüz hale getirilir, yazlar kumsala dalga dalga gelir, beyaz, pürüzsüz taş-

lar gibi yılların arasında üst üste gelip birbirlerine karışır. Bir kayaya oturan Tania ona devamlı olarak topunu geri getiren dip akıntısıyla oynuyor; artık neredeyse genç bir kız haline gelmiş, kahverenkli, aksi bir karaca sanki. "Artık yaşlıyız," diye homurdanıyor, babasının altı ağabeyinin en yaşlısı olan ve yaş itibarıyla büyükbabası olabilecek olan amcası; sabahın erken saatinde *slivowitz*'ini içiyor ve Carlovaz'dan yeni gelen ve o da bir yandan *slivowitz*'ini içerken bir yandan Tito'nun bir konuşması hakkında mutlu mesut yorumlar yapan Bay Babić'e artık aldırış etmiyor. Francesco ile Paolo kumsaldalar; çocuklukları bu dünya ile aşinalığımızı teşkil ediyor.

Yazları misafirlerle, tanıdıklarla ve arkadaşlarla dolan birkaç ev, bir meyhane, sırasıyla ya komşular ya da meyhaneci tarafından açık tutulan ve kasabanın hamisi Aziz Michele'nin mızrağıyla bir ejderhayı delip geçtiği bir tabloyu içeren küçük bir kilise... Başmeleğin kılıcı ejderhanın ağzına giriyor, gökyüzünün nihai zaferi kesin görünüyor, ama o ağızdan alevler çıkmaya devam ediyor ve o dişlerin arasında düşmek kolay gibi duruyor. Denizde de vahşi ağızlar daha küçük balıkları parçalıyor, her şey birilerinin veya bir şeylerin ağzının içindedir, ama ejderha uçuruma yuvarlanırken cennetten bir parçayı da yanında götürmüş; bu körfez ve bu sular, bozulmadan sessiz felaketlerin üzerini örtüyor.

Kasabanın tamamında iki veya üç soyadı var; ya Kučić ya da Saganić; bir komşu kadın büyükannesinin on sekiz çocuk doğurup yetiştirdiğini, geceleri onları yatırdıktan sonra dokuma tezgâhında çalıştığını söylüyor. Yirmi otuz sene içinde Miholaščica'nın toplam nüfusu, çocuklarından ve torunlarının sayısından çok daha aza iniyor. Yıllar med cezir gibi gelip geçiyor ve yıllardır yazları bizimle Miholaščica'ya gelmeyen Francesco ile Paolo yeniden gelmeye ve kıyıdaki o taşlarla hayatlarını kurmaya başlıyorlar. Dalga geri akıyor, Tania'nın topu *slivowitz* ve amcası sayesinde kurtuluyor, ama Tania'nın kızı Barbara o topla değil de denizden kurtarıp elinde tuttuğu bir çekirgeyle ilgileniyor. Çekirgenin bir kanadı kırık, ama Barbara onunla gurur duyuyor, o benim, beni tanıyor diyor, evi olmayan ve kalamar avına çıktığı veya birkaç turisti gezdirdiği kayığıyla her gece ayrı bir koyda uyuyan Gussar'a. Derken ani-

den çıkan rüzgârla elinden uçup giden çekirge suların içinde kayboluyor ve küçük kız ağlamaya başlıyor, çekirgenin ona ait olduğunu, başka çekirge değil, o çekirgeyi istediğini söylüyor.

Benim çekirgem, benim dalgam, saçaklı doruğu ve beyaz köpüğüyle, onu yuvarlayan eğimiyle ve enerjisiyle o dalga – asla kırılmaması gereken bir dalga vardır ve sonsuzluktan beri, yaz kadar engin ve paylaşılan hayatın tamamını kucaklayan, hatırlanamayacak kadar eski bir zamandan beri bu sularda yansıyormuş gibi duran ve kaybolmaması gereken bir yüz vardır. Bayan Babić'in kızları denize doğru koşuyor, güzel *djevojke*ler[46] gülüyor ve beyaz dişlerini gösteriyorlar, bembeyaz martıların ve köpüklerin arasında suya dalıyorlar, dalgalar kırılıyor, küçük kızın ağlayışı akıntının sesine karışıyor ve Tania'nın kızına seslenen, öğle yemeği saatinin geldiğini söyleyen sesi duyuluyor.

Hayır, hesap tutmuyor, ışığı hep aynı olan bütün o yazları karıştırmak kolay; o kızlar torunları olmalı, çünkü Tania'nın kız kardeşi Nadia on altı yaşına bastığında ve biraz sarhoş babası kızına kur yapan genci değil de hiçbir ilgisi olmayan başka bir genci tokatladığında, meyvelerini yerken çocukların yüzlerini ve kollarını kan kırmızısı bir renge boyadığı dut ağacının arkasındaki o ev henüz yoktu. Kızı şimdi o evi arkadaşlarıyla ve Krajina'daki savaştan dönen erkek arkadaşı ile verdiği partiler için kullanıyor. Yıllardan beri Barbara'nın kocası olan Jure, anne, kız veya torun olması önemli değil, önemli olan şöyle olmasıdır, diyor ve bir yandan elleriyle kocaman göğüsler ve incecik bir bel çiziyor, yoksa püff diyor, elinin tersiyle çenesini ovalayarak; bu arada o akşam kuzu çevirmesi olacağını duyunca gelen Tonko poponun da unutulmaması gerektiğini söylüyor.

Mayıs ayında kocası ve çocuklarıyla beraber Zagrep'ten gelip bütün yazı geçirdikleri evi açan Bayan Gliha'nın annesi Maria birkaç ay öncesine kadar, iki adım ötede küçük bir köy olan St. İvan'dan hiç ayrılmamış, ama şimdi, oğullarından birini görmeye gittiği New York'tan yeni gelmiş. New York'u beğenmiş mi? Evet, diyor, biraz küçümser bir şekilde, kulağı iyi duymadığı için soruyu tekrar ettirdikten sonra, evet, güzeldi, ama biraz

46 (Hırvatça) Kızlar. (ç.n.)

antikaydı, bütün o at arabaları ve o kadar az telefon. Birisinin bir yere telefon etmesi gerekse kim bilir nereye gitmesi gerekir, halbuki burada, St. İvan'da telefon iki adım ötedeki dükkânda. Ama yine de güzel bir şehir, biraz eski olsa da diye tekrar ediyor, müşfik bir ifadeyle. Sonra da susuyor ve kimseye ilgi göstermiyor, gözlerini akşamın karanlığında bir yerlere dikiyor.

St. İvan'da bulunan mezarlık Miholaščica ve Martinščica'dan kişileri de kabul ediyor. Mezar taşlarının arasında yirmi dokuz yaşındayken ölmüş Velemir Dugina, yani "Prof. Violine"ninki var. Fotoğrafta yakışıklı, nazik bir yüz görülüyor. Velemir buraları çok severdi, ne zaman mümkünse gelirdi. Güzel şarkılar bestelerdi; bu şarkılardan biri Miholaščica'nm yeşil sularını konu alır. Bir süredir oradan ayrılmış, uzak bir kıtada yaşayan annesini görmeye gittiği yolculuktan döndüğünde büyük bir şehrin bir otelinde kendini öldürmüş ve yaşadığı şehir olan Trieste'de değil de St. İvan'da gömülmek istediğini yazmış. Yaşlı Bayan Maria'ya onu tanıyıp tanımadığı sorulduğunda kayıtsızlıkla evet diyor.

Olması gerektiği üzere, akşam karanlığı iniyor, o yaz mevsimlerinin ateşinde ve daha derin izler taşıyan çehrelerde birbirinden farklı ama aynı bir sürü akşam birbirine karışıyor. Kuzu ateşte kızarıyor; bir yandan kuzuyu çeviren ve üzerine yağ döken Bay Babić bir yandan da Hırvat hükümetinin Bosna Savaşı'ndaki politikasını övüyor ve meyhanenin sahibi Toni, köpeği Max'ın dokunması yasak olan tavuklara bakışına benzer bir bakış atıyor ama bir şey demiyor. "Biz Fiumeli kadınlar, siyasetten pek anlamayız," diyor, konuyu değiştirmeye çalışan Bayan Gliha. Şarap keskin ve koyu renkli, kuzu da yumuşak ve gevrek. Bayan Gliha, "Zavallı annem," diyor, "nedense kuzuyu biberiyesiz severdi, ama nasıl olur anne, derdim hep, ama bir türlü vazgeçmedi." Jure ile Tonko şarkı söylüyorlar, "*tamo daleko, daleko kraj mora*,"[47], sonra susuyorlar. Yolun karşı tarafındaki sebze bahçesinden Teodoro geliyor, başında bir miğfer ve onun üzerinde kolonyal şapkası, elinde bir sopa ve omzunda orak var. Bazen aylar boyunca kimseyi tanımıyor ve kilisenin duvarına işiyor, ama Jure bunu saygısızlıktan yapmadığını, sadece ne yaptığını bilmediğini söylüyor. "Eğlence bitti," diye ba-

47 (Hırvatça) Uzaklarda, denize yakın. (ç.n.)

ğırıyor Teodoro, gölgeden çıkıp gelirken, bu arada ateş orağında yansıyor. Gerçek şu ki Miholaščica'da her şey var, gerçekleri söyleyen köyün delisi bile var.

Canidoleli Paolo'nun da diğerlerinin arasında sivrildiği gün oldu ve onun anısı bu adaların insanları arasında muhafaza ediliyor. Canidole –veya Hırvatçadaki adıyla Vele Srakane– Lussino'nun birkaç kilometre batısında, sazlarla kaplı ve giderek daha ıssız hale gelmiş bir ada. Yirmi otuz yıl öncesine kadar yüz elli kişi yaşarmış ama bu rakam şimdi on ikiye düşmüş ve hemen hepsi yaşlı insanlar; anakaraya veya Amerika'ya göç etmiş birkaç göçmen akrabalarını görmek için yazları –veya en azından Yugoslav savaşı kendini gösterip Qaurnero'yu da tehdit etmediği zaman– birkaç haftalığına geliyor veya bazı turistler tekneleriyle birkaç saatliğine uğruyorlar.

Canidole civarındaki diğer adalar ya ıssızlar ya da yerleşim yerleri içeriyorlar, denizin, dip akıntılarının veya med cezirlerin hatırlanamayacak kadar eski hayatını veya tatil mevsimini, mayıstan eylüle kadar açık olan otellerin ve kafelerin mevsimini sürüyorlar. Diğer adalarda ya hiç kimse oturmuyor ya da birkaç aylığına veya bütün yıl, herkes gibi, dünyanın birbirine bağlı olaylarının ve monotonluğunun arasına sokulmuş insanlar oturuyor. Canidole bunların dışında kalmış, eski haline göre değişmemiş, ama giderek sönen hayatını yaşıyor. Adada otel de, bar da, turistler de yok; 20-30 sene önce inşa edilmiş okul bir harabe halinde ve sınıfların duvarlarında, eskiden burada öğrenci olanların İtalyanca ve Hırvatça olarak yazdığı, küfürlü cümleler veya ilanı aşklar okunuyor. Canidole'de çok miktarda kamış, birkaç incir ağacı, birkaç koyun ve çok az sayıdaki sakinine yetecek kadar üzüm bağı var; kışın, Qaurnero'da bora şiddetli estiği zaman o sakinlerle ana ada olan Lussino arasındaki bağlantılar iki üç haftalığına kopuyor ve güzel havaların gelişi ve taze ekmek beklenmeye başlanıyor.

Canidole halkını Lussino'dan ayıran kısa mesafe, Lussino'yu Münih'ten veya New York'tan ayıran yüzlerce veya binlerce kilometreden çok daha büyüktür, çünkü zamansal uzaklığı ima eder ve bu uzaklık sakinlerinin tamamıyla ortadan kalkmasıyla kısa süre içinde silinecek. Komşu ada Canidole Piccola (Male

Srakane) ıssız hale gelmiş bile. Ölüm, Canidole'yi bütün diğer adalara benzetecek; dünyanın ve yaz mevsiminin organizasyonuna sokulmuş, turistlerin birkaç saatliğine uğrayacağı, denizin tarif edilemez renginden dolayı harika bir yer.

Yugoslavya zamanında, bir temmuz ayında konuşkan ve tumturaklı bir kayıkçı, Miholaščica'nın karşısında bulunan ve görünmez yabani tavşanlarından dolayı Levrera adı verilen adaya geçerken, Paolo'nun hikâyesini anlatmıştı. 1950'li yılların başlarında, daha önce İtalya'ya ait olan o adaların yeni sahibi Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Paolo'yu askerlik görevine çağırmış. Paolo, adasının bayrak değiştirmesine neden olan *Duce*'nin ve iktidarın kuşkulu şanı için –dul annesinin tek desteği olmasına rağmen– İkinci Dünya Savaşı'nda cephede geçirmek zorunda kaldığı dört yılı zaten bir suistimal sayıyormuş. Yugoslav askeri yetkililerine teslim olmamış, yaşlı annesine yardımcı olmak için evinde kalmış. Polis onu almaya geldiğinde onu bulamamış, çünkü Paolo saklanmış; o zaman bir ordu birliği adaya çıkmış ve 1,2 kilometrekare büyüklüğündeki adaya dağılarak onu boşuna aramış. Bu arada denizin içinde, kayaların arasında saklanmış olan ve –aralık ayında– sadece gözlerini suyun dışında tutan Paolo, bu verimsiz aramaları izlemiş.

Kasaba, avın avcılara karşı hissettiği içgüdüsel düşmanlıkla bu aramaları sessizce izlemiş; sorguya çekilen ilkokul öğretmeni, ilkokul öğretmeni olduğuna göre aynı zamanda polislik yapamayacağını söylemiş; bu cevap adalarda hâlâ filolojik bir titizlikle tekrar edilir. Birlik komutanı karargâha dönüp Paolo'nun Canidole'de olmadığını rapor etmiş, ama Paolo kendisinin adada olduğuna dair haber göndermiş. Daha sonra –ama burada hikâye biraz karmaşık bir hal alıyor– Yugoslav askeri yetkilileri anlayışlı bir teğmenin araya girmesi sayesinde iyi niyetli bir zekâ örneği göstererek hasmıyla onurlu bir uzlaşmaya varmış ve Paolo kısa bir askere alınma süresini kabul etmiş.

Paolo hem polisi hem de Almanları zorda bırakan bir orduyu kandırmayı başarmıştı. Hikâyesini dinleyince, birkaç gün sonra Canidole'ye gitmeye hazır ilk kayıkla gidip onu bulmayı istemek doğal bir şeydi. Adada hayatın her zamanki sesleri,

yani çocuk sesleri ve çalışma hayatının gürültüleri yoktu. Duvarları un ufak olmaya başlamış ve pencereleri duvarla örülmüş evler birer mezarı andırıyordu. Bir sandalyede, elinde bir çiçekle yaşlı bir adam hareketsiz oturuyordu; kırışmış yüzünde gözleri iki yatık çizik gibiydi, sanki güneşin karşısında gözlerini sıkmaktan o hale gelmişlerdi. Bir duvarın gölgesinde, yerde oturan, cinsiyeti belirsiz bir özürlü denize, birkaç kayığın gelişine ve gidişine bakıyor, selam verenlere bir inlemeyle cevap verip şekilsiz kollarını sallıyordu; akan salyasının altında yüzünü buruşturuyor gibiydi ama aslında nazikçe ve huzurla gülümsüyordu. Adanın taşları kadar temkinli ve efsanevi o adamlar, mayoları içinde ve hem ayrıcalıklı hem de anlamsız hayatlarından dolayı mahcup olan sıradan ziyaretçilerin yanında üstün duruyorlardı.

Hiçbirimizin üzerinde üniforma yoktu, dolayısıyla o az sayıdaki evin ve az sayıdaki insanın arasında Paolo'yu bulmak zor olmadı. Yaşlıydı, yaşından çok daha yaşlı görünüyordu, bakımsız bir sakalı vardı ve bedeni devamlı bir titremeyle sarsılıyordu. Gözlüklerinin ardında tek gözü vardı ve Paolo devamlı ve kararsız bir hareketle olmayan gözünün oradaki bir çapağı temizliyordu. Kibar, memnun ve kayıtsızdı. Hikâyesini, kayıkçının kullandığı kelimelerin birebir aynısıyla –öğretmenin o ünlü beyanatı dahil– tekrarladı; sanki hikâyeyi kayıkçıdan öğrenip ezberlemişti.

O uzaklık halesi içinde ve o bozulmaz deniz karşısında insan kendini hâlâ bir tanrı sanabilir, ölümsüz olduğuna inanabilir. Bu arada o titremeyle sarsılmaya devam eden Canidole kahramanı, cam gözünü kamışların arasında nasıl kaybettiğini ve diğer gözünün de giderek daha az gördüğünü anlatıyordu. Diyabet olup olmadığı sorulduğunda, Paolo bu zekice teşhis karşısında memnun, teşvik edici bir ses tonuyla, "Evet, işte, aferin, aferin, diyabet tabii, doğru, aferin," diye cevap verdi. Sonra da sarnıca zarar veren köklerinden dolayı kesmek zorunda kalacağı incir ağacından söz etmeye koyuldu.

Canidole kahramanı kayıtsız bir şekilde ölümü, ama ondan da önce muhtemel bir körlüğü bekliyordu, çünkü o adada ona gerekli insülin iğnelerini yapabilecek hiç kimse yoktu. Anonim bir ötenazi, yavaş ama kesin bir şekilde, artık bir işe yaramayan

o eski kahramanın icabına bakıyordu. Eskiden bir orduya meydan okumuş ama artık kendi başına tıraş olamayan o yaşlı adama bakınca insanın Tanrı olduğunu unutmasının ne kadar kaçınılmaz olduğu anlaşılıyordu.

Ama kendini kayıtsızca ölüme bırakışında bile bir asalet, huzur vardı. Biraz uzakta duran ve bir sürahi dolusu serin suyu neredeyse korkarak sunan karısının kaygılı yüzünde ise sadece hayatın boyunduruğuna ve darbelerine karşı kadim bir boyun eğme, yarım kalmış bir nezaket, hiçbir zaman parlamamış birinin, hiçbir şey sahibi olmayanın yorgun kabullenilmişliği var. O çehre, o denizle mükemmel gökyüzünün uyumunu yalanlıyordu.

Kadın çocukken ölmüş bir oğuldan söz etti; sonra gururla, Amerika'da erkek ve kız kardeşlerinin olduğunu, ara sıra ona dolar gönderdiklerini söyledi. Var olduğu için özür diler bir havası vardı, ama şefkat ve saygı dolu bir nezaketle onunla konuşan ve bu yüzden kıyamet günü geldiğinde birçok özrü affedilecek ziyaretçilerden birini dinlerken biraz cesaret kazanıyordu. Çökmüş ve kırılgan erkeğinin, aşınmış bir ağaç gövdesi kadar sakin ve huzurlu bir şekilde yok olmasına rağmen hâlâ görkemli duran kahramanının yanındayken rengi soluyordu. Ama belki de asıl, gizli taç, o isimsiz ve tarihsiz kadının başının üzerindeydi, çünkü onun taşıdığı yük, o ordunun yürüttüğü avdan daha büyüktü ve çehresinin muhafaza etmeyi başardığı o merhamet Canidole kahramanı Paolo'nunkinden de büyük bir yücelikti.

Cherso ile Lussino ve takımadaları aynı zamanda Absyrtides adını taşır; bu adı aldıkları Medea'nın erkek kardeşi, cadı tarafından İason'un aşkı uğruna bu sularda ölümcül bir tuzağa çekilmişti ve parçalanıp denize atılan vücudundan bu adalar doğmuştu. Kolkhis'ten çaldıkları Altın Post'la beraber kaçmakta olan Argonotlar, Tuna'da, Sava'da ve başka nehirlerde yol almışlar, bir nehirden diğerine geçerken gemilerini sırtlarına alıp taşımışlar ve bu şekilde Adriyatik Denizi'ne, Quarnero Körfezi'ne ulaşmışlardı. Onları takip eden ve burada bekleyen Kolkhis donanmasının başında olan Apsyrtos, Ossero veya Apsirtos veya Apsaros'ta tuzağa düşürülüp öldürülmüştü.

Deniz bir tuzak ve ölüm mekânıdır ve İason'un bir kadının kandırmacasıyla işlediği cinayet ve yardımıyla kurtuluşu da yine denizde olur; büyük hırsız ve baştan çıkarıcı İason, sessiz kalan, kararsız bir kahramandır, yok gibidir ve diğer Argonotlar kadar cesur olmadığı, özellikle mızraklı Meleagros'tan ve yaylı Phalerus'tan daha az başarılı olduğu bilinir, ama kahramanlığı, efsaneyi sahnelemekte, kendi reklamını yapmakta, baştan çıkarmakta, şefkatli ve şehvetli kadınların kolları arasına apaçık bir kötü niyetle düşmekte başarılıdır, o kadınlar onun bütün sorunlarını hallederek kendilerini onun için feda ederler, İason da, bütün bu işlerin nasıl olduğunu anlamayan ama hayatın ve kalbin çelişkilerine teslim olan ve pişmanlık hisseden iyi aile çocuğu havasıyla onları terk eder.

Kendine göre ışıkları ve renkli filtreleri olan mitlerin kurbanlara ihtiyacı vardır ve bundan dolayı İason hemen kararını verir, kadınlar kurban olacaktır; o, kadınları iliklerine kadar kullanmasını bilir, bu kıyılarda bile sonuna kadar istismar edilmeyecek, Medea'nınki gibi kadın rolleri yoktur. Geleneksel anlatıya göre *Argo* gemisi Medea'nmki gibi farklı farklı denizlere gider, Akdeniz'den Kuzey Denizi'ne veya Beyaz Deniz'e, batıda, Altın Post'un akşamın parıltısını oluşturduğu okyanusun o büyük sularına... Ama en inandırıcı olanlar, gemiyi Quarnero Körfezi'ne, denizin dayanılmaz yabancılığının aynı zamanda mutlak yakınlık anlamına geldiği, tüm eve dönüşlerin arka fonu olan bu adalara ulaştıran mit yazarlarıdır.

Robert Graves, Kirke'nin adasını da buraya yerleştirir: "Bugünkü adı Lussino'dur," der. Defne ağacının gölgesi, tanrıların mağarasının önündeki mor denizi karartır, çalılıkların arasında köpeklerle domuzlar toprağı eşeler, ağustosböceklerinin ötüşü, ışık filamentlerinin ışıldadığı çam ağaçlarının iğnelerinin arasındaki havayı titretir, tanrıça ölümsüz ağını örmeye devam eder. Graves, erkekleri binilecek ya da emir verilecek hayvanlara dönüştüren Kirke'nin gücüne boyun eğmekten zevk alırdı; Eea adasını Lussino ile özdeşleştirmiş olması, Pseudo Skylax'ın MÖ 4. yüzyıla ait *Periplus* eserinde Lussino'nun kadınların erkekleri istedikleri gibi yönettikleri, kölelerle çiftleştikleri ve onlarla çiftleşenleri köle haline getirdikleri bir ada olduğunu söylemiş olmasından kaynaklanıyor olabilir. Eros'un acı tatlı esare-

ti, Kirke'nin yatağının sevgililerine iade ettiği hayvansal özgürlük; denize inip tanrıçanın yatağına tırmanmak demektir.

Tuna Nehri'nin Adriyatik Denizi'ne dökülmesini sağlayan efsane, nehrin boydan boya geçtiği kıtanın barındırdığı korkuları, takıntıları, kısıtlamaları, savunma saplantılarını o büyük denizin yaşanılan ana değer verme ve kendini bırakma yeteneğinde, kendi kendine yeten, ulaşılacak hedeflere doğru koşarken, bir şeyleri yapmak, yani yapmış ve tamamlamış olmak endişesi içinde kendi kendini tüketmeyen, anın hedefsiz, endişesiz mutluluğu, sonsuzluğu ve kendine yeterliği şimdiki zamanda akıtıp yok etme arzusunun ifadesidir. Deniz damarlarda akar, hayatının en başında bir balık gibi nefes almayı ve yürümeden önce yüzmeyi öğrenen bireyin ve türün ilk suyudur. Kıyı uygarlıklarının genelde daha merhametli ve sevecen olmasını, yabancı ve farklı olana daha açık olmasını ve bu adaların halkının gözlerinde sıklıkla görülen o samimi aydınlığın çehrelerinde iz bırakmasını sağlayan bu kendine güven ve yaşama gücü olabilir.

Kuzu çevirmenin etrafına toplanınca, teknesiyle birkaç turisti Arbe'ye götürüp dönen Miro, uzun bir süredir, bazı küçük değişikliklerle de olsa, her yıl yeniden ortaya çıkan bir hikâye anlatıyor: İkinci Dünya Savaşı sırasında, Arbe'de, Kampor Körfezi yakınlarında, Alman subaylarının denetimi altında, General Roatta kumandasındaki İtalyanlar tarafından oluşturulan, birçok Slav'ın ve Yahudi'nin ve çocuğun öldüğü toplama kampının işkencecilerinden birinin tatile çıkan birisi kılığında buraya sözde geri dönüşünün hikâyesi.

Her yaz Arbe'de birileri, turistlerin arasında –genellikle Alman turistlerin arasında– o dönemin işkencecilerinden birini tanıdığını sanır, başkaları ona hak verir veya ona karşı çıkar ve bir süre sonra bütün o dedikodular ve casusluklar bir hiç olup kaybolup gider. Zaman, "makyaj" konusunda uzmandır, yüz hatlarını ve ifadeleri düzeltir, rötuş yapar ve bu kadar sene sonra yerde yatan ve tırnakları koparılan birisine yukarıdan bakan bir yüzü tanımak zor hale gelir. Katiller genelde oldukça sıradan bir fizyonomiye sahiptirler ve başka bir sürü insana benzerler.

Bu yıl dikkati çekenler, Miro'nun iki arkadaşının işlettiği ve Miro'nun adalarda gezdirdiği insanları genelde gönderdiği bir pansiyonda kalan iki Alman oldu. Biri donuk, genç bir kızdı, daima yalınayaktı, güneşte kolaylıkla yanabilecek pembe bir cilde sahipti. Diğeri altmış yaşını geçmiş bir adamdı, saçı çok kısa ve ense kesimi yüksekti, mavi gözleri, hemen daima yarı kapalı duran gözkapaklarının arasında incecik duruyordu. İkili ya kumsalda ya da ormanda vakit geçiriyordu; sıcak, acımasız bir yazdı, ağustosböcekleri camı çizer gibi havayı yırtıyordu. Adamın arada bir, toplama kampının olduğu yere yapılan Anma Mezarlığı'na yürüyüşe gittiği söyleniyordu; bacaklarını sık sık açmayı sevdiği kesindi.

Bir defasında adam marketten sigara almaya gitmiş ve kasada duran, kocasının o kampa götürüldüğünü görüp oradan canlı çıkmadığını bilen yaşlı Smilka, parasının üstünü verirken gözlerinin içine bakmış ve adam gözlerini kısmış. Pansiyonda kalan ve o anda markette bulunan Gorizialı Profesör Ebner, "Bir putun yüzünde iki yarık," diye yorumda bulunmuştu. Yaşlı Smilka ona bakınca tuhaf bir duyguya kapılmış; o durup adama bakarken, adam da kayıtsızca ona bakmış, yüzü biraz kırışmış sadece; sıçramaya hazır bir kedi diye düşünmüş kadın, ona hem tanıdık hem de tuhaf gelen bir şey olduğunu hissetmiş, ama o anda çevresindeki her şey tuhaf bir hal almış, rüzgârsız havada dimdik vuran güneş ışınlarının altında hareketsiz duran pembe ve kırmızı zakkumlar bile kocaman, devasa, etli ve müstehcen, tanımadığı çiçekler gibi duruyormuş. Kadın da sonra silkinmiş, böyle tuhaf işlerden ve garip fikirlerden hoşlanmazmış, adama parasının üstünü vermeyi tamamlamış, adam da sessiz bir şekilde sigarasını içerek çıkıp gitmiş.

Kızla beraberken adam pek konuşmuyormuş, kız gülüyormuş, adam da kızın çıplak ayaklarını okşuyor, yakınlarda kimse olup olmadığına aldırış etmeden ellerini kızın mayosunun içine sokuyormuş. Sık sık ayağa kalkıp kıza onunla odaya gelmesini işaret ediyormuş; pansiyonu işleten Bayan Mila da kocasına şakayla karışık bu olgun ama dinç misafirlerinden ders alması gerektiğini söylüyormuş. Ama Profesör Ebner'in, kumsalda sevişirlerken adamı izlediği ve kızı hiçbir zaman dudaklarından öpmediğini fark ettiği söyleniyordu.

İki yıl sonra, yeniden Canidole'deyiz, Paolo'yu görmek için… Bu arada onunla ilk karşılaşmanın hikâyesi *Corriere della Sera*'nın üçüncü sayfasına çıkmıştı. Paolo uzun süre Lussino'daki hastanede kaldıktan sonra birkaç gün önce evine dönmüştü; biraz daha yaşlanmıştı ve çok daha kötü durumdaydı, şans eseri yetişmiş bir arpa bitkisinden söz ediyordu, İncil'in o hikâyesinde olduğu gibi, kısmen kuşlar tarafından yenmiş, kısmen de taşların arasında ezilmişti. Bir ara gururla, "gazetelere çıktığını" söylemişti. Belli ki bazı turistler *Corriere*'deki küçük yazıyı görmüş, onu bulup gazete kupürünü ona göstermişlerdi. "Güzel bir hikâye, çok güzel," demişti Paolo memnuniyetle ve o ünlü hikâyesini yeniden anlatmıştı, ama bu sefer *Corriere*'de okuduğu kelimeleri, o sentaksın ritmini kullanmıştı. Yazıyı yazan onu dikkatle dinlemiş, dilbilimsel tiklerini, tuhaf zarflarını ve şüpheli fikirlerini kaydetmişti; "Güzel bir hikâye," diye tekrar etmişti Paolo, yazıyı överek. Yazar en sonunda kibrine yenilerek o hikâyeyi kendisinin yazdığını söylemişti. "Aferin, aferin," diye cevap vermişti Paolo ilgisizce ve hikâyesine devam etmişti. O haber onu etkilememişti; zaten o hikâyenin yazarı da, gazetede metninin sayfa düzenini yapanın adını öğrenseydi pek etkilenmezdi. O hikâye Paolo'ya aitti, çünkü dünyanın gerçekliğinde onu o yazmıştı, kendi hayatıyla yazmıştı ve onu kimin aktardığı pek de önemli değildi. Odysseus, Alcinous'un şöleninde ozanın kendisinin kahramanlıklarını yücelttiğini duyduğunda ağlar çünkü artık bu kahramanlıklar ona ait değildir. Paolo ise memnundu, çünkü Canidole'de eski bir *Corriere* bile önemli bir şeydi ve Paolo o buruşuk gazetenin hikâyesini, hayatını ondan çalmasından korkmuyordu.

1806 yılına kadar iki adanın merkezi olan ve neolitik çağın aletlerinin ve eneolitik çağın kenarları zencefre kırmızısı seramiklerinin belgelediği üzere, taş devrinden beri bir yerleşim merkezi olan Ossero, bir süredir neredeyse tamamen terk edilmiş durumda. Bugün nüfusu sadece yüz kişi kadar, ama geçmişte neredeyse bir metropoldü, Roma zamanında nüfusu 25.000 idi ve Ossero Kanalı, Bronz Çağı'nda kehribar ve kalay ticareti yolunda bir duraktı; bu sayede ticaret ve zenginlik vardı ve uzak ülkelerin insanları gelip mitteki Argonotlar haline geliyordu. Kehribar, Baltık bölgesinden Vistola, Oder ve Tuna ne-

hirleri boyunca iniyor, Aquileia civarında Adriyatik Denizi'ne ulaşıyor ve Ossero Kanalı yoluyla ateşli hastalıkları ve kulak ağrısını tedavi etmek, şans getirmek ve süslemek için Ege'ye ve Akdeniz'e yayılıyordu.

Dar sokakları beyaz ve pembe şelaleler gibi aydınlatan kocaman zakkumların arasında, dar bir alanda çeşitli eski ve görkemli şehirlerin katmanları sıkışıyor. Bir zamanlar Roma forumunun olduğu aydınlık meydana bakan üç nefli, beyaz taştan bir katedral var; içinde Tiziano'nun *Meryem Ana*'sı ve yanı başında şehrin hamisi Aziz Gaudenzio, Palma il Giovane'nin *Meryem'e Müjde*'si, Bernini'ye atfedilen bir sunak, kilise giysileri, minyatürlü kanunnameler, kutsanmış ekmek kapları, yüzyıllar boyunca dini geçit törenlerinde taşınan haçlardan oluşan bir hazine var. Katedralin yanında bulunan ve Ortaçağ'dan kalan Belediye Sarayı'nda Serenissima'nın Belediye Konseyi son defa 1 Haziran 1797'de toplanmış; burada şimdi mezar taşları, kitabeler, amforalar, sikkeler ve heykeller muhafaza ediliyor.

Sadece insanın denize bakmayı ve serin, kuru rüzgârı yüzünde hissetmeyi düşünebildiği bu kasabanın hafif güzelliğinde eski çağların yoğunlaşmış hali gizleniyor. Yirmiden fazla kilisenin izlerini taşıyan ve 15. yüzyıldan kalan piskoposluk sarayı, 6. yüzyılda bir dünya harikası sayılan ve harabelerinden Santa Maria degli Angeli Kilisesi'nin doğduğu yedi nefli Paleo-Hıristiyan kilisesi, bir tarikattan diğerinin eline geçen manastırların yıkıntısı, bir şatonun harabeleri ve bir duka sarayının izleri, bir Roma tiyatrosundan geriye kalanlar, iki anacaddenin kesiştiği yer, bir pagan tapınağından kalanların üzerine kurulmuş bir Paleo-Hıristiyan kilisenin harabeleri üzerine inşa edilmiş Romanesk bir kilisenin kalıntıları – harabeler sarmaşık gibi başka harabelerin üzerinde yetişiyor, zakkumlar da havai fişek gibi açılarak zamana saygı gösterisinde bulunuyor.

Her yerde sur katmanları; Megalitik, İllyrialı, Romalı, Venedikli ve Batı ile Doğu kapılarında birer San Marco aslanı. Surlar, tarihin ve hayatın özellikle savunmadan oluştuğunu ifade ediyor ve genelde bu savunma saplantısıyla tükendikleri için telef oluyorlar. Kaleler ve surlar ya yerle bir edilmek ya aşınmak, ama her halükârda yıkılmak üzere inşa ediliyorlar; bir tehdide karşı koruma olarak surların dikilmesi gerektiği zaman geç ka-

lmmış demektir; o tehdit zaten kontrol altına alınamayacak kadar güçlü hale gelmiştir.

O surlar Ossero'yu ne sıtmaya ve vebaya karşı, ne de Sarazenlere ve 1544, 1573, 1575 ile 1606'da onu mahveden Uskoklara karşı koruyabildi; o akınlarda kurbanların derileri yüzülüp elbise yapılır, kanlarına ekmek banılırmış –en azından Adriyatik kıyıları boyunca böyle denirdi– hatta kadınlarının rezil kelimelerle kışkırttığı saldırganlar Morlacca'nın altında Cristoforo Veniero'nun kellesini uçurmuş.

Küçük Ossero kasabası capcanlı, Ossero şehri ise ölü bir şehir – belki de tüm metropoller aslında birer nekropolistir, ticaret, gemiler, tapınaklar, meydanlar, saraylar, tüccarlar ve askerler, Kipling'in ormanda, yeraltında gömülü hazinenin yüz filini hatırlayan beyaz kobrası benzeri, ölümlülüğün simgesidir. Bütün büyük şehirlerin üzerinde ölüm yükselir, bulutların üzerinde Mahşerin Atlıları ilerler. Brecht'in konu ettiği büyük şehirler gibi, Ossero'nun da büyük geçmişinden geriye sadece o dar sokakları boydan boya geçen rüzgâr kaldı. Ama o rüzgâr denizden geliyor, zakkumlar kadar serin ve genç. Salgınlar, savaşlar, katliamlar – ölüm ve tarih geçtikten sonra artık acı vermez. Geriye, yazın o büyük kıvamlı maviliğinde, iki adanın arasında beyaz bir suyolu gibi asılı, havadar ve hafif Ossero kalıyor.

Marco, kendi savaşının hikâyesini, bütün gün yavaş yavaş yol aldıktan sonra, balığa çıkılan bir gecede anlattı; kuzeybatıdan esen hafif rüzgâra saygısından yelkenini biraz açmıştı, ama o esinti, iriyarı tekneyi ilerletmekten çok, insanın yüzüne biraz serinlik gelmesini sağlıyordu. Tekne Lussino'dan, koyu yeşil Vallescura koyundan çıkmıştı, belirli bir rota izlemeden, serbestçe gezinmiş, önce Ossero'ya sonra da Cherso'nun en uçtaki kayalıkları olan Punta Croce'ye yönelmiş, öğlene doğru, gözleri kör eden bir ışıkla, acımasız renklerle dolu –kıyı boyunca zümrüt yeşili bir çizgi, kum ve çakılla kaplı deniz tabanında turkuvaz çayırlar, çivit mavisi ve mor lekeler, sonra daha açıklarda derin mavinin uzaklığı, dalgaların köpüklü doruklarının gülümsemesi– bir koyda çapa atmıştı. Güneş ışınları suyun içinde titriyor ve mızrak gibi kırılıyordu. Yunanlılar, tanrılar oyun ol-

sun diye mızraklarını ve kalkanlarını birbirlerine çarptıkları zaman dövüşlerinin ve silahlarının ışıltısı görülür derdi.

Sonra tekne güneye dönmüştü, çünkü balıkçı Marco Radossich kocaman trol ağlarını nereye atabileceğini ve atması gerektiğini iyi biliyordu. Oriule adasının önünden geçmek istemişti; toprakları kırmızı olan ada, incir ve zeytin ağaçlarıyla kaplı ve kocaman kahverengi ve altın renkli örümcekler, devasa ve çok ince ağlarıyla hepsini sarıp adayı kapalı bir büyü içinde tutsak ediyorlar. Birkaç yıl öncesine kadar, Oriule'nin tek evinin önünde yaşlı Bay Jovani otururdu; bu iriyarı ve güler yüzlü, münzevi adam, zamanını dolgun incir yiyerek, bir sürahiden mayhoş Sansego şarabı içerek ve ara sıra teknelerle gelip birkaç saatliğine çıplak güneşlenen kadınlara bakarak geçirirdi. Bay Jovani'nin zamanı teknelerin geliş gidişleriyle ölçülüyordu; soyunup suya dalan, tekrar tekneye çıkan ve oradan ayrılan kadınlar, saatinin kolları gibiydiler. Ağzının kenarlarından incir suyunu silerek kadınların gelişlerini ve gidişlerini izlerken obur ve mutluydu, ama özellikle önündeki deniz gibi gelip geçen saatlerin karşısında soğukkanlı ve kayıtsızdı. Kocaman incir ağacının bulunduğu evinin arkasından birilerinin kaçamak bir şekilde çıktığını gördüğü zaman, bir şey olmamış gibi, "İncirler güzel miydi?" diye sorardı. O sene incirler her zamankinden erken olgunlaşmıştı, dişlerin arasında tatlı tatlı dağılıyordu.

Marco Radossich de pek genç sayılmaz, neredeyse yetmiş beş yaşında, ama deniz onun için kendini bırakmanın huzuru değil, çalışma, rüzgârlara ve akıntılara dikkat etme, bakışların sonsuzlukta kaybolması yerine sığlıklara ve kayalıklara dikkat etmek, çapa atacak veya ağları atacak doğru yeri seçmek için sulara dikkatle bakmak anlamına geliyor. Saçları ve sakalı beyaz, mavi gözleri, kendi kendine yeten ve her açıdan bağımsız birisinin huzuruna sahip; başkalarının zorlukla yerinden oynattığı çapayı hiç zorlanmadan kaldırıyor. Kelimesi kelimesine Hırvatçaya çevrilmiş Veneto lehçesindeki deniz terimlerini anlamakta zorlanan Bosnalı bir miçonun yardımıyla, dikkatli bir şekilde attığı ve tabanı tarayacak olan ağları çok daha geç saatte, gece yarısına doğru toplayacaktı.

Saatler ağır ağır ve boş boş geçiyordu, zaman, yıldızların doğuşu ve batışı, öğleden sonrasının ve akşamın ışığını değiştiren gökyüzü cisimlerinin izlediği yol anlamına geliyordu. Teknenin çevresinde dönüp duran martılar ara sıra suya dalarak ani patlayan rüzgârlar gibi su yüzeyini buruşturuyorlardı. Karabataklar, bir denizaltının periskobuna benzeyen siyah boyunlarını uzatarak yüzüyorlar, tekne yaklaştığı zaman suyun altına dalıp uzak bir noktadan ortaya çıkıyorlardı. Denizkırlangıçları da vardı, başları koyu renkli, gövdeleri de kar beyazı; bir önceki yıla göre sayıca çok daha fazlaydılar. Birileri hangi yıl daha çok, hangi yıl daha az olduklarını hatırlamaya çalıştı, çünkü bir yılı diğerlerinden ayırt etmek için bir diploma, bir hastalık, bir ölüm veya bir hayvan familyasının çok veya az sayıda olması lazımdır. Marco yarım saatliğine yuvarlak ve alçak, su yüzeyinin hemen üzerinde bir adacıkta durmak istemişti; taş, toprak ve kamışlardan oluşan küçük bir bariyerden dolayı bir mercan adasına benziyordu, üzerinde mersin çalılıkları, pelin otu demetleri ve yabani sarmısak yetişiyordu, sarmısak keskindi, çiğnemesi lezzetliydi, dişleri biraz kamaştıran bir kokusu vardı, bir diş sarmısak daha çiğneme isteği uyandırıyordu. Deniz, hava kadar şeffaftı, dibinin apaçık görünmesine izin veriyor ve sanki hepsini içmek için insanın ağzını açık tutarak sualtında yüzmesini teşvik ediyordu.

Tekneye dönünce ağları toplama zamanı beklendi. Ayakların altındaki tahtalar hâlâ sıcaktı, nesnelerle, altta olanlarla sevecen bir temas teşkil ediyorlardı. Marco'nun ikiye kırdığı karpuzdan sıçrayan su güverteyi kırmızıya boyadı; Marco bir yandan da, İtalyanlaşmış bir Hırvatça mı, yoksa Hırvatlaşmış bir İtalyanca mı olduğunu bilmediği Veneto lehçesiyle sohbet ediyordu. Bildiği bir şey vardı, o da babasının bir Hırvat vatanseveri olduğuydu, ama küçük bir fabrikası olduğu için İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra halk düşmanı sayılmış ve Yugoslavya'nın hâkimiyeti altına giren adadan ayrılıp İtalya'ya gitmeyi seçmişti. Ama bunu yapabilmek için, adadan ayrılmakta olan komşuları gibi, anadilinin İtalyanca olduğunu söylemek zorunda kalmıştı ve ondan sonra bir daha dünyadaki yerinin neresi olduğunu bilememişti. Marco, İtalyan ordusunda denizci olarak Akdeniz'de savaşmasına rağmen İtalya'yla ilgili iyi hatırala-

ra sahipti, ama yine de adada kalmıştı. Savaştan, mayınlardan, torpillerden, ölümden korkmuyordu. Korktuğu tek bir şey vardı, onu da hikâyesinde bir nakarat gibi tekrar ediyordu: açlık.

Savaş zamanında tekrar silah altına çağrılan Marco, kurbanlık kuzu gibi İngilizlere karşı sürülen donanmaya kaydolmamaya çalışmıştı. Dolayısıyla Cenova'ya gidip çiftçi olduğunu, denizi hiç görmediğini söylemiş, çiftçi olduğu için her gün yumurta, süt, et, peynir ve meyve yemeye alışık olduğunu eklemişti. Buna rağmen donanmaya alınınca, bir tekne yarışı sırasında, üstlerini deniz konusundaki yeteneksizliğine ikna etmek amacıyla mahsus yanlış şekilde kürek çekmiş, hatta küreğini kırmıştı. Ancak tek eline geçen, hücrede geçirdiği birkaç gün olmuştu, üstüne üstlük, yumurta, et, yeni sağılmış süt ve peynire alışık olduğunu söylemiş olmasına rağmen sadece ekmek ve suyla yetinmek zorunda kalmıştı. Sonra Sicilya ile Afrika arasında faaliyet gösteren bir hücumbotta görevlendirilmişti. Hikâyesinde uçak saldırıları ve deniz savaşları ikinci planda yer alıyordu, onu fazla rahatsız etmemiş nahoş olaylardı sadece; anlayışlı bir Sicilyalı olup ona çift porsiyon veren komutanına rağmen, asıl hassas noktayı yiyecekler teşkil etmişti.

Bir gün bir torpil, hücumbotunu, üstelik silah deposunu vurmuştu. Marco patlamayı hiç hatırlamadığını söylüyordu; tek bildiği, kendini denizin ortasında –kurtulan üç kişiden biri olarak– bir tahtaya tutunurken bulduğuydu. Yanı başında bacağı yaralı bir arkadaşı batmamak için çabalıyordu, bir yandan da, "Arkadaşının bacağını kestiklerini, ama şimdi değil, daha sonra, hastanede, ama henüz oraya gelmedim, hikâyenin orasına daha sonra geleceğim," diyor, anlatılan zaman ile anlatılacak olan zaman arasındaki, eskiden beri var olan zorlu problemleri çözüyordu. Marco arkadaşını yakalamış, onu bütün bir gün boyunca sıkı sıkı tutmuştu; köpekbalıklarını fazla düşünmemeye çalışarak o güvenilmez tahta parçasını paylaşmışlar ve nihayet bir İtalyan gemisi tarafından kurtarılmışlardı. Yaralanmadığı ve cepheye dönmek zorunda kalacağı için hayal kırıklığına uğrayan Marco, Palermo Hastanesi'ndeyken bir bacağında müthiş ağrılar hissetme numarası yapmış, çok yüksek sesle inlemiş, ama ona sakinleştirici yapmak için yaklaşan hemşire-

nin elindeki kocaman şırınganın görüntüsünden bombalardan veya deniz kazalarından korktuğundan daha çok korkmuş ve iyileştiğini ilan etmekte gecikmemişti.

O felaketten ve savaşın sonundan sonra Marco artık Yugoslavya'ya dahil olan Lussino'ya dönmüş, sürgündeki bir arkadaşının ailesine iletmek üzere ona verdiği bir mektuptan dolayı polisin gözünde bir casus gibi görünmüş ve tutuklanmıştı. Bu noktada Marco o korkunç dönemdeki o korkunç günleri, tehditleri, dayakları anlatıyordu; bir defasında kurşuna dizilmek üzere olduğunu sanıp ıstavroz çıkarmış, şiddetli bir tokat yiyince adamların gözüne girmek için hemen Tanrı'ya bir küfür yöneltmişti. Ama işin en berbat tarafı açlık olmuştu. "Yumurta yok, süt yok, et yok, peynir bile yok." Bir gün polisler, kulaklarını açık tutup rejimden şikâyet edenleri onlara haber vermesi şartıyla onu salıvermişti. "Kahretsin, ben, böyle bir şeyi daha önce hiç yapmamıştım," ama özgür olmak düşüncesi... Ama bu işe bir çözüm bulmuştu. Her cumartesi gizlice polise gidip büyük bir titizlikle Tanrı'ya küfür edenlerin, devamlı yağmur yağıyor veya az balık var diye şikâyet edenlerin, kayınvalidesiyle kavga edenlerin, hayatın çirkin ve kötü olduğunu söyleyenlerin adını verirdi. Bu türden ihbarlarla geçen birkaç haftadan sonra, polis bu tedbirsiz ihbarcıdan vazgeçmişti, Marco da her zamanki işi olan balığa dönmüştü.

Marco sık sık konu dışına çıkıyordu, geniş kapsamlı hikâyesini bir bırakıyor, bir yeniden ele alıyordu, olaylar, karışık bağlantıların ve zamanda bir ileri bir geri sıçramaların yarattığı karmaşalarla birbirine dolaşıyordu. Bu arada hava kararmıştı, kocaman kızılımsı ay bir süredir beyaza bürünmüştü ve teknenin bıraktığı iz koyu gümüşi bir renk almıştı. Marco ağların çekilmesi için emir vermişti. Irgatların motor sesi dalgaların sesine karışıyordu. Bir süre sonra ilk ağlar yukarıya çekilmiş ve yığınlarla soluk soluğa balık köprüye dökülmüştü; balıklar giderek yığılıyor, ıslak tahtaların üzerinde cıvık bir şekilde kayıyordu. Onlarca mezgit vardı, sayısız karides kıskaçlarını ihtiyatlı bir şekilde hareket ettiriyor, sonra aniden iki üç defa telaşla çırpınıp hareketsiz kalıyordu. Köprü üzerinde sallanan fener, balıklarla kabuklu hayvanları tuhaf camsı renklere boyu-

yor ve o titreşen yığını ara sıra yılanlı, devasa bir Medusa başına dönüştürüyordu.

Balıkların çoğu ölmüştü, gözleri şiş ve fırlaktı. Birkaç yengeç teknenin kenarına koşmaya başlıyor ama genelde oralara ulaşamadan ölüyordu. Marco ile çocuk bir yandan ağları topluyor, bir yandan da tekmelerle, dağılmaya meyilli olan o düzensiz yığını yeniden oluşturuyorlar ve aradan kayarak uzaklaşan hayvanları merkeze itiyorlardı. Bazen, çizme içindeki ayaklar farkına varmadan bir balığı veya yengeci eziyordu ve köprünün üzerinde küçük bir pelte beliriyordu. Az öncesine kadar canlı olandan arta kalan bir topaktı, acı çeken ve ölen, çürüyen ama dişlerin arasında olduğu zaman arzuyu ve tat alma organlarını kışkırtan et kadar zavallı, itici ve açgözlüydü, yemenin ve ölümün üreme maddesiydi. Uçurumdan çıkıp gelen ve evrenin zalimliğinin, öldürmenin ve ölümün kötülüğünün ve acısının iddia makamı tanıkları olan balıklar, kısa sürede tuhaf derecede aşina hale geliyordu; ele alınınca pulları, onları sıkan, tuzun kuruttuğu ve suyun serinlettiği parmakların derisine benziyordu. Onları tutunca ve onlara dokununca insan bazen koluna konan bir böceği kovarken gösterdiği histerik iğrenme duygusunu utançla hatırlıyordu.

Birkaç saatlik bir çalışmadan sonra tekne balığı hemen satmak üzere Lussino'ya yönelmişti. Marco ortaya biraz Pago'dan gelen *pecorino* peyniri ve şarap çıkarmış ve hikâyesine devam edip sonuçlandırmıştı. Savaştan birkaç yıl sonra Yugoslav ordusu, kısa bir eğitim için, Lussinpiccolo'dan on kilometre uzaklıktaki Ćunski'ye bir yürüyüş için onu yeniden silah altına çağırmıştı. Marco, ağustos ayındaki o mütevazı yürüyüşü, savaşı hatırladığından daha büyük bir sıkıntıyla hatırlıyordu. Kumanyaya güvenmediği için karısına peynirli börekler hazırlatıp bir termosa sokmasını ve öğle saatinde ona sıcak sıcak getirmesini istemişti. Böylece karısı da ondan birkaç saat sonra yürüyüşe koyulmuş, birliğin yürüdüğü yolu yürümüş, tam öğlen saatinde yetişmiş ve börekleri teslim etmişti. O anda siyasi eğitim saati için içtima borusu çalmıştı. Börekleri daha sonra ve soğuk olarak yiyip karısının çabalarını boşa çıkarmaktansa, Marco onları yemeye devam etmiş, içtimaya biraz gecikmeyle katılmış ve küçük bir ceza almıştı. "O börekler gerçekten çok güzel-

di," demişti Marco, liman görüş mesafesine girerken, "sıcacıktı, hem o peynir, o zamanların peyniri, şimdikinden apayrıydı."

"Deniz, deniz… İnsanın gözü, ey müritler, işte deniz: Görünen her şey, bu denizin hiddetidir. Ey müritler, görünen şeylerin öfkeli dalgalarını aşmayı başaran kişinin Brahman olduğu söylenir: Kendi içinde gözün denizini ve dalgalarını, girdaplarını, derinliklerini, canavarlarını aşmıştır…"

Böyle demişti Buddha müritlerine. Eğer yaşama arzusu kötülüğün ve ıstırabın kaynağıysa, deniz mahvedici etkiye sahiptir, çünkü yaşama mutluluğunu ve susuzluğunu yoğunlaştırır, baştan çıkarıcılığı sonsuz tekrardan ve yeniden doğuştan gelir. Görünen her şey, denizin ışığında mutlak bir yoğunluk edinir, onu algılayan duyular için fazla keskindir, dayanılmaz bir aydınlanma anıdır, Marsyas'ın derisini yüzen Apollon'dur. Yok olmayı asıl ortaya atan, derinlikler veya canavarlar değil, denizin yüzeyidir, hiçliğinin şeffaflığıdır, loşluğa, ara tonlara, bayağılığa ihtiyacı olan duyuları köreltici yansımasıdır. Kusursuz görünen, yakıcı bir alevdir, der Buddha bir başka vaazında ve deniz, kusursuz görünenin krallığıdır. Miholaščica karşısında bulunan Levrera'da yaz bazen aniden durur ve hareketsiz kalır, alevler içindeki çalılıklara benzer.

Deniz, ruh için büyük bir sınavdır; Musil'in *Der Mann Ohne Eigenschaften*[48] kitabındaki iki sevgili, Adriyatik kıyılarındaki "cennet yolculuğunun" gerilimine, onlara ıstırap veren bu mutluluğa dayanamazlar. Deniz yıpratır, aşındırır, tüketir. Verga'nın *Malavoglia*'sında Ntoni, fırtına sırasında, "Deniz bizi yeniyor," der. Ama destansı deniz insana, mücadele ederken bile yenilgiyi kabul etme özgürlüğünü öğretir; iktidarsızlık saplantısının işareti olan kendini kanıtlama ve zafer kazanma takıntısından kurtarır. Bazen fazla yoğun olan o ışıltı bile, kendini bırakmaya, uyumaya bir davettir; o büyük su susuzluğu söndürür, kumsalda bırakılan iz, dip tarafından silinirse bunun o kadar da trajik bir şey olmadığını anlamaya yardımcı olur. Thomas Mann'ın dediği gibi, deniz sevgisi ve ölüm sevgisi midir? Ne olursa olsun, denizin dalgaları arasında insan kendi

48 (Almanca) *Niteliksiz Adam* (ç.n.)

önemsizliğini öğrenir ve bu da Buddha'nın sözünü ettiği o dalgaların hiddetini yatıştırmaya yardımcı olur.

Broşürlerde Goli Otok'a uğranması tavsiye edilir: "Olağanüstü derecede temiz bir denizin ortasında bir barış adası, sessizliğe gömülü, el değmemiş bir çevre, mutlak özgürlüğün adası. Arbe yakınlarındaki Goli Otok veya Çıplak Ada, Tarih'in ıskartalarının trajik Odysseia'sına tanık olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaklaşık üç yüz bin İtalyan Yugoslavya'nın işgal ettiği İstria, Fiume ve Dalmaçya'dan ayrılırken, Monfalcone'den ve İsonzo Irmağı kıyısı ile Friuli'nin güney bölgelerinin çeşitli kasabalarından gelen iki bin kadar İtalyan işçisi de aileleriyle beraber, Nazilerin faşizminden kurtulan ve istismarı, haksızlığı ve zulmü sonlandıracağına inanılan komünizmin ilerleyişine en yakın örnek olan bu ülkede sosyalizmin inşasına katkıda bulunmak amacıyla Yugoslavya'ya yerleşmeye karar vermişler. Birçoğu faşizm karşıtı militanlardı, İspanya'da mücadeleye katılmışlar veya Alman toplama kamplarında tutsak olmuşlardı. Sosyalizmin oluşumunda yer almak, bir devlete veya bir millete ait olmaktan, insanın kendi vatanını bırakma eziyetinden ve zorluklarla baş etmekten daha önemliydi; sosyalizm, yani insanlık davası, birçok özel durumdan ve duygulardan fedakârlık etmeye değiyordu.

Monfalconeliler, savaştan, monarşi rejiminden miras kalan gerilikten ve yeni ekonomi politikasının hatalarından dolayı mahvolmuş Yugoslavya'ya, coşkularının yanı sıra, tersane ve başka endüstriyel sektörlerde işçi ve teknisyen olarak edindikleri yüksek mesleki tecrübeyi götürmüşler. Büyük kısmı Fiume'ye, başkaları Pola tersanesinde ve doklarında veya Yugoslavya'nın merkezinde başka yerlere çalışmaya gitmiş. Diğer insanların neredeyse hepsinin, özellikle yeni yoldaşlarının ve meslektaşlarının tersine, hayatta kalmak amacıyla değil, yeni bir dünyayı inşa etmek için çalışıyorlardı.

Arsa'nın madenlerinde olsun, Fiume'nin tersanelerinde olsun, Monfalconeliler harıl harıl çalışmaktan çekinmiyorlardı. 1948'de, Tito'nun büyük bölünme döneminde SSCB'ye ve Stalin'e, yani faşizmle ve nazizmle korkmadan başa çıkmalarını, Alman toplama kamplarında tutsaklık ve işkenceye dayan-

malarını ve komünist Yugoslavya'yı seçmek için her şeyi bırakmalarını sağlayan o inancın ortodoksluğunu temsil eden ülkeye ve liderine sadık kalmışlar. Daha sonra liberter ihtilafın simgesi haline gelecek olan Djilas da Stalin olmadan güneşin bile bu denli ışık saçamayacağını söylememiş miydi? Şimdi Yugoslavya onların gözünde dünya devrimine ihanet ediyordu, onlar da Yugoslav rejiminin gözünde vatan haini yabancılardı.

Evrensel tarihin satranç tahtasında oynanan maç ölüm kalım meselesiydi ve Stalin'in barbarlıklarından ilk önemli kopuşu gerçekleştirmeye cesaret eden Titocu Yugoslavya bu tehlikeyle barbar yollarla mücadele etti. Komplolardan ve darbelerden korktuğu için Stalinistlere –ve bu olaylara tamamıyla uzak bir sürü insana– Stalinist yöntemlerle zulmetti, ülkenin çeşitli yerlerinde kendi çalışma kamplarını kurdu, savaş sırasına monarşistlerin ve Ustaşa'nın Tito komünistleri için oluşturduğu eski tutsak kamplarından ve imha kamplarından da yararlandı. En korkunçları ve en kötü şöhrete sahip olanları, iki ıssız adada, sadece gözleri köreltici, yakıcı bir beyazlığa sahip kayalıklardan oluşan Goli Otok ile yakınındaki Sveti Grgur'da acımasız İçişleri Bakanı Ranković tarafından kurulanlardı.

Yugoslav Stalinistleri, Ustaşalar, savaş suçluları ve sıradan suçluların yanı sıra, ülkeden sürülecek kadar şanslı olmamış ve hemen hepsi inançlarına sadık kalan o Monfalconeliler de bu çalışma kampına düşmüşler. Goli Otok ile Sveti Grgur cehennemdi; tecrit, açlık, sopayla dövülmek, başın hela deliğine sokulması, şiddetli soğuklara maruz bırakılma, hayvan gibi çalışmaya zorlanma, aykırı düşüncelerinden pişman olanların bunu ispat etmek için doğru yolu bulmaya direnen yoldaşlarına dayak atmak ve işkence yapmak zorunda bırakıldığı "kendi kendini ıslah süreci…"

Ligio Zanini, *Martin Muma* adlı otobiyografik romanında adaya yeni gelen sürgünlerin, tutsaklardan oluşan sıraların arasında geçtiğini ve tutsakların "Tito – Partija! Tito – Partija!" diye Tito'ya ve Parti'ye övgüler yağdırarak onlara sopalarla vurduğunu, bunu yapmayı reddedenlerin de *boikot* adı verilen tecrit hücresine kapatıldığını ve önüne gelen herkes tarafından uygulanan şiddete tabi olduğunu anlatır. Rovigno'da doğmuş ve yaşamış olan Zanini, toprağının Yugoslavya'ya ilhak edilmesini

coşkuyla karşılamıştı çünkü komünizmin gelişinin herkes için, kendisi gibi İstrialı İtalyanlar için de adalet anlamına geldiğine inanıyordu. Cesareti onu Goli Otok'a götürdü ve onun o aşağılama karşısında bile ahlaken sağlam kalmasını sağladı. Zanini daha sonra İtalya'ya gitmekten vazgeçti, çünkü tükürdüğünü yalamak ona doğru gelmiyordu ve hayatının geri kalan kısmını deniz kıyısında, balık tutarak ve Rovigno lehçesiyle yazdığı şiirlerde Fileipo adlı martıyla sohbet ederek geçirdi.

Sürgünlerin isimleri, Kıyamet Günü'nün korosunu oluşturur sanki; böyle isimler Buchenwald listelerinde, Faşistlerin Özel Mahkemeleri'nin ciltlerinde ve İspanya direnişinin ve savaşının yıllıklarında da yer alır. Halk düşmanları olarak damgalanmalarının yanı sıra, aileleri de her türlü sosyal ve adli güvenceden yoksun bırakılıyor ve sefalete maruz kalıyorlardı. Goli Otok'u ziyaret edip burayı "Yugoslav komünizminin en utanç verici lekesi" olarak tarif eden Djilas, Parti'nin tepesindekilerin, sıradan suçlular tarafından işlenen bu korkunç zalimliklerden, yetkililer tarafından harekete geçirilen bu zulüm mekanizması ile galeyana gelen ve her türlü kontrolü aşan şiddetten haberdar olmadığını söylemişti. Kardelj gibi başta Titocu liderler ise, Stalinist başkaldırının her türlü nüvesini acilen bastırma zorunluluğundan söz ederek Goli Otok'u haklı çıkarmaya çalışmıştı. Yugoslav rejiminin daha sonra, gitgide özgürlüklerin gelişmesi konusunda ilerici bir siyaset güttüğü inkâr edilemez.

O trajedi ve o zalimlik konusunda herkes suskundu; Yugoslavya gayet açık nedenlerden dolayı susuyordu, Sovyetler Birliği ve uyduları, her ne kadar Tito'yu olabilecek her iftirayla kötülemeye çalışıyor idilerse de, kendi çalışma kamplarına dikkat çekmek istemiyorlardı. Batılılar Stalin'e karşı Tito'yu zayıflatmak istemiyordu, İtalya da, Noventa'nın bir mısrasında dediği gibi, her zamanki gibi çok dalgındı. Bu arada Monfalconeliler Stalin adına direnmeye devam ediyorlardı. Birkaç sene sonra Monfalcone'ye dönenler de, komünist oldukları için aşırı milliyetçi İtalyanların sindirme taktiklerine, hatta saldırılarına hedef oldular ve polis tarafından şüpheli sayıldılar. İtalyan Komünist Partisi de onları ayak altından göndermeye çalışıyordu, çünkü korkusuz sadakatlerinden dolayı, partinin eskiden inandığı ve

şimdi bir utanç kaynağı olan Stalinist ve Tito karşıtı politikasının rahatsız edici tanıklarıydılar. Goli Otok'tan kurtulanların bazılarının evleri de, Yugoslav istilası sonucu her şeyini kaybetmiş İstrialı mültecilere verilmişti; iki tarafın da aldatıldığı, ikili sürgünün nahoş bir simgesi.

Dolayısıyla bu insanlar kendilerini daima yanlış zamanda, yanlış yerde bulmuşlardı; Tarihte de, politikada da yerleri yoktu, yok edilemez bir asalet ve cesaretle de olsa, öyle bir dava uğuruna mücadele ediyorlardı ki, eğer kazansalardı dünyada bir sürü çalışma kampı daha olacak ve onlara benzeyen hür insanlar ezilecekti. Evrensel tarihin sayfalarındaki bu kanlı dipnotu unutulmaktan kurtarmak, Monfalconelilerin ve sefaletlerini paylaşan yoldaşlarının, onlara zulüm edenden daha da kötü bir isme inançlarından dolayı bile olsa, kişinin yok edilmeye direnmesini sağlayan o gücün ve o fedakârlık ruhunun ahlaki mirasını kurtarmak anlamına geliyor. O ahlaki miras, bayraklarını paylaşmayanlar tarafından bile devralınmalıdır; "başarısızlığa uğrayan Tanrı'ya" olan inanç çöktüğü zaman, o inancın oluşturmaya katkıda bulunduğu insani özellikler de –kişiler üstü bir değere bağlılık, sadakat, cesaret– kaybolursa o zaman durum çok korkunç olur. Artık hiç kimse, "Tito – Partija!" diye övgüler yağdırmıyor, ama Slavonya veya Bosna Savaşı'ndan izinli olarak dönen birileri Goli Otok'takinden daha da feci bir dehşetten söz ediyor, bu arada broşürler de, yaraları örten yara bantları gibi, dünyanın yüzeyine yapıştırılmaya devam ediliyor.

Denize dik inen kayaların üzerinde bulunan ve kuzeydoğudan esen güçlü rüzgârın sık sık etkisinde kalan Lubenizze, neredeyse tamamıyla ıssız; harabelerle ve yıkılmak üzere olan duvarlarla çevrili, içinde yaşanılmaya devam edilen evlerin aralarında özellikle yaşlı kadınlar görülüyor. Rosarija, harap evlerin arasında bulunan küçük, temiz bir evde oturuyor. Yalnız başına oturuyor; bir ablası, sefil emeklilik maaşına katkıda bulunarak arada bir Cherso'dan ona bir şeyler getiriyor. Duvarlarda kısa bir süre önce, çok ileri bir yaşta ölmüş babasının fotoğrafları var; denizlerde olmadığı zaman hep onunla yaşarmış ve şimdi baba, köyün din adamlarının çok titiz isim listelerinin ve

kronolojisinin yanında Rosarija'nın hayatının ve anılarının tek nesnesini oluşturuyor.

Rosarija, Lubenizze'den bu kadar çok rahibin –üç tane– çıkmış olmasından büyük gurur duyuyor ve kiliseyi gözetmekten, çiçeklerinin suyunu değiştirmekten ve mumlarını yakmaktan memnun. Geçmişte buralara kadar gelmiş olan bazı turistlerin Noel'de ona düzenli olarak gönderdiği kartlarla da gurur duyuyor. Kırışık kaplı yüzünde miyop gözleri yaramaz bir ifadeyle gülümsüyor, hızla hareket ediyor. Ufak tefek ve hafif bir kadın; hayatın yerçekimi gücü onu aşağı çekmiyor. Zamanı gelince bir tüymüş gibi, ufak bir esintiyle uçup gidecek.

Lubenizze'de şarap, peynir, sarmısak demetleri ve koyun derileri satılıyor; hemen her kapıya asılı bir Altın Post var, siyahlar giymiş kadınlar postları üzerlerinde de taşıyor ve küçük meydanda satmaya götürüyorlar. Siyah başörtüsü, şal, etek ve çorap giymiş yaşlı bir kadın, ufalanmakta olan bir kemerin altında kaybolup gidiyor; İason'un erkek kibrinin yüzyıllardır onu mahkûm ettiği sessiz ıstırap ve yabancılık içinde ulaşılmaz, yalnız ve kadim bir Medea…

Canidole'li Paolo sonuna kadar Tito'nun Yugoslavya'sının lehine bir tanık olacak. Bir yaz, Paolo daha bir zayıflamış ve çökmüş duruyordu, gururluydu, ama sanki korkmuş gibiydi. Çok tereddüt ettikten sonra, zorluk çektiğini göstermekten utanırcasına, kendinden daha genç ve güçlü olan komşusunun kış aylarındaki tecrit sırasında ona ve karısına eziyet etmekten, hatta onu amansızca dövmekten zevk aldığını anlattı. Karısı Rina susuyordu; korktuğu belliydi, belki de abartılı bir korkuydu, ama onun için büyük bir sıkıntıydı. Cennet kadar ıssız ve güzel bir ada, zulme karşı savunmasız biri için bir toplama kampına dönüşebilir.

Paolo'ya ne yapılması istediği sorulmuştu; saldırganla yüzleşilmesini mi isterdi, yoksa Zagrep'te önemli birilerine bir ihtar mektubu yazdırılmasını mı? Paolo başını ellerinin arasına alıp uzun uzun düşünmüş, sonra yazılı kelimenin cazibesi ve otoritesi baskın çıktığı için, "Hayır, mektup daha iyi olur," diye cevap vermişti.

Böylece bir mektup yazdırılmış, Paolo'nun katlandığı şiddetin günleri ve saatleri yazılarak tam listesi çıkarılmış, buna belli belirsiz ve karanlık bir tehdit katılmış, böylece uzaklarda, ama imparatorluğun en ücra noktasında bile yapılan ihlallerin farkında ve acımadan onu cezalandırmaya hazır bir otorite ima edilmişti. Zalim komşuya gönderilen ve şiddetli bir şekilde cezalandırılmak istemiyorsa, gizli kalmasına dair hiçbir umudunun olmaması gerektiği gaddarlıktan vazgeçmesi istenilen bu mektup yazılıp Hırvatçaya tercüme edildikten sonra yazar ve akademisyen olan Zagrepli bir arkadaşa gönderilmişti.

Her ne kadar sonuna yakın ve daha liberal idiyse de, Parti hâlâ vardı ve Tito'nun portresi bütün devlet dairelerinden, bütün dükkânlardan ve kafelerden Yugoslavya'nın birliğini ve düzenini denetim altında tutuyordu. Zagrepli arkadaş mektubu kaşelerle ve Parti'nin resmi mühürleriyle ve simgeleriyle süsleyip onu Otorite'nin mesajı haline getirdikten sonra imzalamış, taahhütlü olarak Paolo'ya çektiren acımasız zorbaya göndermişti. Paolo'nun komşusu da mektubu bir kış günü öğleden sonra almıştı, ada için sıra dışı bu durum dramatik bir etki yaratmıştı. Paolo'nun son kışı olan o kış, onun için ve Rina için daha sakin geçmiş; uzun zaman önce Paolo'nun itaatsizlik gösterdiği o güç, farkına varmadan onlara koruma sağlamıştı.

Paolo birkaç sene önce öldü. Birkaç yazdır, Hırvatistan ile Sırbistan arasındaki savaş başlayalı beri Rina'dan da haber yok; belki de Amerika'daki kız kardeşine gitmiştir.

Nino'nun dadısı Eufemia, Lussingrande Hastanesi'nde öldüğünde çok yaşlıymış. Bir önceki yılın 8 Mart tarihinde, yani Kadınlar Günü'nde huzurevinin müdürüne bir veda yazısı yazmış ve denize bakan katedrale adını veren Aziz Antonio'nun müdüre inayet gösterip onun her zaman gecikmeden yardım çağırmasını ve doktorların hızla müdahale etmesini sağlamasını dilemişti. Onunla huzurevinde yaşayan grubu göstererek, İtalyancayla karışık lehçesiyle, "Tanrı onları hastalıklardan korusun," demişti. Böylece, cömertçe kendini yardıma ihtiyacı olabilecekler kategorisinin dışında tutmuştu.

Bu sebeple Nino, cenazesi için yeniden atasının konağına adım attı ve yüzyıllar önce kaderin tersyüz olması sonucunda

pek bir şeyin değişmediğini düşündü, çünkü Eufemia orada ölmüştü ve o ev hâlâ aileye ait olsaydı büyük ihtimal yine öyle olacaktı; o ışıl ışıl odaları, pencerelerin önündeki zakkumları ve defne ağaçlarını, bakışları biraz boş ama huzurlu yaşlı kadınları ve adamları gördüğünde Nino, o toplu göçün acımasız günlerinden sonra ilk defa kendini evinde gibi hissetmiş ve nesnelerin herkese ait olmasının aslında iyi bir şey olabileceğini aklından geçirmiş. Ama o düşünce hemen sonra uçup gitmişti, hatta cenaze sırasında Nino kızmıştı çünkü birileri ona bir yerlerde bir San Marco aslanının daha yıkıldığını ve bir İtalyan okulunda zorbalık yapıldığını anlatmıştı.

Her halükârda, konak bakımlıydı, temizdi ve pırıl pırıldı, ölüm de o kadar hüzünlü bir şey gibi durmuyordu. Cherso'da sokaklardan bir cenaze geçtiğinde halk elveda arkadaş, iyi yolculuklar der. Nino bir kilise adamı değil, tam tersine, ama deniz kıyısında doğan ve büyüyen birisi için her gidiş sadece elveda demenin hüznü anlamına gelmez, dönüşü de akla getirir. Adanın en güzel koyuna Čikat –İtalyancadaki adıyla Cigale– adını veren Lussinolular bunu biliyordu; Hırvatçada *čekati* fiili, tekneyle veya gemiyle ayrılmış yakınları beklemek anlamına geliyor.

Cigale, hem denize açılan hem de genişleyen ve kapanan kollarıyla denizi çevreleyen bir kovuktur, ufukta bir dairedir, kaybolmanın ve tekrar ortaya çıkmanın müziğidir; Gottfried Benn, günbatımı ve geri dönüş dolu mısralar, derdi şiirinde, bireyin geçiciliği ve varlığın kalıcılığı, kelimelerde ve denizin aşındırdığı çakıl taşlarında yeniden ortaya çıkan çağlar ve bin yıllar. Kumsaldaki kırık kabuk parçaları pürüzsüz, ama keskin uçları daha yeni, belki de sadece on nesil kadar önce pürüzsüz hale gelmiş. Megalitik dönemin insanları ve Liburniler denizin yavaş yavaş içtiği ışık gibi kayboldular, dip akıntısının yerinden kımıldattığı kum, kadim kemikleri birbirine karıştırıyor. Genç bir ayak bir deniz kabuğuna basıyor, kabuk kırılıyor ve o keskin parçalar ayağı acıtıyor; bu adalarda söylenen bir şarkıya göre, "Aşk küçük bir cevize benzer, eğer kırılmazsa yenemez." Kabuk kumsalda yatıyor, açık ve yaralı; su onu yıkar ve o ayağın izini siler, yüzyıllar med cezir gibi gelir geçer, kırık kabuk parçaları pürüzsüz hale gelir, başka bir çıplak ayağa uysallıkla

yer verirler. Koya bir tekne giriyor ve sığlığa çekiliyor; birileri evlerine dönüyor.

Levrera. Mersin, biberiye, adım atmayı engelleyen çalılık karmaşası, kumsalda sarı deniz gelincikleri, arka fonda gece kadar karanlık ve ışık kadar parlayan deniz. Kumsalda, taşlardan oluşan bariyerin arkasında, rüzgârlı ve dalgalı günlerde onu aşmış olan su sıcak ve yumuşak çamurun üzerinde durgunlaşıyor, içinde karanlık, oluşum halindeki yaşam kaynaşıyor, ayaklar seve seve içine batıyor. Mayıs ayında, taşların arasında martı yumurtaları açılmaya başlıyor. Grimsi renkteki yavrular suya doğru koşuyor veya alçak çalılıkların arasında saklanıyorlar. Martılar yuvaların üzerinde dönüp duruyor ve hiç ara vermeden, o muhteşem ışıkta kulakları sağır edici ve gözleri köreltici çığlıklar atıyorlar; yuvaya fazla yaklaşan ziyaretçinin yakınından tehditkâr bir şekilde, ok gibi geçtikleri zaman o göz sabit ve kötü bakıyor.

Yere yıkılmış bir martı havalanma çabasıyla kanatlarını çırpıyor ama yorgunluktan bitik, yeniden yığılıyor. Hasta kuş, onu tutan ellerin arasında titriyor, yumuşak ve kırılgan bir halde. Simone Weil, acımasız gereksinimin dünyanın güzelliği içinde bir aşk nesnesi haline geldiğini yazar; gemileri ve deniz kazalarından kurtulanları yutsalar da, yerçekiminin denizin dalgalarında yarattığı kıvrımlarda bir yasaya itaatin güzelliği var. Levrera'da mükemmel bir güzellik var, ama sadece mutlu olmak, her türlü yerçekiminden özgür olmak ve boğucu, bunaltıcı sıcağı eriten rüzgâr olmak ister. Bu mutlak güzellik bir yasaya uyum mudur yoksa yasalardan koparılmış bir lütuf mudur? Suya konulan martı hemen türünün suda yüzerken edindiği ağırbaşlı konumu alıyor, boynunu uzatıyor ve başını kaldırıp açık denize bakıyor, bu arada akıntı da onu kıyıdan uzaklaştırıyor. Birkaç dakika içinde uzaklaşıyor, suyun üzerinde sallanan diğer martılardan ayırt edilemez hale geliyor.

ANTHOLZ

Kendini feda edene yumuşak davranın. Bu, bağlayıcı bir kural değildir, bir tarz meselesidir. Eli yüksek olan, dolayısıyla eli düşük olup sıvışabilecek ve masadaki her şeyi alabilecekken başka birisinin elini açmasına engel olan, genel durumu düzeltmek için kendini feda eden ve elini açan başarılı olsa hepsi bir puan kaybedecek başkalarının da başını dertten kurtaran bir rakibine kötü davranmayacak bir *cotecio*[49] oyuncusuna –sadece *culare* açısından, yani tehlikeli kâğıtlardan nasıl olursa olsun kurtulmada başarılı olanlara değil, doğru dürüst birine– yakışacak efendilik anlamına gelir. Dolayısıyla birisi bunu sana yaptığı zaman ona karşı yumuşak davranmak ve eldeki en kötü kâğıtları ona yüklememek ahlaki bir görevdir.

Antholz Mittertal'de, Herberhof Oteli'nin *stube*sinde[50] yüzleri kıpkırmızı müşteriler genelde, V. Karl'ın bile, Tirol'ün tamamından söz ederken Alman milleti için elzem olduğunu söylediği bu topraklara daha uygun olan başka oyunlar oynarlar. Diğerleriyle beraber, sarı-kahverengi arka fon üzerine yeşil motiflerle süslenmiş, kocaman çini sobanın yanına oturan Hans'ın da yıllardan beri çekingen bir şekilde *watten* oyunu önermesi tesadüf değildir. *Stube*nin fıstık çamı kaplı duvarlarındaki on iki havarinin resimleri ve bir Reisling şişesinin muhafaza edildiği –ve masanın hemen arkasında yer alan– niş de Hans'ın bu isteğine tanıklık ediyor. Çok eski zamanlardan beri tarihi kayıtlarda sözü geçen, yüzyıllar boyunca giderek büyüyen ve genişleyen ama hep orijinal çekirdeğini koruyan o otele Veneto bölgesine has bir oyundan çok bir Alman oyunu yakışır. *Deutsche Treue*'ye, yani Alman sadakatine, Tarih'in sadakatsizliklerinde

49 İtalya'nın kuzeyinde oynanan bir kâğıt oyunu. (ç.n.)
50 (Alm.) Küçük salon veya restoran. (ç.n.)

Latinlere özgü bir biçimde uzman ve kâğıtların elden ele geçtiğinin bu kadar bilincinde olan Oderzo veya Trieste'nin *cotecio* oyunu yakışmaz.

Ama Noel ile yılbaşı arasında Viyana'dan gelen Hans, o grup içinde azınlıkta kalıyor ve konuyu boş veriyor. O masada, geçmişte Herberhof'un meyhanecisi olan ve giderek daha geniş yörüngelerde dönen gezegenler gibi Herberhof'un yerçekiminden kurtulan yedi çocuklu merhum Bay Mairgunter'in tablosunun altında onlarca yıl boyunca oynanan *cotecio*nun, Tarih'in kurnazlığıyla hareket eden oyunculardan habersiz bir şekilde, Güney Tirol-Alto Adige'yi İtalyanlaştırma ve Antholz Mittertal'i Anterselva di Mezzo'ya, yani Orta Anterselva'ya dönüştürme çabalarının irade dışı ve gözden kaçacak bir perdesini teşkil etmesi de imkânsız değildir. Daha doğrusu, o masada –en azından o *stube*de, elde kâğıtlarla geçirilen, aşağı yukarı Noel ile Epifani Yortusu arasındaki dönemde– hoş bir şekilde yaşlanan *cotecio* oyuncuları, bilmeden de olsa, o topallayan emperyalizmin cephe gerisi kuvvetlerini temsil ediyorlar. İtalyanların o vadilerden aşamalı olarak geri çekilmesi esnasında onlar da geri çekiliyorlar, ama ellerini açarak ve gerekirse *culare* yaparak çekiliyorlar.

Zaten *cotecio*da kazanan, yani çok kâğıt ve puan toplayan kaybeder; Toni'ye göre bu nedenle de *cotecio* hayatı taklit ediyor, çünkü hayat insanın üzerine bir şeyler yığdıkça onu dolandırır da, hatta karo ası veya maça ası gibi çekici şeyler ilk başta hafif görünür ama sonra ağırlaşır ve insanı aşağı çeker. Veya bir oyuncu elini açtığı zamanki gibi her şey kazanılır ve her şey toplanır, diğerlerine oyunu kaybettirmek için Tanrı'nın aklındaki veya uzay-zaman süreklisindeki örümcek ağı benzeri, sonsuzluktan beri hazırlanmış ihtimaller ve hesaplar, yani bütün parsa toplanır.

İstatistik yasalarının ve hatta kaderin cilvesinin kolay diş geçiremediği Toni de örneğin, rahatlıkla elini açabilir. Daha kâğıdı ortaya çıkarmadan önce, neredeyse fark edilemeyecek derecede kısılan ve diğer oyuncuların yüzlerine ve duvarda resmi olan Havari Andrea'ya, masada dağınık duran kâğıtlara, *Terlaner* olsun, *Fol* olsun, daima altın renkli, kum saatindeki kumun rengindeki beyaz şarap dolu bardaklara yan yan bakan hızlı,

gülen gözlerinde elini açacağı okunur. Kâğıt düşerken o gözler bir anlığına *stube*nin camından dışarıya, boş ve siyah akşama bakar ve masaya döndüğünde, kapıda duran ve birilerinin bir şişe daha ısmarlamasını bekleyen Lisa'nın yüzüne kayar. O kuru ahşaptan oyulmuş yüz, otuz yaşında da olabilir, elli yaşında da ve onda da akşamın dipsiz karanlığı vardır. Toni'nin gözleri o karanlığa iner ve boş bir kilisede yanan bir mum gibi onu aydınlatır; Lisa bir nedeni olmadan güler, o zamanından önce oluşmuş kırışıkların arasındaki ağzı genç bir kadınınki gibi durur. Kendisinin, altı kız ve erkek kardeşinin ve birinci evliliğinden de iki çocuğun daha babası olan Bay Mairgunter'in tablosunun karşısında barın tezgâhına dayanarak ona bir şeyler mırıldanan sarhoşu görmezden gelerek bir sigara yakar.

Ama İsidor Thaler bu ilgisizliğe alışkın ve gücenmiyor; bacaklarının üzerinde zorlukla duruyor olmasına rağmen Lisa'ya doğru saygıyla reverans yapıyor. Alkol her sene, ağaçlara eklenen halkalar gibi, yüzüne birkaç kırmızı leke daha ekliyor ama ne yüzünün asaletini, ne de aksak yürüyüşünün hafifliğini değiştiriyor. Kalabalığın içinde olsun, vadinin alt kısmında, Aşağı Anterselva'da, Riepenlift telesiyejinin neredeyse karşısında bulunan, güneşe bakan balkonları ve Mısır'dan kaçışı konu alan bir freski olan ve de başka ellere geçmiş geniş bir mülkten geriye son kalan üç katlı, güzel evinde olsun, görmezden gelinmeye alıştı. Yazın su havzalarında çalışıyor, yazın da ona yarı maaş ödüyorlar ama yalnızlık açısından bu pek bir şey fark etmiyor, böylesi ona uyuyor. Görmezden gelinmek, kaderin bir cömertliği. Tezgâhın diğer tarafında duran, saçları gümüş bir taç oluştururcasına taranmış ve ciddi gözlükleri olan Bayan Mairgunter de ona pek kulak vermiyor, İsidor Thaler onunla konuşursa ona nezaketen gülümsüyor, sonra da Lisa'ya bakıyor.

Oğullarının en küçüğü Jakob içeri girip Lisa'nın kulağına bir şey söyleyince Bayan Mairgunter başka tarafa bakıyor ve ince ve soluk parmaklarıyla sinirli sinirli tezgâhı tıkırdatıyor, sonra da İsidor Thaler'e başıyla veda ediyor. O da selam verip gecenin karanlığına çıkıyor, biraz sallanıyorsa da kibar ve sessiz, bu arada *cotecio* masasında herkes bir puan inmiş durumda ve Marisa kâğıtları yeniden dağıtıyor. Gülümsemesi gibi eli de nazik

ama kararlı, dışarısı soğuk ve daha gece olmadan karanlık bastırıyor, ama o evde tabaklara çorba koyuyormuş gibi, herkese hakkını veriyor. "Yüreğiniz sıkılmasın," diye yazar.[51]

Barbara, uykuları geldiği için mızmızlanan İrene ile Angela'yı yeni yatırdı, ama önce, kayak yapmak için çok küçük olduklarından onları yarın kızakla göle götürme sözü verdi. Şu anda *refo* (yeniden yapıyorum/karıştırıyorum) diyor, çünkü ilk dağıtımda, kötü kâğıtlar olduğu zaman diğerlerine kâğıtların yeniden karıştırılmasını önerme imkânı oluyor. Ama burada dikkatli olmak lazım, çünkü *refo* diyeceğine *mi referia* deseydi, (yeniden karıştırabilirim) o şart kipi, diğerlerinin kâğıtlarının iyi mi kötü mü olduğunu anlamak için bir hile olabilirdi ve onların tepkilerini dinledikten sonra "*e mi no refo piu*," yani "*refo* yapmıyorum" deme hakkını verirdi.

Stube, Herberhof'un kalbidir, Herberhof, Antholz Mittertal'in kalbidir, köy de, dünyanın geri kalanından ciddi şekilde yalıtılmış Anterselva vadisinin kalbidir. Vadi, kuzeyde Riesenferner sıradağları ve kışın daima kapalı olan Stalle geçidiyle, doğuda ve batıda da aniden yükselen dağlarla çevrilidir, güneydeyse belirgin bir girişi vardır. Sanki geçişi engellemek için sıralar halinde dikilmiş, altından yüksek surların arasındaki bir kapıdan bir kaleye girilir. Holzhof SAS/KG yazısından o surların bir kereste şirketinin deposu olduğu anlaşılır. Kütükler sabit ve titiz bir düzenle yığılmış, o kahverengi küme, buz gibi havada ışıldıyor; ahşabın sevecen ve kuru bir kokusu var, kar kadar temiz, yeni kesilmiş ağaç kütüklerinin talaşı bir avuç dolusu altın toz gibi, hafif bir rüzgârla beraber uçup gidiyor.

Bu odun yığınlarının arasından geçen yola girmek için, Brunico'dan gelinirse sola, Dobbiaco'dan gelinirse sağa sapılıyor – ama her halükârda Pusterya'ya girilmiş oluyor ve Antholzer Tal vadisi ile vadi boyunca, göle ve geçide doğru uzanan Niederrasen, Oberrasen, Salomonsbrunnen, Antholz, Niedertal, Mittertal ve Obertal kasabaları Pusterya'nın yan vadisini, küçük ölçekli, yoğunlaşmış versiyonunu oluşturuyor. Pusterya'nın orijinal adı Pustrissa bir Slav adıdır, ama özellikle İtalyan devleti ile sert ihtilaf yıllarında Tirol Almanlığınm, dağ-

51 Yuhanna İncili'nde İsa'nın söylediği cümle. (ç.n.)

ların arasındaki kirlenmemiş *Heimat*'ın[52] inatçı, hatta tehditkâr muhafızı olduğunu göstermiş. Eski adı, etnik bir alt katmana işaret ediyor ve bu toprakların en azından kısmi Slavlığı iddiasında bulunuyor olabilir, ama boş ve terk edilmiş anlamına geldiği için, Avarlardan kaçıp o topraklara gelen Slavlarla yapılan savaşlardan sonraki tahribatı da nefretle hatırlatabilir.

Kapanma ve karışım, çizilen ve aşılan sınırlar. Tirol, dağların muhafaza ettiği etnik bakirelikle övünür, endogami ve kendi içine kapalı çiftlik evleri, mücevher kutusuna kapatılmış Alman incisidir, ama aynı zamanda geçiş ve transit noktasıdır, Latin dünyası ile Alman dünyası arasında bir köprüdür. Brenner'e ulaşmak için Aquileia'ya götüren büyük Roma yolu da, daha sonra Ortaçağ tüccarlarının kullanacağı Alaman topraklarının yolu da buradan geçiyordu. Antholz'un ayrıntıcı tarihçisi ve kozmografı ve sık sık Herberhof'un müdavimi olan ilkokul öğretmeni Hubert Müller'e göre, tufandan önce dağların zirvelerini birbirine bağlayan bir yol varmış.

Tarih öncesi zirveleri, tarih ise, kaybolmuş buzulların hatırlanamayacak kadar eski bir zamanda kazdığı vadi tabanını şereflendirir. Şimdi aşağılardayız ve olsa olsa, Antholzer Scharte'nin altındaki karla kaplı alanda dikkat çeken sıradan bir kayaya –*cotecio* oyuncularından birinin böyle adlandırdığı– *Pietra Nera*'ya[53] tırmanırız. O adı veren kişi onu gerçek bir saplantı haline getirdiği için o kaya o zamandan beri Noel ile yılbaşı arasında, insan her adımda dizlerine kadar karların içine battığı zaman bile, zorunlu bir gezi hedefi olduğu gibi, kâşiflerinin *stube*ye dönünce anlattığı hikâyeler sayesinde, haksız olarak da olsa bölgesel yer isimleriyle ilgili araştırmalara da dahil olmuş durumda. Bir süredir hepimiz burada, vadinin tabanındayız; Antholz deresinin sağ yakasında, Neurasen Kalesi'nin harabeleri yakınlarında bulunan taş baltayı kavrayanlar veya 1961'de Niederrasen'de bir nekropolde demir çağından kalma kâseleri veya bıçakları ellerinde tutanlar da dünyaya aşağı yukarı bizim bulunduğumuz yerden, yani aşağıdan bakarlardı.

Nehir yatağını aşındırır ve tüketir, tarih de kayayı oyar ve giderek daha aşağı iner, uzayda dönüp duran kertikli küreyi

52 (Alm.) Vatan. (ç.n.)
53 (İt.) Siyah Kaya. (ç.n.)

bir bıçak gibi keser; bir gün o kesikler dünyanın merkezine ulaşacak ve her bir karpuz dilimi etrafa dağılacak. Çobanın hayvanlarıyla beraber aylarını geçirdiği vadileri ve çayırları gübreleyen zamanın döküntüsü, onları birbirine karıştıran toprağın içinde uzlaşan eski kemiklerdir: Karantan Slavları, Dük Tassilo'nun Bavyeralıları, Frenkleri, Lombardları ve onlardan önce daha da eski halklar, Liguryalılar, İlliryalılar, Keltler ve sadece isimden ibaret olan Venosti, Saevantes. Lainaci, karşılaşan ve çarpışan, birbirine karışan, birbirlerini yok edip kaybolan aynı halka işaret eder. Müller bütün çiftlik evlerini kucaklayan ve sahiplerinin soy ağacını oluşturan *Dorfbuch Antholz* adlı makalesinde Rasen'de etnik alt katmanın Germen-Latin-Slav karışımı olduğunu, halbuki Antholz'un "tamamıyla Alman bir yerleşim" olduğunu yazar.

Her tarafta, farkına varmadan birbirlerini aşan sınırlar var: Rhaetica ile Noricum, Bavyeralılarla Alamanlar, Almanlarla Latinler arasında… Tirol baştan başa bir sınırdır, hem ayırır hem birleştirir; Brenner iki devleti birbirinden ayırır ve bir birlik olduğuna inanılan bir toprağın merkezinde yer alır. İsimler de kimlik değiştirir. 1839'da kullanılmaya başlanan Güney Tirol ismi bir zamanlar Trentino için kullanılırdı ve Tirol üç milletten –Almanlar, İtalyanlar ve Ladinler– oluşan bir ülkeydi. Ama coğrafyaya göre Brenner, Adriyatik Denizi ile Karadeniz arasındaki, Adige ile her türlü inancın denizine akan sularla Drava yoluyla Tuna nehrine katılan suların arasındaki ayrım hattıdır. Adriyatik Denizi ile Tuna nehri, deniz ile *Mitteleuropa*, hayatın iki zıt ama birbirini tamamlayan senaryosudur; onları ayıran ve bir günlük gezi sırasında fark edilmeden aşılan sınır, bir evrenden diğerine götüren çok küçük bir kara deliktir.

Antholz'e giden araba –her sene, Noel'den hemen sonraki günlerde– Dobbiaco'dan geldiği için sağa sapar ve her halükârda vadiye girer; direksiyonu kırınca ön lastik, bütün vadi boyunca kayarak buralara kadar inmiş birilerinin karın üzerinde bıraktığı temiz, birbirine paralel kayak izlerini yolun kenarına yapıştırır.

Antholz'da geçirilen ve yıllar boyunca toplansa hatırı sayılır uzunlukta bir dönem teşkil edecek olan o haftalar, aralık ve ocak ayındaki birkaç günden oluşur ve pıhtılaşmış, aralıksız bir

zaman içerisinde kışın tüm yüzlerini, donları, çığları, kar yağışlarını, çatıdan sarkan ve Sahra rüzgârı (*Scirocco*) estiği zaman eriyen keskin uçlu sarkıtları içerir. Vadi kış anlamına gelir, kışı geçirecek yerdir; alışılageldik zorunlu nöbetin endişelerinden ve engellemelerinden kurtulan hayatın uyandığı ve kendini bıraktığı uyku ve kış uykusu anlamına gelir. Tahtı bir eyer olan İmparator Maximilian, Tirol'ün kaba kumaştan bir manto olduğunu ama sıcak tuttuğunu söylermiş. Karlardan oluşan o yumuşak yorganın altında vücut gerinir, yüz güneşe çevrilir, gözler yarı kapalı tutulur, yanaklar taze karla ovalanır, düşünceler, *stube*de birinden diğerine şarap gibi akan kahkahalarla kovulur ve bir tarladan ayrılan kuşlar gibi uçup gider; güçlü ve serbest bir cinsellik uyanır, eğimli çatısı olan o odada o kalın ve karmaşık süveterler, kalın çoraplar ve kazak katmanları, ceket ve kravatlardan daha kolay çıkarılır.

Karın altında haftalar ve yıllar, hepsini muhafaza eden tek bir şimdiki zamanda yoğunlaşır ve o buzların çözülmesiyle iade edilen nesneler gibi su yüzüne çıkarlar. Zaman, hiçbir zaman erimeyen bir kar alanında kristalize olur, farklı yıllarda düşen kar katmanları birbirine dokunur ve üst üste gelir, yan yana durur. Herberhof'un arkasında bulunan ve kayaklarla ilk adımların atıldığı yamaçta, göl kenarında, adını aldığı dağın altındaki Wildgall Oteli'nin terasında Marisa'nın saçları koyu renk, saçlarındaki beyaz şeritlerse kardan kaynaklanmıyor, ama o yeni rengi eklemiş ressam iyi bir atölyeden geliyor ve o rötuş uzman bir ele işaret ediyor.

Bir vadiyi ve bir hayatı sadece karla kaplı olarak tanımak ilginç bir şey, olsa olsa, ılık bir günde karın azıcık erimesiyle sırılsıklam bir şekilde iade edilen, pörsümüş bir tutam ot ve beraberinde inek gübresi ve çamur olabiliyor. Buz tutmuş gölün çizgileri, derinliğine ve rüzgârla güneşe maruz kalma derecesine göre bazıları yeşil, bazıları mavi pürüzler yaratan katılaşmış su titreşimleri, yıllar boyunca edinilen deneysel bir bilim alanının nesnesidir; Wildgall'ın öğleden sonra erkenden gölün üzerinde uzamaya ve göz kamaştırıcı maviliği lacivert-mor bir renge dönüştürmeye başlayan gölgesi veya gölü kesen ve akşam saatlerinde buzdan bir nakış gibi duran kayak yollarının kabarık kenarları da öyle. Yazın o sular turkuvaz renkli oluyor veya

en azından barın tezgâhındaki kartpostallar buna tanıklık ediyor. Angela şehirde kalan sevgilisine bir kart yazıyor, Marianna ile kapıda duran Francesco ve Paolo da, Ortaçağ'da buralarda yaşamış bir ozan olan Haward von Antholz'e adanmış Kültür Evi'ndeki itfaiyeciler balosuna gitmek istiyorsa elini çabuk tutmasını söylüyorlar.

Vadiye girdikten sonraki ilk kasaba Niederrasen veya Rasun di Sotto, yani Aşağı Rasun ve bütün rehberler ve rehberlik kitapları, on iki kilometre ötede olan Antholz'e göre, burada konuşulan lehçenin –özellikle telaffuzun– küçük ama belirgin farklılıklarına dikkat çeker. Arabayla Antholz'e doğru giderken arkada, sağ tarafta kalan kasaba girişinde mütevazı bir anıt insanı aşina bir yere-zamana geri götürür. Aziz Rocco ile Aziz Sebastiano'nun tasvirleriyle süslenmiş bir şapel 1636 yılındaki vebayı anar. Su ayırım hattının ötesinde başlayan Tuna Nehri dünyası vebaya dair işaretlerle dolu; Viyana'da Graben'de yükselen sütunla başlayarak yayılan ve salgınlar sırasında Yaratılışın şanı ve sefaleti için dikilen o Kutsal Teslis sütunları *Mitteleuropa*'nın tamamı boyunca çoğalıp yayılır, Doğu ve Kuzey dallara kadar ulaşır ve oralara birleştirici bir mühür vurur.

Sütunun yerini alan şapel, Kant'ın törensel yemek âdetlerinde onu rahatsız eden o küçük sapmalar gibi, biraz rahatsız edici, ama veba ile Karşı Reform'un merhameti arasındaki bağ yine de bir bekleyişin teyit edilmesi, alışılageldik bir güvencenin verilmesi anlamına gelir. Bununla beraber, *Mitteleuropa* yine de Katoliktir ve Yahudidir ve bu iki unsurdan biri olmadığı zaman aksak kalır; Alman Tirol'ünün dağları arasında Yahudi unsur yoktur, imparatorluğun ve dünyanın görkemini pikaresk hale getiren ve ağırbaşlı tütsüsünün altında arka sokağın ekşi kokusunu hissettiren o başıboş melankoliyle indirgenemez yaşama gücünün sembiyozu yoktur.

Yahudiler olmayınca Almanlar, organizmaya gerekli olan bir maddeden yoksun bir vücut gibidir; Yahudilerin kendine yeterliği daha güçlüdür, ama her Yahudide bir Almanlık vardır. Her çeşit etnik saflık raşitizme ve guatra götürür. Bütün barbarlıklar gibi nazizm, aptalcaydı ve kendi kendine zarar verdi:

Milyonlarca Yahudiyi katlederek Alman uygarlığını sakat bırakıp *Mitteleuropa* uygarlığını belki de sonsuza kadar yok etti.

Beppino'ya kalan son kâğıdın üzerine haç işareti çizilerek *gestorben*, yani ölü deniyor ve o kâğıdı da kaybeden Beppino oyun dışı kalıyor. Beppino kalkıyor ve çıkıp biraz yürümek için montunu ve kürklü şapkasını alıyor. Ahırdan geri gelen Jakob sinsice gülümsüyor, gözleri hırs dolu. Onun dünyası ahır, yazları da otlaklar; aile içi iş bölümünde hayvanlarla ilgilenme görevi ona verilmiş, diğerleri de insanlarla ilgileniyor. Jakob süt sağıyor, tımar ediyor, yabayla samanı kaldırıyor, bir zamanlar kasaba gençlerinin donmuş çıplak ayaklarını ısıtmak için tedarik etmeye çalıştıkları, dumanı tüten gübreyle dolu çuvalları boşaltıyor. Zamanı geldiğinde bir buzağıyı kesime götüren de o; önce buzağının kulaklarının arkasını kaşıyor, sonra ona daha lezzetli olan nemli saman veriyor, sonra da mutlulukla ıslık çalarak, onu yularından tutup ardından çekerek gidiyor.

Jakob mutfağa, ona ayrılmış çorbayı içmeye gidiyor. Lisa, karanlık sokaktaki lambaya bakarak sigara içiyor. Jakob mutfağa gitmeden önce Lisa'nm yanından geçiyor, ona bir şeyler diyor ve sırıtıyor ama Lisa ona cevap vermiyor. Daha saat on, zaman geçmiyor, diyor Lisa, çıkarken önünden geçen Beppino'ya. Her şey değişiyor, Joseph'in ayrılınca kendine kurduğu oteli gördünüz mü? Biraz değişim iyi bir şey, ama fazlası iyi değil. Ben Fransa'ya gittim, annem beni Niederrasen'in ötesindeki Olang istasyonuna götürdü, saatlerce trenin gelmesini bekledik, en azından orada, o istasyonda bir şey değişmiyordu, annemle orada olmaktan memnundum. Paris'te iki ay kaldım. Döndüğümde de annem gelip beni Olang'dan aldı, tren durdu ve bir sürü insan indi, çok fazla insan indi. Lisa, simsiyah bir ateşle yanan gözlerle Beppino'ya bakıyor. Neden herkes koşturup duruyor, yollarda bağrışıyor? Dışarıda hiç kimse yok, gece bomboş. Yukarıdaki odalardan birinden bir bebeğin ağlama sesi geliyor. Lisa merdivenden yukarı çıkıyor, bu arada gölde kar aracı ile çalışan adam *stube*de biraz sarhoş, biraz uykulu ama alaycı alaycı gülüyor.

Beppino çıkıyor, yukarıya bakıyor ve Avcı Takımyıldızı'nı tespit ediyor. Toni ne güzel diyordu *gestorben* diye, mutluluk-

la haç işaretini çizdiği kâğıtlar hep başkalarına aitti, çünkü böyle bir şey kendisine hemen hiç olmazdı. Baron Mattia ona *cotecio*da meydan okuduğu ve oturma odasıyla yemek odasını ortaya sürdüğü zaman, Toni ertesi günü Baron'un evine her şeyin yüklenmesi için bir kamyon göndermişti. "Bagnolo Sokağı'nın bir randevuevinde / Yeşilimsi bir divanın üzerinde / Baron Mattia'yı gördüm / Çükü elindeydi / hüzün içindeydi" diyordu Toni, zamanını meyhanelerde oyuncuların hareketlerini izleyerek ve yorumlayarak geçiren kasabanın yetenekli ozanının doğaçlama mısralarını tekrarlayarak.

Yıldızlar, simsiyah gökyüzünde, Noel ağacının üzerindeki kar taneleri gibi asılı duruyor; birçok kocaman ve parlak yıldız, karanlık dalgaların arasından küçük mumlar veya camdan küreler sanki. İnsan başını kaldırınca önce küçük ışıltılı noktalarla kaplı kocaman bir karanlık görülüyor, sonra giderek daha çok nokta beliriyor, karanlıkların arasından bir toz kümesi ve bir beyazlık ortaya çıkıyor, giderek rengi açılan, giderek beyazlaşan gecenin pencerelerinden buzdan çiçekler açıyor. Bir araba geçiyor ve herkes yolun kenarına çekiliyor; insan o kenardan dışarı bakıyor ve ışıl ışıl karanlıkta kayboluyor, Samanyolu'na düşüyor, o simsiyah suların ve beyaz köpüklerin arasında buluyor kendini.

Betelgeuse 21 Aralık'ta, tam gece yarısı meridyen çizgisinden geçiyor ve çapı parlaklığının salınımıyla paralel şekilde değişiyor. Orada yukarıda olsun, burada aşağıda olsun, açılar, uzaklıklar ve yörüngeler kesinkes belirlenmiştir, ne hata ne de oyunda değişiklik yapılabilir. Acaba Toni'yi oyun dışında bırakan *–gestorben–* kanser de o bağlayıcı kurallardan birini mi oluşturur? *Cotecio*da Peder Gorna *ciapa e torna* yasası da öyledir; aynı seri ile karşılık verildiği zaman, başkası onu almak zorunda kalacak ve sonuçta daha fazla puan kazanacaktır. Peder Gorna yasası Toni için hep işlerdi. Ama herkesi böyle yüzüstü bırakıp gitmek gerçekte bir papaz şakası, yani kötü bir şakaydı. Gülmek şimdi biraz daha zor bir hale geldi, ama gülmek her şeydir; neyse ki o *stube*de uzun yıllar boyunca çok gülündü ve o sermaye faiz vermeye devam ediyor. Gülmeye devam ediliyor, özellikle de onu düşününce.

Yolun solunda bulunan kışla şimdi kapalı, dikenli tel örgü kimsenin girmesini engellemiyor. Güney Tirol'de bir süredir artık bomba patlamıyor; Tirol'ün kurtuluşu için yüksek gerilim hattı kuleleri, anıtlar ve insanlar artık havaya uçmuyor. Antholz'de hep huzur hüküm sürdü, ama bu, 1964'te jandarmaların sorgulama ve aramalar sırasında Volkspartei'nin bazı üyelerini hırpalamasını engellemedi. Az ileride, yine yolun sol tarafında bulunan ve dağın içine kamufle edilmiş koruganları, yani Mussolini'nin endişe kaynağı teşkil eden Alman müttefikle ortak sınıra yakın inşa ettirdiği sözüm ona "güvenmiyorum" hattını gece karanlığı bile gizleyemiyor.

O kartonpiyerden koruganlar bir yanlışlıklar komedisinin, faşizmle nazizm arasındaki önce kibirli, sonra da itaatkâr ilişkilerin sahnesi. O anlaşmazlık Alto Adige'de groteskliğin en yüksek noktasına ulaşmış. Faşizm, Alman halkını milliyet duygusundan etmeye çalışırken, dünya üzerinde Alman hâkimiyeti kurmaya çalışan Reich'a boyun eğdi; Güney Tirollülerin büyük kısmı aslında seve seve faşist olurdu ve faşizmin onları Bolşeviklere karşı korumasından memnun olurdu, ama faşizm, Alman oldukları için onlara İtalyan milliyetçiliği adına zulmetmeye başlayınca, gelenekçi Katolikliklerinin onları Hitler'in pagan eğilimleri konusunda kuşkucu kılmasına rağmen Nazi yanlısı olmaya itilmişlerdi. Claus Gatterer'e göre Mihver Devletleri zamanında bile Güney Tirol'de çocuklar savaş oyunu oynadığı zaman İtalyanlara karşı Almanları oynarlarmış, Etiyopya seferi zamanında da Etiyopya İmparatoru Negus'u tutarlarmış.

Alman halkının Führer'i, dolayısıyla da Almanlıklarının garantörü olan Hitler, Güney Tirol'ü Mussolini ile olan ittifak uğuruna feda etmiş, Mussolini ile de 1939 yılının o ünlü seçeneğini planlamış. Bunun sonucunda, soy ve toprak birliğine o kadar bağlı olan Güney Tirollüler, bu iki kavramın parçalanmasını kabullenmek ve topraklarında kalıp İtalyanlarla asimile olmak veya Alman olmaya devam etmek ama o topraktan kopmak ve Almanya'ya, hatta, bazı projelere göre, Reich'a katılması beklenen daha uzak topraklara, örneğin Kırım'a nakledilmek arasında seçim yapmak zorunda kalmışlar. İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu onları bu trajediden kurtarmıştı, zira oradan ayrılmak zorunda kalan az sayıdaki insan bile haklı ola-

rak evlerine dönmüştü ve şu anda orada zorluklarla karşılaşan varsa, o da İtalyan azınlıktır. Dünyanın absürd tiyatrosunun etkin sahne tasarımını teşkil eden o terk edilmiş koruganlar hâlâ orada.

O hüzünlü ve bayağı kalıntıları arkada bıraktıktan sonra o yol üzerinde birkaç metre daha ilerleyince, vadiden yukarı çıkarken yine sol tarafta, Anterselva di Mezzo'nun simgesel sınırı olan çam ağacına varılır. Her akşam, yatmadan önce kısa bir gezintiye çıkılır ve o ağacın gövdesi kucaklanır. İlk yıllarda daha kolaydı, incecik bir ağaçtı. Şimdi onu saran kollar diğer tarafta birleşemiyor bile. O sert ağaç kabuğunun yanakla güzel bir teması var. Yolun sonundan sesler geliyor, yüksek sesli bir kahkaha ayırt ediliyor, ince ve gözü pek bir karaltı gözüküyor, ardında, karanlıkta, başka birisi var. Diğerleri gelmeden Beppino pantolonunun önünü kapatıyor, ağzına attığı keskin ve mayhoş ağaç kabuğu parçasını karın içine tükürüyor ve onları karşılamaya gidiyor.

Brunico'ya götüren yol ayrımı ile Antholz Mittertal arasındaki on iki kilometrelik mesafe çok daha uzun, yılları boydan boya geçiyor; bu yolda giden araba görünmez zaman duvarlarını delip geçiyor. Niederrasen melez bir kasaba, tarihinin izleri turistik stil tarafından yutulmuş, halbuki Oberrasen veya Rasun di Sopra, yani Üst Rasun'da, turizm neredeyse hiç yok, *genius loci*'nin[54] uzun ve yavaş zamanının içine çekiliyor. Niederrasen'de evler temiz ve çok bakımlı; 1822'de restore edilen ama aslında bin yıl öncesine dayanan kilise barok döneminden pembe bir mermer ile kıvrımlarla kaplı, ahşaptan sıralar barındırıyor. Kilisenin girişine yakın, uzun mavi pelerinli bir azize kendini şiddetle kırbaçlıyor; onun karşısında bir aziz kendinden geçmiş, şevkle dua ediyor, ama kendini kırbaçlamaktan esirgiyor. Dindarlıklarını sergilemekte bile erkeklerin işi daha kolay. Sunağın yanına konmuş ve küçük kırmızı elmalarla süslenmiş Noel çamının koyu yeşil renginin içinde açık renkli samandan yıldızlar parlıyor, yolunu kaybetmiş çocuklar gibi dolaşılan ormanın karanlığında bir köy evinin ışıkları gibi duruyorlar.

54 (Lat.) Yerin ruhu. (ç.n.)

Kilisenin karşısında rahibin evi var; rüzgârgülleri Tauern Dağları'ndan esen rüzgârda dönüyor. Burası 17. yüzyıldan itibaren *Gericht*'in, yani daha önce Altrasen Kalesi'nde bulunan mahkemenin merkeziydi. Mahkemenin yetki alanı Antholz Mahkemesi'ninkiyle komşuydu; Antholz Mahkemesi'ni Pusterya Kontları 11. yüzyılda, adaletlerini Brunico yargıçlarına icra ettiren Bressanone piskoposlarına emanet etmişti ve bu durum 1803'teki laikleşmeye kadar sürmüştü. Karın üzerindeki kayak izleri gibi, bölgesel yetkilerin ve farklı iktidarların kadim sınırları birbirini keser, istikrarsız, parçalanmış çeşitliliği ve bütün feodal makro veya mikrokozmosların karmaşık çoğulluğu içindeki o küçük kapalı vadinin jeopolitik atomunu bölerler.

Karın içinde ilerleyen adımlar ve vadiyi çıkan araba, Jakoben askerlerin ilerleyişine, 1809'daki Brunic Muharebesi'nden sonra, General Broussier'nin Tirollü vatanseverleri kovalayan birliklerine benzer; şehirden veya ovadan gelenler, kayak malzemelerinin arasında bilmeden Napoléon kanunlarını da getirirler. Ama adımlar kara batar, araba da kayar; dağın yamacındaki o çiftlik evinde kalıtsal veraset, Mantık'ın evrensel eşitliğine değil de yüzyıllardan kaynaklanan farklılıklara ve Ortaçağ geleneklerine kök salmış yasalara göre gerçekleşiyor. Eski ve kibirli bir deyime göre dünyada değil, Tirol'deyiz; dünya ihanet etse bile, *Land*, yani ülke dayanmaya devam eder.

Çiftlik evleri ve vadi gibi, Tirol kendi içine kapalı olmakla, diğer herkesi dışlayan "biz" kimliğiyle övünür. Claus Gatterer'in vaftiz babası aşağılayıcı bir ifadeyle "Viyanalılar, Çekler ve diğer Yahudiler," diyerek, kalleş yabancılar kategorisine Habsburgları, sosyalistleri, uluslararası finans dünyasını, Macarları, genelde Slavları, kendi vadisi dışındaki rahipleri, Bolşevikleri ve İtalyan polisleri dahil ediyordu. Bütün saflıklar gibi etnik saflık da bir eksiltmenin sonucudur ve eksiltme ne kadar köktense saflık da o kadar keskindir; gerçek saflık aslında bir hiçtir, bütüncül bir eksiltmeyle elde edilen mutlak sıfırdır.

İlk defa 1254'te kendini gösteren ve bağımsız bir devlet projesiyle 1919'da tekrar ortaya çıkan özerk Tirol kimliği, genellikle dışlamaya dayanır. Tirol'ün tarihindeki en kritik olaylar, bu özerkliğin kazaya uğradığı seferlere işaret eder; 1363'te, Margareta Maultasch'dan sonra Tirol Habsburgların eline geçer ve

İsviçre olma hayalini sonsuza kadar kaybeder; 1806'da Bavyeralıların işgali, 1809'da Fransız istilası gerçekleşir. 1918'de İtalya'nın ilhak ettiği Güney Tirol'ün ayrılışı, 1939'da da Güney Tirollüleri ayıran ve doğalarını bozan seçenek sunulur.

Politik alanda gerçekleşemeyen özerklik, yerel imtiyazlarda ve Tirol'e özgü özelliklerde, Tarih'in altında var olan, dinamik yüzeye göre derinlerde daha yavaş hareket eden, üzerindeki toprak biraz hareket ettiğinde veya kürekle kaldırıldığında bile yerinde kalan jeolojik bir katmana benzeyen varlığın dokusunda varlığını sürdürür. Tirol'ün anahtarı eski hukukudur, 1511'de İmparator Maximilian'm *Landlibell* askeri emriyle onaylanan, daha büyük bir vatan için değil de sadece Tirol için, ülke içerisinde kendi milis kuvvetlerini –*Landwehr* ve *Landsturm*– kullanma hakkıdır. Devlet değil bölge, ulus değil etnik grup…

*Schützen*lerin[55] sancakları ve dalgalanan tüyleri birkaç yıl öncesine kadar hazin eski eşyayı, doldurulmuş kuşları veya duvara çakılmış geyik boynuzlarını andırırdı. Günümüzde ise, *Schützen*lerin tüy takılmış saçlarının arasından gözüken pembe enseler ve kısa paçalı deri pantolonlarının altından gözüken pembe uyluklar safkan etnik kökenin kalite simgesidir ve partikülarizmlerin ve yerel şovenizmlerin Avrupa'sında bunlara yeniden değer verilmeye başlanmıştır. Tarih bir dümen darbesiyle büyük imparatorlukları un ufak ediyor ve kasabaları sahneye çağırıyor; kendi içine kapalı çiftlik evi, Napoléon'un valileri ve Komünist Enternasyonali karşısında hayatta kalıyor ve şimdiki zamanla yakın geleceğin temsilciliği üzerinde hak iddia ediyor. Yerel milliyetçilik ateşi, bütün Avrupa'ya yayılıyor, farklılıklar kültü, insanın evrenselliğinin somut ifadeleri olarak sevilmiyor, mutlak değerler olarak putlaştırılıyor ve her biri hışımla bir diğeriyle karşılaştırılıyor.

Aydınlanma'nın savunucusu *refo* demek ister, çünkü kâğıtların yeniden karıştırılacağını ve postmodern Ortaçağ tarafından gölgede bırakılan siyasetin evrensellerinin büyük çaplı bir oyun düzenlemek için er ya da geç geri döneceğini bilir. Belki de 1910'da Franz Ferdinand vadiden geçerken dizginlenemeyen atları ölümcül bir kazaya neden olacakken engellenmeyip o kaza gerçekleşseydi neler yaşanacağını, Saraybosna'ya

55 (Alm.) Bir tür piyade. (ç.n.)

ve daha başka nelere engel olunup olunamayacağını düşünüyor. Ama *cotecio* oynayan aydınlanmacı, hayatın ne kadar çeşitlilik gösterdiğinin ve önceden kestirilemeyeceğinin bilincinde ve olayların gidişatı karşısında ciddi zorluğa düşüyor; ayrıca ilerleme, tarih ve evrensel kavramlar konusunda aceleyle edinilen inançların birçok soruna neden olduğunun da farkında. Elindeki kâğıtlar konusunda hevesli olmak bir yana, bir sonraki dağıtımda daha iyilerini alabileceğinden emin değil, dolayısıyla *refo* yapıp yapmama konusunda, cüretkâr olan ve can atan diğerlerinin karar vermesine izin veriyor ve *cotecio*nun kurallarına göre hakkı olduğu üzere, "kayıtsız" olduğunu söylemekle yetiniyor.

Ablası Helga Lisa'ya masaların arasında ve altında dörtayak üstünde koşturup misafirlerin pantolonlarını çekiştiren Konrad'ı gösteriyor ve birazdan kızmaya başlayacaklar diyor. Lisa oğluna bakıyor, gülümsemiyor ama sanki biri onu öpmüş gibi, ince dudaklarında bir şeyler eriyor. Konrad kıvırcık saçlı, tatlı ve akıllı bakıyor, sandalyelerin altından koşarken ve onu yakalamaya çalışanlardan kaçarken baştan çıkarıcı ve dayanılmaz bir şekilde gülüyor. Bir yıl, Noel'de bir yerlerde bir bebeğin ağladığı duyulmuştu, Bayan Mairgunter başını sallıyordu, Marisa da bebeği göstermelerini, aralarına getirmelerini istemişti. Anneyle babanın ne önemi var, bir bebek doğduğunda önemli olan o bebektir; çobanlar veya Üç Bilge Kral onu kutlamaya gelirler, ona bir şey sormazlar, öküz ile eşek de samanın üzerinde yatan bebeği nefesleriyle ısıtmaya çalışırlarken ne Yusuf ne de Meryem'le ilgileniyorlardı.

Konrad aniden duruyor, camın yanında yatan kediye bakıyor. Kedi gri, ama patilerinde beyaz lekeler var. Dışarıdaki kar da beyaz. Camda bir kedi daha var, onun da bıyıkları var, ayrıca amcalarından ikisi de bıyıklı. Francesco ona "pisi pisi" demeyi öğretmeye çalışıyor, ama Konrad gülüyor. İtalyanca biliyor, ama kedilerle konuşurken vadinin lehçesini kullanıyor. Koyunlarla da öyle, "*Pampa*, *lock*, *lock*," diyor. Koyun demenin çok yolu var, yavrulamış bir dişiyse *Görre*, erkekse *Tulle*, hadım edildiyse *Gstraun*, genç bir dişiyse *Killpole* deniyor. Konrad gü-

lüyor, bir takla atıyor ve pencereye doğru bir öpücük gönderiyor. Lisa neredeyse gülümsüyor.

Jakob dayısı ona bir şeker veriyor ve başını okşuyor. Lisa kalkıyor ve gidip oğlunu kucağına alıyor. Jakob içiyor, *stube*deki birisinin yaptığı bir şakaya gülüyor ve kolunun altındaki battaniyeyle yatmaya hazırlanıyor. Kendine ait bir odası var, ama önüne gelen yerde, örneğin mahzenin yanındaki, hep sıcacık olan çamaşırhanedeki sırada yatıp uyumayı seviyor. Biraz peltek bir sesle kışın, bayram döneminden önce ve sonra da, etrafta sadece köyün sarhoşları olduğu zaman bile burası güzel oluyor diyor. Yapacak pek bir şey olmuyor ve akşamlar çok uzun sürüyor. Sık sık kavga etsek de, hele de içtiğimiz zaman, yine de kardeşlerim ve ben birbirimizi çok severiz. Lisa'nın kaba olduğunu düşünmeyin, o aslında iyi kalpli biri. Ve kıkır kıkır gülmeye devam ederken gözleri doluyor.

Yılda sadece bir defa, araba vadiye girerken sola sapar, yani Brunico'dan, daha doğrusu, Meissen porselen yemek takımını yavaş yavaş büyütmek için her yıl, her Noel gidilen Schönhuber dükkânından gelinir. Meissen porselenleri, Zweibelmuster olanları beyaz ve kobalt mavisi. Mavisi, kiliselerin neflerinin yüksek kısımlarındaki, apsisin arkasındaki vitrayların rengi; ayin sırasında sıraların arasında diz çökmüş, itişen, dua eden ve yaşlanan insanların üzerindeki denizlerin ve göklerin uzak cenneti. Cennet, uzaklığından dolayı da mavidir. O tabakların, büyük çorba kâselerinin, çukur tabakların ve salata kâselerinin mavisi biraz daha gönül alıcı.

Anterselva'dan her dönüşte takıma birkaç parça eklenmiş oluyor; tatlılar için bir servis kaşığı, bir sebze tabağı. Yıldönümleri, Tanrı'nm oğlunun ve büyükanne Pia'nın doğum günleri; masanın hazırlanması, Kutsal Topraklara gidişin genel provası sanki. Marisa kepçeyi büyük çorba kâsesine daldırıyor, kobalt çiçekler pırasa çorbasına gömülürken şarap da bardaklara dökülüyor. Bir sonraki sene el yine aynı basit ve ölçülemez hareketi tekrarlıyor; bu sefer, masadan temelli kalkmış birisinin telafisi olarak, son gelmiş ve şu anda teyzesinin kollarında uyuyan birisine de hoş geldin olarak kare bir kâse ile bir peynirlik de var.

Meissen tabakları, yılların takvimi ve hesabı. Paolo'nun anaokuluna kaydolduğu dönemde temel tabaklarla, yani düz ve çukur tabaklarla başlandı; sonra, on iki servise ulaşılınca, servis tabaklarının en azından elzem olanları, yuvarlak ve ovalleri temin edildi; arkasından üçgen sebze tabakları, kiliseye kabul ayini ve Latincede alınan iyi bir not, sonra on iki kişilik kahve servisi, sütlük ve şekerlik; eve gelmeye başlayan ilk kız arkadaşlar, sosluk ve on altı kişilik servis tamamlanamadan Sovyetler Birliği ortadan kayboldu. Oval sebze tabağı ile üç kollu şamdanın alınışı arasında birkaç defa müziğin doğru ritmi şaştı ve farkına varılmadan yapılan o hatalar arada bir bayram havasını bozacak yanlış notalar üretmeye devam ediyor.

Muhteşem yemekler, Kalterer See'den gelen şarapları sunan Mairgunter'lerin izniyle Collalbrigo veya d'Asti Adası'ndan ısmarlanan şaraplar; yemekler ve şişeler iyi niyetli bir örtüyle gerçeği gölgeliyor, nesnelerin görünüşünü veya yarattıkları şaşkınlığı ortadan kaldırmıyor ama, hikâye anlatmaya –hatta bazen açık saçık hikâyeler anlatmaya– devam edilmesine izin verecek kadar, karda gürültü misali, onları biraz yumuşatıyor. Kelimelerden ve kahkahalardan oluşan o uğultu zamanın geçişini yavaşlatmıyor, ama ahenksizliğini daha akıcı ve kulağa hoş gelen bir notaya dönüştürüyor; Herkes beni sarışın sanır / Ama sarışın değilim / Saçlarım siyah / Sevişirken de siyah. Yemek bitiyor, masa toplanıyor ve Meissenler'in kaldırıldığı Biedermeier konsolu aynı zamanda masa, evlilik yatağı ve mezar.

Schönhuber'den meyve salatası kâseleri alınıyor ve arabayla Antholz'e dönülüyor. Akşam karanlığı inerken yolun kenarındaki karlar, kılıç rengini, porselenin üzerindeki mavi narların rengini almaya başlıyor. Devrilmiş bir ağacın yanındaki bir virajda, soğuğun sabitlediği karlarda, Donatella'nın o sabah ağaca çarpmamak için kayaklarıyla yaptığı ani dönüşün karda bıraktığı derin iz hemen ayırt ediliyor. Francesco ve İrene akşam yemeğine Antholz'e dönmek için sırtlarında kayaklarıyla Oberrasen'de otobüs bekliyorlar. Belki de Beppino homurdanmakta haklı, hamileliğinin dördüncü ayına gelmiş ve doğacak kızına Stella Giulia adını vermek isteyen İrene'nin kaymaya gitmemesi gerekir, ama hiçbir şeyden korkusu olmayan Barbara o yamacın eğiminin çok hafif olduğunu, düşmek için

Beppino'nun o ender bulunur kabiliyetine ve tabii Beppino'nun inatla ayaklarına takmaya devam ettiği, yirmi yıl öncesinde kalma o tahtalara sahip olmak gerektiğini söylüyor.

Sağ tarafta, Oberrasen'le aynı yükseklikte Heufler gözüküyor; bu inanılmaz görünümlü şatonun çatısı dört taraftan eğimli, her köşesinde kuleler ve pencerelerinde demirler var. 1580'de inşa edilen şato şimdi bir otel ve bar, bir zamanlar *speck* jambonunun hazırlandığı kasvetli, kocaman salonda yer alıyor; duvarlar da tavan da yüzyıllar boyunca kararmış, çok eski bir jambon kokusuyla kaplanmış. Birinci katta, *Hearrnstube*'de, oymalı nişlerin, arı kovanı şeklinde sonlanan sütunların, yeşil çiniden harika bir sobanın ve odanın bütününü çağrıştıran (hanedana özgü algoritma) deseni kapıların üzerinde altıgen şekilli bir Rönesans tavanı var. Mobilya mükemmel bir şekilde korunmuş, ama tahtakurtlarının izleri görülüyor. Elhamra'nın duvarlarında, "Allah'tan başka galip yoktur," diye yazar; Gizemli olan O, isterse o değerli tahtayı kemiren ve zamanın boş kovanı benzeri siyah, kıvrımlı galerisinde yok eden kurdun çehresini edinebilir.

Heufler, Tirol'ün cilalı bir resmi gibidir, aile armaları, turnuvaları ve konakları, Alman uygarlığını oluşturan ve Tirol'le beraber Latin dünyasına doğru ilerleyen o hayalperestlik ve hantal ağırlık karışımını çağrıştırır. Heufler, Tirol'ün üst noktasıdır, dolayısıyla zorakidir, fazla gerçek olduğu için de sahtedir; bazı çizgi filmlerde zaten görülmüştür, yıllar boyu önünden geçerken dönüp bakılmaz, *kitsch* bir röprodüksiyon sanılır. Ancak o sahte şatonun gerçek olduğu anlaşıldığı anda, eğitime ve tarihe saygıdan gidip bir göz atılır. Belki tahtakurdu da, merhametsizce aşındırdığı şey sadece bir imitasyon olsa, heyecanını kaybederdi.

Bad Salomonsbrunn, yani Salomon Kaplıcaları'nda, sık ve sağlıklı, kozalaklarla yüklü çamlar Meryem Ana'ya adanmış şapeli ve yüzyıllar boyunca, özellikle kadın kısırlığını tedavi ettiği söylenen termal kaplıcaları çevreliyor. Kaynaklar karın ve ılık misk otunun arasından uysal uysal akıyor, Clitumnus'un fakir ve Alman bir versiyonu sanki.

Toni, Maïthé'yi bu vadiye getirdiğinde kayak öğretmeni İnge ona burada kaymayı öğretmiş ve bu ziyaret yeryüzünde ve göklerde feshedilmez bir nikâha dönüştüğü için birkaç sene sonra da Marianna'ya öğretmiş, bir yıldır da Stella Giulia'ya öğretiyor. Biraz daha yukarıda, Antholz Niedertal'de, ahşaptan balkonu güneşe bakan Obermair çiftliğinde, Céline'e yakışır bir hikâye gizli. 1945 yılının mayıs ayında Pétain'in yandaşları olup ölüm cezasına çarptırılmış beş Fransız buraya saklanmış; biri gazeteci ve yazar, biri mareşalin koruması, biri Vichy Propaganda Bakanlığı'ndan yüksek dereceli bir bürokrat, bir kadın ve sonradan bulunup kurşuna dizilen, on sekiz yaşında bir genç. Biri Obermair'de, diğerleri yakınlardaki Unterrauter ve Pallhuber çiftliklerinde gizlice yaşıyorlar ve mücevher karşılığında yiyecek alıyorlardı. Her yerde aranıyorlardı ve gizlenme yerleri konusunda hiç de kötü bir seçim yapmamışlardı, çünkü bu vadi Reich'ın zaferine güvenmişti ve buradan Wehrmacht'a, hatta SS'lere katılacak gönüllüler bile çıkmıştı. Pétain'le hükümeti gerçeküstü Sigmaringen Şatosu'na sığınırken, bu kaçaklar da kendilerini, eskiden kalma altınların yerine saman ve odun yığınlarının olduğu, minyatür bir Sigmaringen'de bulmuşlardı.

Kaçaklardan biri, zamanı geçirmek için Antholz vadisi ile âdetleri ve gelenekleri hakkında bir kitap da yazmıştı. Yazı yazmanın böyle bir işlevi de vardır, ölümü düşünmekten alıkoyar. Çayırlara yaylalara ve yamaçlara çiftlik evleri serpiştirilmiş; dağın yamaçlarına dağılmış bu ahşap hayatın da kendi ayrıntıcı tarihçileri var, olabilecek bütün detayları kayda geçirerek zamanla savaşıyorlar, yavaş yavaş çürüyen tek bir eski kulübeyi bile atlamıyorlar. Vadinin ilk geniş kapsamlı tarihçisi olan ve 1909 tarihli *Mei Hoamat* adlı yeni ufuklar açan eserinde vadiyi en küçük ayrıntısına kadar tarif eden Rahip Lorenz Leitgeb'in izinde giden Hubert Müller son yıllarda bütün çiftliklerin, onların aile içinde kalmalarını sağlayan veya başkalarına geçmesine neden olan evliliklerin, ölümlerin ve mirasçıların, meyhanelerin ve meyhaneci soyağaçlarınm, dere kenarındaki Bruggerwirt'in, Maishof'un bir kısmını Mesnerwirt'e satan Sonnenwirt'in, meyhanecilerin dullarının –doksan sekiz yaşındaki Rauter-Mütterlein ile doksan yedi yaşındaki Zieles-Barbele gibi– genelde ne kadar muhterem bir yaşa ulaştıkları-

nın, eski cezalandırılmamış cinayetlerin ve sözde adli hataların –1880'de, halka göre haksızca cinayetle suçlanan ve boğazlanarak ölüm cezasına çarpılan, cezasının hafifletilmesinden sonra Bohemya'da hapiste ölen Innersiesslhof'un sahibi Josef Steiner gibi– hikâyelerini yeni baştan oluşturdu.

Müller'in *Dorfbuch Antholz* kitabı, küçük bir vadiye toplanmış evrensel bir tarihtir; belki de yaşama cezasından yakayı kurtarmak için en etkin manevra, insanın kendini başkalarının hayatlarının gömüldükleri yerlerden çıkarılmasına adaması ve kendi hayatını unutmasıdır; Herberhof *stube*si ile az ötedeki kilise kütüphanesi arasında gidip gelen Hubert Müller kendi yolunu ve ona tahsis edilen zamanın ahenkli ritmini buldu. Araştırmacının sabırlı bakışı altında o dar alan genleşiyor, atom hareketli bir çoğulluğa, isimlerden ve olaylardan oluşan bir kaleydoskoba bölünüyor. 1945'te kaçarken para dolu bir sandığı göle atan üç Alman; bir atın, ağırlığı altında buzun kırılmasıyla göle gömüldüğü kış; 1220 yılındaki ilk papaz ve 1832'de ilk öğretmen olup aynı zamanda saatçi, şemsiye tamircisi, süpürge bağlayıcısı, berber-dişçi, tornacı, marangoz ve posta arabası ustası olan Johann Messner.

Hubert Müller hayatını yaşanmış olayları ve gerçek isimleri kâğıda aktarmakla geçirir; bütün anlatıcılar, örneğin ihtiyat ve diplomasi gerçeklere rötuş yapılmasını gerektirdiği zaman o isimlerden vazgeçmenin ne kadar zor olduğunu bilir. Anlatmak, hem unutulmaya karşı yürütülen bir savaş hem de unutulma ile beraber yaşama anlamına gelir; eğer ölüm olmasaydı, belki de hiç kimse bir şey anlatmazdı. Bir hikâyenin öznesi ne kadar mütevazıysa –toprağa, *humus*a ne kadar yakınsa– ölümle olan ilişkisi o kadar belirgindir. Ünlü olsun, az tanınmış olsun, insanların yaşadığı olaylar, yağmurların ve kar yağışlarının, hayvanlarla bitkilerin, direnen ve tükenen nesnelerin mevsimlerine karışır.

Antholz yıllıkları büyük bir tarihi oluşturur, çünkü bireylerden ve milletlerden çok, türleri anlatır, türler de içinde hareket ettiği peyzajın tamamını içerir. Yıllıklar Niedertal'de ölü bulunan Rus tutsak ile İkinci Dünya Savaşı'ndan hayatta kalanların yanı sıra, kötü havanın gelişine dair belirtilerin nasıl değiştiğini de anlatır; 1790'da öldürülen vadinin son ayısı, 1812'de vurulan

son kurdu, galiba 1824'te ölen son vaşağı, göldeki yirmi beş kiloluk alabalıkları, 2 Ağustos 1712'de çan kulesine düşen ve bir kızı öldüren yıldırımı, 1828'deki dolu yağışını ve 1879'daki su baskınını, Rahip Galler'in 13 Mayıs 1908'de, kömür işçisi Konrad De Colli'nin yanıklara sürmek için köyün tamamından topladığı, kırdığı ve karıştırdığı çok büyük yumurtaların sayısını anlatır. İtalyan birliklerinin 1919'daki gelişi aynı yıl gerçekleşen şiddetli kar yağışının yanma kaydedilmiş.

Tarih yavaş yavaş Coğrafyayı, toprağa kazılan işaretleri ve kanalları deşifre eder. Peyzaj ağır ağır un ufak olur, film stüdyosunun dekorları hafif bir depremden etkilenmiş gibi sarsılıp çöker; ön plan geriler, anıtlar sallanır, başka şeyler, aletler, terk edilmiş dağ kulübelerinde asılı bırakılmış ceketler, armalara çizilmiş taçlar su yüzüne ve öne çıkar.

Coğrafyanın zamanı, tarihin zamanı gibi doğrusaldır, çünkü dağlar ve denizler de doğar ve ölür, ama coğrafyanın zamanı o kadar büyüktür ki, dünyanın yüzeyi üzerinde çizilen düz bir çizgi gibi kıvrılır ve uzayla farklı bir ilişki oluşturur; mekânlar, kendi kendine sarmalanan zamanın yumaklarıdır. Yazı yazmak, bu ipliklerin sökülmesidir, Penelope'nin yaptığı gibi tarihin dokusunun çözülmesidir. Dolayısıyla Herberhof'un *stube*sinde bir şeyler yazmaya çalışmak tamamıyla nafile bir şey olmayabilir, ama yüzünü buruşturarak, "Ne, yine mi yazı yazıyorsunuz? Hep yazıyorsunuz… böyle olmaz. Birazına tamam, ama fazlası olmaz. Biraz daha az yazıp biraz daha fazla düşünmek lazım," diyen Lisa da haklı olabilir.

Antholz'de, 15 Nisan 1916'da vadinin üzerinden geçen ilk uçağı büyük bir uçurtma veya şahin sanan çiftçiler olmadı sadece; politika dünyasının biri devrimci, diğeri isyancı, iki büyüğü de burada doğmuş. Anterselva di Mezzo'da, Altenfischer evinde, 1525 yılındaki köylü devriminin liderlerinden biri olan Peter Passler doğmuş ve büyümüş. Babası da dini ve toplumsal reform düşüncelerinden dolayı köyden sürülmüş. Peter, 1526'da Antholz'de tanıştığı, okuyarak ve çalışarak geçirdiği gecelerden dolayı sırtı kamburlaşan Tirollü büyük devrimci Michel Gaismair'in hareketine bağlı çiftçi gruplarının başına geçmiş. Passler adamlarıyla beraber prenslere, piskoposlara ve başpis-

koposlara karşı saf alarak onlarla mücadele etmiş, dini özgürlüğü, kilisenin gücünün yok edilmesini, bütün şehirlerin surlarının yıkılmasını ve birer köy haline getirilmesini, zanaat ürünlerinin kolektifleştirilmesini, Anabaptizmi ve fiyatların kontrolünü savunmuş.

Hapse atıldıktan sonra yandaşları tarafından kurtarılan Passler, hem hasat oraklarına hem de savaş kılıçlarına uygun o vadilerde amansızca mücadele etmiş, sonra Venedik topraklarına sığınmış ama bir yandaşı ona ihanet ederek onu öldürmüş, kafasını kesip Innsbruck'taki hükümete göndermiş, karşılığında da affedilip ödüllendirilmiş. Gaismair de, Arşidük Ferdinand'dan hatırı sayılır imtiyazlar elde ettikten sonra kırk dört yerinden hançerlenerek öldürülmüş, Arşidük de devrimci hareket zayıflamaya başlar başlamaz o imtiyazları geri çekmiş.

Çiftçiler mücadele sırasında bile kralın meşruluğuna inanmaya devam ederken ve adaletsizlikleri bazı danışmanların kişisel hainliğine atfederlerken, Gaismair ile Passler yeni bir toplumsal düzen kurmak istiyorlardı. Bağnaz yerel çerçeveye indirgenemeyecek bu iki kişi, Alman ve Avrupa tarihinin ve modernitenin işareti olan çelişkinin trajik figürleridir; dünyayı radikal bir şekilde değiştiren modernite, daha da radikal bir değişimin, Mesihçi bir kurtuluşun gerekliliğini içinde taşır ve aynı zamanda, gelişiminin verdiği müthiş güçle toplumsal kurtuluş ütopyasını doğar doğmaz boğar. Şiddet ve yaşama gücü içeren modern değişimin başlarında gerçekleşen bu başarısız köylü devrimi, modernitenin kararsız kaderinin damgasıdır ve Almanya için özellikle ölümcül olmuştur; "Alman sefaleti," birçok felakete yol açacak bu siyasi gelişmemişlik, dini hürriyet ile toplumsal özgürlük arasındaki bu bölünmeden doğar. Yeni insanın simgesi olan Faust, apolitik bir kahramandır; bu bireysel Titan'ın 16. yüzyıl Almanya'sının çiftçi devriminden uzaklığı, bu parçalanmanın simgesidir.

Çiftçilerin yenilgisi ve II. Ferdinand'ın gerçekleştirdiği restorasyon, Tirol'ü yüzyıllar boyunca moderniteye, 1789'un prensiplerine, Napoléon'un yasalarına, liberalizme ve sosyalizme karşı, bağnaz ve tutucu bağlılığın, geleneğin ve geleneğin onayladığı âdetlerin ve imtiyazların yüce kalesi haline getirdi. Bu doğrultu ile tutarlı olarak, Habsburglara bağlı olup 1665'ten iti-

baren doğrudan hâkimiyeti altına giren Tirol, Maria Theresa ile II. Joseph'in aydınlanmacı reformlarına karşı çıkar, Habsburg krallarının desteklediği modernleştirmeye karşı sosyal sınıfların ayrıcalıklarını ve organik toplumsal düzeni savunur, feodal gericiliği aşma çabalarına karşı çıkarak devrimden kaçınır.

Altenfischer evinin az ötesinde, 1809'da Tirol'ü işgal eden Fransızlara ve Bavyeralılara karşı mücadele eden ve Andreas Hofer gibi bir asi ve kurban olan Josef Leitgeb'in meyhanesi Wegerhof var. Leitgeb 8 Ocak 1810'da, vadiye girişte kurşuna dizilmiş; şimdi orada onun anısına dikilmiş, İsa'nın suretinin olduğu bir niş var. Andreas Hofer, Peter Mayr ve diğer vatanseverlere benzer şekilde –ve Gaismair ve Passler'in tersine– Leitgeb yeni bir yasayı tesis etmek için eski düzeni yıkan bir devrimci değil, gaspçı yeni iktidara karşı çıkan ve eski düzeni geri getirmek isteyen bir asidir. O, aklın evrenselliğinin, Ulus-Devlet'in tehdidi altındaki etnik grubun saldırısına uğrayan geleneğin kurbanıdır.

Neredeyse tüm gerçek asiler gibi, Tirollü asiler de uğruna mücadele ettikleri prenslerin ihanetine uğrar ve devletin varlık nedenleri için feda edilirler; artık meşruluktan yoksun bir savaşçı haline gelen Hofer'i Fransızların ve Bavyeralıların insafına bırakan, Wagram yenilgisinden sonra Habsburg İmparatoru I. Francis tarafından imzalanan Znaim mütarekesidir. Büyük siyaset dünyası Tirol'ü cezalandırır, ama öte yandan Hofer ve Leitgeb Avusturya hanedanı için değil, Tirol için ölürler. Daha doğrusu bir kısmı için, yani Alman kısmı için ölürler, çünkü Welschtirol, yani sadece son zamanlarda alt edilen yüzyıllık isim verme bilimine göre Güney Tirol, bunun dışında tutulur. Tirol'ün bağımsızlığının savunucuları tarihi Tirol'ün ayrımını ve 1254'teki birliğini onaylarlar; bu birliğin daha sonra Innsbruck'a taşınacak kültürel merkezi 15. yüzyıla kadar güney kısmındaydı. 1809 yılının vatanseverleri Tirol'ün birliğini bölüp Alman unsuru Ladin unsurdan ayırırlar ve böylece Alman güçleri, yani Avusturya ile Bavyera tarafından terk edilir veya yok edilirler. 1960'lı yılların Güney Tirol terörizmi de bağımsızlıkçı milliyetçilik ile Avusturya veya Almanya ile bağ arasındaki çelişkinin izini taşıyacaktır.

Leitgeb hem eski özgürlükler, hem de eski imtiyazlar ve kölelik için, eşitlik prensibiyle bireylere yeni özgürlük imkânları verebilecek sosyal hareketliliğe karşı mücadele ediyordu. Ama General Broussier'nin birlikleriyle beraber Antholz vadisini işgal eden Napoléon modernitesi aynı zamanda totaliter ve tek düzeye indirgeyen bir şiddet anlamına gelir, farklılıkları acımasızca ezer. Tirol'ün öfkeli ve gerici ideolojisinin simgesi haline gelecek olan Hofer'le Leitgeb'in Vendée isyanına benzer direnişi, zalim projelerin tehdidi altındaki gerçek özgürlüklerin savunulmasını da içerir. Leitgeb, modern tarihin Scylla ile Charybdis'i, partikülarist şiddet ile eşitleyici şiddeti karşı karşıya getiren trajedisinde bir figürandır; o çözümlenmemiş arıza Avrupa için hâlâ bir tehdit teşkil eder ve birçok korkunç merkeziyetçi modernleştirme sürecini ve barbarca gerilemeyi açıklar.

Leitgeb öldüğü zaman Aydınlanmacılar tarafından, Maria Theresa'nın ve Joseph'in, birleştirici projelerine rağmen farklılıklara duyarlı ve yenilikçi dürtüsüne rağmen geleneklere saygılı olan aydınlanmacı mutlakıyet tarafından denenen ve moderniteye götürecek olan üçüncü yol da başarısızlığa uğramış oluyordu; bu üçüncü yol, Jakoben Terör'den ve erken kapitalizmin vahşi birikiminden kaçınmak için kabaca tasarlanmıştı. Ama Tirol, Maria Theresa ile II. Joseph'e karşıydı ve Andreas Hofer'i kaderine terk eden Kaiser Franz'ı, yani Maria Theresa'nın yeniliklerine karşı ve Tirol'ün etik-politik geriliğinin büyük kısmından sorumlu olan tutucu Habsburg restorasyonunu sevmişti. Tirol-İsviçre konfederasyonu oluşturmayı veya Tirol'ü İtalya Krallığı'na katmayı ve ona geniş bir özerklik tanımayı aklından geçirmiş olan işgalci Napoléon, ülkeye özgü özellikleri sezmişti ama onun dayattığı sınırlar, kısa süreliğine de olsa, Tirol'ü en radikal şekilde bölmüştü.

Leitgeb, aynı zamanda Antholz Mittertal'in başındaki bıçkıhanenin adıdır, hemen yanı başında da denizi andıran yeşilimsi renkteki küçük bir şapel olan Gruber Stöckl vardır. Şapelin duvarları ilk defa Trieste'de Sacro Cuore Kilisesi'nde görülen Çarmıh Yolu'nun klasik ve stereotip görüntüleriyle kaplıdır. Haça asılı ahşap ve brakisefal İsa bu vadilerin insanıdır, yüz hatlarında fakirliğin ve nesiller boyunca süren endogaminin izleri var.

Anterselva'ya ulaşılan akşamdan itibaren günler o karanlık ve boş şapelde, o çarmıhın karşısında başlıyor; geçmiş yıl, bir çiçek buketi veya insanın sırtından indirdiği sırt çantası gibi, o ahşabın ayağına bırakılıyor.

Bıçkıhanenin arkasında yol dikleşmeye başlıyor; yukarıdan Aziz Giorgio onuruna dikilmiş olan kilise ile, adını Ortaçağ şairinden alan *Kulturhaus*'un etrafında kurulmuş yeni ve hantal evler ve sokaklarla birlikte köyün tamamı görünüyor. Köy küçük, ama o akşam yürüyüşü sırasında karanlıkta genişliyor, boyutları değişen bir boşlukta gevşiyor. Sadece zaman değil, boşluk da esnektir, ne içeriyorsa ona göre genişler veya daralır, çünkü insanların hayatı gibi, pıhtılaşmış zamandır. Leitgeb adındaki dükkânla köyün sonundaki Handlung adındaki dükkân arasındaki kar, yılları ve olayları, zaman katmanlarını muhafaza ve iade eder. Kesin bir varış noktası olan bütün doğrusal yolculuklar, Trieste ile Milano arasındaki birkaç saatlik tren yolculuğu veya Milano ile New York arasındaki birkaç saatlik uçak yolculuğu gibi kısadır. Akşam yapılan hedefsiz yolculukta ise insan kaybolur, ayağının tökezlemesine neden olan yarı gömülü harabelere takılır, ortadan kalkmış patikalara girer. Bir yüze bakmak, gözlerin içine gömülmek, ağzın içine çekilmek gibidir. Bazı tartışmalı etimolojilere göre, Antholz adı "ormanın ötesinde" yani büyük ormanların ötesindeki yer anlamına gelebilir. Akşamları o karanlık ve boş sokaklar, içinden geçerken insanın dalların, dikenli çalılıkların ve çürümüş ağaç gövdelerinin arasında kendinden parçalar bıraktığı ormanın ötesindedir.

Gruber Şapeli'nden az ötede, geriye sadece kalıntılarının kaldığı bir evde, 1856 yılında, bu vadinin Herodotos'u Lorenz Leitgeb doğmuştur. Rahip olarak görevi onu uzak diyarlara götürdü. Rahip Leitgeb, Avusturya manastırlarında ve misyoner olarak sık sık çıktığı yolculuklarda Antholz'u özlerdi, ama üstleri onun başka yerlere gitmesini isterdi. Doğduğu köyü, Antholz rahibinin uyku getiren bir vaazı sayesinde nihayet görmeyi başarmıştı. Bir akşam, bu rahibin vaazı sırasında bir köylü uyuyakalmış, uyandığında da kendini kapısı kilitlenmiş, bomboş kilisede bulmuş, oradan çıkabilmek için çanın ipine tutunarak çan kulesinden inmiş ve bu şekilde istemeden de olsa saati dur-

durmuştu. Cemaat de en azından izleyicileri uyanık tutmasını başaracak bir vaiz isteyince köye gönderilen ve güzel konuşma yeteneğiyle ünlü olan Rahip Leitgeb de kürsüden büyük bir coşkuyla konuşarak eve dönüşünün tadını çıkarmıştı.

Herberhof'ta bir cenaze yemeği var; vadinin önemli bir hayvan tüccarı ölmüş, on çocuk babasıymış ve olabilecek her türlü akrabalık sıfatına sahipmiş. Mutfakta, böyle durumlarda öngörülen mönüye göre öğle yemeği hazırlanıyor; sığır etinden et suyu, soğuk etler, şarap ve su. Bu arada büyük salonda masalar hazırlanıyor. Jakob tezgâhın arkasından duruma hâkim. Otelin sahibi o, her zaman öyleydi; ahırda görevli olduğu ve dışkı dolu kovalarla ilgilendiği zaman bile bütün kardeşleri daima onun denetimindeydi. Kardeşlerden ikisi veya üçü buradan ayrılmış, Herberhof'ta hiç görünmüyorlar. Jakob da bir ara ahırdan çıkmış ve hak ettiği yere oturmuş.

Hâkimiyetini gizli olarak değil de açıkça icra etmek ona iyi gelmiş. Sık sık gülmeye devam ediyor, ama o cana yakın gülümseme neşeye, bir otel işletmecisine uygun bir keyfe dönüşmüş; hareketleri de daha ciddi, daha bir kendinden emin. Kalemi kulağının arkasından alarak çok hızlı hesaplar yapıyor. Romanya'dan gelmiş bir kadınla güzel bir odada uyuyor. Lisa susuyor, Jakob onunla konuşunca da omuzlarını silkiyor. Konrad askere gitmek üzere, Jakob da ona biraz borç veriyor, hatta sırtını da sıvazlıyor, ama ona eskisinden daha az ilgi gösteriyor, özellikle sezonda, daha çok işlerin gerektiği gibi yapılmasına dikkat ediyor. Sadece bazı akşamlar, kız kardeşleriyle erkek kardeşleri bodrum katına çekildikten sonra, elinde bardak ve gözlerinde buğulu bir bakışla bir süre tezgâhın arkasında kalıyor. Helga, Romen kadının er ya da geç gitmesi gerekeceğini söylüyor; ya evlenirler ya da yabancı bir kadın sonsuza kadar burada kalamaz, bu kadın üstelik İtalyan bile değil, polis buna izin vermez. Yoksa izni var mı? Ne olursa olsun, doğru bir şey değil bu.

Çanlar cenaze için çalıyor, tabut Niedertal'den, atların çektiği bir araba üzerinde, önünde mavi ve altın renklerinde büyük bir armayla, çam dallarının arasına gömülü bir şekilde geliyor. Çok insan gelmiş, merhum önemli biriydi ve ölüm toplumsal

hiyerarşileri düzeltme gücüne sahip değildir. "*In Deiner grossen Barmherzigkeit tilge meine Schuld*," diye dua ediyor üç rahip, yani "Büyük merhametinle günahlarımı affet." Çan kulesinden sarkan çan görevlisinin sivri yüzü görülüyor; Brueghel'in veya Bosch'un bir tablosundan çıkmış birisi gibi duruyor, ardında da ahşaptan birkaç çehre daha kalabalığa bakıyor. Arşidük Rudolf'un desteklediği Habsburg monarşisinin resimli ansiklopedisi, brakisefal ve hiperbrakisefal Tirollülerden ve nesiller boyunca aktarılan guatr ve pelagra hastalıklarından söz eder.

Çan kulesinin pencerelerinin ötesinde güneş dağlardaki buzları ışıklandırıyor, onları altın renkli, mavi renkli alevler haline getiriyor. Çan görevlisi daha da sarkıyor, uzanıp eğilen bedeni vahşi bir kuşun gagasını andırıyor. Altındaki saatin yelkovanı duvarın üzerine yansıyıp bir güneş saati gibi duruyor ve yavaş hareket ediyor; ucu biraz bükük, küçük bir orağa benziyor. Tabut, kilisenin çevresindeki mezarlığın içinden, demirden parmaklıklarla çevrilmiş mezarların yanından geçiyor; bir sürü Alman soyadının arasında üç İtalyan ismi var, Scanso, Benato ve Amelio. Alois Niederkofler sadece birkaç saat veya birkaç dakika yaşamış, doğduğu gün ölmüş; kız kardeşi Aloisa 9 Haziran 1951'de nehre düşüp boğulduğu zaman küçük bir kızmış.

İlahiler ve dualar kilisenin içinde yankılanıyor. Tavanda, Aziz Giorgio'nun mızrakla delip geçtiği ejderha sırtüstü yatıyor ve sıcaktan bitip tükenmiş bir köpek gibi, dili dışarıda nefes almaya çalışıyor. Kilisenin karşısında, Niederkofler ailesinin bir üyesine ait olan Wegerhof Oteli var. Yanı başındaki Weger-Keller binası oteli doğrudan kiliseye bağlıyordu, ama şimdi o binaya zorlukla, ağaç kütüklerinin ve odunların üzerinden, pek sağlam durmayan bir merdiven yoluyla giriliyor. Meyhaneci Andreas Gruber 1696'da duvarlara Ölüm Dansı freski yaptırmış. Dans edenlerin arasında imparator, çiftçi, asker, rahip, papa, garson kız, avukat ve ölüm var ve herkes payına düşeni söylüyor. Hepinizi yönetiyorum, hepinizi besliyorum, hepiniz için savaşıyorum, hepiniz için dua ediyorum, hepinizi bağışlıyorum, hepinizi baştan çıkarıyorum, hepinizi savunuyorum, hepinizi alıp götürüyorum.

Oda eski aletlerle, tavalarla, kırık testerelerle, paslı oraklarla, ahşap boyunduruklarla dolu. Bir başka yazıta göre hiç kimse

o hırsızın ne zaman geleceğini bilmiyor. Basmakalıp bir sözün o zavallı tekrarında bile barok dönemin yüceliği, yaratılışın görkemi ve çıplaklığıyla ilgili o nesnel duygu, Avrupa kültürünün daha sonra küçük kibirli egonun psikolojik-duygusal sefilliğine bulaştıracağı o evrensellik yankılanıyor. Ölüm Dansı'nda ortak kaderin –doğmak, yaşamak ve ölmek– mütevazılığı ve şanı var; "hepinizi baştan çıkarıyorum" diyen kız, arzunun mutlaklığını ve kibrini ifade ediyor ve mutlaklığı kaybetmiş bireyin onun yerini doldurmak için kişisel zavallılığın icat ettiği çözümlerle farklı çağlarda ve farklı sosyal sınıflarda başvurduğu burjuva tereddütlerini, erotik Makyavelciliği, sefih kuşkuculuğu ve duygusal retoriği görmezden geliyor.

O mütevazı Ölüm Dansı'nda barok müziğinin ve bütünlüğünün yankısı vardır; sırtımızda kayaklarla veya kolumuzun altında kitaplarla onun önünden geçen bizler, operanın bir parçasıyız ve yüreğimizin eşsiz olduğunu ifade etmek için, ideolojinin veya ruhsal durumun kaprislerine uygun şekilde, ustalık gerektiren bir eser seslendirmek zorundayız. Barok dönem için bütün dünya bir tiyatrodur ve biz zaman geçirmek veya alkışlanmak için tiyatroya gideriz. Broch, burjuvazide tiyatronun katedralin yerini almış olmasına karşı çıkardı, ama işin kötüsü, meyhanenin de yerini almış olmasıdır. Belki de aynı kapıya çıkıyordur, çünkü meyhanede de ekmek ve şarap veriyorlar.

Obertal'e giderken, birkaç metre ötede, Leitgeb'in dükkânının yakınlarında bir ahşap oymacısının dükkânı var. Kapısının önünde korkunç bir çıkıntısı olan bir ağaç kütüğü duruyor, içerisi ise Meryem Analarla, Aziz Giuseppelerle, hayvanlarla dolu, Hz. İsa'nın doğum sahnesi sanki; ahşabın dindar alçakgönüllülüğü o habis çıkıntıyı bile evcilleştiriyor. 16. yüzyılda doruğa çıkan ahşap heykeltıraşlığı Tirol'e özgüdür ve heykeltıraş, oymacı ve zanaatkâr arasındaki katı ayrımı görmezden gelir; sanat, sadece güzel bir iş çıkaran bir eldir.

Cenaze yemeğine çok insan gelmiş; vadinin farklı kesimlerinden geldikleri ve yıllardır birbirlerini görmedikleri için herkes birbirini selamlıyor, birbirine kavuşuyor, birbirlerine aileleri, gidişler ve gelişler, hastaneye kaldırılanlarla ilgili haber veriyor ve bu arada iş ilişkileri için tohum serpilmiş oluyor. Ölüm hiçbir şeyi çözmez, tam tersine, düğüm atar; toplumsal kaynaş-

manın ayinidir, merkezcil bir güçtür. Ölen bir insan içine patlayan küçük bir yıldızdır, yoğunluğu ve kitlesi artar ve toplumun diğer cisimlerini kendine çeker. Aralarda vadinin yüzyıllık yüzleri, şaraptan kıpkırmızı yanaklar ve dişsiz ağızlar görülüyor, ama genel fizyonomi düzenli ve huzurlu bir uygarlığa tanıklık ediyor; çehreler artık vadilerin eski kilise tablolarındaki İsa'yla alay eden halka ait değil, uygar ve gelişmiş bir refaha işaret ediyor.

İsidor Thaler, bir leopar gibi usulca masaların arasında dolanıyor; sarhoş olduğu için konuşamayacak durumda, ama gülümsüyor ve nezaketle eğiliyor, kimseye çarpmadan ve titrek elinde tuttuğu bardaktaki şarabı dökmeden kalabalığın arasına giriyor. Bütün köy geldiği gibi, vadinin diğer köylerinden de insanlar gelmiş. Rudi ile köylü güzeli karısı Elisabeth de burada. Postacı Rudi bir çingene kadar esmer, zayıf ve hızlı, eskiden vadinin yakışıklısıydı; Güneyli baştan çıkarıcılığı onu sarı saçlı ve pembe tenli Alman kadınları için karşı konulmaz kılıyordu. Onun bu durumdan fazlaca yararlanıp Antholz'un küçük Faust'u haline gelmesine ve bir sürü Margherita'ya mutluluk ve acı vermesine engel olan şey, aynı zamanda cazibesini de artıran suskunluğu ve ciddiyetiydi.

Rudi birkaç senedir evli ve giderek çöküp zayıflıyor. Karısı Elisabeth ise giderek şişiyor, çift çenesi o somurtkan küçük dudaklarını bir hayvanın burnuna dönüştürüyor, ama ağzı küstahça ve memnuniyetle açılıyor, o iştah açıcı, kıpkırmızı elmalara benzeyen yanaklarının arasında gözleri giderek küçülüyor, göğüsleri ise genişliyor ve kayıtsızca alçalıyor, Rudi'ye ona bir bardak şarap veya arabada bıraktığı şalı getirmesini veya onu eve götürmesini emrettiği zaman tombul eli buyurgan görünüyor. Rudi itaat ediyor ve susuyor; eskisinden farklı, zayıf ve içi boş bir sessizlik bu. Dümdüz önüne bakıyor, diğerlerinin ona söylediklerini dinlemeden içkisini aceleyle içiyor, kalkıyor ve karısını izliyor.

Tezgâhın yanında duran ve kanındaki alkol oranı normalin epey üzerinde olan ekmekçi Huber, Viviana'ya doğru nezaketle eğiliyor ve ona Antholz'un gelecek sene artık İtalya'ya ait olmayacağını söylüyor. Avusturya'ya mı ait olacak? Hayır, Avusturya değil. Bavyera'ya. Maria onun selamını duymazdan gele-

rek konuşmaya katılıp Avusturya'nın altından geçecek bir tünel kazmaya mı gerek olacağını sorunca da onun provokasyonuna kanmıyor. Her ne kadar Güney Tirollülerin en İtalya karşıtı olanları, Bavyera'ya hayranlık duysalar da, bu vadilerin birçok yerinde –hatta Niederrasen'de– sahnelenen ve çiftlik evlerinin bölünmezliğini yücelten popüler komedilerde, çiftlik evini elinden almak için güzel ve dul sahibesini sevme numarası yapan sahtekâr genelde Münihli birisidir, yani kentsel yozlaşmanın kalbi olan metropolden gelir ve sonunda onun maskesini düşüren de güzel dul kadını gerçekten seven, sadık, genç bir köylüdür, kupa ası ile karo asını birleştirerek onunla evlenir ve bu arada toprağı ahlaksız finansal sermayenin pençesinden kurtarır.

Tirol ile Bavyera arasındaki ilişkilere çok uzun zamandan beri belirsizlik hâkimdir. 6 ve 7. yüzyıllarda Slavlarla savaşlar sırasında Tirol'ün Almanlığını kesin şekilde garanti edenler –her ne kadar batısına Alaman unsur hâkimse de– Bavyeralılardır, Dükleri III. Tassil de Tirol'ün ilk efendisidir. Ancak Tirol'e özgü özelliklerin oluşumunu büyük çapta borçlu olduğu Kont Meinhard, bütün gücüyle Bavyeralılara karşı çıkıp Habsburglara dayanır. Bu çatışma Margareta Maultasch zamanında da tekrarlanır ve Tirol'ün bağımsızlığının da sonunu getiren Avusturyalıların zaferiyle sonuçlanır.

Ama genelde yabancı görülen ve mücadele edilenler Bavyeralılardır: 1704'te Tirollü köylüler, asiller tarafından olumlu karşılanan işgalci Bavyera ordusuna karşı isyan başlatır ve galip gelirler; eğer kozmopolit aristokrasi güvenilmez ve Bavyera yanlısı –ve bu durumda Fransız yanlısı– olursa, halk ruhunu da toprağını da savunur. Andreas Hofer de Fransızlara ve Bavyeralılara karşı savaşır; Germen dünyanın Vendée'si Tirol için silaha sarılan, bir kez daha köylü unsurdur.

1808'de Tirol'de tesis edilen Bavyera anayasası, Bakan Montgelas tarafından Münih'te yaratılan devlet mekanizmasının hâkimiyetini kurarak Ortaçağ mirasının farklılıklarını ve imtiyazlarını dengelemeyi amaçlayan aydınlanmacı ve modernleştirici bir mutlakıyet oluşturdu. Hofer ve Leitgeb, üniter anayasada yasallaştırılan Akıl'ın evrenselliğine ve Fransız Akıl'ını temsil eden Bavyera'ya karşı "kadim haklarını" savu-

nurlar. Sonraki yıllarda işler yavaş yavaş değişir, modernleştirici otoriterizm ile Bavyera halk gelenekleri arasında aşamalı bir birliktelik gerçekleşir; Bavyera'nın yoğun siyasi kimliği bu uzlaşmadan doğar ve Bavyera zamanla Tirollülere işgalci düşman olarak değil de Tirol'ün – hatta terörizm suçuyla İtalya'da müebbet hapis cezasına çarptırılan ve 1970'te Münih mahkemesinde beraat eden Doktor Burger gibi suikastçıların ve aşırı uçların– sempatizanı ve destekçisi olarak görülmeye başlanır. Ne olursa olsun, Bavyera'nın cazibesi günümüzde özellikle para birimi olarak Mark'ın kullanılmaya devam edilmesinde görülür ve birkaç yıldır Giuliano artık *stube*de Tirollü milliyetçilere Almanya'ya ilhak olmak istiyorlarsa Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin bünyesine katılmalarını söyleyemiyor.

Yirmi yıldan uzun süredir geçerli olan *jus loci*[56] de, *stube*nin tamamı cenaze yemeğine tahsis edildiği günlerde bile bir masanın *cotecio*ya ayrılmasını garanti ediyor. Traudl'un elini açmasına engel olacağından korkan Sergio oyunu bozuyorum diyor. Dört defa arka arkaya kâğıt alındıktan sonra elini açmayı deneme hakkı ediniliyor, ama kaybetme veya vazgeçip oyunu iptal etme riski doğuyor. Oyunu bozmak, korkaklık veya risk almaktan hoşlanmama işareti olmak zorunda değil. Zamana karşı bir mücadele, oyunu uzatıp –ne de olsa bir son anlamına gelen– nihai sonucu uzaklaştırmak için bir erteleme yolu. Habsburg uygarlığı da hayatta kalabilmek için daima oyunu bozardı, oyalanırdı ve ertelemeye başvururdu. Yemek yavaş yavaş sonlanıyor, insanlar ayrılmaya başlıyor, bazıları biraz daha konuşmak, vedalaşmak, son bir bardak içmek için oyalanıyor. Karmaşa yok, düzensizlik yok, herkes sakin ve durgun. Olmaz, hayır, böyle olmaz, diyor Lisa. Eskiden cenaze sonrası yemekleri güzel olurdu, herkes neşeli olurdu, gülerdi, gürültü yapardı, şarkı söylerdi, fıkra anlatırdı. Yılbaşında olduğundan daha büyük bir eğlence olurdu, ama şimdi, bilmiyorum, neden böyle olduğunu anlamıyorum…

Heinz S. de, merhumun ebedi sağlığı şerefine son bir bardak daha içtikten sonra *stube*den ayrılıyor. Heinz, vadi sakinlerinin büyük çoğunluğu gibi kanla toprak arasındaki göbek bağını ke-

56 (Lat.) Bölge hukuku (ç.n.)

serek buradan ayrılmayı seçen ve 25 Kasım 1939'da Almanya'ya giden yirmi beş gençten biriydi. O 1941'de buraya dönmüş, diğerleri de 1948'de ve 1956'da. Aslında gidenler görece az sayıdaydı ve çoğu dönmüş, ama *Dableiber* figürü, yani o dönemde burada kalmayı kabul edip dolayısıyla Alman milliyetinden vazgeçenler huzursuz bir gölge, yabancı bir hayalet oluşturuyor. Edebiyat bu seçimi görmezden gelmedi, ama yüzyılımızın şiddet içeren sayısız zoraki sınır değişikliklerinden biri, hem kadim hem ultramodern olan o parçalanmaya haksız davrandı. Pircher ile Riedmann da bu konuda tiyatro oyunları yazdılar, 1941-42'de Joseph Raffeneir de yazdı, ama Raffeneir'in üzücü bir kaderi oldu, zira şiddetten ve isyandan nasibini almış o trajediye tanıklık ettikten sonra, önce *Volkspartei*'ye sonra da *Heimatpartei*'ye üye bir politikacı, yani bürokrasinin sözcüsü oldu.

Heinz'la bu konuda konuşmak ilginç olurdu, ama o bu konuda suskun kalıyor ve o sessizlik o yaraya çok uygun bir şey. Bu, çıkmaza girme kavramını yaşamına kasten dahil eden yazar Norbert C. Kaser'in söylediği gibi, gerçek anlamda bir *eingeklemmt*, yani, bir sıkışma ve tutukluk yapma anlamına geliyor. Tirol'ün edebiyatının en can alıcı olanları, bu kendini suçlamayı benimseyip ve onu özgünlüğün kanıtı olarak göstererek alaycı, saldırgan bir kendini yüceltme haline getirmiştir. Tirollü yazarlar gıpta edilecek bir şansa sahipler, zira dar görüşlü politik-kültürel mevcut düzende, *Heimat*'ın ve o geleneğin bozulmamış, apaçık meziyetlerini ilan etmek, sıradan bile olsa yine de özgürleştirici her türlü sapmaya ister istemez önem ve özgünlük bahşeder. Güney Tirol'ün resmi kültürünün bazen gerici olabilen tutuculuğu yüzünden tartışmalı bir yazar olmak ve ahlakçıların saldırgan husumeti sayesinde saygı kazanmak kolay bir şeydir. Farklı bir kültürel bağlamda çocuksu veya hazin sayılabilecek edebi duruşlar Alto Adige'de hâlâ bir isyan değeri taşıyabiliyor.

Kaser'in ölümünden sonra kahraman ilan edilmiş olması da bu gecikmenin bariz belirtilerinden biridir; hassas ve asi, işsiz ve alkolik, Kapuçin keşişi ve militan komünist, kitaplarını tamamlamayı reddedip kendini bölük pörçük yazılar ve notlarla

ifade edip çok genç yaşta ölen bu adam, iyice bir yazardır, ama onu ele geçiren efsane ve ihtilafın kutsal tarihi, bu toprakların gerçek dramından yoksun *Heimatliteratur*'ün ve onun litürjilerinin tamamıyla zıddıdır.

Tirollü yazarlarda sınır –sınırı geçme zorunluluğu ve zorluğu– ve kimlik saplantısı vardır ve kimliği, ülkelerinin kültürel iktidarına yakın o yoğun kimliğin inkârında ararlar. Onlar da, sınır yazarlarında, örneğin Triesteli yazarlarda sık olarak görülen, ıstırap dolu ama istismar edilen ve kolay bir retorikle kendilerini memnuniyetle diğer tarafa konumlandırıyorlar. Almanların arasında İtalyan, İtalyanların arasında Alman olmaktan dolayı hem dertliler hem de memnunlar, hangi dünyaya ait olduklarını söylemediklerinden ıstırap çektiklerini abartılı bir samimiyetle ilan edebilmek için vatanla ilgili anıların muhafızları tarafından saldırıya uğrama konusunda istekliler.

Bütün bunlar, genellikle iyi bir edebiyatı oluşturur. *Heimat*'ın kötü niyetli ideolojisi var olduğu sürece, Kaser gibi, Tirol kartalını kızartmayı öneren şairler olmak zorundadır; o kartalın gerçek mirasçıları onlardır, çünkü Tirol edebiyatı, Oswald von Wolkenstein gibi Ortaçağ ustalarına dönülmesine gerek olmadan, kendi dünyalarının mantıksız toplumsal endişesi konusunda şiddetle eleştirel –Schönherr veya Kranewitter'in trajedileri ve sefil köylü barbarlığı tasvirleri gibi– sesler açısından daima zengin olmuştur. Ama artık Tirol kartalının kesin olarak kızartılma, yenme ve sindirilme zamanı gelmiştir, artık kemiklerine tükürmeye ihtiyaç olmaması gerekir. Benzer şekilde, sınırla ilgili tartışmalı saplantıdan da silkinilmesinin ve onu Tirol'e veya Trieste'ye özgü bir özellik olarak görmekten vazgeçmenin ve Antholz veya Karst'ın sakini kadar bir Milanoluyu da ilgilendirebileceğinin farkına varmanın zamanı gelmiştir. Birçok Tirollü yazar, çekişmeli alaycılıkları içerisinde fazlasıyla sevecen duygular, özgürlük, protesto, yersiz yurtsuzlaşma ve *Niemeandsland* idealleri sergilerler. Bu idealleri karalayanların duygularının ve ideallerinin tersine, bunlar övgüye değer duygular ve ideallerdir, ama gerçekte şiirin konusu değildirler. Franz Tumler gibi önemli bir yazarın, gençliğinde nazizme bağlılık gibi gerçekten hain bir deneyim yaşamış, sonra bunu atlatmış olması ve atlattığı için Güney Tirol'ü ve sınır duygusu ile

Anschluss'un[57] uyandırdığı duygusallık arasındaki şeytani bağlantıyı tamamıyla kavraması tesadüf eseri değildir.

Güney Tirollü yazarlar biraz –ama sadece biraz– daha az Güney Tirollü olmalı ya da daha az Güney Tirol karşıtı olmalı ve göbek bağlarını unutmalıdırlar. *Arunda*, *Der Fahrende Skolast*, *Distel*, *Sturzflüge* gibi yeni dergiler yeni bir nefes üflemeye çalışmışlardır ama Andreas Hofer'in *Sturzflüge*'nin kapağındaki çıplak fotomontajlı resmi hâlâ Tirollü çocuksuluk kokar. Çözüm için reçete yazmak da, yasaklamak da tabii ki mümkün değildir. Belki Klaus Menapace de intihar ettiğinde aslında Tirol ıstırabından öldü. Yaşamanın büyüsünün ve ıstırabının olağanüstü enstantaneleri olan şiirleri, kar ile orman görüntülerinin somut peyzajlarını ruhun peyzajlarına, o görüntülerin doğduğu yerleri hatırlatan ve hemen unutturan kış tasvirlerine dönüştürür. *Stärker / als alle Sprache / der Tod*. "Bütün dillerden daha güçlü olan ölüm" tüm Oedipus karmaşalarının ötesindedir.

Adından da anlaşılacağı üzere, Antholz Mittertal vadinin merkezidir, ama aynı zamanda gerçek anlamdaki son köydür. Obertal veya Anterselva di Sopra, yani Üst Anterselva, bir köy değildir, daha çok dağınık bir ev grubudur, merkezi veya birliği yoktur, nitekim kiliseden de meyhaneden de yoksundur. Bir vadide –denize döküldükleri yere yaklaşan nehirler ve tüm bireysel veya kolektif hayatlar gibi – yavaş yavaş sonuna yaklaşırken kimliğini de kaybeder. Birkaç çiftlik evi ve samanlık, bir odunluk, köprüye yakın gizli bir şapel, kalbi kırık bir Meryem Ana ve birçok adak ve kahverengi sularıyla bir dağ nehri.

Göle ve geçide çıkmak, tekrar inmek, bu arada dünya biatlon şampiyonasına hazırlanan kayakçıların tüfek seslerini uzaktan duymak; atış ormanın içinde bir süre yankılanır, hafıza onu başka yankıların üzerine ekler, o yankı söndüğü zaman bir yıl daha geçmiş olur. Bu sefer İrene gelmedi, kızı suçiçeği geçiriyor, Francesco da iki yıldır en azından Noel'de geleceğine söz veriyor. İsabella, Wildgall'dan inerken ok gibi geçiyor, sarı saçlarının halesi rüzgârda kutup ışıkları gibi duruyor, kayaklarının altındaki buz ufalanıyor ve beyaz karların üzerine kara bir çamur kusuyor, yıllar da yamaçtan aşağıya yuvarlanıyor.

57 (Alm.) İlhak. (ç.n.)

Göl, eskiden Enrico Mattei'ye aitti, en çok sevdiği sığınaktı. Mümkün olur olmaz uçağa atladığı gibi Dobbiaco'ya iner ve o sessiz göle ulaşırdı; burada uzun uzun balık tutar, dolaşır ve suya bakardı. Balık tuttuğu bu kıyı Passler ile Bressanone piskoposu arasında çekişme konusu olmuştu. Yöre halkı onu çok severdi ve onu hâlâ şefkatle ve saygıyla hatırlar. Sabahın onunda sarhoş olup ayakta zor duran ama Wildgall'in telesiyejindeki işine zamanında giden ve titizlikle çalışan İsidor Thaler'i o büyük işadamıyla bir şeyler içmeye iten neydi acaba? Özel hayatında namuslu biri olan Mattei, büyük amaçları için en alçak yolsuzluk araçlarını bile kullanırdı, bölgenin kodamanlarına kafa tutardı ve savaş sonrasında İtalya'yı geliştirmesini ve onu büyük ekonomi politikası dünyasına yükseltmesini bilmişti, ama bir yandan da ahlakının aşındırılmasına, dolayısıyla küçülmesine de katkıda bulunmuştu. Belki de Andreas Hofer taraftarlarıyla, kısa süre sonra canice kurban edilecek ilkesiz modernleştiriciyi içgüdüsel olarak bir araya getiren, kapitalizme karşı ortak nefretti.

Eskiden evinin, şimdi de bir otelin olduğu yerin ve Japonlara has bir zarafetle nehrin ve şahane işlemeler biçiminde donmuş kamışların üzerinde yükselen bir köprünün yakınlarında, gölde meydana gelmiş bir felaketi hatırlatan dini bir resim var: Bir tekne batar ve insanlar boğulurken, Meryem Ana ve azizler, göklerden kıyıya koşup gelmiş insanlar kadar üzgün ve aciz bir şekilde olan biteni seyrediyorlar. *Mein freund, wo gehst Du hin*? Arkadaşım, nereye gidiyorsun? Bir evin duvarında yazılı cümleyle cevap vermek çok zor: Yaşıyorum, ama ne kadar zaman daha bilmiyorum, öleceğim ama ne zaman ve nerede bilmiyorum, gidiyorum ama nereye bilmiyorum ve bu kadar mutlu olduğum için şaşıyorum.

Göl sanki bir renk tayfı. Kar beyaz, ama bazen altın renkli duruyor, rüzgâr çıkıp onu gölün buzlu yüzeyinin üzerinde sürüklediği zaman da gümüşi bir toz halini alıyor, hatta gölgenin başladığı yerde laciverde dönüşüyor. Dağların yamaçlarında ise fildişi rengi, pembe, gri-pembe; o lacivert, akşamları şarap kırmızısı halini alıyor. Goethe'nin Newton'dan nefret etmesinin sebebi renklerdi. Eğer beyaz, Newton'un açıkladığı şekilde bütün renklerin varlığı ve karışımı ise, demek ki onun için-

de bütün renkler ölüyor, farklılıklar kayboluyor ve bu beyaz, kara karışan ve içinde eriyen bu yıllar etkisi yumuşatılmış bir sondan başka bir şey değil. Eğer Goethe'nin sandığı gibi, beyaz, asıl ışık olsaydı, o zaman renkler daha yeni başlayacak ve tekrar tekrar başlayacak; yeniden uzakların mavisi, bir çiçeğin ve bir ağzın kırmızısı, bir bakışın bal rengi olacak.

Gölün rengi soluyor, ağaçların yeşili siyaha, beyaz da, kararan ve aniden mavileşen kararmış bir altın rengine dönüşüyor. Hızla silinen sınırlar şu anda çok belirgin; göle bakınca kar beyaz, kıyı boyunca kenarlar mavi, çamlar koyu yeşil, dünya orada, Lucina'nın Hans'a fırlattığı kartopu kadar inkâr edilemez ve katı bir cisim. Goethe, Newton, Schopenhauer, Steiner ve Wittgenstein renkler hakkında yazdılar; şiir ve felsefe genel kromatiğin saf dallarıdır; güneş ışığında bir an yanıp sönen ışıltının, karla ovalanınca kıpkırmızı yanan yanakların, önce siyah sonra da beyaz olan saçların bilimidir.

Beppino kromoterapiyi (renk terapisini), hastaların tıbbi talimatlara titizlikle uyarak verandalarında yatıp renklere ve renk değişimlerine baktığı sanatoryumları saplantı edinmiş. Bazılarının maviye, bazılarının griye, bazılarının canlı renklere, bazılarının soluk renklere ihtiyacı varmış. Bazılarına yoğun bir yansımaya saatlerce bakmak iyi gelirken başkalarının dikkatli olması gerekiyor, öğlen ışıl ışıl parlayan, titreyen deniz bile kalbi hüzünlendirebilir veya o kadar yoğun bir mutluluk verebilir ki bu melankoliyi andırabilir. Dolayısıyla dozaja dikkat edilmesi gerekiyor. Kromoterapi yıllardır moda, kitaplarda ve gazetelerde konu ediliyor, ama herkes, Beppino'nun, her on yıllık dönemin sonunda Herberhof'da, Rasun'un belediye başkanından vakarla alınan vadiye sadakat diplomasından bile önce bu konuda nutuk çektiğine tanıklık edebilir.

Stalle Geçidi'ne çıkılıyor. Haritalara göre Akdeniz iklimiyle Orta Avrupa iklimi arasındaki sınır buradan geçiyor. Meteorolojik açıdan *Mitteleuropa*, bu daha önceden de söylendi. Hava soğuk, Oberland'dan, doğudan gelen rüzgâr buz gibi, her şey daha bir beyaz; dünya boşalıyor, sadece gökyüzünü ve karları içeren camdan bir çan sanki, mavimsi ve sonsuz bir beyazlık, her şeyi boşluğa çekiyor. Kuvvetli rüzgâra karşı başı indirip yürürken biraz zorlanılıyor, ama rüzgâr daha güçlü, alıp götü-

rüyor, her şey arkada kalıyor, uzaklaşıyor. *Refo* yapmak için geç oldu, olsa olsa oyun bozulabilir ve gelecek sene o geçitten yeniden aşağıya, vadiye bakılır; göl yanan bir meşale gibidir, ama aşağı inene kadar griye bürünür. Gökyüzü yüksek, düşen karlara bakmak için sallanılan camdan kürenin kubbesi sanki; kar taneleri dönüp duruyor ve karanlığın içinde kaybolup giden o kar tanelerinin ve saatlerin arasında vadiye hızla iniliyor. Güneş de hızla batıyor ama saat daha erken ve belki de Antholz'e ulaşıp, arabayı alıp Brunico'ya, Schönhuber'e gitmek için zaman var. Marisa dört kahve fincanı ve bir sütlük alalım diyor, böylece on altı kişilik servis, aksesuvarlarıyla birlikte tamamlanmış olur, daha sonra Francesco ile Paolo onu aralarında paylaşabilirler, böylece her birinin sekiz kişilik servisi olur, o da hiç yoktan iyidir.

PARK

Köpek gezdirmek ve bisikletle gezmek yasaktır, çiçeklere basmak yasaktır. Bir işin başında çoğunlukla bir yasaklama vardır, hatta parktaki bir gezintinin, bu durumda Trieste Parkı'ndaki gezintinin başında bile. Ana giriş, ferforje mızraklardan oluşan bir bariyerin muhafızlığı altındadır; mızrakların rengi, o büyük ağaçların, atkestanelerinin, çınarların ve çamların yükseklerinde yayılan gölge, dallarla yaprakların içinde yüzdüğü, kuşların içinde kaybolduğu, taş gibi gömüldüğü karanlık sular kadar siyahtır.

Parkın yoğun gölgesi, daha erken inen ve onu hiçbir zaman terk etmeyip orada burada yapraklara takılıp kalan akşam karanlığını haber veriyor. San Marco Kafesi'nden çıkıp Battisti veya Marconi Sokağı'ndan yukarı çıkmak veya Marconi Sokağı'na paralel parkın içinden geçerek Sacro Cuore'ye ulaşmak için sola sapınca, insan kendini ana girişin ve demirlerle çevrili, elini göğsünde Domenico Rossetti anıtının önünde bulur. Yüzünün üzerinden defalarca akmış güvercin izleri asil gözyaşları izlenimi veriyor. İriyarı, ağırbaşlı ve uzun elbiseler giymiş üç kadın, kaidenin etrafında havada spiral şeklinde yükselerek dönüyor, meşaleler, kadim tüzükler ve meşe dalları sunuyorlar.

Vatansever bir filolog, tarihçi ve antikacı olan Rossetti, Trieste'nin küçük ve eski bir kasaba olduğu döneme özlem duyan bir asilzadeydi, limanın getirdiği zenginlikten doğan yeni, karmaşık ve melez şehri sevmiyordu. İrredantistler, 19. yüzyılda, yüzyıllık Habsburg hâkimiyeti altında geliştirilen İtalyanlığın ve vatanın belleğinin bilge muhafızı onuruna, "Rossetti'nin vatamnda İtalyancadan başka dil konuşulmaz," diye şarkı söy-

lerlerdi. Ancak Rossetti de Avusturya'yı ve sonunda Trieste'yi kurtaran güçlü *Duce*'sini de şiirlerinde yüceltmiş ve bu eserle torunlarına sadece Avusturya'nın onlara mutluluk verebileceğini hatırlatabilmeyi dilemişti.

Belirli bir yaşa gelmiş bazı kadınların silueti gibi, Rossetti'nin anıtı da arkadan bakılınca, yani onu geçip de parka girilince, daha iyi görünüyor; arka taraf, zamanın verdiği zarara daha uzun zaman direnç gösteriyor. Bu heykel topluluğunun içindeki tek çekici nokta, kadınlardan birisinin kaidenin arkasından gözüken ayağıdır. Belki de biraz fazla gürbüz, ama buyurganca tekme atan, yarı çıplak, güzel bir ayak, sanki nihai bir çağrının habercisi, parkın girişinin biraz ötesinde, köpek gezdirme yasağı ile çiçeklere basma yasağı arasında tebeşirle yazılmış, "Elisa seni seviyorum," yazısı gibi kısa ve öz.

Küçük bir çocuk parka giriyor ve içinde kırmızı bir balığın çırpınıp durduğu küçük bir kavanozla göle –boyutlarına rağmen, üzerindeki köprü, kuğular, minicik yosun kaplı mağaralar ve nilüfer çiçeklerinin arasındaki adadan dolayı göl adını hak eden su birikintisine– götüren yolda ilerliyor. Çocuk ne attığı adımlara ne de göz korkutucu yazılara bakıyor, zaten kavanozuna yönelttiği endişe dolu bakışlara bakılırsa, o şişmiş ve sersemlemiş balıkla ilgili ters giden bir şeyler olmalı ki, çocuğun başka herhangi bir şeye dikkatini vermesine engel oluyor. Ama o da, o girift ama düzenli yollara dalınca begonyaların, hercai menekşelerin ve papatyaların arasında her tarafta biten o uyarı ve yasaklama ormanına girmiş oluyor.

İnsan parka zaman geçirmek için, mevsimine göre güneşte veya gölgede oturmak ve tembellik etmek için gider. Bir yerden bir yere giderken –örneğin San Marco Kafesi'nden Ronco Sokağı'ndaki Sacro Cuore Kilisesi'ne giderken– sokaktaki trafikten kaçınmak için içinden geçildiği zaman bile bağlar gevşer, yürümek kızakla kaymaya benzer. Bazı banklarda gazete okuyan birkaç emekli vardır, başka banklarda duygusal eğitimin büyük manevraları başlamaktadır, daha ötede anneler çocuk arabalarını iter, çocuklar gezi yollarıyla çalılıklarda birbirini kovalarken sık çalıların arasında kaybolurlar, büyük bir ağacın kovuğuna saklanıp uzak Kuzey ormanlarında veya çorak bozkırlarda pusu kurarlar veya salıncaklarda sallanırlar; orma-

nın ötesinde Giulia Sokağı'ndan geçen otobüs gözükür, ama orman sınırsızdır. Salıncak yukarıya fırlıyor ve dünya, dibi olmayan bir kuyuya düşüyor, kanın yüzden çekilmesi gibi içeri çekiliyor; salıncak geri geldiğinde geriye bir şey kalmamış oluyor, her şey uçup gitmiş, bir girdabın içine çekilmiş. Biraz önce yanına ulaşılan atkestanesinin yaprakları bile yukarılardan düşüp kayboldu, ışıl ışıl ve yumuşak bir boşluğa karıştı.

Ama salıncağın sallanması sarkaç hareketinin yasalarına uyuyor; parkın tamamı bu yasanın ve eklerinin çoğalmasına –hatta bir başka izin, yasak ve ihlal bilimi olan Eros'a– kabul törenidir. O baş döndürücü ve yabani berekette, o nefes nefese koşularda ve karanlıkta fısıldaşmalarda kesin kurallar ve paragraflar yuvalanır. Oyun oynamak, itaat etmektir; buradayken, arabaların akıp durduğu, insanların birbiriyle durmaksızın mücadele ettiği ve her şeyin izinli ama yüzeysel olduğu dışarıdaki gibi ihlallerde bulunulmaz.

Halbuki parkta saklambaç oynandığı zaman ya altmışa ya da otuza kadar saymak ve gözleri sımsıkı kapalı tutmak gerekiyor. Mumla doldurulan ve üzerinde Coppi veya Indurain'in resmi olan şişe kapağı yere tebeşirle çizilen İtalya Bisiklet Turu'nun dışına çıkarsa başlangıç noktasına geri dönmek zorunda. Seksek oyununda tek bacak üzerinde bir kareden diğerine atlanır, bayrak oyununda sadece rakip mendile dokunduğu zaman koşmaya başlanabilir. Üniformalı bekçi atlatılabilir veya yanıltılabilir, ama otoritesi ve beraberinde getirdiği düzen tartışılmaz. Küçük çeşmenin yanı başında flört edenleri yeniden rahatsız etmeye gidilip gidilmeyeceğine karar veren de çete reisidir. Kafenin bulunduğu ve yaz akşamlarında film gösterilen meydanın bir yanındaki, bisikletlerin kiraya verildiği meydan başka bir çeteye ait ve oraya girilmez, neredeyse siyah olan bir serviyle belirlenmiş sınırdan öteye geçilmiyor.

Parkın gölgesi, sınırlı çeperler içindeki çeşitli biçimleriyle, yasaya ve yasayla gizem arasındaki sıkı ilişkilere bir giriş sağlar. Pulların kaybedilmesine ve o kavanozdaki balığın zor soluyor olmasına neden olan sıkı bir yasadır ve karanlık bir gizem, kadim bir yara içerir; o balığın suyun, hayatın ve ekmek kırıntılarının tadını çıkarmak yerine neden hastalandığını, hatta öleceğini hiç kimse –o balığı Sacro Cuore Kilisesi'nde bir piyango-

da kazanan ve mutluluk içinde evine götüren çocuk değil sadece, hiç kimse– gerçek anlamda anlayamaz.

Parkın her tarafında Gereksinim ortaya çıkıyor. Her şey olduğu gibi ve bu konuda tartışma olmaz. Elisa seni seviyorum, Elisa'nın meziyetlerinin ve hünerlerinin bu işle ilgisi yok. Atkestanelerinden kestaneler düşer, dikenli kabuklar tok bir çatırtıyla yarılır, mevsim, savaş davulları eşliğinde ilerler; yaşlı bir ağaç, ayakta ölmek isteyen yaralı bir savaşçı gibi başka bir ağaca yaslanır. Gülümsemesi hep aynı ve hep annesinin kolunda gezen Antonio da esrarengiz ve bağlayıcı bir yasayı ilan eder sanki; farklı nesillerin çocukları da okuldan çıkıp parkın yollarında oynamaya gittiklerinde –her ne kadar annesi olmadan parkın çıkışını bulup eve dönemeyecekse ve bir içecek aldıktan sonra para üstünü sayamayacaksa da– ona bir bekçiymiş, ama meçhul görevlerin verildiği özel bir bekçiymiş gibi davranmayı öğrenirler.

Tabii yeni gelenler ilk başta bunu bilmez ve arkasından güler, hatta taş bile atarlar ve annesi dalgınsa veya biraz ötedeyse, elinde daima taşıdığı çiçek buketini ondan kaparlar, ama sonra ilk başta aynı şeyi yapmış ve artık parka gelmeyen, başka, daha büyük çocuklardan öğrenmiş çocuklar onlara durumu anlatır ve onun görevini kesinkes öğrenirler. Aslında elinden çiçekleri kapılırken Antonio'nun gösterdiği soğukkanlı hareketsizlik de bir otorite göstergesidir. Akşamları annesiyle beraber eve dönmek üzere, sakalsız yüzü ve az sayıdaki beyaz saçıyla uzaklaşmaya başladığında, çocukların komünyon hazırlık döneminde bazen akşam ayinine götürüldüğü Sacro Cuore Kilisesi'nde Peder Guido'nun takdisten sonra ortadan kaybolması gibi yolların gölgesinde gözden yiter.

Girişten hemen sonra, park karanlık bir orman halini alır; paten sahası, ağaç gövdelerinin ve dalların arasında bembeyaz parlar, dağların arasındaki ıssız ve donmuş bir göl gibidir. Patenler kayar, pürüzsüz taştan yüzey bir kar ışıltısıyla tekerleklerin altından kayar gider, insanın yüzüne rüzgâr eser ve her ne kadar saha küçük ve düzse de, uzaklardan gelen o rüzgâr uzun ve baş döndürücü bir inişe geçilmesine neden olur. Bazen, salıncakta olduğu gibi, yükseklere düşülür sanki; ağaç doruklarının öte-

sindeki mavi, göz kamaştırıcı bir toz bulutuna benziyor, patenlerin altındaki zemin çatlayan bir göl gibi çatırdıyor, saha genişliyor ve ormandaki aydınlık açık alana dönüşüyor.

Etraftaki ağaçların bazıları epey yaşlı; büyük bir çınar ağacı çıkıntılarla ve yumrularla dolup taşmış, sarkmış memeleri, boğumlu çıkıntıları var. Yaşlılık karmakarışık bir coşkudur; hayat büyümeye devam ederken kendi yapısını yok eder ve aşırılıktan ölür. Girişten birkaç metre ötede, sol tarafta Marconi Sokağı'na paralel giden yol üzerinde, kalp şeklinde yaprakları olan ıhlamur ağacı ile genç bir karaağacın arasında, gövdesi yarılmış, içi boş bir çınar ağacı var. O boşluk, oyunlar ve koşuşturmalar sırasında güzel bir saklanma yeri oluyor. O ağaç hasta, ama insan içinde kendini iyi hissediyor, dünyanın tehlikeli enginliğinden korunuyor. İç yüzeyi nemli; o içi boş ağacın karanlığında elleri o sulu toprağa bulaştırmak, kaleler kurmak veya kalıplardan şekiller elde etmek için kumla veya çamurla oynamak kadar hoş bir şey. Dışarıda yapraklar hışırdıyor, nem, buruşuk yüzeylerden salya gibi akıp damlıyor ve küçük bir çukura düşüyor, damlalar açık renkli bir su birikintisinde toplanıyor, burası ormanın içinde gizli bir vaftiz çeşmesi sanki; o serinliğe parmakları değdirmek, sıcaklamış alnı ve yanakları ıslatmak ferahlama sağlıyor, bazı kuşlar da içi boş gövdeye giriyor ve o kaynağa su içmeye veya ıslanmaya geliyor.

Biraz ötede, XX.3.MCMXXI tarihinde Milano Orduyu Onurlandıralım Komitesi tarafından bağışlanan anıtın, omzunda bir kartal olan kadın heykelinin önünde, mine çiçeği çalılıklarının arasında güneş alan küçük bir bank var, mevsim güzel olduğu sürece hemen her sabah, parktan ve yollarına serpiştirilmiş büstlerden ayrılmayan Bay C. ile karısı burada oturduğu için ilgiyi hak ediyor. O banktaki mola, hemen her gün ama özellikle pazarları, oldukça erken saatte başlayan ve daha geç bir saatte, öğlene doğru Bay ve Bayan C.'yi parkın diğer ucuna götüren yürüyüşe ara verilmesidir. O saatte, parkın diğer ucunda, meydandaki kafeye her zamanki topluluktan birilerinin geldiğinden emin olunur. Kafeye oturunca bir şey ısmarlamaya gerek yoktur, kahve içmekte olan birilerinin ısmarladığı kahve kabul edilir. Her zamanki grup, birkaç avukattan veya eczacıdan ve birkaç hanımdan oluşur; o hanımların, bir yemeğin yerini ve

saatini kararlaştırmak için yapılan düelloya veya Doktor Krainer ile evlenecek olası adaylar hakkında yapılan yorumlara kattıkları tahakküm arzusu, Lady Macbeth'inkinden daha az hiddetli değil.

C.'nin çocukluğunun fakirlik içinde geçmesinden kaynaklanan ama o fakirliğin çoktan ortadan kalkmasına rağmen devam eden tasarruf misyonu, kişiliğini aşan, felsefi bir savdır, o kadar ki, başkalarının boş yere para harcadığını görmek bile onu hüzünlendirir ve asla başkasına ikinci bir kahve ısmarlattırmaz. Aslında diğerleri de, para harcanmasına imkân olmayan o banka otursaydı daha mutlu olurlardı; Kafede onlara katılıyorsa, bunu sadece toplumun içinde yer alınması ve görünüşün kurtarılması gerektiğine inandığı için yapıyor. Gençken de, yüz ayrı işte çalışırken gazete bayiinin önünde ayakta durup gazetesini okurdu, sandviç yemekten kendini esirgerdi, ama ayakkabı cilası alıp bayram günlerinde ayakkabılarını ayna gibi parlatırdı.

Kafedeyken veya ondan önce, bankta otururken, C.'nin tanıdıklarla karşılıklı kullandığı nazik, kalıplaşmış cümleler onun ifade ve kavram kabiliyetlerini tüketiyor: güzel bir karne için tebrikler, bariz meteoroloji verilerinin tespiti veya eskinin artık görülmeyen güzel şeyleri –özellikle evlerde geceleri kullanılan porselen lazımlıklar veya ofislerde bulunan ve maalesef çoktan ortadan kaybolmuş pirinçten tükürük hokkaları– için özlem. Arada bir sözünü yarıda bırakıyor, gözlerini kırpıştırıyor ve donuk bir ifadeyle mine çiçeklerine bakıyor veya diğerlerini dinleyerek, resmi bir törende bulunan bir kamu yetkilisinin tarafsız ağırbaşlılığıyla onay veriyor.

C. her fırsatta parti kimliğinin hikâyesini anlatıyor. Aynı şeyleri tekrar etmekten çekinmiyor, çünkü onun sevdiği renksiz ve saf hayat sadece tekrarlardan oluşuyor: uyumak, kalkmak, tıraş olmak, pencereleri açmak, birine rastlayınca şapkasını çıkarmak. Amerika'ya göç etmişti, Chicago civarında, yaşadığı mezbeleden uzak bir fabrikada çalışıyormuş; tasarruf etmek için bilet almadan trene biniyormuş ve kontrol memuru tarafından yakalandığı zaman cüzdanını evde unuttuğunu söylüyormuş. Kontrol memuru onu ilk durakta indirince orada, saat başı geçen bir sonraki treni bekliyormuş ve aynı sahne-

ler tekrarlanıyormuş. Aradaki üç veya dört istasyonda inip bindikten sonra gideceği yere ulaşıyormuş.

C. bütün bu ayrıntıları kayıtsız ama titiz bir bürokrat edasıyla anlatırdı, sanki başkasının başından geçenleri naklediyordu veya sanki o devamlı kaçak yolcu ile ilgili raporu hazırlayan kontrol memuruydu; hiçbir zaman yorgunluk, fedakârlık, suistimal gibi kelime haznesine yabancı sözcükler kullanmazdı, Doktor Krainer'in kafede konuşmasını süslemek için kullandığı Latince hukuk terimleri de ona yabancıydı.

1929 krizinden sonra işsiz kalıp eve döndüğünde, iş bulmak istiyorsa Faşist Parti'nin kimliğine sahip olması gerektiği söylenince, bu rejimin gelişinden önce İtalya'dan ayrıldığı için o kimliğe sahip olmayan C., bu dayatmanın bir suistimal örneği olduğunu hiç düşünmeden –hikâyeyi anlatırken de hiç düşünmeden– derhal o kimliği istemeye koşmuştu. Çocukluktan beri her türden otoriteye karşı belli belirsiz ama tartışılmaz bir saygı duymuştu; bu belki de, ne sevdiği, ne de nefret ettiği, sadece gerçekliğin bir unsuru olarak –insanlar üzerinde düşünsün diye değil de var olduğu için– kabullendiği Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan ona miras kalmıştı. Ülkeyi yöneten ve iş veren faşizmdi, dolayısıyla bir işçinin faşist olması doğruydu.

İlgili daireye durumunu saygıyla sunmuş, sabahın köründe kalkışı dahil bütün hikâyesini anlatmıştı, onu dinleyen kibirli memur da PNF'nin[58] kimliğini Parti'nin yurtdışı birimlerinin birinden almadığı için onu azarlayınca, C., belki de parkta cevabını bize aktarırken yaptığı gibi, kuşkulu bir gülümsemeyle ve gözlerini kırpıştırarak, "Belki de kendimi iyi ifade edemedim; ben oralara iş için gitmiştim, çalışmaya gitmiştim, çalışıyordum, her gün dörtte kalkıyordum, her gün, her sabah, kışın da, gerçi sonbaharda da öyle, ama kışın o kadar soğuktu ki, öyle bir rüzgâr vardı ki… Dörtte kalkan ve bütün gün çalışan birisi faşizm veya kimlik gibi abuk şeyleri nasıl düşünsün," demişti.

C., böyle soruların sorulabilmesine hâlâ şaşıyor ve abuk kelimesinin faşizm açısından hakaret sayılabileceği aklının ucundan bile geçmiyor; o, faşizme samimi bir saygı göstermişti, fa-

58 Ulusal Faşist Parti. (ç.n.)

şizmin ne yararını ne de zararını görmüştü, ama saygın bir işe yerleşmişti ve bir kamu dairesinde küçük ama memnuniyet verici bir kariyer sahibi olmuştu.

Geleneklerine bağlı ve yüce ruhlu C. o bankta ve kafenin o masasında yaşlanıyor, ama yaşlandığının veya başka hiçbir şeyin farkında değil. Çevresindeki park soluyor, çıplak kalıyor, sonra yeşeriyor ve o otoritelere saygı duymaya ve iktidardaki hükümeti övmeye devam ediyor. O saf, temel konformizm, istemeden de olsa daha büyük ve daha yüce bir şey diye geçinen konformizmleri yıkıyor. C.'nin de bir beyefendi gibi giyinme veya saygın toplumun içinde yer alma arzusu onu kişiler üstü bir alegori ve parkın orasına burasına dağılmış, pelerinli, gözleri görmeyen o heykellerden biri haline getiriyor.

Bahçıvanlık, ahenk sağlama, doğayı bir ustalığa çevirme, toprağın güçlerini çiçek tarhı simetrisi ile ve kontrollü olarak yabanileştirme ve ehlileştirme sanatıdır. Bahçıvan çalılıkları budu yor, C.'nin ceket cebine koyduğu mendilin arasından da bakımlı bir lale gözüküyor. Bankın çevresindeki menekşeler koyu renk, servilerin o koyu lekelerin ve etrafında dolaşanların üzerine düşen gölgesi uzuyor, çiçekleri ve otları bir hüzün örtüsüyle kaplıyor. Persephone nergisleri topluyor ve çayırın üzerindeki o mor lekeler birazdan içinde kaybolacakları gece haline gelmişler. Ama C. şık ve donuk, pek genç olmayan bir yaşta evlendiği karısının yanında oturuyor; çekici bir kadın olduğu söylenen karısı zamanında, evlenmeden önce, hakkında konuşulan bir kadındı, öyle ki bazı dedikoducular, bekârken tutku hayatı sadece birkaç fahişeyle geçirdiği hijyenik randevularla sınırlı C.'nin, güzel karısının deneyimli isteksizliği karşısında yetersiz kalacağını düşünmüştü.

Halbuki daima beraberler, memnun bir havaları var, hanımın güzel, küskün ağzı giderek daha tatlı ve nazik bir hal alıyor; o da şaşkın bir ifadeyle gözlerini kırpıştırmayı öğrenmiş, yanından geçen insanlara bakmaktan ve selamlaşmaktan hoşlanıyor, hayattan başka bir şey beklemiyor, sanki tanıdıkların fısıldaşmasına neden olan o hareketli hikâyelerden sonra paylaşılan ve geçip giden zamanın hışırtısını dinlemeyi ve tadını çıkarmayı öğrenmiş. Eğer kafede birileri başarısız evlilikler, evlilik içerisi kazalar veya yeni kadın-erkek kombinasyonları hak-

kında dedikodu yaparsa, ikisi de suskun kalıyor. C. evliliğin feshedilmezliğinin sıkı bir destekçisi, bunun bir nedeni de değişiklikleri ve yer değiştirmeleri izlemeyi, yeni kombinasyonlar konusunda haberdar olmayı ve yeni isimler öğrenmeyi, karışıklık olmasın diye dikkat etmeyi zor bulması.

C., parkın güven verici olmasına, koparılan çiçeklerin ve çevredeki bütün o gölgelerin unutulmasına katkıda bulunuyor. Su dolu kavanozuyla önünden geçen çocuğa, sevecenlikle, "Ne güzel bir kırmızı balık," diyor, neredeyse sırtüstü dönmüş balığa ve bir şey demeyen çocuğun yüzüne bakmadan, "Çok güzel, aferin," diyor.

Çevresi uzun mesafe yarışları için ölçü olarak kullanılmaya uygun olan –örneğin otuz tur, bayağı bir mesafe demek– merkezi çiçek tarhının ortasında, lise müdürü, sonra da 1861'e kadar Trieste'nin belediye başkanı olan Muzio de Tommasini'nin büstü en önemli yeri kaplıyor. Tommasini, düşkünler evini ve Doğa Tarihi Müzesi'ni de desteklemiş ve ünlü bir botanikçi olup otuzdan fazla bitkiyi keşfetmiştir. 1854'te de parkı yaratmıştır. "Şehir Meclisinin kararının yerine getirilmesi için, parkı oluşturmaya uygun olan arsaların sahipleri, arsalarını devretmeye hazır oldukları takdirde, satış için teklif yapmaya ve yerlerini, Viyana *klafteri* olarak yüzeylerini, istenilen fiyatı ve başka gerekli şartları belirtmeye davet edilir. Belediye Başkanı, Trieste, 25 Ekim 1852."Arazi tapuda, Muhterem Benedikten Rahibelerine ait olduğu için "rahibelerin" diye kayıtlıydı.

Tommasini'nin Pavialı Donato Barcaglia tarafından yapılan heykeli, begonyaların, mavi ageratum ve papatya öbeklerinin arasında bulunuyor; bu çiçeklerin arasında, bir süredir parkın geleneksel fauna dengesini değiştirerek başka, daha büyüleyici kuş türlerinin yerini almış olan tavuklar, civcivler ve horozlar da etrafı serbestçe eşeliyorlar, veya belki de evcil hayvanların değişimini, yavaş yavaş yabani hallerine geri dönüşünü haber veriyorlar, hatta güçlükle evcilleştirilen ve uygarlaştırılan başka familyaların da o yabani hale dönüşünü haber veriyor olabilirler. Çiçek tarhının sağında, muazzam bir çıkıntıyla deforme olmuş, devasa çaplı bir çınar ağacı dallarını yatay olarak uzatıyor ve neredeyse yere doğru eğmeye başlıyor; diğerlerine göre

daha çok uzanmış bir dal, başka bir çınar ağacının dalına rastlıyor ve Giulia Sokağı'na bakan kapının önünde beraberce bir zafer takı oluşturuyorlar.

Tommasini toprağın satın alınmasıyla ilgilendiği zaman, Giulia Sokağı dut ağaçlarının arasında bir dağ deresiydi, San Giovanni'den inen *patok*tu[59], kıyılarında çamaşır yıkayan çamaşırcı kadınların takdirini topluyordu. Patok ve günümüzde Scoglio Sokağı olan Satribrek; o dere küçük bir Sloven mahallesinden geliyor ve bir gömleğin suyu daha doğru dürüst sıkılmadan, parkın olduğu yerde Garibaldi'nin ve Mazzini'nin İtalya'sı için atan bir kalbin atardamarına dönüşüyor. Su çağıldıyor, çamaşırcı kadınların gevezeliklerini alıp götürüyor ve neyin suyunun sıkılması gerektiğini bilen o güzel, gürbüz ve kırmızı ellerini çatlatıyor; o eller başka oyunlar oynamayı hak eder, ama o kirli ve soğuk suda erkenden yaşlanıyor. Gerçi her ne kadar akan suyun şarkısı hep aynıysa ve nereye gittiği biliniyorsa da, küstah bir edayla gevezelik ediyorlar ve şarkı söylüyorlar: *Neden bana ihanet ettin, neden beni bıraktın, beni sevmeden önce böyle değildin.* O su, tozu, teri, yavaş yavaş dağılan vücudun sıvılarını alıp götürüyor. Hayat bir posadır, paslanmadır, tabakta donan, tırnakların altında siyah duran yağdır, çamaşırlardaki sarımsı haledir, Eros'un melankolik damgasıdır ve deterjana ihtiyacı vardır; o kızların çamaşırları ovalamakta kullandığı kaba sabun da bu işe uygundur.

Sabunlu su iner, salyamsı lekeler halinde uzar, parkın kenarındaki bir drenajda kaybolup gider ve bu arada San Giovanni'den gelen bir Vodopivec şehre iner veya çıkar ve Bevilacqua haline gelir. Patok Slav topraklarından *Mare Nostrum*'a akar, İtalya uzaklardan gelenler ve kendini kısa sürede Venedikli veya Friulili bir soyadı taşıyanlar kadar İtalyan hissedenler için de bir eritme potası haline gelir. Trieste'nin İtalya'ya katılması için Birinci Dünya Savaşı'nda Carso'da hayatlarını feda edenlerin de isimleri Slataper, Xidias, Brunner, Ananian ve Suvich'di. Ama eritme potası topaklaşıyor, elementler birbirinin yerine geçiyor veya üst üste geliyor; sınır-şehir onu kendi içinde ayıran sınırlarla, kapanmayan yaralarla, kaldırımın taşları arasında görünmez sınırlarla, şiddeti teşvik eden şiddetle dokunmuş ve kesilmiş. O küçük dere

59 (Slovence) Nehir (ç.n.)

kırmızımsı renkte, tarihin regl dönemi sanki; bazen benim sıram, bazen senin, ama ne olursa olsun, o balçıklı suyun içinde kanlar birbirinden ayırt edilmiyor.

Çamaşırcı kadınlar her şeyi görüyor, ama çalışmak için oradalar; elleri çatlamış o Moiralar kumaşı dokumuyorlar, sadece suya bastırıyorlar. Çamaşırları ve yakaları tekrar tekrar elden geçiriyorlar ve temizlene temizlene kumaş aşınıyor. Gevezelikleri, çenebaz su gibi damlıyor; *patok*un bir kıyısından diğerine, yerin üstünde veya altında, sesler ve çene çalmalar yansıyıp duruyor, Kıyamet Günü rögar kapağının altında çağıldıyor. 1863'ten beri derenin üstü kapalı, şimdi orada Giulia Sokağı var, Carso bölgesinden gelen dere de damarlara inmiş. Giacomo hırsız polis oynamak için Giulia Sokağı'ndan parka giriyor, yıllar sonra da hırsız polis oynayan çocuklarını almaya gidiyor. Küçükken, San Giovanni'de ilk kelimelerini annesine Slovence söylemiş, ama Slavların 1945'te İtalyan babasını öldürdüğünü öğrenince uzun yıllar neofaşist olmuş, eğer mümkün olsaydı, çok sevdiği annesini anadilini konuşmaktan men ederdi; annesi, bu hikâyelerden habersiz olan, haberleri olsa bile anlayamayacak olan torunlarında mutluluk buluyor, ama zaten Giacomo için de o hikâyeler artık geçmişte kaldı ve neredeyse anlamsız bir hal aldı.

Kızılderili olmaya oynamak ve insanın atalarından kalma garezleri, çoğunluk kibrini, azınlık kinlerini kirli çamaşır gibi o dağ deresine atmak... Dereler ve kanallar açık denizde kaybolur gider, gemi çapasını çeker ve pisliği sonsuza kadar ardında bırakır.

Parktaki hayvanların arasında en sivrilenler kedilerdir. Kedilerin güvenilir bir nüfus istatistiğini çıkarmak mümkündür, çünkü parkın kedi nüfusu istikrarlıdır, aralarında davetsiz misafirlere ender rastlanır ve firariler daha da enderdir. Nesiller, yavruların dağılması, yeni ailelerin oluşması, endogamilerin dolambaçları gözlemlenebilir. Merkezi ve çok dallı bir hanedan, siyah, kocaman ve tek gözlü, alanını korumak için tüylerini dikleştirmek zorunda kalmayan bir erkek kedi ile soluk, zayıf ve sinirli, herkesle kavga eden bir dişi tekir tarafından kurulmuştur. Bir kedinin başka bir kediyi ensesinden yakaladığı-

nı ve üstüne çıkarak onu miyavlattığını görünce boğuştuklarını sanıp işin en güzel anında onları kovalar dolusu suyla ayıran Luigino'dan dolayı nevrotik hale gelmiş kediler vardır.

Kediler hiçbir şey yapmaz, krallar nasıl kralsa, onlar da kedidir. Oturur, çömelir, yatarlar. Yaşanılan ana değer verirler, hiçbir şey beklemezler, kimseye bağlı değildirler, kendi kendilerine yeterler. Kedilerin zamanı mükemmeldir, gözbebekleri gibi genişler ve daralır, eşmerkezli ve merkezcildir, yorucu, monoton işlere kendini kaptırmaz. Kedilerin yatay pozisyonunun genelde unutulan, metafizik bir saygınlığı vardır. İnsan dinlenmek, uyumak, sevişmek için yatar, bir şeyler yapıp o şeyleri yaptıktan sonra kalkar; kediler yatmak için yatar, insanın deniz kıyısında uzanıp yatması, kendini bırakması gibidir. Kediler saatin tanrısıdır, kayıtsızdır, ulaşılmazdır.

Bir de fındıkfareleri ve kirpiler evcimen iyi niyetli halleriyle var. Bir de kuşlar, bir sürü kuş; akşamları aniden, hep beraber şakımaya başlarlar, yaprakların arasından kulakları sağır edici bir şakıma rüzgârı yükselir ve bir süre sonra, bir şelalenin gürültüsü gibi, fark edilmez bile. Denizden gelen birkaç martı yönünü kaybetmiş, yavaşça süzülür. Daima o içi boş çınar ağacının üzerinde duran baykuş yaşlı bir teyze sanki, sesini duyurduğunda rahatsız edici olur, ama sustuğunda yokluğu hissedilir. Bir de şahin var. En azından olduğu söylenir, Carso'dan gelip avlanıyormuş. Hatta kerkenez olduğu söylenir, gri ve mavi renkli başını, siyah lekeli sarı göğsünü ve ucu beyaz kuyruğunu görmüşler. Birileri onu havada asılı dururken görmüş, kanatlarını çok az hareket ettirerek, neredeyse tamamıyla hareketsiz, havada asılı duruyormuş, Lucia da onun göl kenarında yılan benzeri kocaman, şişman bir solucana dalışını, gagasıyla onu parçalayışını ve yiyişini gördüğünü söylüyor.

Aslında Lucia bazen o solucanı göldeki bir balığın yuttuğunu da söylüyor, onu spagetti gibi yavaş yavaş içine çekmiş. Belki de her iki olay da doğru, çünkü balıklara da, şahinlere de yetecek kadar çok solucan var, ama o kadar büyüğü de hiç görülmedi. Bruno, şahinlerin parkta yaşamadığını söylüyor, ama belki de sırf Lucia'ya inat olsun diye söylüyor, çünkü bir şahin için Carso'dan inmek nedir ki? Bir pikede gelir. Ama hele de

kerkenezse, o zaman belki yakınlarda bir yerlerde, eski bir evde veya iki adım ötedeki Sacro Cuore Kilisesi'nin çan kulesinde de yaşıyor olabilir.

Kerkenez akşama doğru geliyor ve fındıkfaresinin peşinde olduğu söyleniyor. Fındıkfaresi sempatik ve edepli, onu vahşi hayvanlardan korumak lazım. Başını dışarı çıkarmasına izin verilebilir; gözleri çok keskin olan kerkenez onu fark edip gelir, ama dönmeye başladığı görülünce pençelerini fındıkfaresine geçirmeden ona bir taş atılabilir. Akşamları pusuya yatılır. Gökyüzü koyu mavi, günbatımı ağaçların gövdelerinden kanlı bir reçine gibi akar, soyulan dizlerde de biraz kan vardır. Bir yarasa çok yakından uçarak geçer ve yolda sallanan lambanın altından geçen gölgesi bir anlığına devasa görünür, insan yüzünde kanatlarını hisseder, gece kadar kocamandır. Gecenin ilerleyen saatlerinde yukarıya bakınca insanın başı döner, dünya, anlamı kaybolana kadar tekrarlanan bir kelimedir.

Çevredeki ormana karanlık iner. Yaprakların arasından derin bir nefes geçer, orman, karşılama ve koruma sağlayan bir in gibidir, hiç kimsenin çürüyen yapraklardan veya ezilen böğürtlenden daha önemli veya uzun ömürlü olmadığını hissettirir; o cırlamalar, ciyaklamalar ve çatırtılar tarafsız bir yasa oluşturur ve bir cırcırböceği aniden susarsa bundan rahatsızlık hissetmemek gerekir. Orman bütün çevreyi kaplasa bile, insan ormanın içinde değildir, görünmez eşikler yolu keser; yasağa meydan okuyarak çam ağacının veya karaağacın altındaki yüksek otların arasına otururken ve tükürüğü çoğaltan ekşi bir yaprağı çiğneyip tükürürken insan dışarıdadır, sadece bir metre ötedeki orman tarafından dışlanır, o kemirme ve homurdanma seslerinin geldiği yere ulaşmak için gerekli olan giriş kapısı bulunamaz.

Belki kerkenez de orada. Ama saçmalık bu, kerkenez yukarıdadır, çalılıkların arasında değildir ki. Parkın yollarında konuşan insanlar, Marconi Sokağı'nda arabaların kornaları, bağıran bir kız, bu kadar gürültü varken, buraya gelmemesi tuhaf değil. Pusuyu iyi kurmak gerekir, parkı boşaltmak ve parkın yanından geçen sokakları trafiğe kapatmak, saklanıp beklemek gerekir. O zaman kerkenez gelir, gökyüzünde kocaman dururdu, diğerlerinin gördüğü gibi, havada asılı dururken görülür-

dü. Bazı şeyleri hep başkaları görür, bunları başkalarına anlattırmaktan ve başkalarına anlatmaktan başka yapacak bir şey kalmaz, böylece o şeyleri görmüş kadar olunur.

Ama kerkenez büyük değildir, küçüktür, belki fındıkfaresini avlayamaz bile; belki de burada ama o kadar az ışık var ki görülmüyor. Ama şimdi saati de değil; kerkenez gece yırtıcılarından değildir. Baykuş öyle, nitekim ku-ku-ku yapıyor. Yukarıda havada asılı kalmak müthiş bir şey olmalı, neredeyse ormana, ormanın en sık kısmına girmeyi başarmak gibi olmalı. Saatler geçiyor, dakikalar geçiyor, yıldızlar dalların ötesinde, Noel ağacındaki mumlar gibi titriyor, dibi olmayan o simsiyah gecenin içine düşüyorlar. Akşam yemeği saati ve eve dönme zamanı geldi.

Saygın bütün parklarda olduğu gibi, parkta kentin meşhurlarına adanmış anıtlar ve büstler vardır, bazı durumlarda bu kişilerin şöhreti şehrin sınırlarını aşıp bütün dünyaya yayılmıştır. Yollarda oraya buraya, çınar ağaçlarının ve atkestanelerinin altına kondurulmuş bu asil kafalar, küçültülmüş boyutlarında bile insanı saran ve içine çeken ormanın belirsizliği karşısında *civitas*ı, soylu kültürel anıları teyit eder. Boşluğu tonlarının çeşitliliğiyle genleştiren özellikle ışıktır, sanki bir yoldan bir meydana çıkınca veya sık çalılıkların arasından çıkınca bir saat dilimi de geçiliyor; en sık dalların arasına akşam inmiş bile, bu arada ağaçların arasındaki bir açıklık sabahın şeffaflığında ışıldıyor ve dallardan oluşan bir kubbenin altında hava altın renginde su yeşiline boyanıyor.

Büstler huzurlu ve güven verici; pedagojik ağırbaşlılıkları parkların yalnızlığında en sıradan heykelleri bile çevreleyen o esrarengiz melankoliden eser taşımaz. Ama çocuklara ve onların iyi eğitimine adanmış parkta sessiz ve şaşkın tanrıçalar veya uzaklığın ve hiçliğin denizkızları yok, saygıdeğer ve şerefli insanların dürüst büstleri var, çocuklar ve gençler için sağlam erdem örnekleri teşkil ediyorlar. Mermer başlar özellikle otoriter ve ağırbaşlı duruyor. Şair Riccardo Pitteri'nin kocaman bıyığı, gazeteci Riccardo Zampieri'nin saçları, veya müzisyen Giuseppe Sinico'nun liri ve defne yaprakları, bu çocukluk ve ergenlik saltanatında her şeyin olması gerektiği gibi sürmesini temin

eden, on dokuzuncu yüzyıla ait babacan bir dekorun yansımasıdır. Daha yakın zamanda yapılan ve daha ölçülü bir şekilde stilize edilmiş olan bronzdan başlar daha ihtiyatlılar, her şeye hâkim olmak için ideal bir kaideye konmamışlar, Giotti'ninki gibi, utangaç şiirine layık bir şekilde, yaprakların arasında gizlenen çelimsiz bir kuş gibi saklanıyorlar.

Başında şapkası ve burnunda kelebek gözlüğü ile Joyce da var, çok uygun bir yere, yazın kullanılan açık hava sinema perdesinin arkasına konmuş; burası, başka birçok tutkusu –meyhanelere ve Tarih'in vantrilokça mırıldanmasına ve içsel monoloğa uygun yerel lehçeye olan tutkusu– gibi Trieste'de geliştirdiği *cine* tutkusuna yakışıyor. Trieste ve *Ulysses* yılları, kafeler, hayat kadar vasat, saflığını kaybetmiş, ıstırap dolu bir şehir, modern bir Odysseus için çehreler ve davranışlar konusunda fikir verdiklerinin farkında olmayan memurlara ve tüccarlara İngilizce dersleri, aile ve çocuklar, *Oda Müziği*'nin yayınlanmasına karar verilen Poste Meydanı'ndaki umumi tuvalet… Svevo'ya 5 Ocak 1921'de yazdığı mektupta romandan "*Ulysses* veya *Sua mare grega*"[60] diye söz eder, bu da yirminci yüzyılın edebiyatını özetleyen kitabın en iyi tanımıdır. Eser bir şekilde Trieste'nin Yunan kolonisinin girişimci kadınlarının ve Yunan olsun veya olmasın, hemen her kadının ve denizin şüpheli onurunu konu alır: efsanelerin herkese açık kucağı, soylarını birbirlerinin yüzüne vuran piçleri de doğuran uygarlığın rahmi… Her türden insanın gelip birbirine karıştığı ve soylarını yıkadığı Adriyatik'teki o limanın zenginliğini yaratan Maria Teresa da Yüce Ana'dır.

"*And Trieste, ah Trieste ate my liver*."[61] Trieste aynı zamanda ciğeri kemiren bir şehirdir, İrlanda gibi, dayanılmaz ve unutulmaz, Ödipal bir kucaktır, ani mutluluk vaatleri verir, hemen ardından hayal kırıklığına uğratır, hakkında devamlı kötü konuşsan bile, hakkında devamlı konuşma saplantısına teşvik eder. Akşamları meyhanede çakırkeyif veya daha ileri bir haldeyken Oedipus kompleksini bile başından kovan İngilizce öğretmeni için Trieste anakronizmdir ve bir *nebeneinander*dir, Tarih'in kalıntılarıyla kaplı bir kumsaldır; her şey ile her şeyin

60 (Trieste lehçesi) *Orospu annesi* veya (İtalyanca) *Yunan denizi* (ç.n.)
61 (İng.) "Ve Trieste, Ah Trieste ciğerimi yedi." (ç.n.)

tersi, irredantizm ile Habsburglara sadakat, İtalyan vatanseverliği ile Alman ve Slav soyadları, Apollon ile Merkür burada bir arada, dirsek dirseğe yaşar. Adriyatik Denizi'nin o çıkmaz sokağında Tarih, ipliği birbirine dolanmış bir yün yumağıdır.

Bağnaz olanla yüce olanın o yakınlığı ciğeri kemiren ama bir yandan da yüreği ısıtan hayatın karışımıdır, Joyce da bu sıcak hayatın şairi haline gelir, sözel yıkıcılığına rağmen klasik ve muhafazakâr bir şairdir, yüzyıllardan beri devam eden ve hayatın değerlerini, bedenin ve solmanın, evlilik yatağının ve çoğalmanın, evin ve ailenin kutsallığını teyit eden bir geleneğin vârisidir. Svevo gibi yirminci yüzyılın başka büyük şairleri kendi bin yıllık fizyonomisini değiştiren insanoğlunun huzursuz edici yolculuğunu anlatırken, Joyce aynı kalan ve günün sonunda evine, her zamanki kimliğine dönen insanınkini anlatır. Joyce'un kelimeleri tek tek okuyucuyu şaşırtır, ama hikâyesi onu rahatlatır, beklentilerini karşılar, ona zaten tanıdığı ve yeniden dinlemeye ihtiyaç duyduğu bir hikâyeyi anlatır. Trieste lehçesinin küfürleri de pekâlâ bu işe yarayabilir. En azından, daha doğrusu kâğıt üstünde öyledir; Svevo konuşurken bayağı bir ifade kullanınca buna içerleyen Joyce onu azarlar ve böyle şeylerin yazılabileceğine ama söylenmemesi gerektiğine işaret eder.

Joyce'un büstü, Habsburg Trieste'sinin saygın tarihçisi Pietro Kandler'in büstünün tuvaletlere bakıyor olmasından zevk alır gibi, göz kırpıyor. Gianni Stuparich'inkinin altında, "Ordu Şeref Madalyası – Yazar" yazıyor, Slataper'inkinin altında ise nedense sadece altın madalyadan söz ediliyor. Slataper, keşfettiği ve icat ettiği Trieste'nin ruhu gibidir; şehir günbatımına doğru yol alırken onun için büyük bir ruhsal şafak hayali kurdu ve o günbatımından gerçek bir şafağın ışıklarını ve ışıltısını çekip aldı. Trieste'de bir kültür geleneğinin olmadığını söyleyerek Trieste kültürünün temelini attı; doğuma dair o ruhsal eylem, ölümün ve yokluğun teşhisidir.

Hem ergenlikten, hem yaşlılıktan, hem de kendinden emin bir olgunluğun yokluğundan oluşan "Triestelilik" Slataper'le doğar; gerçek hayatın ütopyası ile yokluğundan dolayı duyulan hayal kırıklığı, uygarlıktan kaynaklanan rahatsızlığın radikal deneyimi yaşanmamış gibi yaşamayı dayatan ahlaki ira-

de altında birleşir. İbsen, yaşama numarası yapmanın megalomanlara yakıştığını söyler ve İbsen konusunda büyük bir kitap yazan Slataper megaloman olmaya karar verir ve ölür. Savaş, yaşama hayali kuran ama hayatı o hayale feda eden, her şeyi ve kendilerini feda etmeye hazır bu genç canların geleceğidir.

Triestelilik; yaşama gücü ve melankoli, bütün uzlaşmaların farkına varan ama onlara boyun eğerken bile böyle olduklarını unutmayan ve bunlara kanmayan bir saflık özlemi... Ergenlik çağının gerçek hayat gereksinimi, yaşlılığın sahte hayat bilinci; geriye meyhanede arkadaşlarla yiyip içmekten başka bir şey kalmıyor.

O büst Slataper'e ve onun nesline yakışmıyor, ama bu, daha yeşilken yanıp giden o büyük neslin hüzünlü gerçeğidir. Mefisto, teori gridir ama hayat ağacı yeşildir der. Slataper'in nesli Triesteliliği yaratırken o güven verici büstleri, hayatı donduran ve var olmanın trajedisinden kaçınan, tüm fenomenleri kataloglara sokarak ve sınıflandırmalara tabi tutarak etkisizleştiren geleneksel ve sistematik bilginin müzesini kınar.

Trieste'de aynı zamanda Avrupalı bir tarafı olan fosilleşmiş kültüre karşı Nietzscheci bir mücadele gerçekleşir. Triestelilik aynı zamanda –hatta her şeyden önce– uygarlığın griliğinden ergen bir acıyla ve sakarlıkla kurtarılan bu yeşil yaşama gücüdür. Bu cömert ve kurtarıcı coşku ölümcüldür, çünkü uygarlıktan kaynaklanan rahatsızlık duygusunun yüzüne doğrudan bakılmasını engelleyen asil ve ağırbaşlı maskeyi indirir ve gerçek hayatın erişilemez olduğunu ortaya çıkarır, ama onu gördükten sonra da geleneksel yalanlar insanı tatmin etmez olur. Bu acımasız gerçeği görenler ölür. Kafelerin ve kütüphanelerin kapalı ama güven verici –dumanla, bayat havayla, koruyucu bir örtü, kapkalın bir katman gevezelikle dolu– havasından çıkıp yeşilliğin arasına girmeye cüret etmek ölümcül bir şeydir.

Parktaki büstler ve anıtlar mezar heykellerdir. Slataper ölür, onunla beraber başkaları da ölür. Onun ölümünden sonra sağ kalanlar başka şekilde ölürler; ortaya çıkarılan o dayanılmaz durumu unutabilmek için yok etmeyi hayal ettikleri o bilginin, o griliğin muhafızları olurlar ve onları yeşillikten koruması için onu bir duvar haline getirmeye çalışırlar. Lise müdürü,

klasiklerin araştırmacısı, vatan tarihini konu alan saygın ve bilge dernek yöneticisi, varlığın karmaşasını evcilleştiren müze ziyaretçisi olurlar; o rahatsızlık duygusunun eski kâhinleri hayat hakkında büyük bir kitap yazmayı, ondan sonra da yaşamaya başlamayı hayal ederek veya o rüyanın harabelerini bilge hatıralarla ve kaynakçalarla örterek yaşlanırlar. Apollon'dan kaçan Daphne gibi, yeşile erişenler ölür; zamanında geri çekilmeyi başaranlar ise eskiden küçümsedikleri griliğin ardına çekilir. Bu arada balığı taşıyan çocuk o büst sırasını geçti ve göle yaklaştı. Park vaattir, ama aynı zamanda gerçek hayatın mezarlığıdır.

Bir gün park bomboş. Sirenler neredeyse bir saattir çalıyor ve herkes uçaksavar sığınaklarına gitti. Fazla ısrarcı olmasalar da, Trieste'yi bombalıyorlar. Daha sonra İngilizlerin bir casustan ihbar aldığını söyleyecekler; buna göre Almanlar Astronomi Rasathanesi'nde ağır suyla deneyler yapıyorlardı ve İngilizler atom bombasının yapılmasını engellemek için bombardıman uçaklarını göndermişlerdi. Ama o boş gezi yollarında yalnız kalan çocuğun emin olduğu tek şey, hep beraber uçaksavar sığınağına giderlerken aniden bırakıp gittiği anne ve babasının onu büyük bir endişeyle her yerde arıyor olacağı, ama çocuk bunun gerçekdışı bir şekilde farkında, üzerindeki her şey çekip alınmışa benzeyen o yollar gibi soyut bir farkındalık hissediyor.

O boşluk, akşamları herkes parktan gidince yavaş yavaş oluşan boşluktan farklı. Buraya hiçbir zaman hiç kimse girmedi, o ağaçları, o bankları, o çiçek tarhlarını hiçbir zaman hiç kimse görmedi; bir meyvenin kabuğunun veya bir yüzden bir deri katmanının kalkması gibi, nesnelerin dış katmanı kalktı ve o soğuk nesneler şimdi oradalar, hiçbir zaman görülmemiş, teleskopla bile görülmemiş bir gezegenin peyzajını oluşturuyorlar. Eşyalara değen bakışlar, onlara dokunan eller gibi, iz bırakıyor, onları buruşturuyor ve aşındırıyor, insanın bedenini örten giysi gibi, onlara biraz sıcaklık veriyor, onları tanıdık, eskimiş ve yakın hale getiriyorlar. İnsanların varlığından kaynaklanan o güven verici paslanma bugün yok; buradan kazınıp atılmış ve park çıplak kalmış. Çiçekler açılmış ve aptal aptal tarhlarda duruyor. Dallar simsiyah yara izleri ile göğü çiziyorlar. Atkes-

tanelerinden dikenli meyveler düşüyor ve patlıyor, hava, dayanılmaz ses üstü dalgalardan dolayı kırılan bir cam gibi, gökyüzünden gürültüler geliyor, güneş beyaz ve solgun.

Belki de o boşluk insanın, genelde gizli kalbine girişi engelleyen bütün o kapılardan geçip nihayet parka girdiğini gösteriyor. O çiçek tarhının çevresindeki turların hesabını tutmaya imkân yok, ama koşmak lazım, parkın sahipleri olarak bütün çevresini, bir ileri bir geri koşmak lazım; insan yalnız olduğu zaman, tek olduğu zaman, başka kimse kalmadığı zaman sahip haline gelir. Çalılıkların arasından bir kedi kayıtsız bir ifadeyle bakıyor; gözbebeğinin daralan yarığı, ufukta çizgi halinde kaybolan güneş gibi. Hiddetli bir rüzgâr yaprak yığınlarını karıştırıyor, heykeller kolsuz ve bacaksız, sakatlardan ve dilsizlerden oluşan bir ulus. Parkın çevresinde çok yüksek duvarlar var, gökyüzü de üzerinde dalların ayırt edildiği bir duvar sanki, üzerinde yarıklar belirip açılıyor, duvarlar un ufak olmaya başlıyor, her taraf sessiz, devasa bir şekilde çöküş. Alışılageldik sesleri yavaş yavaş yeniden duymaya başlamak, orasının bir sürü insanın oturduğu o bank olduğunu anlamak, hâlâ onu aramakta olan anne babanın hissettiği korkudan dolayı pişmanlık hissetmek çok tuhaf. Eve dönerken, daha girişten çıkmadan önce bile, insan kendini parkın dışına çıkmış gibi hissediyor, o büyük boşluk sanki katılaşmış, küçülmüş gibi, sihirli lambaya giren dev gibi, çalılıkların dibine gömülmüş böğürtlenler gibi kayboldu.

Büstler hem güneşe ve yağmura, hem de her türden kanatlı hayvana ve özellikle üzerlerinde daha uzun ömürlü ve görünür izler bırakan güvercinlere maruz kalıyorlar. Bu ilave dekorasyonun duruma göre farklı bir etkisi oluyor. Heykeltıraşın ıstırap içindeki bir ruhun ateşini ifade etmeye çalıştığı Sivio Benco'nun çökmüş yüzünün üzerindeki, yukarıdan yağmış gübre lekeleri hain bir vandallık gibi duruyor, sanki doğa ruhun ve yaşlılığın asaletine saygısızca davranmış. Halbuki birkaç metre ötede kuşların yukarıdan geçişinin, o anda yoldan geçen sıcak hayatın iştah açıcı, somut haline arzulu ve sinsi, yan yan bakışlar fırlatan Umberto Saba'nın yüzünün üzerinde bıraktığı izler fazla çelişkili durmuyor.

İyiliğin ve kötülüğün ötesindeki kadim özlemi, arzuyu çekinmeden ifade eden şaire yaşamsal ve bedensel sıvılarla, hayatı yoğuran ve çocukların oynarken üstlerine bulaştırmaktan çekinmediği balçıkla aşinalık yakışıyor. Saba, yaşlılığı konu aldığı büyük bir şiirinde sözünü ettiği tevazudan ve pişmanlıklardan habersiz bir hayvandır, şefkat, sevgi, arzu ve acımasız güç iradesi barındıran bir hırsla avının üstüne atlayan ve öpmeyi ısırmaktan ayırt etmeden onu yiyip yutan yırtıcı hayvandır. Saba'nın şiiri muhteşemdir, yirminci yüzyılın şiirinde çok ender rastlanan türden bir yoğunluk ve bütünlük içerir; berrak ve acımasız şeffaflığı hayatın ve zonklayan yanlarının karanlık dibinin, güzelliğinin ve yılmaz acımasızlığının tüm berraklığıyla görünmesine izin verir.

Saba içinde kadim merhamet, bilgelik, çok parlak bir zekâ, sadelik ve hayatın "uyumsuz seslerini" birlik ve uyum içinde yaratan ıstırap dolu yaşam sevgisini de taşır. O ıstırap dolu sevgi, ölüm içgüdüsünün kaçınılmaz biyolojik ve tarihi zaferine rağmen zevk prensibinin yorulmak bilmeyen teyididir. Saba, masumiyetin gücüne sahiptir. Bu masumiyet berrak ama bulanık, şefkatli ama acımasızdır, bir çiçeğe hayran kalan ama böceği ezen çocuğun masumiyetine benzer; zarafeti ile de, azgınlığı ile de hayatın bütününü kabullenenlerin vahşi masumiyetidir. Hiçbir zaman yüceltilmeyen veya bastırılmayan arzunun bu kaçınılmaz girdabında aşk ile sahtekârlık, en temiz mavi ile en kirli çamur bir arada var olurlar; bağlılık olarak Eros ile şiddet olarak Eros… *Mediterranee*'nin o mutlak aydınlığında "tedbirsiz aşk" aynı anda ıstırap dolu tutku ve kutsal olana saygısızlık, ıstırap verici özlem ve hesaplı hâkimiyet, büyülenme, eziyet çekme ve boyun eğmedir.

Kuşların sıçrattığı o lekeler, her türlü yaşam sıvısına karşı tiksintiden habersiz olan ve çocuklar gibi çamurlarla oynamayı ve içinden son derece saf inciler çıkarmayı başarabilen Saba'nın büstünü çirkinleştirmez. Saba, yeşil ile gri arasındaki o çelişkinin ötesindedir, çünkü iyi ile kötünün ötesindedir; hayatın baştan çıkarıcılığının ve pisliğinin içinde yuvarlanıp debelenir. Parktaki diğer büstlerin tersine, onun bilge ve şehvetli büstü bir mezar taşı değildir.

Meşhur isimleri kirleten güvercinler ilgili yetkililerin denetiminden kaçmamış. Seksenli yıllarda düzenlemenin 17. maddesine göre, bölge seçmenlerinin fikrini almak için Belediye Meclisi tarafından gönderilen bir kararname, endişe verici artışlarından dolayı evcil güvercinlerin (*Columba livia*) azaltılmasını öngörüyor. Güvercinler bulaşıcı hastalık taşma tehlikesi, New York'ta kamu sağlığı dairesindeki bir yetkilinin otoriter beyanatına dayandırılarak, Meclis tarafından, "belirlendi... görüldü... karar verildi... arz edildi...," ifadeleriyle en azından iki bin güvercinin yakalanmasını, şehir dışında bir yerlere taşınmasını emrediyor ve bu işlemin emanet edileceği şirketi belirtiyor.

Bu projeye vatanla ilgili hatıraların muhafızları destek veriyor, zira havada ok gibi uçup duran ve dizanteriye eğilimli olan güvercinlerin ünlü insanların büstlerine yaptığı hakaretten dolayı kızgınlar. Tüylü hayvanlara karşı ilan edilen ve parkta coşkuyla karşılanan savaş başka yerlerde de, örneğin büyük balık halinin satıcıları ve müşterileri arasında da destek buluyor, zira güvercinler için burada yuva yapabiliyor ve taze balık yığınlarının üzerinde dönüp durdukları için ürünlerde tatsız sonuçlara yol açıyorlar. Ancak projeye karşı güçlü bir muhalefet de var. Hayvanları koruma dernekleri durumu protesto ediyorlar, gönüllüler parkta ve bu baskıcı girişimin kaynağı olan ofisin pencerelerinin altında kuş sürülerine yem dağıtıyorlar. Maddi açıdan belli bir zenginliği akla getiren bu bolluktan şüphelenen trafik polislerinin raporlarına bakılınca, güvercinlerin lehine vasiyetnameler ve miraslar keşfediliyor.

Bakteriyolojik denetimler sonucunda güvercinlerde insanoğlu açısından tehlikeli olan mikroplara rastlanmayınca ve Roma Üniversitesi'nden bir akademisyen New Yorklu doktorun düşüncesine katılmayınca muhalefet bundan cesaret kazanıyor. Taraflar arasında uzlaşma sağlanmasına çalışılıyor ama fazla sonuç elde edilemiyor; Hayvanları Koruma Derneği'nin Trieste şubesi güvercinlerin yumurtalarının imhasına izin veriyor, ama Belediye kilometrelerce çatı, oluk, korniş ve çatı aralarında karış karış yumurta arayacak yeterli sayıda çalışana sahip değil. Balık halinde güvercinlere zarar vermeden onları kaçırması gereken yapıştırıcı pomatın uygulanması bir felakete yol açıyor.

Calabria'da, İtalyanların en çok sevdiği şehirle bir kardeşlik ilişkisi kurma arzusundaki bir belediye yardıma koşuyor ve meydanları için birkaç yüz güvercin istiyor; demiryoluyla kendilerine hemen büyük bir özenle paketlenmiş birkaç bin güvercin gönderiliyor ve teşekkür telgrafında yazdığı üzere, o güvercinler vakur bir törenle, yetkililerin huzurunda, bu ideal kardeş şehir atmosferinde masmavi bir göğe doğru havalanıyorlar.

Ama Trieste'de aşırı sayıda güvercin yaşamaya devam ediyor, dolayısıyla girişimler de giderek daha karışık bir hal alıyor; kuşların şafak zamanı, sinsice yakalanıp bir kamyona yüklenmesi ve yeri belirtilmeyen bir "dağ"da bırakılması; belki de *Schützen*lerin tertemiz evlerinin üzerinden uçup çiçeklerle süslü pervazlara izlerini bıraktıklarını görmeye dair bilinçaltı bir arzuyla Alto Adige'ye götürülmeleri; Piemonteli bir şirketin getirdiği, kuşları Piemonte'ye götürüp *Columba livia* açısından fakir bölgelere yerleştirmeye dayalı şüpheli bir öneri. Bu son girişime, şirketin güvercin avlama derneklerine güvercin tedarik ettiği söylentisi üzerine son verildi. Bu safhalar sırasında da ciddi ve maceracı mücadeleler, parkta veya başka yerlerde aniden kuşları saran ağlar ve ağları sabote eden komandolar eksik olmadı.

Bu hikâye, doğum kontrol hapı ile ilgili tabuların çökmesinden yararlanan Belediye Meclisi'nin uzun tartışmalar sonucu, güvercinlere dağıtmak üzere, hormon katılmış büyük mısır miktarlarının satın alınmasına karar vermesiyle sona erdi, doğum kontrol hapı kullanan güvercinleri tüketecek olanlarda meşum sonuçların görülebileceğini söyleyen sağlık görevlileri oldu, o kadar. İsviçreli olduğundan ahlaki çatışma açısından ideal derecede tarafsız sayılan bir şirkete ilaçlı mısır sağlama görevi veriliyor ve şirket bu mısırı hemen Trieste'ye gönderiyor, ancak buradaki bürokratik şekilciliğin titizlik ve yetersizlik sentezi her şeyi bloke ediyor. İsviçre'den gelen ürüne vergi uygulanması gerekiyor, ancak gümrük ürünü nasıl sınıflandıracağını, ilaçlı besin mi yoksa besleyici ilaç olarak mı saymasi gerektiğini bilemiyor. Ürün gümrük hattını bir türlü geçemiyor; bir protokol ayrıntısı, demografik verimliliğe karşı yürütülen mücadeleye son veriyor ve güvercinlerin sürüler halinde

uçmaya ve bronz veya mermer başlar dahil, aşağıdakileri yukarıdan hedef almaya devam etmesine izin veriyor; böylece insanlar için olduğundan da fazla hayvanlar için sadece bir mezbaha olan Tarih'in görkemi üzerinde küçük hayvani bir intikam alınmış olunuyor.

Giulia Sokağı'na bakan çıkışın önündeki zafer takını oluşturan büyük çınar ağacının saygıdeğer bir yüceliği var ve Kral Serhas'ın, yaşına ve önemine bir saygı işareti olarak dallarına değerli bir kolye astığı o kadim çınar ağacını hatırlatıyor. Salamis'te yenilgiye uğrayan İranlıların güçlü kralı, yenildiği yerdeki denizi kırbaçlattırıyor.

Klasikleri, dolayısıyla da o olayları iyi bilen General D., ihtişamı çağrıştıran her şeye karşı hissettiği içgüdüsel sevgiden dolayı o dalların altında gezinmeyi seviyor; zalim bir hükümdara layık, mağrur bir duruşu var, ama yaşlı ağacın önünde eğilen kraldan çok denizi kırbaçlayan krala benziyor. Parkın o bölgesine, her gün yaptığı gezintiye tanıklık edenlerin teyit edebileceği gibi, duruşu hep aynı, katı ve ağır ama dik, ama bu durumun daha ne kadar devam edeceğini söylemek zor. Bunu general de, –ne kendi hayatına ne de başkalarınmkine fazla önem veren yaşlı bir askerde olması gerektiği üzere– ve isteği üzere, nihai hükmü herhangi bir bahaneye başvurmadan kendisine söyleyen doktorlar da kesin olarak bilemiyorlar.

General D. yeşili, ağaçların gölgesini sevmeyi doğduğu güneşli Sicilya şehrinde çocukken öğrenmiş; emekliye ayrılıp karısıyla beraber Trieste'ye yerleştiğinden beri, yılda sadece bir kez Sicilya'daki arazilerinin yöneticilerini azarlamak ve tehdit etmek için oraya gidiyor ve onun dışında her gün, aynı saatte parkta gezinti yapmaya gidiyor. Bir süredir, her zamanki alışkanlıklarının tersine, arada bir banka oturarak büyük bir elyazısıyla kâğıtlara bir şeyler yazıyor. Nazik birisi olduğundan, başkalarının selamlarına karşılık veriyor, ama sohbete başlama girişimlerini hemen yıldırıyor. Her ne kadar hemen hiç kimseyle konuşmuyorsa da, belki de Triestelilere zıt şekilde, bu kadar uzun boylu ve mağrur, bu derecede Sicilyalı-Norman olduğu için parkın en popüler kişilerinden biridir. Geçmişte astlarına karşı çok sert ve küçümseyici olduğu söylenir. 1943'te onu tu-

tuklamaya gelen SS subayına karşı da aynı derecede küçümseyici ve kırıcı davrandığı ve verdiği cevaptan sonra toplama kampına gönderildiği söylenir.

Doktorlar tedavi edilmez safhada kanser hastası olduğunu ona haber verdiğinden beri General D. ne gezintilerine ne de, şimdilik, başka alışkanlıklarına ara verdi, ama hayatının son aylarını, ölümünden sonra Genelkurmay Başkanlığı'nın en yüksek dereceli subaylarından karısına gönderilecek başsağlığı mektuplarına verilecek cevapları hazırlamakla geçirmeye karar verdi. Yürürken de çalışıyor; karısının hata yapmaması için isimleri düşünüyor, aniden aklına gelen birisini not ediyor, başsağlığı dileklerinde bulunacak kişilerle ortak deneyimlerini tekrar canlandırıyor. "Ekselansları, Akademi'de beraber geçirdiğiniz yılları daima hatırlayan kocamın ölümünden dolayı gönderdiğiniz başsağlığı dilekleriniz... Sayın Generalim, acımı paylaşmanız beni duygulandırdı. Daha ölmeden birkaç gün önce, kocam birliğinizin Afrika'da yaptıklarını anlatıyordu..."

Çok mektup yazdığı ve hepsinin titiz bir şekilde düzenlendiği, sadece eşinin onları kopya edeceği günün beklendiği söyleniyor. General ona elyazısıyla yazması gerektiğini söylemiş, tartışılacak bir şey yok, herkes gibi, insanın karısı da tartışmamalı, sadece söylenileni yerine getirmelidir. Asıl sevecenlik şekli otoritedir; örneğin bu durumda koca, ölümünden sonrasını bile düşünüp, karısını düşünme ve mektup yazma zahmetinden esirgemektedir.

General D. kimseye güvenmez; hayatını da, ölümünü de kendi yönetmek ister, başkaları, her zamanki gibi, bu konuları beceremez. General yaşlı çınar ağacına bakıyor, ama karşısında eğilmiyor; o asla hiç kimsenin, hatta hücrelerin gereksiz şekilde çoğalmasıyla onu korkutacağını sanan Tanrı'nın bile önünde eğilmez. General, kendisinden üstün güçlerle mücadele etmeye alışıktır ve paniğe kapılmaz. Mümkün olduğu sürece darbeye darbeyle cevap verecektir. O ağacı bile, mümkün olsaydı, kestirmek isteyeceği zamanlar oldu. Serhas'ın denizi kırbaçlamasını anlayabiliyor; her halükârda, kırbaçlamak kötü bir şey değildir. O mektuplar, Generalin kırbaç darbeleri, Tanrı'nın ve kaderin yüzüne fırlattığı eldiven; böylece bir insanın, ona kurulan bütün pusuları nasıl bozabildiğini öğrenir-

ler. Zeus'a fikrini açıkça söyleyen Prometheus, Generalin daima hoşuna gitmiştir.

Prometheus'un da içini kemiren yırtıcı bir hayvan olduğunu düşünüyor, ama ona karşı merhamet hissederek onu gücendirmemek gerekiyor. Hayatı boyunca başkalarına karşı nasıl merhamet hissetmediyse, kendisine karşı merhamet hissetmek de aklına gelmiyor. Özellikle de o balığa –ölümden anladığı için ona göz attığı anda öleceğini anladığı balığa– ve elindeki kavanozla bir anlığına yanına oturan o çocuğa karşı hiç merhamet duymuyor.

3 Mayıs 1945'te o yolda, Trieste'ye yeni gelmiş olan Yeni Zelandalılar vardı ve şehir, kısa bir süreliğine de olsa, Tito'nun 9. Birliği'nin iki gün önceki şehre girişinden ve uyguladığı şiddetten sonra ilk defa nefes alıyordu. Yeni Zelandalılar parkta, hatta bu yolda *jeep*leriyle dolaşıyorlar ve çevrelerini alan insanlara portakal ve çikolata atıyorlar. Bir hatıra canlanıyor, büyük ihtimalle sahte bir hatıra, ama silinmez bir şekilde hafızaya kazınmış. Parkta Yeni Zelandalı bir asker bir *jeep*ten ona bir portakal fırlatıyor, o da onu bir top yakalar gibi yakalıyor. Bu, birilerinin ona anlattığı bir olay olmalı; belki de daha sonra okuldan bir arkadaşı anlatmıştı, belki onun başına gelmişti, belki de o da başkasından duymuştu. Belki de o gün anne ve babası, sokaklardaki heyecandan ve gerilimden dolayı onun parka gitmesine izin bile vermemişti, hem sonra o arkadaşlarıyla oynarken bile topları yakalayamazdı. Ama askerin yüzünü, parkta bu olayın gerçekleştiği/gerçekleşmediği yeri, kırmızı ve yuvarlak portakalı, Hesperides'in altın elmasını görüyor. Belki de sadece yaşanılanlar değil, başkalarının anlattıkları da hatırlanır, hatta belki daha fazla. Her şey daima başkalarının başına gelir. Hafıza aynı zamanda bir düzeltmedir, terazinin dengelenmesidir, herkese hakkını veren, dolayısıyla da hak edileni iade eden adalettir.

Parktaki en sıra dışı büst, *Senilita*'da[62] Zeno'nun Carla ve Emilio ile gezerken Angiolina'ya rastladığı o parkın banklarına ve yollarına fazlasıyla düşkün olan Svevo'nun büstüdür. Gerçekler ve rastlantı, hayatın orijinal olduğunu söyleyen bu büyük yazara

62 (İt.) *Yaşlılık* (ç.n.)

layık bir yaratıcılığı sergiliyor. Svevo, küçük göle ve kıyılarının çamuruna yakın, Joyce ile Saba'dan da uzak değil. Mermer kaidesinde, "İtalo Svevo, Roman yazarı. 1861-1928" yazılı, ama o kaidenin üzerinde Svevo'nun başı yok, sadece üzerinde başın olması gereken ve çok küçük bir boynu andıran bir kazık var.

Bu başsızlık durumunun nedeni belli değil. Ne de olsa Svevo'nun başı üçüncü defadır yerinden alınıyor; bu iş 1939'da olmuş, savaştan hemen sonra da olmuş ve ressam, şair, Baudelaire çevirmeni ve –dediğine göre açılı güneş ışınları kadınların giyeceklerini şeffaf hale getirdiği için– kıyıda gün batımını seyretmeye düşkün olan Cesare Sofianpulo yerel lehçeyle, "Bu sefer ben yapmadım," demiş. Bu tahribatın nedeni ne olursa olsun –hırsızlık, vandallık, fetişizm, restorasyon– sorumlu yetkililer büyük bir ihtimalle hemen bu duruma bir çözüm bulacak ve ziyaretçilere Trieste edebiyatının ve evrensel edebiyatın şanlı ismi İtalo Svevo'yu başıyla beraber sunacaklar. Her halükârda, Pitteri'nin, Zampieri'nin veya Cobolli'nin değil de, yokluğun kaderi olduğunu söyleyen büyük ve ironik yazar Svevo'nun başının kaybolmasına neden olan rastlantı cinine hayran olmamak da mümkün değil.

Bu eksik baş, hayatın muğlaklığını ve boşluğunu derinlemesine inceleyen, nesnelerin olması gerektiği gibi olmadığını gören ama öylelermiş gibi yaşamaya devam eden, kaosu sergileyen ama görmemiş gibi yapan, hayatta arzu ve sevgi uyandıran ne kadar az şeyin bulunduğunu fark eden ama yine de onu şiddetli bir şekilde arzulamayı ve sevmeyi öğrenen Svevo'nun hayatını kirleten sayısız yanlışlık, yanlış anlama, başarısızlık, yenilgi ve bozgunlardan biri gibi duruyor.

Gerçeğin en karanlık köklerine kadar inen, bütün kimliklerin değiştiğini ve çözüldüğünü gören ve hayatını saygın bir burjuva ve iyi bir aile babası olarak yaşamış olan bu dâhinin sık sık başına aksilikler gelirdi. Yahudi efsanelerinde daima beceriksiz olan *Schlemihl* figürü gibiydi; pantolon satmaya başlasaydı insanlar da bacaksız doğmaya başlayacaktı. Bela koleksiyonu yapan ve her düşüşten sonra boyun eğmeden yeniden ayağa kalkan o sakar ve gözü pek insanlardan biriydi.

Svevo'nun hayatı, ilk romanlarının başarısızlığı, edebi hayatına en azından uzun yıllar boyunca ailesi tarafından ciddiye alınmaması, Trieste'nin önde gelenlerinden birinin "*La coscien-*

za di ferro[63] adlı harika romanı"ndan dolayı teşekkür etmek için ona gönderdiği kartpostal gibi başka bir sürü yanlış anlamaya, boşa gitmiş fırsata ve ünlü komik veya melankolik karışıklıklara kadar, trajikomik olaylarla iç içe örülüydü. Eserleri ve hayatı, sevme ve tadını çıkarma kabiliyetini kaybetmeden boşlukların, sfenksvari bir gülümsemeyle gizlenen baş döndürücü eksikliklerin, komik ve trajik günlük unutkanlıkların, hayatın eksikliğinin ve yokluğunun, zekânın kibrinin çevresinde dönüp durdu. Dolayısıyla o başsız büst, yüzyılın büyüklerinden biri olan İtalo Svevo'ya, Triesteli Yahudi burjuva Ettore Schmitz'e uygundur ve onu olduğu gibi bırakmak gerekir; eski bir meslektaşının, onun roman yazdığını duyunca şaşkınlıkla, "Kim? O Schmitz salağı mı?" dediği söylenir.

Hemen her yerde bulunan büstler daha çok gölün çevresinde yer alıyor. Bitki örtüsü sık ve girift. Çınar ağaçlarından uzanan dallar neredeyse yere değecek kadar eğiliyor, sonra yeniden yukarıya dönüyor, yükseklerden, dalların ötesinden aşağı akan ve donuk suya karışan sıvı altının oluşturduğu yaygın parlaklıkta genç meşeler ve pırnal meşeleri koyu renk lekeler oluşturuyor. Sarımsı, yeşilimsi göl, pas renkli yapraklarla ve denizanaları kadar yumuşak nilüfer çiçekleriyle kaplı; gökyüzünü ve dünyayı, romantiklerin hoşuna gittiği gibi gerçeklerden daha saf ve gerçek bir aynada yansıtmıyor, tam tersine görüntüleri belirsiz hale getiriyor, bulanıklaştırıyor. Nesnelerin kucağından henüz ayrılmamış bir çocukluğun balçıklı suyu ve onun içindeki çocuk, henüz o suya bakmadığı için kendisiyle dünya arasındaki ıstırap verici ayrılmanın henüz farkında değil.

Çiçek tarhlarına basmak, dolayısıyla da kıyıya ulaşmak yasak, ama o tabela kıyıdaki o balçıklı topraklarla oynama, kırılgan bir kale yaratma veya kâğıttan bir kayığı yüzdürme isteğini bastıramıyor. Kaygan otların ve kamışların arasında şişman kırmızı balıklar yüzüyor, asil ve donuk bir kuğu suyun üzerinden kayarak geçiyor, çamur ve kum, sığ suyu kahverengileştiriyor ve daha derin gösteriyor. Yosun kaplı minicik mağaralardan şırıltı sesleri geliyor, minyatür boğazların arasından incecik dereler akıyor. Balıklara, hatta birkaç yapış yapış soluca-

63 (İt.) *Demirin bilinci*. (ç.n.) Halbuki kitabın adı *La coscienza di Zeno* idi.

na ekmek kırıntıları atılıyor, daima duyulan ama görülemeyen kurbağa vıraklamasının nereden geldiği tespit edilmeye çalışılıyor. Eller, kum sarısı rengindeki ve yeni sağılmış süt sıcaklığındaki suların içinde oynuyor. İdrar veya altın renkli, sıcak hayatı yoğuran balçık; o sıvı, çürümüş besinleri gastrik sıvılardan özümseyip, kalbe ulaşan ve âşık bir çehreyi kızartan kandan çok farklı değil. Dünya, çürümüş ve larva zengini bir yaprak gibi o sularda yüzer, başına gelebilecek deniz kazalarından korunur çünkü burada ne rüzgâr ne de dalga vardır.

Kavanozu taşıyan çocuk göle ulaştı. Köprüye yakın çiçek tarhına giriyor, köprünün kenarına balıklı kavanozu dayıyor. Yüzünün sarımsı sulardaki yansımasını belki de ilk defa fark ediyor, gözlerinden akan yaşları görüyor. Kilise piyangosunda kazandığı balık şimdi hasta, kavanozun o azıcık suyunda ölecek, ama birileri ona gölde iyileşebileceğini söylemiş. Çocuk kavanozu ters çeviriyor, balığı göle düşüyor ve ot kümeleriyle, bir mozaiğin parçaları gibi duran çakıltaşlarının göründüğü dibe doğru iniyor. Kırmızı balık şöyle bir yüzüyor, yaralı ve kanlı bir parmak gibi kıvranıyor, elveda demek can yakan bir bıçaktır, dünyayı bir elma gibi keser, dünya artık bir bütün olmayacaktır. Çocuk burada, köprünün bu tarafında, dünya da orada, köprünün öbür tarafında, balığının yaşamak veya ölmek için kaybolduğu yerde. Sacro Cuore Kilisesi'nde de bir balık var, zemindeki bir mozaiğin içinde; yüzüyor ve adı başka bir alfabenin tuhaf harfleriyle yazılmış, İsa'yla bir ilgisi var ve kurtarıcı demek, bunu Peder Guido anlatmıştı. Diğer balık ise, kırmızı olanı, kayboldu, artık yok veya en azından çocuk için öyle. Yüzünden aşağıya birkaç damla gözyaşı akıyor, biraz kirli olan yanağını temizlerken yayılıp ağzına değiyor, tuzlu bir tadı var.

Ana meydanda her şeyden önce kafe ve sıcak mevsimde de sinema var. Kafenin işletmecisi Benzini aynı zamanda Trieste Sanat Kulübü'nün sergileriyle ve toplantılarıyla –her sonbahar, bölge üzümlerinin sergilenmesiyle– ve kışın kulüpte, yazın bir kameriyede olmak üzere, kafe konseri akşamlarıyla ilgileniyor. Franz Lehár da geliyor ve Smareglia'nın *Cavalcata del Fuoco*[64] ve

64 (İt.) *Ateş Alayı.* (ç.n.)

Inno Istriano[65] eserlerini yönetiyor. Yazın çalan çeşitli bandoların arasında "Terk edilmiş ve Başıboş" adlı bir grupda var..

Zamanın geçişi, kulübün arkasına yığılan eski püskü eşyayla da ölçülüyor; otların ve artık kullanılmayan çeşitli aletlerin arasında bulunan soluk veya paslı tabelalar, belirsiz veya en azından hiç bitmeyen yol çalışmalarına işaret ediyor. Çocukları arabada veya bisiklet üstünde olan anneler kafede oturuyor. Çocuklar şirin, ama anneleri daha şirin, hele de yazın, kolları çıplak olduğu zaman; kahve içen veya dondurma yiyen o güzel ağızlar işlerinde uzman ve kendilerinden memnun. Özellikle başkalarının anneleri çok güzel oluyor. Sonu gelmez çocukluk sırasında her gün o meydanda ve o masalarda zaman geçirince, Oedipus kompleksi, biraz erkenden küçük bir düzeltme geçiriyor ve dar anlamdaki anneden her gün aynı masada oturan ve kendi çocuklarını olduğu kadar arkadaşlarının çocuklarını da cömertçe okşayan ve yakınlık gösteren o ilave annelere geçiyor.

Çocukları kucaklarına alıyorlar, yüzlerini okşuyorlar; ellerinin parmakları uzun, şefkatli, güçlü ve buyurgan, kırmızı tırnakları şakacı ve pohpohlayıcı ama tehditkâr bir şekilde yanakları okşuyor, geniş yaka çıplak koldan dikkatsizlikle geriye kayıyor. Küçük bir çocuğu öptükleri zaman, yanağa doğru alçalan o ağız çocuğun dudaklarının yanından geçiyor. Bayan Tauber'in küstah bir burnu ve yan yan bir bakışı var; bir arkadaşının oğlunu şaka olsun diye ata biner gibi güzel kucağına oturttuğu zaman olanlar oldu, etkileri de uzun vadeli olacak.

Babalar ve kocalar fazla ortalıkta görünmüyor, olsa olsa öğle yemeği için ofisten eve dönerlerken uğrayıp ailelerini alıyorlar. Ara sıra kafenin erkek müdavimleri geliyor, bunlar ya o kadınsı kokuları tatmak isteyen yaşlı beyler, ya da bayanlarla sohbet eden ve okuduğu kitapları kayıtsızca sergilemeye çalışan acıklı durumdaki bekârlar. Parkta hiçbir şey olmuyor, tehlikeli ilişkiler örülmüyor, potansiyeli bile yok. Bunlar oluyorsa başka yerlerde oluyor, ama bilinmiyor. Anneler sadece çocuklarla ve de diğerlerinin çocuklarıyla ilgileniyor; anneler haremi oluşturuyor ve her çocuk da istediği gibi birinden diğerine geçen birer sultan sanki. Bayan Tauber zevkle şekerlemeler hediye ediyor;

65 (İt.) *İstria Marşı.* (ç.n.)

pembe tırnaklarıyla kâğıdını açıyor, küçük bir ısırık alıyor, kalanını çocuğun ağzına koyuyor ve parmağıyla içeri itiyor.

Yan taraftaki meydan Franz Lehár'ın konserleriyle veya başka tarihî olaylarla değil, sadece kiralık bisikletleriyle övünebilir. Çok müşterisi olan bisiklet kiralama yeri, duygusal eğitimin güzergâhında, kafedeki çocuk topluluğu ile az ileride, daha sonra çok daha belirleyici keşiflerin yapılacağı banklar ve çalılıkların gölgesi arasında bir çeşit mola yeri de teşkil ediyor. Elena bisiklete biniyor; beyaz çoraplı bacakları güzel, ince ve güçlü. Küstah bir burnu var, genelde küskün duran ağzı bir dikenli gül goncası sanki; bisikletle beraber gezmeyi teklif edecek cesaret bulunulunca bazen evet der, sonra mağrur başını çevirip kendi başına yola çıkar, küçük, henüz olgunlaşmamış göğüsleri de bluzunun altında dik durur. Ona balığı anlatabilmek güzel olurdu, belki onun da içinden ağlamak gelirdi ve bu çok güzel bir şey olurdu. Ama arkasından gitmek işe yaramaz, kızar; hem o daha hızlı bisiklete biniyor.

Bir defasında merkezi çiçek tarhının etrafını beraber gezme teklifine evet diyor, ama önce başında her zaman beresi olan yaşlı bir adamın bekçilik yaptığı parkın yan kapısından çıkıldığında da Marconi Sokağı'nın başında olan ıvır zıvır dükkânının vitrinindeki bakır kırmızısı, teneke yüzüğü istiyor. Bisikleti bozulduğu zaman onu tamir etmesini bilmeyenlere karşı sabırsız davranıyor, tekerleğin çevresinde gerçekleşen nafile ve yorucu çabalamalara küçümseyerek bakıyor ve bisikleti de orada bırakarak çekip gidiyor; onu kolundan tutup bisikletsiz de olsa oynamaya devam etmeyi teklif edecek birisi olursa, onu tırmalaması dahi olası.

Elena çekip gidiyor, bisikleti de orada kalıyor, o bisikleti tamir edememek gerçekten bir felaket, belki de biraz yağ lazım; eğer o tekerlek yerine takılabilse her şey hallolmuş olur, beraber bisiklet gezintilerine çıkılır, o da şu anda yaptığı gibi o yolun ucunda kaybolup gitmez. Sanki sonsuza kadar orada, parkta oynayacaklar –yumuşak ve kaprisli, ay yüzlü arkadaşı Anna da– ama oradan ayrılıyorlar, o kadar çabuk kayboluyorlar ki bisikleti kiralama dükkânına geri götürmekten başka yapacak bir şey kalmıyor. Muhammed cemaate Cennet'te kızlarla ilahi veya ilahi olmayan zevkler vaat ettiğinde ne söylediğini bili-

yordu; o ilk başlangıçtan itibaren, ulaşılması ve alıkoyması en zor olan ve kaçıp gittiklerinde en çok ıstırap veren oyun arkadaşları kız olanlardır.

Kafenin önündeki ana meydanda yaz akşamları açık hava sineması var, burayı birkaç yaz sonra şehrin başka mahallelerinde seks sinemaları çalıştıracak olan Bay Voliotis işletiyor. Biletler ücretli tabii, ama filmler parkın ötesindeki Volta Sokağı'ndan da izlenebilir. *Bounty Gemisinde İsyan* gösterildiği zaman denizin ortasında giden yelkenli görülüyor. Film renkli değil, ama o kapkara ve engin deniz koyu lacivert, köpükler de bembeyaz, o uzak adalar gibi yabancı bir gülümsemeyi andırıyorlar... İsyancılar gemiden iniyor, dalgalar kumsalda bembeyaz kırılırken kardan bir hat oluşuyor. Her ne kadar film siyah beyazsa da, daha uzaklarda koyu lacivert olan deniz, kıyıya yakın yerde zümrüt yeşili renginde, denizin tabanı da çivit mavisi lekelerle kaplı turkuvaz çayırlardan oluşuyor. Şüphe duymaya imkân yok, o renkler müzik gibi duyuluyor, uzun bir rüzgâr esintisiyle geliyorlar.

Yaz günlerinde her sabah kayalıklardan denize girilen Barcola'da da denizin derin bir nefesi var, güneş ışınlarının titrediği ve yansıdığı, mızrakların dalgaların arasında kırıldığı, kocaman bir mavi; ama o ekranda renkler, nesnelerin, yakınlıklarının veya uzaklıklarının rengi, orada uzaklarda var olan ve beyin zarına iyi gelen, elle tutulan dünyanın renkleri, kırmızı, mavi, sarı daha çok hissediliyor, dünya kendini gösteriyor, dokundurtuyor, arzulattırıyor, böcekleri kendine çekmek isteyen çiçek gibi parlak renklerle kuşanıyor. Ekran kocaman; vahşice üst üste bindiren dalgalar sanki genleşip parktan daha büyük hale geliyorlar.

Eve dönmeden önce kafede bir şeyler içiliyor. Bay Voliotis daha uzun zaman kalmak ister, ama diğer sinemalarla ve özellikle seks sinemalarıyla ilgili çok işleri var, zira düşünülenin tersine, onlara çok az insan gidiyor. Her halükârda sadece parktaki sinemaya gidenleri değil de, her türlü zevki olanları göz önüne almak gerekiyor. Bay Voliotis seve seve durup biraz sohbet ediyor; şimdiden Noel'i düşünüyor ve Nevoso Dağı'nda çocukları ve torunlarıyla beraber olmak ve İlirska Bistrica'da da-

ğın eteklerindeki küçük kilisede Noel Ayini'ni dinlemek istediğini söylüyor. Ekran sönüyor, galeriye giren bir tren gibi yılları yutuyor; San Marco Kafesi'nden çıkıp biraz temiz hava almak için parktan geçip Ronco Sokağı'ndaki Sacro Cuore Kilisesi'ne gidilirse, ormanların, lagünlerin, şehirlerin, dağların, karların ve denizlerin içinden geçilir ve bütün bunların başından beri orada olduğu fark edilir; eğer daha sonra, başka bir yerlerde ormandaki bir açıklıkta durulduysa veya bir ışığın veya bir kumsalın farkına varıldıysa, parkta görülmüş yerlere yeniden rastlandığındandır.

Meydandan çıkıp insanı bir dalga gibi sürükleyen gezi yolunun virajı izlenince Marconi Sokağı'na bakan yan kapıya gelinir, kafeden veya bisiklet kiralama yerinden gelenlere göre sağ tarafta kalır. Geç oldu, çok zaman geçti. Kapıya yaklaştıkça çınar ağaçları ve atkestaneleri daha büyük durur, çok yüksek kubbeler oluştururlar, kamışlar da daha sıktır. O kubbenin altından geçen çocuk, balığı olmadan evine döner, elinde başka hiçbir şey yoktur.

KUBBE

Yüzüne dokundu, elinin terden ıslandığını hissetti ve hemen yenine sildi. Sıcaktı, olağanüstü sıcaktı, çünkü park daima serin olurdu, yazın bile. Gömleğine ve boynuna birkaç damla akınca, başını kaldırdı ve yağmur yağmaya başladığını fark etti. Bunaltıcı yaz fırtınasının kocaman, ağır damlalarıydı, çınar ağaçlarının ve atkestanelerinin yapraklarına şıp diye düşüyorlar, gürültüyle kulağının yanı başında patlıyordu, birkaç kestane de yere düşüp tok bir sesle çatlıyordu. O darbeler başının içinde yankılanıyordu, kanın şakaklarında attığını hissediyordu; o bunaltıcı havada migreninin başlaması tuhaf değildi. Babası da bundan çekerdi. Zaman geçtikçe ona benziyordu, hatta kusurlarıyla bile; onun yaptığını yapmanın zamanı gelmişti, onu izleyip attığı adımları hızlıca takip etmek ve aradaki mesafeyi gözle görülür şekilde kısaltmak…

Marconi Sokağı'na bakan kapıdan çıktı, kaygan zeminde kaydı ve toparlandı. Parktan çıkarken hep o kapıyı kullanırdı, çıkış oydu. Şimdi çok yağmur yağıyordu, yağmur evleri, giderek sıklaşan ve koyulaşan gri çizgili bir perdenin ardına saklıyordu. Fırtınanın geçmesi için Sacro Cuore Kilisesi'ne yöneldi.

Yağmur, bir ıvır zıvır ve oyuncak dükkânının vitrinini şiddetle sallıyordu ve bir rafta duran, ateş renkli, küçük bir teneke yüzüğü sanki mercekle büyütüyordu. Tezgâhın arkasında duran ve kafasında bere olan yaşlı bir yüz sırıttı ve biraz müphem bir hareketle onu içeri davet etti. Çocuklar için ıvır zıvırı, sırılsıklam bir şekilde koşan, iliklerine kadar üşümüş birisine sunması ne kadar aptalcaydı. Ama belki de hayır, sonuçta bu da sığınılacak bir yerdi ve kapalı bir yerde durmak için bir şeyler almaya, örneğin o küçük teneke yüzüğü almaya değerdi, fazla pahalı olmazdı. Ama adımlar tuhaf bir şekilde hızla atılırken, düşünceler takılıp arkada kalıyordu, akıp giden o dereye

karışıyordu; köşeyi dönmüş, Ronco Sokağı'na, kilisenin önüne gelmişti. Ceviz ağacından kalın, masif kapı yarı kapalıydı, yan yan, zar zor içeri girmek için o aralık yeterliydi.

Kilise karanlık ve neredeyse bomboştu, Bay Beniamino mumları yakıyordu. Dolayısıyla yaşıyordu ve o kadar da yaşlanmamıştı üstelik. Belki de sürdüğü ve kendisinin o çok imrendiği hayattan dolayıydı; aslında belki de, diğer işlerini tamamladıktan sonra zangoçluk yapacak zamanı vardı. Böyle, serbestçe, onlardan bir şey istemeden, onlar da ondan dindar olmasını istemeden, başkalarının ibadeti için elinden gelen her şeyi yapmaya hazırdı. Sunağı hazırlamak, beyaz örtüyü sermek, küçük şişeleri suyla doldurmak, mumları yakıp söndürmek, bağışları toplamak, kilise duyurularını kapıya asmak, sonra da birileriyle beraber kafede bir şeyler içmek ve eve dönmek – ne kadar dolu, eşit ve derin bir hayat olurdu.

Elini otomatik olarak kutsanmış suya soktu, sanki şehri boydan boya geçip bütün kirli havasını toplamış olan o isli yağmurdan arınmak istiyordu, çünkü elleri ve giysileri ıslanmakla kalmamıştı, kirliydiler, siyahtılar, sanki üzerlerine çamur sıçramıştı. Soldaki nefe, kadınların kısmına yöneldi, ayakları sırasıyla biri beyaz biri gri olan ve bir satranç tahtası oluşturan karoların ortasına gelecek şekilde dikkatle yürüdü. Zemin Aurisina mermerindendi, Sant'Anna'daki aile mezarlığının taşıyla aynı olduğunu düşündü. Her adım bir harfti ve nefin duvarına ulaşana kadar kaç karo varsa o kadar harflik bir kelimeyi hemen bulmak gerekiyordu.

O mesafe ona uzun göründü, yıllardır kiliseye gelmiyordu, bu kadar büyük olduğunu unutmuştu, aceleyle "*zitolo-zotolo*" diye düşündü, parkın daha küçük çocuklara ayrılmış bölümünde, kumun ve kaydırağın yanında, tahtasının iki ucu bir aşağı inen bir yukarı çıkan o tahterevalliyi daha yeni görmüştü. Ama o kelimenin fazla uzun olacağını fark etti, o zaman da harflerle karolar arasında bir benzerlik kuracak ve duvara ulaşılırken kelimenin de sonuna ulaşılmasını kuracak bir kural bulmaya çalıştı. Örneğin, üç harf bir karoya eş olabilirdi veya sırasıyla üç harf ve bir harf olabilirdi. Ama sonunda ilerlemeye devam eden karoların karşısında hayal kırıklığına uğradı, çünkü kelime bir önceki karoda bitmişti, ona da belli belirsiz bir düzensizlik ve yetersizlik duygusu kalmıştı.

Belki de kadınların nefinde olduğu için böyleydi, pazarları olduğu gibi diğer tarafta olması gerekirdi. Gölgenin derinliklerinde bulunan vaftiz çeşmesinin nişi, içi boş bir ağacı, gövdesi yarık ve boş, içine sığınılıp gizlenilen, karanlığında korunulan o kocaman çınar ağacını andırıyordu. Dışarıda yapraklar hışırdıyordu; o büyük ağaç hastaydı, ama o birikintide toplanan su temizdi, karanlıkta neredeyse beyazdı, serinliği de dudakları ve yanakları kavuran o ateşi yatıştırıyordu.

Duvarda, birbirlerine geçen geometrik şekiller ve dairelerin içindeki dörtgenlerin içinde dikdörtgenler içeren alt kuşağı sınırlayan bordür dalgalı bir şeritti, nefin sonundaki sunağa doğru akan bir dalgaydı, sunağa ulaşınca bir bukle şeklinde kıvrılıyor ve akmaya devam ediyordu, dalgalar ardı ardına, denizcilerin koruyucusu, koyu mavi peleriniyle suların üstünde yükselen denizyıldızı Meryem Ana'nın görüntüsünün altında kırılıyordu. Kendini o dalgaya bıraktı, onunla beraber duvar boyunca sürüklendi. Dışarıdaki fırtına daha da şiddetlenmiş olmalıydı, çünkü çok büyük bir gürültü geliyordu, uzun ve giderek artan, neredeyse aralıksız gök gürültüsünün sesi duyuluyordu. Azizlerin figürlerinin olduğu apsisin vitraylarının arkasında gökyüzü simsiyahtı; arada bir koyu, kıpkırmızı bir ışık, figürlerden birini ateşe veriyordu, kilisenin duvarlarının kırmızısı da daha koyulaşıyor, alevlerin ve gölgelerin arasında sönüyordu.

O dalga onu sürüklerken bir sürü insan tarafından da itiliyordu; şimdi içerisi çok kalabalıktı, o fırtınadan sığınmak için bir sürü insan buraya gelmişti. Özellikle kapının çevresi çok kalabalıktı, çünkü gelmeye devam edenler dışarıda kalmaktan korkuyor ve önündekileri itiyorlardı. Bazılarının yanında kocaman, valiz gibi çantalar vardı ve onları sıraların arasına veya sütunların arkasına yerleştirmeye çalışıyorlardı. O kalabalığın arasına kendini sıkışmış ve her taraftan ezilmiş hissetti, boğuluyordu ama destek de buluyordu, çünkü dizlerinin bağını çözen ve başını döndüren bir zayıflık hissediyordu, parkın çıkışında olduğu gibi düşebilirdi de.

O dalgalı kitlenin içinde onu itmelerine ve sıkıştırmalarına izin verdi ve gözlerini kapadı. Gözlerini açtığında yanı başında

ekşi ve mağrur bir kadın yüzü buldu, çok güzel ama acımasız bir ağzı ve küstah bir burnu vardı; gözleri onu görmezden gelip başka tarafa bakıyordu. Kalabalık bastırdığı için göğsünün altında kadının sert ve diri göğüslerini hissetti, dolunay gibiydiler; meme uçları bir mızrak gibi onu sokuyordu ve etini deliyordu, o da kendini bıraktı ve o baskıya elinden geldiğince cevap verdi. Kadının yırtıcı tırnaklı, uzun parmaklı güzel eli bir an kalkıp ensesindeki saçları düzeltti ve o anda bakır kırmızısı teneke yüzüğü göründü, sonra kadın elini indirip kalabalığın arasında kayboldu.

Kaybolan o eli izlemeye çalıştı, bütün o birbirlerine karışan bedenlerin altında, yere baktı; ayağını okşayan o beyaz ve yumuşak ayak başka bir kadına aitti, şekilli bacağı kışkırtıcı ve yumuşak göğüslere, oradan da biraz tanıdık gelen ve ona küstahça gülümserken, hilal şeklindeki gözleriyle de yanındaki adama göz kırpan bir yüze kadar uzanıyordu. O ayağı öpmek isterdi, kendisini oraya buraya savurmalarına ve ezmelerine utanç verici bir zevkle izin verdi, o göğüslere dokunmak için yaklaşmaya çalıştı, kalabalığın arasında birdenbire o karışıklığın içine dalan o elin penisini ve testislerini sıktığı izlenimine kapıldı.

Ne yapıyorum ben, dedi kendi kendine, bu bir edepsizlik, üstelik de kilisede. Ayak da, el de, o iki yüz de, onu üç kemerli, ceviz ağacından günah çıkarma hücresine kadar iten karanlık insan kalabalığında kaybolmuştu. Eski altın renkli kadife perdeler açılmıştı ve karşısında yerinden kalkmış ve günah çıkarma hücresinden dışarı bakan Peder Guido'yu bulmuştu. İlk defa biraz babasını andırdığını, yüzünde neredeyse aynı adalet ve saygı ifadesi olduğunu fark etti. Artık utanmıyordu; mahcubiyet veya aşağılık hissetmeden ona her şeyi anlatabilirdi. Yaşlı bir ağaca, parkın büyük meydanındaki o çınar ağacına anlatmak gibi olurdu; o meydanda bisikletler vardı ve biraz önceki, parmağında yüzük olan o küçük kız vardı, bisiklete biner, beyaz çoraplı güzel bacaklarıyla pedal çevirirdi, sonra bisikletten iner, çember çevirmeye başlardı, çemberi büyük bir ustalıkla çevirir ve koşardı, duvarlara çizili dalgayı izlerdi, sonunda da çember ağaca çarpardı. Çınar ağacı kocamandı, devasaydı, dalları uzanıp parkın kapısının dışına kadar, Marconi Sokağı'na taşardı, yaprakları onun üzerinde titrerdi.

"Merak etme," diyordu ona Peder Guido, "Bunun için buradayız, korkacak bir şey yok." "Ama bu günah değil mi? En azından kilisede olmasaydı..." Pekiyi, başka nerede olacaktın, mademki yoruldun ve biraz dinlenmek istedin? Burada gölgelik var, ekmek var, şarap var." Günah çıkarma hücresinin oyma süslemeleri arasında tuhaf bir şekil vardı, *osmiza*ların[66] simgesi olan dalları andırıyordu. "Başkalarının ne düşündüğü konusunda endişelenme, parkın meydanında o bisikletle olduğu gibi, bir şeyler yürümesini engellediğinde tekerleğin zincirini yağlayan kutsal yağdır. O çeşmede ellerini yıka," dedi ve sunağın altındaki mozaikte, karanlık ama tanıdık bir ormana arka fon oluşturan gece mavisi bir göğün altında, ormanın içinde, gizli ve küçük bir kaynaktan tertemiz su içen iki geyiğe işaret ederek, "ama kumdan kaleler yaparken ellerine bulaşan çamuru küçümseme çünkü onun da kaderinde alçakgönüllülük ve ihtişam vardır.

"Yukarı bak," dedi, o da yukarı bakıyordu, merkezi nefin duvarlarının yükseklerinde vakur cüppeli ve ağırbaşlı yüze sahip büyük figürleri görüyordu, *Charitas Humilitas Iustitia Oratio Contritio,*[67] "her şeye yüz yüze, eşit mesafede bakmayı öğrettim sana, çünkü hiç kimsenin, Tanrı'nın bile, bakışlarını yere indirtmeye hakkı yoktur, hele de şu anda. Lagünün çamuru akıyor ve denizde eriyor, kısa sürede deniz kadar temiz oluyor. Korkma."

Kilisenin o andaki karanlığı, onu saran tatsız ve dipsiz gece deniziydi, sonsuza kadar kendini bıraktığı kahverengi gözlerin sularıydı, Panonyalılara özgü o elmacıkkemiklerinin üzerindeki o gözler karanlıkta ışıldıyordu, o da kendinden emin ve mutlu, yüzüyordu, biraz önceki kısacık ürperti değildi bu, güçlü, ezici, huzurlu bir zevkti, bir gecenin, bütün bir hayatın aşkıydı. Su karanlıktı, ama arada bir aydınlanıyordu, beyaz bir kumsal vardı, dipteki çakıltaşları, bir mozaiğin taşları gibi tek tek seçilebiliyordu, mozaiğin içindeki balık resmi de görülebiliyordu, karnında eski Yunanca ιχθυς harfleri vardı. Bir çocuk suya batan balığa elini uzatıyordu, sonra da çikolata yemeye başlıyordu ve yüzünü gözünü kirletiyordu, ama balık gölette kaybolduğu zaman gözlerinden akmaya başlayan gözyaşları her şeyi temizliyordu.

---

66 (Slovence) Yılda bir iki hafta boyunca yerel ürün satma hakkına sahip olan restoran. (ç.n.)

67 (Lat.) Hayırseverlik, alçakgönüllülük, adalet, dua, pişmanlık. (ç.n.)

Sormak istediği başka bir şeyler vardı, ama Peder Guido başını salladı. "Günah çıkartmak için kaç kişi bekliyor, görmüyor musun, sen kendini tek mi sanıyorsun, diğerleri neden senin kaprislerinden dolayı zaman kaybetsin?" Nitekim uzun bir sıra vardı, battaniyeler, hatta yanlarında birkaç ocak getiren insanların araya girmesiyle sıra devamlı bozuluyordu. Peder Guido da günah çıkartma hücresinden çıktı, etolünü çıkardı ve ayakta duramayan yaşlı bir adam için katlanır bir yatakla uğraştı, bu arada günah çıkarmak isteyenleri, başka şeylerin daha acil olduğunu söyler gibi, sabırsız hareketlerle gönderiyordu. Çabuk, yola çıkmamız lazım, dediğini duyar gibi oldu, bu arada bir orkestra şefine yakışır el hareketleriyle, müzik yapmak için kolları bir aşağı bir yukarı hareket ettirmenin yeterli olduğundan emin, bir koro yönetiyormuş gibi insanları sıralara yerleştiriyordu.

Ama rahibe bakacak zamanı yoktu, ona selam veren insanlardan dolayı dikkati dağılmıştı, şaşkındı. Herkes gelmişti, okul arkadaşları, kadın ve erkek arkadaşları, çocukları ve aileleri, karşıki evin kapıcı kadını, başının her kasılma hareketiyle çenesinden salyası akan Antonio. Dışarıda gürültü artıyordu, evler yıkılıyormuş gibi çatırtılar duyuluyordu, çok şiddetli bir rüzgâr kiliseyi bir gemi gibi sallıyordu; vitrayların ve pencerelerin ötesinde görünen havanın keskin, dayanılmaz bir rengi vardı, bilinmeyen bir dalga uzunluğundaki ışınlar karşı konulmaz bir şiddetle retinaya ulaşıyor ve sunağın yanındaki borazanlı meleğin bile aklına gelmeyecek bir şeyleri haber veriyor. Ağzında tiksinti verici bir tat hissetti, midesinde de bir ağırlık vardı, karanlıktan yarasa gibi gelen müstehcen görüntüleri, annesiyle babasının yüzündeki o hain ifadeyi tükürmek, kusmak istiyordu.

Kilisede herkes birbirini selamlıyordu, el sıkışıyordu, bazıları birbirlerine sarılıyorlardı. Yere çömeldi, sırtını bir sütuna dayadı. Elinin yalandığını hissetti, küçük, tatlı ama sert bir dil, ısrarla teninin üzerinden geçiyordu. Buffetto tiz bir sesle bağırıyordu, o da onu kucağına aldı, onu dışarıda, yağmurun altında veya evde yalnız bırakmamış olmalarına sevindi. Herhalde annesi hatırlamıştı onu, o hiçbir zaman hiç kimseyi unutmazdı, belki de o kasırgada onu bulmak için dışarı koşmuştu, hiçbir şeyden korkmazdı. Kobay faresi, patileriyle kulaklarını özenle temizledi, kucağına kıvrılıp yattı ve o karmaşaya karşı kayıtsız, memnuniyetle uyuklamaya başladı.

Kadını yanında görünce şaşırmadı, zeminde kendilerine yer bulan başkaları da vardı; onu tanıdığından emin değildi, oydu, ama sadece o değildi, öte yandan o yan yan, şefkatli ve ironik bakışı, o çıkıntılı elmacıkkemiklerini, deniz rengindeki o elbiseyi başkasınınkiyle karıştırıyor olamazdı. "Pantolonun buruşmuş, ben sonra hallederim, ütüyü yanımda getirdim," diyordu. Fotoğrafları da getirdim diyordu ve sondan başlayarak bir albümün sayfalarını karıştırarak ona gösteriyordu. "Bunu da şimdi çektiler, şipşak resim," nitekim fotoğrafta sütunun yanında, yerde oturuyorlardı, kadının üzerinde Miholaščica'daki denizin renginde bir elbise vardı, onun da kucağında uyuyakalmış Buffetto vardı, beraber albüme bakıyorlardı. Sonra kadının eli albümün sayfalarını giderek daha hızlı çevirmeye başladı, Noel ağaçları, Barcola kayalıklarından suya dalışlar, Carso'da gezintiler, görüntüler giderek daha hızlı geçiyordu, bulanık bir girdap içinde birbirlerine karışıyorlardı, o hızla üst üste geliyorlar, eriyip gidiyorlardı, zaman kararsız bir titrekliğe dönüşüyordu, belki o titreklik rüzgârın salladığı kilisede titreyen mumların ışığından kaynaklanıyordu.

Yat uyu, dedi ona, zamanı gelince ben seni uyandırırım. Uzandı. Üstündeki apsis gökyüzünün kubbesi gibi yuvarlaktı, gece mavisine dönüşen, parlak altından bir gökyüzüydü. Bir sürü yıldız o siyah laciverde düşüp gömülüyordu, havai fişeklerin bir anlığına şeklini çizdiği çiçekler gibi yanıp sönüyordu; yukarıda veya aşağıda, her şey çiçek açıyordu, bayramdı, uçuruma düşen her şey karanlıkta açan bir çiçekti, ama o düşmekten korkuyordu, düşmemek için sütuna tutunuyordu. Altından gökyüzünün bitip lacivert gökyüzünün başladığı yerde iki melek yukarıya doğru kaldırdıkları kollarında ateşten iki çember tutuyorlardı, üzerlerinde de Latince bir şeyler yazılıydı.

O denize dalmak için o dairelerin içinden, o alevlerin arasından geçmek gerekiyor. Ama o istemiyordu, sütuna tutunuyordu, orada ne aradığını anlamadığı ıslak yaprakları ezip parçalıyordu. Ona atla diyorlardı, ama o geri çekiliyordu. "Göreceksin, bir şey değil," ama o başka bir sesti, daha doğrusu iki sesti, onunkinin neredeyse aynısıydı, evini, günlerini, hayatını paylaştığı çocuklarıydı, ona korkmamasını söylüyorlardı. O zaman her şey tamam dedi, atlayabiliriz ve onu elinden tuttu, bu arada Peder Guido da sunağa yöneldi ve akşam ayinine başladı.

Savaşların, sürgünlerin, başarıya ulaşmamış devrimlerin, değişen sınırların ve kaybedilmiş toprakların ortasında en iyi hikâyeleri genellikle küçük oyuncular anlatır.

Claudio Magris, bu kez doğduğu ve yaşadığı toprakları, Trieste ve Istria Yarımadası'na yakın bölgeleri, insanları ve coğrafyasıyla ince ince anlatıyor. *Mikrokozmoslar*, Nevoso Dağı'ndan, Tirol'ün saklı vadilerine, Trieste'de bir kafeye kadar uzanıp hayatın küçük aktörlerini ve onların trajik, komik, nostaljik hikâyelerini bir araya getiriyor. Bu insanların dünyalarının küçük olması, asgari yaşamlar sürdükleri anlamına gelmiyor: Magris, her var oluşun taşıdığı büyük anlamı ve tekrarlanamazlığını şiirsel bir güzellikle ortaya koyuyor.

Mikrokozmoslar, kamusal ve özel olanın, iç sesin ve dışarıdaki seslerin, kafenin ve çalışma masasının, evin ve dünyanın büyülü ve zekice karışımıyla, eşsiz ve güzel bir çalışma.

John Banville, New York Review of Books

Çağrışımların ve anıların unutulmaz silsilesi... Olağan seyahat kitaplarının kesinlikle antitezi.

Jan Morris, Ob

